

**Εκπαιδευτικό υλικό
για Επαγγελματίες της
Ποινικής δικαιοσύνης
και Νομικούς
σχετικά με τη Δικανική
Συνέντευξη
Παιδιών θυμάτων
σεξουαλικής
κακοποίησης**

2022

ENCLAVE

Enhancing the capacity of legal & justice
professionals on forensic interview procedures
for child victims and witnesses of violence

ENCLAVE

Enhancing the capacity of legal & justice professionals on forensic interview procedures for child victims and witnesses of violence

**Εκπαιδευτικό υλικό
για Επαγγελματίες της Ποινικής δικαιοσύνης
και Νομικούς
σχετικά με τη Δικανική Συνέντευξη
Παιδιών θυμάτων σεξουαλικής κακοποίησης**

ENCLAVE

Ενίσχυση της ικανότητας των επαγγελματιών νομικών υπηρεσιών και της δικαιοσύνης όσον αφορά τις διαδικασίες δικανικής συνέντευξης για παιδιά θύματα και μάρτυρες περιστατικών βίας

101005464 — ENCLAVE — JUST-AG-2020 / JUST-JACC-AG-2020

WP3. Εκπαιδευτικό υλικό για επαγγελματίες της ποινικής δικαιοσύνης και νομικούς σχετικά με τη δικανική συνέντευξη παιδιών θυμάτων σεξουαλικής κακοποίησης

Όλγα Θεμελή, Σοφία Θανασούλα, Μαρία Παναγιωτάκη Πανεπιστήμιο Κρήτης

Ιούλιος 2022

Το περιεχόμενο της παρούσας έκδοσης αποτελεί αποκλειστική ευθύνη του Προγράμματος ENCLAVE και δεν αντικατοπτρίζει απαραίτητα τη γνώμη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ούτε τα όργανα και οι οργανισμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης ούτε οποιοδήποτε πρόσωπο ενεργεί για λογαριασμό τους μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνο για τη χρήση των πληροφοριών που περιέχονται σε αυτό.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	4
Κεφάλαιο 1 - Διερεύνηση της αποκάλυψης της σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών	7
1.1 Σύνδρομο προσαρμογής στη σεξουαλική κακοποίηση παιδιών (CAAS):	7
1.2 Παράγοντες που επηρεάζουν τη διαδικασία αποκάλυψης	9
1.3 Μετά την αποκάλυψη.....	12
1.4 Καθοδήγηση για επαγγελματίες.....	13
Κεφάλαιο 2 - Πρότυπα ποιότητας της δικανικής συνέντευξης	19
2.1 Δικανικά πρωτόκολλα σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών – Μοντέλα δικανικής συνέντευξης.....	19
2.2 Δομή συνέντευξης	26
2.2.1 Φάση οικοδόμησης σχέσεων.....	26
Λειτουργία της μνήμης.....	28
Παράγοντες που επηρεάζουν τη μνήμη των παιδιών	31
2.2.2 Ουσιαστική φάση	32
2.2.3 Φάση ολοκλήρωσης της διαδικασίας	37
Κεφάλαιο 3 - Η χρήση εργαλείων	40
3.1 Πλεονεκτήματα	41
3.2 Μειονεκτήματα	41
3.3 Ανατομικά διαγράμματα	42
3.4 RATAC.....	45
3.5 Πλεονεκτήματα & Μειονεκτήματα.....	48
Κεφάλαιο 4: - Δικανικές συνεντεύξεις παιδιών με ειδικές ανάγκες	51
4.1 Αποτρεπτικοί παράγοντες για την αποκάλυψη της σεξουαλικής κακοποίησης: Γιατί τα παιδιά με ειδικές ανάγκες έχουν μεγαλύτερες δυσκολίες στην αποκάλυψη της σεξουαλικής κακοποίησης;	51
4.2 Προετοιμασία της δικανικής συνέντευξης	53
4.3 Η δικανική συνέντευξη	55
4.4 Η χρήση μη λεκτικών βοηθημάτων επικοινωνίας.....	57
Κεφάλαιο 5 - Πολιτισμική επάρκεια και ποικιλομορφία	60
5.1 Προετοιμασία της δικανικής συνέντευξης	61
5.2 Διεξαγωγή της δικανικής συνέντευξης.....	66
5.3 Ο ρόλος του διερμηνέα	67
Κεφάλαιο 6 - Σημαντικοί παράγοντες	70
6.1 Βασικές γνώσεις.....	71
6.2 Βασικές κατευθυντήριες γραμμές.....	73
6.2.1 Αναπτυξιακό στάδιο του εξεταζόμενου παιδιού	73
6.2.2 Διερεύνηση των γνώσεων και των ικανοτήτων του παιδιού στην ανάκριση.....	74
6.2.3 Διατύπωση και περιεχόμενο των ερωτήσεων	76

6.2.4 Αντικειμενικότητα του συνεντευκτή, ευελιξία και αποφυγή υπαινικτικών τεχνικών	79
6.2.5 Ο αποτελεσματικός συνεντευκτής.....	80
Κεφάλαιο 7 - Αξιολόγηση της αξιοπιστίας των ισχυρισμών.....	82
7.1 Κριτήρια αξιολόγησης της αξιοπιστίας των ισχυρισμών.....	82
7.2 Συνηθισμένα λάθη κατά την αξιολόγηση της αξιοπιστίας των ισχυρισμών	86
7.3 Σημαντικά στοιχεία που ενισχύουν την αξιοπιστία των ισχυρισμών ενός παιδιού για σεξουαλική θυματοποίηση	87
Βιβλιογραφικές αναφορές & πρόσθετο υλικό ανάγνωσης	90

Εισαγωγή

α. ΣΚΟΠΟΣ

Το ευρωπαϊκό έργο ENCLAVE «Ενίσχυση της ικανότητας των επαγγελματιών νομικών υπηρεσιών και της δικαιοσύνης σχετικά με τις διαδικασίες δικανικής συνέντευξης για παιδιά θύματα και μάρτυρες περιστατικών βίας» είναι ένα ερευνητικό έργο σε συνεργασία με πέντε κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) : Βέλγιο (BE), Εσθονία (EE), Ελλάδα (EL), Ιταλία (IT) και Ισπανία (ES). Αποτελεί συνέχεια του έργου RETREAT (JUST-AG-2019/JUST-JACC-AG-2019) «*Reshaping treatment approaches towards victims of sexual violence within criminal proceedings*» (Αναμόρφωση των προσεγγίσεων αντιμετώπισης των θυμάτων σεξουαλικής βίας στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών) - ένα ευρωπαϊκό έργο που αποσκοπεί στην ενίσχυση των διαδικαστικών και οργανωτικών αλλαγών στις ποινικές διαδικασίες, στο πλαίσιο του συστήματος δικαιοσύνης στην Ελλάδα, στην Ιταλία και στην Ισπανία για τη βελτίωση της ανταπόκρισής τους στις ιδιαίτερες ανάγκες των θυμάτων σεξουαλικών εγκλημάτων (έργο RETREAT, 2022).

Το έργο ENCLAVE επικεντρώνεται στη μεταχείριση των παιδιών θυμάτων και μαρτύρων σεξουαλικής βίας όσον αφορά την εφαρμογή της οδηγίας 2012/29/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25^{ης} Οκτωβρίου 2012, για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, τη στήριξη και την προστασία των θυμάτων εγκληματικών πράξεων (οδηγία για τα δικαιώματα των θυμάτων) και του πρωτοκόλλου δικανικής συνέντευξης στα πέντε ευρωπαϊκά συστήματα δικαιοσύνης. Το έργο αυτό έχει ως στόχο:

- Την ενίσχυση των ικανοτήτων και των γνώσεων των επαγγελματιών νομικών υπηρεσιών και της δικαιοσύνης σχετικά με τα αστικά, ποινικά και θεμελιώδη μέσα της ΕΕ που απευθύνονται σε παιδιά θύματα και μάρτυρες κακοποίησης,
- Την εξοικείωση επαγγελματιών διαφορετικών κλάδων, δηλαδή επαγγελματιών του νομικού και του δικαστικού τομέα και του προσωπικού οργανώσεων υποστήριξης θυμάτων που εργάζονται με παιδιά θύματα κακοποίησης, με αμοιβαία συνεργασία όσον αφορά το πρωτόκολλο της δικανικής συνέντευξης, με στόχο τη μεγιστοποίηση της ψυχικής ευημερίας των παιδιών,
- Την πρόληψη της δευτερογενούς θυματοποίησης και του εκ νέου τραυματισμού των παιδιών θυμάτων και μαρτύρων κακοποίησης και
- Τη βελτίωση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των επαγγελματιών νομικών υπηρεσιών και της δικαιοσύνης στη διασυνοριακή δικαστική συνεργασία μέσω της αμοιβαίας κατάρτισης και γνώσης.

β. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Όσον αφορά την ανάπτυξη των ικανοτήτων των επαγγελματιών της δικαιοσύνης και των νομικών, η κοινοπραξία, αξιολόγησε αρχικά τις ανάγκες των επαγγελματιών από τις συμμετέχουσες χώρες, διεξάγοντας συνεντεύξεις. Βασισόμενη στην υπάρχουσα βιβλιογραφία και τα ευρήματα της έκθεσης αξιολόγησης αναγκών, η κοινοπραξία ανέπτυξε ένα ολοκληρωμένο σύνολο εκπαιδευτικού υλικού όπου παρουσιάζονται τόσο πρακτικές, όσο και συμβουλές για την εφαρμογή του νομικού πλαισίου αναφορικά με τη διαδικασία της δικανικής συνέντευξης για παιδιά θύματα και μάρτυρες κακοποίησης, το οποίο αφορά ολόκληρη την ΕΕ και είναι σύμφωνο με την οδηγία 2012/29/ΕΕ. Αυτό το εκπαιδευτικό υλικό θα μεταφραστεί και θα προσαρμοστεί ώστε να ανταποκρίνεται στο εθνικό πλαίσιο των συμμετεχουσών χωρών, περιλαμβάνοντας, μεταξύ άλλων, πληροφορίες σχετικά με:

- > Το νομικό καθεστώς για παιδιά θύματα και μάρτυρες κακοποίησης: διεθνείς, περιφερειακοί, ενωσιακοί και εθνικοί κανονισμοί,
- > Τα δικαιώματα των ανήλικων θυμάτων / μαρτύρων όσον αφορά τη δικανική συνέντευξη και την ποινική διαδικασία: Πλαίσιο της ΕΕ, εθνική νομοθεσία,
- > Τις διαδικασίες δικανικών συνεντεύξεων: εθνική διαδικασία, συγκριτικές εφαρμογές,
- > Το ρόλο των διαφόρων επαγγελματιών νομικών υπηρεσιών και της δικαιοσύνης στη διαδικασία της δικανικής συνέντευξης με παιδιά,
- > Τον ρόλο των οργανώσεων υποστήριξης θυμάτων και
- > Τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των διαδικασιών.

Στη συνέχεια, οι εταίροι θα οργανώσουν μια σειρά περιφερειακών / εθνικών εκπαιδευτικών δράσεων με επαγγελματίες της ποινικής δικαιοσύνης και νομικούς στις αντίστοιχες χώρες. Τα σχόλια των συμμετεχόντων θα συλλεχθούν προκειμένου να γίνουν διορθώσεις και βελτιώσεις στο εκπαιδευτικό υλικό, αλλά και για να εκτιμηθεί η επίδραση των εκπαιδεύσεων στους συμμετέχοντες (εξέλιξη στις γνώσεις και στις αντιλήψεις). Τέλος, το υλικό θα επικαιροποιηθεί με βάση τα σχόλια των συμμετεχόντων στις εθνικές / περιφερειακές εκπαιδευτικές δράσεις. Στη συνέχεια, το εκπαιδευτικό υλικό θα διαμορφωθεί γραφιστικά και θα εκδοθεί απευθυνόμενο σε επαγγελματίες νομικούς.

γ. ΔΟΜΗ

Η διαδρομή για την εύρεση της ουσιαστικής αλήθειας είναι δαιδαλώδης και χρονοβόρα. Τα ανήλικα θύματα σεξουαλικής κακοποίησης εξακολουθούν να καλούνται αμέτρητες φορές να περιγράψουν το μαρτύριο της κακοποίησής τους στους επαγγελματίες των υπηρεσιών ψυχικής υγείας και του συστήματος ποινικής

δικαιοσύνης, οι οποίοι δεν έχουν λάβει -στην πλειοψηφία τους- καμία σχετική εκπαίδευση. Συχνά, η προσέγγιση που βασίζεται μόνο στην εμπειρία οδηγεί σε παραποίηση και διαστρέβλωση της μνήμης, δημιουργώντας υπερβολικό άγχος που επηρεάζει αρνητικά κάθε προσπάθεια ανάκλησης σημαντικών λεπτομερειών που θα μπορούσαν να ενισχύσουν την αξιοπιστία του θύματος και μια λανθασμένη διαμόρφωση της δικαστικής κρίσης. Με βάση τη μακροχρόνια εμπειρία επί του θέματος, φαίνεται ότι οι σύγχρονες κοινωνίες δοκιμάζουν στην πράξη την προβληματική και τις αρχές των φιλικών προς τα παιδιά προσεγγίσεων και, κυρίως, της φιλικής προς τα παιδιά Δικαιοσύνης. Διεθνείς οργανισμοί όπως τα Ηνωμένα Έθνη, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, το Συμβούλιο της Ευρώπης και άλλοι θέτουν, ως πρώτη γραμμή της στρατηγικής τους για την προάσπιση των δικαιωμάτων των παιδιών, την εφαρμογή καινοτόμων δράσεων που συνάδουν με τις παραπάνω αρχές και ειδικότερα με την Οδηγία για τα θύματα.

Σε διεθνές επίπεδο, η βέλτιστη πρακτική για τη συνέντευξη ανήλικων θυμάτων κακοποίησης θεωρείται ότι είναι η χρήση μιας δομημένης ή ημιδομημένης συνέντευξης («δικανική συνέντευξη») στο πλαίσιο της οποίας ο επαγγελματίας ακολουθεί ένα συγκεκριμένο Πρωτόκολλο ενεργειών από την αρχή έως το τέλος της διαδικασίας. Η διεθνής βιβλιογραφία έχει δείξει ότι η χρήση ενός Πρωτοκόλλου δικανικής συνέντευξης βελτιώνει τη μνήμη των θυμάτων, αυξάνει τον όγκο των πληροφοριών και παράγει μεγαλύτερες και πιο κατατοπιστικές απαντήσεις (Price, Ahern & Lamb, 2016).

Στόχος αυτού του εκπαιδευτικού υλικού είναι η απόκτηση εξειδικευμένων γνώσεων σε θέματα που σχετίζονται με τη δικανική συνέντευξη ανήλικων θυμάτων και μαρτύρων κακοποίησης. Απευθύνεται σε όλους τους επαγγελματίες που εμπλέκονται στη διερεύνηση καταγγελιών ανηλίκων.

Αφού γίνει λεπτομερής αναφορά στη διαδικασία αποκάλυψης της κακοποίησης, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στον τρόπο διεξαγωγής της δικανικής συνέντευξης σύμφωνα με τα διεθνώς αποδεκτά ως αξιόπιστα πρωτόκολλα. Κρίθηκε, επίσης, σκόπιμο να συμπεριληφθούν στον παρόντα οδηγό ενότητες σχετικά με τη δικανική εξέταση ιδιαίτερα ευάλωτων θυμάτων, όπως οι ανήλικοι με ειδικές ανάγκες και οι ανήλικοι από διαφορετικό πολιτισμικό πλαίσιο.

Καθώς ο τομέας της δικανικής συνέντευξης είναι εξαιρετικά ευρύς, ο οδηγός δεν ήταν δυνατόν να καλύψει τα πάντα. Ωστόσο, φιλοδοξεί να αποτελέσει ένα χρήσιμο εργαλείο γνώσης για τους επαγγελματίες ώστε να προστατεύσουν τα παιδιά από μια εκ νέου θυματοποίηση και να προστατεύσουν τα δικαιώματά τους.

Κεφάλαιο 1 - Διερεύνηση της αποκάλυψης της σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών

Η λέξη «αποκάλυψη» υποδηλώνει τη σημαντική δυσκολία που αντιμετωπίζει το ανήλικο θύμα στην προσπάθειά του να μιλήσει, φέρνοντας στο φως την κακοποίηση που ο δράστης το αναγκάζει να κρατήσει ως κρυφό και σκοτεινό μυστικό και να μην το αποκαλύψει. Πρόκειται για μια επίπονη και πολύπλοκη διαδικασία που έχει περιγραφεί ως τραυματική, ιδίως από παιδιά προσχολικής ηλικίας, παιδιά μειονοτικών εθνοτήτων και από ανήλικα θύματα που δεν είχαν την αναμενόμενη οικογενειακή υποστήριξη, καθώς και από μεγαλύτερα παιδιά, όπως οι έφηβοι. Η διαδικασία της αποκάλυψης ενέχει έναν ενεργό και ρευστό χαρακτήρα με την έννοια της συνεχούς αλλαγής και εξέλιξης, θέση που επιβεβαιώνεται τόσο από τα διάφορα στάδια που περιλαμβάνει (εκ των προτέρων αποκάλυψη, αποκάλυψη, μετά την αποκάλυψη) όσο και από τις αλληλεπιδράσεις που λαμβάνουν χώρα με τα εμπλεκόμενα πρόσωπα (π.χ. υπάλληλοι προανακριτικής διαδικασίας, ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί, δικηγόροι, δικαστικοί λειτουργοί, φροντιστές, σχολικό προσωπικό κ.λπ.)

1.1 Σύνδρομο προσαρμογής στη σεξουαλική κακοποίηση παιδιών (CAAS):

Η αποκάλυψη της κακοποίησης ενός παιδιού δεν είναι απλώς μια πράξη, αλλά μια δυναμική διαδικασία με επιμέρους στάδια κατά τα οποία το παιδί προσπαθεί να μοιραστεί το μαρτύριο της θυματοποίησής του. Πράγματι, το 1983, ο ψυχίατρος Roland Summit αναφέρθηκε για πρώτη φορά σε ένα άρθρο στην ύπαρξη ενός «συνδρόμου μη αποκάλυψης», το οποίο καλύπτει τις ακόλουθες πέντε φάσεις:

- α) Μυστικοπάθεια,
- β) Αίσθημα απόγνωσης, αδυναμίας και ανικανότητας,
- γ) Εγκλωβισμός και συμβιβασμός,
- δ) Καθυστέρηση της αποκάλυψης της οποίας το περιεχόμενο δεν είναι πειστικό και
- ε) Ανάκληση.

Η ύπαρξη των δύο πρώτων στοιχείων θεωρείται θεμελιώδης για τη διάγνωση του συνδρόμου της μη αποκάλυψης της κακοποίησης.

(α) Η μυστικοπάθεια

Στην πλειονότητα των περιπτώσεων η κακοποίηση λαμβάνει χώρα όταν το παιδί είναι μόνο του με το δράστη, ο οποίος τονίζει στο ανήλικο παιδί ότι οποιαδήποτε αποκάλυψη θα έχει ολέθριες συνέπειες τόσο για το ίδιο όσο και για τα αγαπημένα του πρόσωπα.

(β) Το αίσθημα της απόγνωσης, της αδυναμίας και της ανικανότητας

Οι ενήλικες συχνά έχουν αυξημένες προσδοκίες από τα παιδιά, για παράδειγμα ότι μπορούν να προστατεύσουν τον εαυτό τους, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη το γεγονός ότι τα παιδιά υποτάσσονται πλήρως σε σχέσεις εξουσίας, νιώθοντας αβοήθητα και ανίσχυρα (Summit, 1983). Ο δράστης εκμεταλλεύεται το γεγονός ότι οι ανήλικοι έχουν μάθει να υπακούουν στους μεγαλύτερους και να τους εκφράζουν την αγάπη τους, ιδίως όταν αυτοί είναι οι φροντιστές τους.

(γ) Εγκλωβισμός και συμβιβασμός

Για το θύμα που αντιμετωπίζει μια φαινομενικά μη αναστρέψιμη κατάσταση στην οποία αισθάνεται παγιδευμένο και απροστάτευτο, ο συμβιβασμός και η απόκρυψη μπορεί να φαίνεται ως η μόνη λύση. Προκειμένου να συμβιβαστεί, είναι ευκολότερο να κατηγορεί τον εαυτό του και να καταστέλλει τις δυσάρεστες και επώδυνες εμπειρίες καταπνίγοντάς τις.

(δ) Καθυστερημένη αποκάλυψη

Η πλειονότητα των θυμάτων δεν αποκαλύπτει την κακοποίηση για όσο χρονικό διάστημα αυτή λαμβάνει χώρα. Κατά κανόνα, όσοι αποφασίζουν να μιλήσουν, το κάνουν με σημαντική καθυστέρηση. Η μη έγκαιρη αναζήτηση βοήθειας και ο συχνά αντιφατικός και συγκεχυμένος τρόπος εξιστόρησης των γεγονότων καθιστά δύσκολη την κατανόηση της εμπειρίας του θύματος.

(ε) Η ανάκληση

Αμέσως μετά την αποκάλυψη, το παιδί συχνά μπορεί να έρθει αντιμέτωπο με τη δυσπιστία των άλλων, την έλλειψη υποστήριξης και την υπερβολική αναστάτωση που έχει προκληθεί. Έτσι, μπορεί να ανακαλέσει / αποσύρει τους αρχικούς ισχυρισμούς του/της σε μια προσπάθεια να αποκαταστήσει τη «ζημιά» και την ισορροπία στις σχέσεις. Ο φόβος της διάλυσης της οικογένειας και της συμπεριφοράς του δράστη στο μέλλον, το αίσθημα ντροπής και η αδυναμία αντιμετώπισης του συντριπτικού άγχους που προκαλεί η εμπλοκή των παιδιών στο μηχανισμό του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης (π.χ. καταθέσεις στο αστυνομικό τμήμα, στον ανακριτή, στη δικαστική

αίθουσα), σε συνδυασμό με την έλλειψη υποστήριξης, είναι από τους σημαντικότερους λόγους που δικαιολογούν αυτή την ασταθή συμπεριφορά. Όλα τα παραπάνω, δικαιολογούν την ανάγκη ενσωμάτωσης των γνώσεων της κλινικής ψυχολογίας σχετικά με το τραύμα, για τη σωστή ερμηνεία της συμπεριφοράς και των δηλώσεων των παιδιών-θύματων.

Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ, ότι λόγω της δυναμικής και πολυεπίπεδης φύσης της διαδικασίας της αποκάλυψης, ενδέχεται να μην ακολουθηθούν όλα τα στάδια. ○

Το σημαντικό είναι οι επαγγελματίες να αποκτήσουν γνώση τόσο των χαρακτηριστικών του συνδρόμου της μη αποκάλυψης της σεξουαλικής κακοποίησης όσο και των παραγόντων που παίζουν κυρίαρχο ρόλο στην απόκρυψη της κακοποίησης. Μόνο έτσι θα μπορέσουν να κατανοήσουν την πολυδιάστατη φύση της διαδικασίας της αποκάλυψης, θα κατανοήσουν τις αντιδράσεις και τα συναισθήματα του παιδιού και θα σεβαστούν την ανάγκη προστασίας του.

1.2 Παράγοντες που επηρεάζουν τη διαδικασία αποκάλυψης

Υπάρχουν πολλοί παράγοντες που φαίνεται να επηρεάζουν σημαντικά την αποκάλυψη του τραυματικού γεγονότος, όπως:

- **Ηλικία**

Τα μικρότερα παιδιά είναι πιο δύσκολο / απαιτητικό να αντιληφθούν ότι κακοποιούνται, θεωρούν τη συμπεριφορά των ενηλίκων ως φυσιολογική και δεν έχουν αντίληψη της σοβαρότητας αυτού που βιώνουν. Συχνά αποκαλύπτουν αυθόρμητα την κακοποίηση, αλλά δυσκολεύονται να καταθέσουν, ενώ οι δηλώσεις τους μπορεί να είναι σύντομες, αόριστες και γενικές. Τα θύματα είναι περισσότερο σε θέση να καταθέσουν μετά την ηλικία των 4 ετών, όταν έχει αρχίσει να αναπτύσσεται ο μηχανισμός της γνωστικής μνήμης. Η πιθανότητα αποκάλυψης της αλήθειας αυξάνεται σημαντικά με την ηλικία. Τα μεγαλύτερα παιδιά, αν αποκαλύψουν, αποκαλύπτουν την κακοποίηση που υπέστησαν, αργά, αλλά εσκεμμένα και με πρόθεση. Το αίσθημα ντροπής και ο κοινωνικός αντίκτυπος παραμένουν σημαντικοί ανασταλτικοί παράγοντες.

- **Φύλο**

Τα κορίτσια και οι γυναίκες είναι αυτές που υποφέρουν περισσότερο από εγκλήματα αυτού του είδους. Ωστόσο, τα αγόρια μπορεί να αποκαλύψουν τη σεξουαλική τους κακοποίηση με μεγαλύτερη δυσκολία και απροθυμία από ότι τα κορίτσια, λόγω της έντονης ανασφάλειας, του στιγματισμού και της κοινωνικής περιθωριοποίησης. Είναι σημαντικό το γεγονός ότι οι άνδρες που έχουν υποστεί σεξουαλική κακοποίηση στην παιδική ηλικία, αντιμετωπίζουν περισσότερα ψυχοκοινωνικά προβλήματα από ότι οι γυναίκες.

- **Η σχέση δράστη - θύματος**

Στην πλειονότητα των περιπτώσεων, τα παιδιά-θύματα κακοποιούνται από κάποιον γνωστό τους. Περίπου το ένα τρίτο των παιδιών γνωρίζουν το δράστη σε όλη τους τη ζωή, ενώ στο ένα πέμπτο περίπου των περιπτώσεων ο δράστης είναι ο πατέρας ή ο πατριός (Davies et al., 2013- Gekoski et al., 2016). Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να σημειωθεί ότι το παιδί αρνείται ή είναι απρόθυμο να μιλήσει όταν ο δράστης είναι στενό μέλος της οικογένειας. Αυτό έχει σημαντικό αντίκτυπο σε πολυάριθμα δικαιώματα (π.χ. το δικαίωμα της καταγγελίας για λογαριασμό τους, το δικαίωμα σε νομική συνδρομή, το δικαίωμα σε συνοδεία κ.λπ.) Συναισθήματα μοναξιάς, σύγχυσης, αμηχανίας, ντροπής, θυμού, καθώς και ενοχής κατακλύζουν την πλειοψηφία των παιδιών-θυμάτων, όταν αποφασίζουν να μοιραστούν το «μαρτύριο» της κακοποίησης που υπέστησαν από τον οικείο σε αυτά δράστη. Το θύμα, συνειδητοποιώντας ότι διακινδυνεύει τόσο τη σχέση με το πρόσωπο από το οποίο εξαρτάται, όσο και την ψυχική του/της υγεία, παγιδεύεται. Τελικά, μπορεί να εισέλθει σε μια «φάση αποφυγής» και να ενεργοποιήσει έναν μηχανισμό αυτοπροστασίας: την απώθηση. Έχει ειπωθεί δε, ότι η απώθηση «είναι η τέχνη του να ξέρεις πώς να μην ξέρεις».

- **Το πολιτισμικό πλαίσιο**

Οι ανήλικοι/ες που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες (μετανάστ(ρι)ες, πρόσφυγες/ προσφύγισες, άποροι/ες κ.λπ.) μπορεί να αποθαρρύνονται περισσότερο να αποκαλύψουν το τραυματικό γεγονός, νιώθοντας ακόμη πιο ανήμποροι, ανυπεράσπιστοι και αδύναμοι. Επιπλέον, η πιθανότητα αποκάλυψης μειώνεται σημαντικά σε κοινωνίες όπου τα θέματα που σχετίζονται με τη σεξουαλική δραστηριότητα θεωρούνται ταμπού και είναι πιθανό να οδηγήσουν στην απομόνωση ολόκληρης της οικογένειας.

- **Φόβος αντιποίνων**

Ο δράστης συχνά απειλεί με αντίποινα αν δημοσιοποιηθεί αυτό που συμβαίνει. Κατά κύριο λόγο, εκφοβίζει το θύμα λέγοντάς του ότι θα κάνει κακό στα αγαπημένα του πρόσωπα, ιδίως στη μητέρα του. Οι απειλές κατά των ατόμων που αγαπάει ιδιαίτερα είναι πολύ πιο αποτελεσματικές από τις απειλές εναντίον του ίδιου του παιδιού, καθώς ο δράστης έχει μεταθέσει την ευθύνη για την ασφάλεια και την προστασία των μελών της οικογένειάς του στο θύμα.

- **Το άγχος των αρνητικών αντιδράσεων των γονέων**

Στην πλειονότητα των περιπτώσεων, το θύμα αφενός καθυστερεί σημαντικά την αποκάλυψη της σεξουαλικής του κακοποίησης και αφετέρου βασανίζεται από ενοχές, καθώς συχνά κατηγορείται από τους γονείς (π.χ. ότι εξαιτίας αυτού θα υποστεί αυστηρή τιμωρία, όπως φυλάκιση). Έτσι, η πλειονότητα των παιδιών-θυμάτων αρνούνται να ενημερώσουν την αστυνομία σε περίπτωση που ο δράστης είναι ο γονέας. Τα παιδιά φοβούνται ιδιαίτερα τις αντιδράσεις των γονέων, ιδίως σε περιπτώσεις αιμομιξίας και πιστεύουν ότι μπορεί να τιμωρηθούν ως ψεύτες. Η αποτρεπτική και καχύποπτη συμπεριφορά των γονέων ενισχύει το αίσθημα ντροπής και μαζί με αυτό την απόφαση να κρύψουν την κακοποίηση. Στις ΗΠΑ, μόνο ένα στα δύο παιδιά γίνεται πιστευτό από τουλάχιστον έναν γονέα και ένα στα τέσσερα παιδιά πιέζεται να αποσύρει τις κατηγορίες. Από την άλλη πλευρά, τα παιδιά τα οποία γίνονται πιστευτά και λαμβάνουν θετική και υποστηρικτική απάντηση μετά την αποκάλυψη, είναι λιγότερο πιθανό να αναπτύξουν σοβαρή ψυχοπαθολογία ως αποτέλεσμα της σεξουαλικής κακοποίησης.

- **Το αίσθημα της συνενοχής και της ευθύνης**

Τα παιδιά που έχουν πέσει θύματα θεωρούν ότι είναι σε μεγάλο βαθμό υπεύθυνα για την κακοποίησή τους. Πιο συγκεκριμένα, είναι σύνηθες η κακοποιητική κατάσταση να είναι προοδευτική και η σχέση να σεξουαλικοποιείται σιγά-σιγά οδηγώντας σε μια κανονικοποίηση από την πλευρά του θύματος, το οποίο αισθάνεται ότι «συνεργάστηκε» στην κακοποιητική κατάσταση, παρόλο που αυτό δεν είναι αληθές. Κατά συνέπεια, είναι μια συνηθισμένη αντίδραση να «αυτοενοχοποιείται» για την κακοποίηση που έχει βιώσει και να αναλαμβάνει μέρος ή, συχνά, το σύνολο της ευθύνης για τα δεινά που έχει υποστεί. Το συναίσθημα αυτό είναι πιο έντονο στα μικρότερα παιδιά αλλά και στα κορίτσια, στα οποία ο δράστης συνήθως μεταφέρει την ευθύνη, τονίζοντας ότι τα ίδια το προκάλεσαν.

- **Παράγοντες κινδύνου**

Οι δράστες αναζητούν παιδιά που είναι αξιόπιστα, ιδιαίτερα ευάλωτα, εκμεταλλευόμενοι τις αδυναμίες του οικογενειακού πλαισίου και την ανάγκη του παιδιού για αγάπη και φροντίδα προκειμένου να δημιουργήσουν σχέση εμπιστοσύνης μαζί τους. Η έλλειψη συζυγικής αρμονίας των γονέων, ο αδύναμος δεσμός τους με το παιδί, η ενδοοικογενειακή βία και η γονεϊκή τιμωρητική συμπεριφορά, η απόρριψη των ερωτήσεων σχετικά με τη σεξουαλικότητα και η πρόωμη έναρξη της σεξουαλικής δραστηριότητας αποτελούν παράγοντες κινδύνου. Τα παιδιά με νευροαναπτυξιακές διαταραχές, διαταραχές συμπεριφοράς και προβλήματα όρασης, λόγου και ακοής ανήκουν στην ομάδα υψηλού κινδύνου για θυματοποίηση.

- **Χρήση εξουσίας από το δράστη**

Ο δράστης συχνά χρησιμοποιεί διάφορες τεχνικές για να υποτάξει τον/την ανήλικο/η: παραχώρηση ειδικών προνομίων, αγορά ακριβών υλικών αγαθών, διαστρέβλωση και παραποίηση των κοινωνικά αποδεκτών αρχών και αξιών, θεώρηση της σεξουαλικής κακοποίησης ως φυσιολογικής συμπεριφοράς και μετατόπιση της ευθύνης στο θύμα. Επίσης, πείθει το παιδί ότι η αποκάλυψη των αδικημάτων θα έχει δραματικές συνέπειες, καθώς εκείνο θα είναι αυτό που τελικά θα κατηγορηθεί και θα τιμωρηθεί.

1.3 Μετά την αποκάλυψη

Εξ ορισμού, η διαδικασία της αποκάλυψης δημιουργεί συχνά σύγχυση και αμφιθυμία, προκαλώντας αυξημένη στεναχώρια. Η καθυστέρηση της αποκάλυψης σχετίζεται με την εμφάνιση διαταραχής μετατραυματικού στρες, οπότε η άμεση αποκάλυψη του τι συνέβη είναι τρόπον τινά ευεργετική. Η απόκρυψη, επιτρέποντας τη συνέχιση της κακοποίησης, εμποδίζει την έναρξη της θεραπείας, επιδεινώνει το άγχος και αυξάνει την ευαλωτότητα στην εμφάνιση αρνητικών ψυχολογικών συνεπειών. Σε ορισμένες περιπτώσεις η αποκάλυψη μπορεί να είναι λυτρωτική, ενώ σε άλλες μπορεί να είναι επιβαρυντική. Η πλειονότητα των ανηλίκων δηλώνει ότι η αποκάλυψη όχι μόνο δεν δημιουργεί αίσθημα ανακούφισης, αλλά αντίθετα οδηγεί σε ιδιαίτερη ψυχολογική επιβάρυνση με πολλαπλές ευθύνες. Η δημόσια αποκάλυψη είναι ιδιαίτερα επώδυνη για το σεξουαλικά κακοποιημένο παιδί, ιδίως αν ο δράστης είναι μέλος της οικογένειας.

Μερικές φορές, ο βαθμός του τραύματος εξαρτάται και η συνέχεια συνδέεται, επίσης, με την αντίδραση μετά την αποκάλυψη, δηλαδή με τον τρόπο με τον οποίο το παιδί-θύμα αντιμετωπίζεται από την οικογένειά του/της και το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης, μετά την αποκάλυψη του γεγονότος.

1.4 Καθοδήγηση για επαγγελματίες

Η καλύτερη κατανόηση της διαδικασίας που ακολουθεί ένα παιδί στην προσπάθειά του να αποκαλύψει το συμβάν, ο εντοπισμός των ανασταλτικών παραγόντων και η διερεύνηση των επιπτώσεων της μακροχρόνιας απόκρυψης θα βοηθήσει σημαντικά τους επαγγελματίες στην αποτελεσματικότερη διαχείριση περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης, ενθαρρύνοντας τα ανήλικα θύματα να αποκαλύψουν το συμβάν και προστατεύοντάς τα ταυτόχρονα από τον κίνδυνο πιθανής δευτερογενούς θυματοποίησης από το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης.

Όταν ένα παιδί αποκαλύπτει σεξουαλική κακοποίηση:

1. Πιστέψτε το παιδί.
2. Παραμείνετε ήρεμοι.
3. Επιλέξτε ένα ασφαλές μέρος για να μιλήσετε, στο οποίο προστατεύεται η ιδιωτική ζωή του παιδιού.
4. Πείτε στο παιδί ότι δε συμβαίνει μόνο σ' αυτό, αλλά ότι υπάρχουν πολλά παιδιά που κακοποιούνται.
5. Μη δίνετε υποσχέσεις που δε μπορείτε να τηρήσετε.
6. Μην κρίνετε το δράστη και τις πράξεις του.
7. Αναφέρετε αμέσως το περιστατικό.
8. Προετοιμάστε το παιδί για το τι πρόκειται να συμβεί στη συνέχεια.
9. Μην προσπαθήσετε να διερευνήσετε τους ισχυρισμούς του ανηλίκου.
10. Αναζητήστε υποστήριξη για τον εαυτό σας.

1. Πιστέψτε το παιδί.

Το πιο σημαντικό πράγμα που μπορείτε να κάνετε για το παιδί είναι να του δημιουργήσετε την πεποίθηση ότι δεν αμφισβητείτε τις δηλώσεις του/της σχετικά με τη σεξουαλική κακοποίηση. Με άλλα λόγια, πείτε του/της ότι τον/την πιστεύετε. Πέρα από αυτό, δεν είναι στο χέρι σας να τον/την προστατεύσετε από το μαρτύριο που συνεπάγεται μια δημόσια αποκάλυψη όπου θα εμπλακούν και άλλα πρόσωπα. Δεν έχετε, για παράδειγμα, την εξουσία να αποφασίσετε για την απομάκρυνση του

παιδιού από το σπίτι του/της, αλλά και τους αρμόδιους επίσημους φορείς και υπηρεσίες που θα κληθούν. Σε αυτή την πρώτη φάση, το περισσότερο που μπορείτε να προσφέρετε είναι να ακούσετε τι λέει το παιδί, παρέχοντάς του ασφάλεια και εξηγώντας του ότι αυτό που συμβαίνει πρέπει να σταματήσει. Μην επικρίνετε, ακούστε το παιδί και ωθήστε το να αναπτύξει την ιστορία του, αποφεύγοντας όμως - όσο το δυνατόν περισσότερο- να κάνετε στοχευμένες ερωτήσεις σχετικά με το γεγονός. Η διαδικασία της αποκάλυψης είναι δύσκολη και επώδυνη για το θύμα. Το παιδί πρέπει να γνωρίζει ότι υπάρχει ένας ενήλικας που το πιστεύει και μπορεί να το βοηθήσει. Αυτό είναι που χρειάζεται. Αν συνειδητοποιήσει ότι αμφισβητείτε την αλήθεια των ισχυρισμών του/της, θα αισθανθεί ακόμη πιο ανυπεράσπιστος/η και απελπισμένος/η.

2. Διατηρήστε την ψυχραιμία σας και παρέχετε συναισθηματική υποστήριξη

Πριν το παιδί αποκαλύψει πλήρως την κακοποιητική εμπειρία, μπορεί να δοκιμάσει τις αντιδράσεις σας. Οι αρχικές σας αντιδράσεις, οι εκφράσεις του προσώπου σας και τα λόγια σας θα καθορίσουν αν θα συνεχίσει με την αποκάλυψη ή αν θα επιλέξει να ανακαλέσει όσα σας έχει εκμυστηρευτεί μέχρι εκείνη τη στιγμή. Ως εκ τούτου, αποφύγετε να δείχνετε σοκαρισμένοι, αναστατωμένοι, θυμωμένοι ή αηδιασμένοι από αυτά που ακούτε. Συχνά τα θύματα αντιλαμβάνονται ότι δεν είστε σε θέση να διαχειριστείτε όλες τις λεπτομέρειες και προσπαθούν να σας προστατεύσουν αποκαλύπτοντας ένα μέρος μόνο των πραγματικών περιστατικών. Κατανοήστε τις δυσκολίες του παιδιού να μιλήσει για όσα του συμβαίνουν και σεβαστείτε τα συναισθήματα ντροπής, φόβου και ενοχής που το κατακλύζουν στην προσπάθειά του να μοιραστεί μαζί σας την κακοποίηση. Κατανοήστε τις αναστολές των αλλοδαπών παιδιών να μιλήσουν για θέματα που αποτελούν ταμπού στο δικό τους πολιτισμικό πλαίσιο. Επίσης, να γνωρίζετε, ότι μπορεί -λόγω της ευάλωτης θέσης του/της- να παρεξηγήσει τη συμπεριφορά σας. Ελέγξτε τις αντιδράσεις σας και αποφύγετε με κάθε τρόπο την έκφραση συναισθημάτων θυμού. Το παιδί είναι πιθανό να καταλάβει εσφαλμένα ότι ο αποδέκτης του θυμού σας είναι το ίδιο και όχι ο δράστης. Με άλλα λόγια, θα πιστέψει ότι είστε θυμωμένος/η μαζί του/της, επιβεβαιώνοντας τα λόγια του δράστη («αν μιλήσεις, θα θυμώσουν πολύ μαζί σου και θα μπλέξεις»). Σε περίπτωση που δεν καταφέρετε να ελέγξετε τις αντιδράσεις σας, είναι σημαντικό να διευκρινίσετε στο θύμα ότι είστε θυμωμένοι με το δράστη και όχι με το ίδιο, καθώς κανένας ενήλικας δεν επιτρέπεται να συμμετέχει σε σεξουαλικές δραστηριότητες με παιδιά. Όταν το παιδί αισθανθεί ασφαλές και ικανοποιημένο με τον τρόπο που έχετε αντιδράσει μέχρι στιγμής, θα νιώσει άνετα και μπορεί ακόμη και να σας αποκαλύψει τις λεπτομέρειες του τραυματικού περιστατικού. Να θυμάστε ότι

δεν είστε εκεί για να ανακρίνετε. Όταν ολοκληρώσει την αποκάλυψη της κακοποίησης είναι σημαντικό να του πείτε ότι χαίρεστε που σας εκμυστηρεύτηκε τι του συμβαίνει, ότι κρίνεται η συμπεριφορά του δράστη και όχι του παιδιού και ότι θα προσπαθήσετε να το προστατεύσετε.

3. Επιλέξτε ένα ασφαλές μέρος για να μιλήσετε, στο οποίο προστατεύεται η ιδιωτική ζωή του παιδιού.

Αποφύγετε να μιλήσετε σε δημόσιο χώρο, όπως μια αίθουσα διδασκαλίας, για να αποφύγετε τη διαρροή πληροφοριών. Είναι επιτακτική ανάγκη να διασφαλιστεί το απόρρητο και η εμπιστευτικότητα των λεγομένων του θύματος. Δώστε χρόνο στο παιδί να σας πει ό,τι θέλει να σας πει, αλλά μην το πιέζετε και μην επιμένετε σε συγκεκριμένες ερωτήσεις. Να θυμάστε ότι δεν έχετε τον ρόλο του ερευνητή και ότι αν εμπλακείτε σε αυτή τη διαδικασία μπορεί να κάνετε περισσότερο κακό παρά καλό, παραποιώντας τη μαρτυρία του παιδιού. Υπάρχουν ούτως ή άλλως εξειδικευμένοι επαγγελματίες που θα αναλάβουν την ερευνητική διαδικασία. Ωστόσο, αν ο/η ανήλικος/η επιθυμεί να σας πει τις λεπτομέρειες της κακοποίησής του/της, μην τον/την αποθαρρύνετε λέγοντας ότι δεν είστε το κατάλληλο πρόσωπο για να ασχοληθείτε με μια τέτοια περίπτωση. Ακούστε τον/την προσεκτικά και δώστε του/της τον χρόνο που χρειάζεται. Το σημαντικότερο πράγμα σε αυτό το στάδιο, αφού τον/την ακούσετε προσεκτικά, είναι να τον/την προετοιμάσετε για τη συμμετοχή άλλων. Με απλά λόγια, είναι πολύ χρήσιμο να ενημερώσετε το παιδί, ότι όσα σας είπε θα διαβιβαστούν στους αρμόδιους φορείς, ώστε να λάβουν μέτρα για τον τερματισμό της κακοποίησης και την προστασία του στο μέλλον. Δεν μπορείτε να κάνετε τίποτα. Με αυτόν τον τρόπο τον/την προετοιμάζετε να αποκαλύψει την κακοποίηση σε άλλους και ταυτόχρονα τον/τη βοηθάτε να καταλάβει ότι δεν προδίδετε την εμπιστοσύνη που σας έχει δείξει.

4. Πείτε στο παιδί ότι δε συμβαίνει μόνο σ' αυτό, αλλά ότι υπάρχουν πολλά παιδιά που κακοποιούνται.

Το θύμα συχνά πιστεύει ότι είναι το μόνο άτομο που βιώνει τέτοια κακοποίηση. Θα είναι μεγάλη ανακούφιση αν του/της πείτε ότι και άλλα παιδιά έχουν βιώσει ή βιώνουν παρόμοιες καταστάσεις. Για να τον/την κάνετε να νιώσει πιο άνετα, μπορείτε να αναφέρετε ότι γνωρίζετε και εσείς οι ίδιοι τέτοια περιστατικά. Είναι τότε ευκολότερο για το ανήλικο θύμα να ξεπεράσει το αίσθημα ντροπής και τις αναστολές, αποκαλύπτοντας επιτέλους την εμπειρία του σε κάποιον που θα το καταλάβει πραγματικά- χωρίς, όμως, να κανονικοποιείται η παιδική κακοποίηση και να υποβαθμίζεται ο πόνος του θύματος. Είναι επίσης σημαντικό να ενσταλάξετε στο

παιδί την ελπίδα ότι όπως και στα άλλα θύματα, είναι δυνατόν να σταματήσει την κακοποίηση και να αλλάξει τη ζωή του.

5. Μη δίνετε υποσχέσεις που δε μπορείτε να τηρήσετε.

Είναι σημαντικό να αποφεύγετε να υπόσχεστε πράγματα που δεν είναι στο χέρι σας να αλλάξουν, όπως ότι θα διασφαλίσετε ότι το παιδί-θύμα θα απομακρυνθεί από το περιβάλλον κακοποίησης, ότι ο δράστης δε θα τολμήσει να τον/την πλησιάσει ξανά ή ότι από εδώ και στο εξής δε θα ξανασυμβεί τίποτα. Η τήρηση αυτών των υποσχέσεων είναι μη ρεαλιστική και σίγουρα δεν εξαρτάται από εσάς. Το μόνο που μπορείτε να κάνετε είναι να «είστε εκεί» τώρα, τη στιγμή που το παιδί σας χρειάζεται. Είστε το άτομο που του/της έχει δημιουργήσει ένα αίσθημα ασφάλειας και εμπιστοσύνης. Άλλοι θα προσπαθήσουν να σταματήσουν την κακοποίηση, αλλά εσείς θα είστε πάντα στο μυαλό του παιδιού το πρόσωπο στο οποίο βασίστηκε, βρίσκοντας το θάρρος να αποκαλύψει την κακοποίησή του. Αν δίνετε υπερβολικές υποσχέσεις, τα παιδιά δε θα καταλάβουν γιατί δε μπορείτε να τις τηρήσετε και θα απογοητευτούν. Μπορεί να μετανιώσουν για την εμπιστοσύνη που σας έδειξαν και θα νομίζουν ότι είστε ένας ακόμη αναξιόπιστος ενήλικας. Έτσι, μπορείτε να πείτε εξαρχής: «Θα κάνω ό,τι μπορώ για να σε βοηθήσω. Να ξέρεις ότι είμαι πάντα εδώ για σένα όποτε θέλεις να μου μιλήσεις».

6. Μην κρίνετε το δράστη και τις πράξεις του.

Όταν ένα παιδί κακοποιείται από ένα οικείο πρόσωπο, συχνά βιώνει αντικρουόμενα συναισθήματα για το δράστη και βρίσκεται σε μεγάλη αμφιθυμία. Το παιδί μπορεί να αγαπάει το άτομο, αλλά όχι την κακοποιητική συμπεριφορά. Να θυμάστε ότι σε πολλές περιπτώσεις ο δράστης είναι ο γονέας, ο φροντιστής που το παιδί εξακολουθεί να αγαπά και να χρειάζεται. Αν εκφραστείτε αρνητικά, είναι πιθανό το παιδί να υπερασπιστεί τον εαυτό του, να στραφεί εναντίον σας και να ανακαλέσει όλους τους αρχικούς ισχυρισμούς περί σεξουαλικής κακοποίησης.

7. Αναφέρετε αμέσως το περιστατικό.

Μάθετε πού μπορείτε να αναφέρετε το περιστατικό σεξουαλικής κακοποίησης που σας αποκαλύφθηκε. Είναι πολύ σημαντικό να ενημερώσετε το παιδί ότι θα πρέπει να αναφέρετε τα όσα σας είπε στις υπηρεσίες που είναι αρμόδιες για την αντιμετώπιση του προβλήματος.

8. Προετοιμάστε το παιδί για το τι πρόκειται να συμβεί στη συνέχεια.

Θα πρέπει να πείτε στο παιδί με ειλικρίνεια τι θα συμβεί αφού ενημερωθούν οι αρμόδιες υπηρεσίες για τους ισχυρισμούς του (π.χ. ότι θα μιλήσει σε κοινωνικό λειτουργό ή ότι θα κληθεί στο αστυνομικό τμήμα για κατάθεση κ.λπ.).

Εάν δε γνωρίζετε τις διαδικασίες που θα ακολουθήσουν πείτε στο παιδί την αλήθεια, λέγοντας ότι άτομα πιο αρμόδια από εσάς θα του/της εξηγήσουν τι ακριβώς θα συμβεί. Συνειδητοποιώντας ότι, προφανώς, οι γονείς θα το μάθουν, καθησυχάστε, όσο μπορείτε, τον φόβο του/της. Ο δράστης θα έχει εκφοβίσει πολλές φορές το θύμα λέγοντάς του ότι αν προδώσει το μυστικό του, θα υπάρξουν σοβαρές συνέπειες (π.χ. το παιδί θα πάει στη φυλακή και ότι θα υπάρξουν αντίποινα προς τους οικείους του), γεγονός που συχνά θέτει σε κίνδυνο την εμπιστοσύνη του παιδιού-θύματος στην αποκάλυψη της κακοποίησης.

Καθησυχάστε τον/την λέγοντας ότι καμία απειλή από το δράστη δε θα πραγματοποιηθεί, καθώς ο σκοπός των απειλών ήταν να μην αποκαλυφθεί η κακοποίηση (π.χ. «Αυτό που συνέβη δεν είναι δικό σου λάθος. Δεν θα πας φυλακή. Αυτές ήταν απειλές για να μην πεις ποτέ το μυστικό σε κανέναν»).

9. Μην προσπαθήσετε να διερευνήσετε τους ισχυρισμούς του ανηλίκου.

Να θυμάστε πάντα ότι οι κατάλληλοι επαγγελματίες θα εξετάσουν διεξοδικά τους ισχυρισμούς του ανηλίκου. Εσείς είστε το πρόσωπο στο οποίο αποκαλύφθηκε για πρώτη φορά η κακοποίηση, όχι ένας ερευνητής. Ενθαρρύνετε την ελεύθερη αφήγηση των γεγονότων, μη διακόπτετε και μη ζητάτε λεπτομέρειες. Κάντε ερωτήσεις μόνο για να βεβαιωθείτε ότι καταλαβαίνετε ακριβώς τι σας έχει πει το παιδί, για να βεβαιωθείτε ότι το παιδί μιλάει για τη σεξουαλική κακοποίηση (π.χ. αν ο ανήλικος σας πει ότι ο θείος του είναι κακός μαζί του, μπορείτε να ρωτήσετε: «Δεν καταλαβαίνω τι εννοείς όταν λες ότι είναι κακός μαζί σου. Τι σημαίνει για εσένα “κακός”; Μπορείς να το εξηγήσεις καλύτερα;») Είναι σημαντικό, πριν απευθυνθείτε στους αρμόδιους, να έχετε εύλογες υποψίες ότι το παιδί σας έχει αποκαλύψει πιθανή κακοποίηση.

10. Ζητήστε υποστήριξη για τον εαυτό σας.

Η σεξουαλική κακοποίηση των παιδιών είναι η χειρότερη μορφή κακοποίησης που μπορούν να υποστούν. Είναι πιθανόν ο ρόλος που έχετε αναλάβει να σας κάνει να βιώσετε διάφορα συναισθήματα (π.χ. θυμός, οργή, λύπη κ.λπ.) που θα είναι ιδιαίτερα εξαντλητικά. Η συναισθηματική σας κατάσταση μπορεί να επιβαρυνθεί σημαντικά ανάλογα με τον τρόπο με τον οποίο το θύμα σας αποκάλυψε την κακοποίηση και τις λεπτομέρειες της κακοποίησης που σας ανέφερε. Εσείς ή ένα αγαπημένο σας

πρόσωπο μπορεί επίσης να έχετε / έχει βιώσει κάποιου είδους βία κατά την παιδική σας / παιδική του ηλικία και τώρα να αντιμετωπίζετε την επανεμφάνιση τραυματικών αναμνήσεων. Ίσως, τέλος, παρά τις δικές σας προσπάθειες και παρά την ενεργοποίηση των αρμόδιων υπηρεσιών και φορέων, το σύστημα -για διάφορους λόγους- απέτυχε να προστατεύσει το παιδί. Τότε είναι πιθανό να σας κατακλύσουν συναισθήματα απογοήτευσης και θυμού. Σε αυτές τις περιπτώσεις, αναζητήστε ψυχολογική υποστήριξη, θα σας βοηθήσει σημαντικά.

Κεφάλαιο 2 - Πρότυπα ποιότητας της δικανικής συνέντευξης

2.1 Δικανικά πρωτόκολλα σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών – Μοντέλα δικανικής συνέντευξης

Η βέλτιστη πρακτική διεθνώς για την απόκτηση αξιόπιστης μαρτυρίας από τα παιδιά είναι η χρήση μιας δομημένης ή ημιδομημένης συνέντευξης («δικανική συνέντευξη») στην οποία ο επαγγελματίας ακολουθεί ένα συγκεκριμένο πρωτόκολλο, από την αρχή έως το τέλος της διαδικασίας. Η διεθνής βιβλιογραφία έχει δείξει ότι η χρήση ενός πρωτοκόλλου δικανικής συνέντευξης βελτιώνει τη μνήμη των θυμάτων, αυξάνει τον όγκο των πληροφοριών και παράγει μεγαλύτερες και πιο πλούσιες σε πληροφορίες απαντήσεις.

Ως εκ τούτου, προκειμένου να διασφαλιστεί η ασφάλεια και η προστασία (άρθρο 18) στη συμμετοχή των παιδιών-θυμάτων σε όλα τα στάδια της διαδικασίας, θα πρέπει να απαιτείται η χρήση ενοποιημένων πρωτοκόλλων, βασισμένων σε επιστημονικά στοιχεία (για περισσότερες πληροφορίες, βλ. κεφάλαιο 6).

Η βιβλιογραφία κάνει διάκριση μεταξύ μοντέλων συνέντευξης, εργαλείων και λεκτικών και μη λεκτικών τεχνικών (π.χ. ανατομικά διαγράμματα, ιχνογράφημα κ.λπ.). Τα ερευνητικά ευρήματα θεωρούν τη συνέντευξη ως το κύριο εργαλείο για την άντληση πλούσιων και ταυτόχρονα αξιόπιστων πληροφοριών.

Τα κύρια μοντέλα συνέντευξης είναι:

- *Η γνωστική συνέντευξη (CI)*
- *Το Πρωτόκολλο του Εθνικού Ινστιτούτου Παιδικής Υγείας και Ανθρώπινης Ανάπτυξης (NICHD)*
- *Η «τυφλή» συνέντευξη*
- *Η ανοικτή τυφλή συνέντευξη («Open - ended blind interview»)*
- *Η τεχνική της αφηγηματικής επεξεργασίας («Narrative Elaboration Technique» - NET)*
- *Η συνέντευξη με την τεχνική της αφής. («Touch survey»)*
- *Η συνέντευξη με τη βοήθεια υπολογιστή («Computer-assisted interviewing» - CAI)*

Όλοι οι τύποι προφορικών δικανικών συνεντεύξεων, παρά τις επιμέρους διαφορές τους, υποδηλώνουν την τήρηση επιμέρους σταδίων - φάσεων. Η βιβλιογραφία έχει ήδη δείξει από τη δεκαετία του 1980 ότι η αξιοπιστία των δηλώσεων των παιδιών, ο όγκος των πληροφοριών, η ανάκληση λεπτομερειών και η ποιότητα των αποδεικτικών στοιχείων που λαμβάνονται αυξάνονται σημαντικά όταν χρησιμοποιούνται δομημένα πρωτόκολλα.

Οι δομημένες δικανικές συνεντεύξεις ακολουθούν συγκεκριμένα βήματα, χρησιμοποιούν συγκεκριμένες και σαφώς καθορισμένες τεχνικές, υιοθετούν βασικές αρχές και τηρούν έναν συγκεκριμένο κώδικα συμπεριφοράς από όλους τους επαγγελματίες που θα έρθουν σε επαφή με το θύμα.

Ο ακριβής αριθμός των σταδίων μιας συνέντευξης μπορεί να ποικίλλει, καθώς υπάρχουν πρωτόκολλα που αποτελούνται από τρία στάδια και άλλα που διαχωρίζουν ορισμένα από τα παραπάνω στάδια, με αποτέλεσμα να προκύπτουν περισσότερα. Ωστόσο, η φιλοσοφία τους και οι γενικές αρχές που τα διέπουν είναι κοινές.

Ειδικότερα, τα πιο αξιόπιστα και έγκυρα εγκληματολογικά πρωτόκολλα περιλαμβάνουν συνήθως τα ακόλουθα στάδια:

- Προετοιμασία της συνέντευξης - προπαρασκευαστικές διαδικασίες
- Αξιολόγηση των αντιληπτικών ικανοτήτων του ανηλίκου
- Αξιολόγηση της ικανότητας διάκρισης μεταξύ αλήθειας / ψεύδους
- Αξιολόγηση του αναπτυξιακού σταδίου
- Οικοδόμηση μιας σχέσης εμπιστοσύνης και ασφάλειας μεταξύ του συνεντευκτή και του παιδιού
- Επεξήγηση των κανόνων της συνέντευξης
- Εισαγωγή στο υπό διερεύνηση θέμα
- Ενθάρρυνση της ελεύθερης αφήγησης των γεγονότων
- Χρήση μη κατευθυντικών, ανοικτών ερωτήσεων για την ανάδειξη σημαντικών σημείων και λήψη περισσότερων λεπτομερειών
- Ολοκλήρωση / κλείσιμο της συνέντευξης

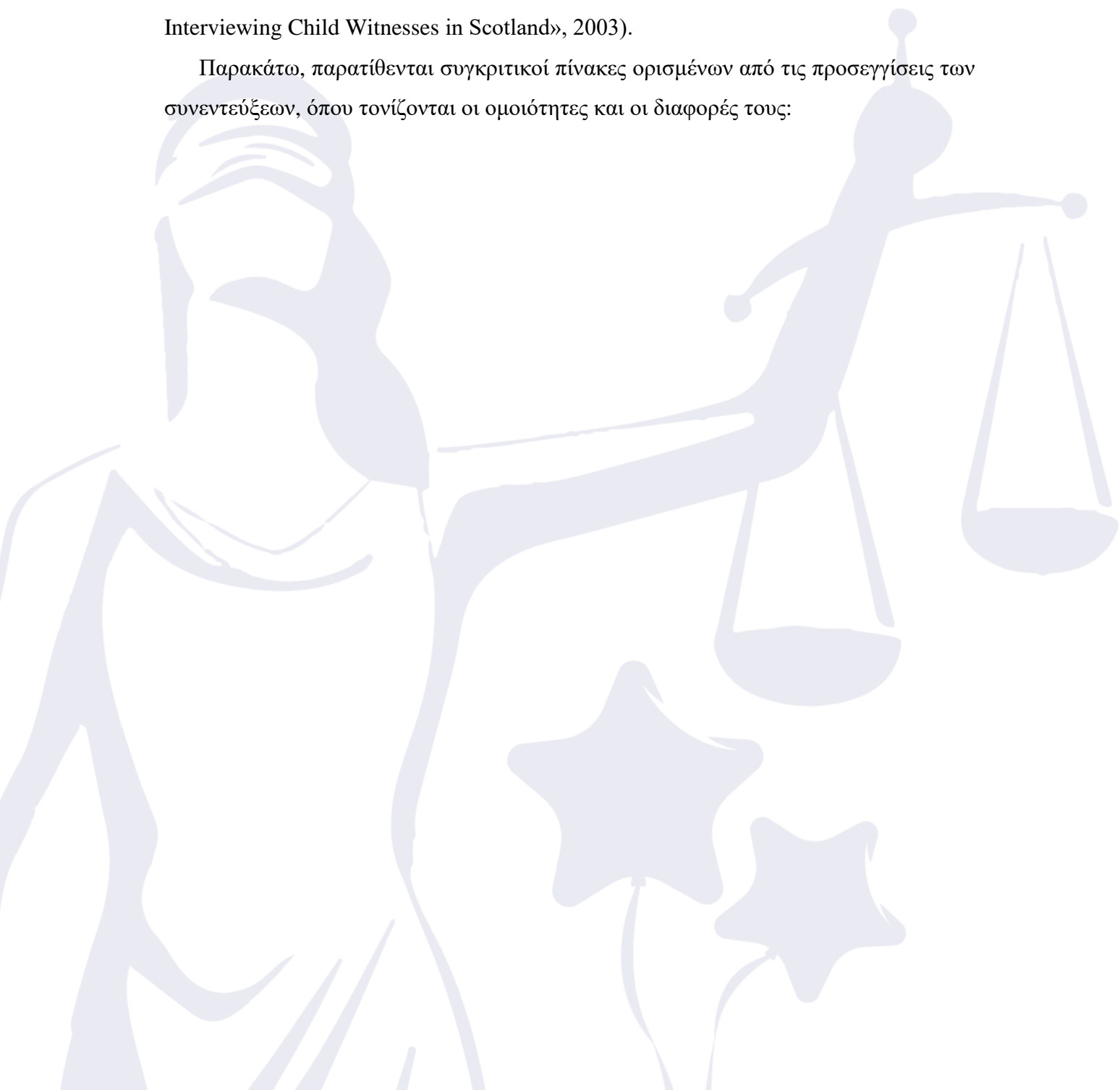
Ένα από τα σημαντικότερα και πιο αξιόπιστα μοντέλα συνέντευξης για τη λήψη της κατάθεσης ενός παιδιού είναι το Πρωτόκολλο Δικανικής Συνέντευξης του NICHD (Lamb & Stenberg, 1999- National Institute of Child Health and Human Development - NICHD, 1999), το οποίο αποτέλεσε τη βάση για την ανάπτυξη άλλων πρωτοκόλλων συνέντευξης που ακολούθησαν, όπως το Πρωτόκολλο δικανικής συνέντευξης της Πολιτείας του Μίσιγκαν [State of Michigan Forensic Interview Protocol] (2005), ο

Οδηγός συνέντευξης παιδιού της Πολιτείας της Ουάσιγκτον [Washington State Child Interview Guide] (2007) και η Δομή δικανικής συνέντευξης [Forensic Interview Structure] - NCAC Alabama (2018).

Χρησιμοποιούμενο για τη λήψη της κατάθεσης παιδιών θυμάτων / μαρτύρων κακοποίησης, το Μνημόνιο Καλής Πρακτικής («The Memorandum of Good Practice - Home Office», 1992, 2002) ακολουθεί τα εξής στάδια: α) δημιουργία υποστηρικτικού κλίματος, β) ελεύθερη αφήγηση, γ) χρήση ερωτήσεων για την απόκτηση πληροφοριών και δ) ολοκλήρωση της συνέντευξης.

Αντίστοιχα, ο σκοτσέζικος οδηγός συνέντευξης για παιδιά-μάρτυρες προτείνει πέντε στάδια: α) γνωριμία με το παιδί, β) οικοδόμηση σχέσης εμπιστοσύνης, γ) ελεύθερη αφήγηση, δ) ερωτήσεις και ε) ολοκλήρωση της συνέντευξης («Guidance on Interviewing Child Witnesses in Scotland», 2003).

Παρακάτω, παρατίθενται συγκριτικοί πίνακες ορισμένων από τις προσεγγίσεις των συνεντεύξεων, όπου τονίζονται οι ομοιότητες και οι διαφορές τους:

Πίνακας 1. Σύγκριση προσεγγίσεων συνέντευξης*

Μέρη / Τεχνικές	Προσεγγίσεις με βάση το NICHD (με έμφαση στις προφορικές εξιστορήσεις)	Προσεγγίσεις με βάση το RATAC (CornerHouse / Finding Words / ChildFirst)
Εισαγωγικές οδηγίες (ή «βασικοί κανόνες»)	Διαδικασία - ο συνεντευκτής εξηγεί τις προσδοκίες (όπως «Διόρθωσε με αν κάνω λάθος») και τις αποδεκτές απαντήσεις (όπως «Δεν ξέρω») νωρίς στη συνέντευξη και περιλαμβάνει παραδείγματα πρακτικής με μικρά παιδιά.	Οδηγίες που δεν περιλαμβάνονται στην αρχή, αλλά ενισχύονται κατά τη διάρκεια της συνέντευξης «όταν παρουσιάζεται η ευκαιρία».
Υπόσχεση να πει την αλήθεια- με ή χωρίς αξιολόγηση της ικανότητας διάκρισης μεταξύ αλήθειας / ψεύδους	Συνήθως ζητείται από το παιδί να υποσχεθεί ότι θα λέει την αλήθεια σε γλώσσα κατάλληλη για το αναπτυξιακό του στάδιο, Η ικανότητα διάκρισης μεταξύ αλήθειας / ψεύδους των μικρών παιδιών μπορεί να αξιολογηθεί με παραδείγματα.	Δεν περιλαμβάνεται - Οι οδηγίες του RATAC αποθαρρύνουν τις συζητήσεις αλήθειας / ψεύδους στην αρχή της συνέντευξης.
Αφηγηματική Πρακτική Γεγονότων (ή «εκπαίδευση στη βιοματική μνήμη»)	Σημαντικό στάδιο της συνέντευξης που χρησιμοποιείται για την οικοδόμηση σχέσης και για την αξιολόγηση της χρήσης και της κατανόησης της γλώσσας από το παιδί - χρησιμοποιούνται προσκλήσεις ανοιχτού τύπου για να εκμαιεύσουν ουδέτερες ή θετικές αφηγήσεις γεγονότων.	Δεν ορίζεται ρητά ως ξεχωριστό στάδιο ή στοιχείο της συνέντευξης.
Χρήση σχεδίων	Τα σχέδια (συνήθως ουδέτερα ως προς το φύλο) χρησιμοποιούνται με φειδώ και γενικά μόνο μετά την αποκάλυψη, όταν οι προσπάθειες να αποσπαστούν προφορικές αφηγήσεις κατά τη διάρκεια της ουσιαστικής ανάκρισης ήταν ανεπαρκείς.	Ενθαρρύνεται η χρήση σχεδίων με διάφορους τρόπους, ξεκινώντας με «εικόνες προσώπου», «οικογενειακούς κύκλους» και ανατομικά λεπτομερή σχέδια στην αρχή της συνέντευξης (βλ. περιγραφές που ακολουθούν).
Εικόνα προσώπου	Δεν περιλαμβάνεται.	Όταν είναι μικρότερο από 8 ετών, επιλογή του παιδιού αν είναι 8-10 ετών -ο συνεντευκτής χρησιμοποιεί μπλοκ με τρίποδο για να ζωγραφίσει το πρόσωπο του παιδιού και να κάνει ερωτήσεις- μέρος του σταδίου της σχέσης μαζί με τους οικογενειακούς κύκλους.
Οικογενειακοί κύκλοι	Δεν περιλαμβάνεται.	Όταν το παιδί είναι μικρότερο των 11 ετών (και μεγαλύτερης ηλικίας αν το επιλέξει ο συνεντευκτής), θέτει ερωτήσεις και σχεδιάζει κύκλους που αντιπροσωπεύουν με ποιους ζει το παιδί και βοηθούν στη δόμηση της έκθεσης του παιδιού.

Πίνακας 1. Σύγκριση των προσεγγίσεων συνέντευξης* *συνέχεια*

Μέρη / Τεχνικές	Προσεγγίσεις με βάση το NICHD (με έμφαση στις προφορικές εξιστορήσεις)	Προσεγγίσεις με βάση το RATAC (CornerHouse / Finding Words / ChildFirst)
Αναγνώριση ανατομίας	Δεν περιλαμβάνεται.	Χρησιμοποιούνται λεπτομερή ανατομικά σχέδια για να διαπιστωθεί αν τα παιδιά κάτω των 6 ετών μπορούν να διακρίνουν το φύλο και αν τα παιδιά κάτω των 10 ετών μπορούν να ονομάσουν τα μέρη του σώματος.
Αίτημα για επαφή (για εισαγωγή του θέματος προβληματισμού)	Δεν περιλαμβάνεται.	Ερωτήσεις Ναι / Όχι (και παρακολούθηση) σχετικά με το θετικό και αρνητικό άγγιγμα για παιδιά κάτω των 10 ετών
Μη υπαινικτική μετάβαση (για την εισαγωγή του θέματος προβληματισμού)	Ξεκινάει με το «Πες μου γιατί είσαι εδώ σήμερα» για όλα τα παιδιά και, ανάλογα με τις ανάγκες, χρησιμοποιεί την εξέλιξη των ερωτήσεων που γίνεται σταδιακά πιο άμεση (βλ., για παράδειγμα, τη «Συνέντευξη δέκα βημάτων» του Lyon).	«Τι γνωρίζεις για το ότι ήρθες εδώ σήμερα;» μπορεί να χρησιμοποιηθεί με παιδιά ηλικίας 10 ετών και άνω, αλλά συνήθως όχι με μικρότερα παιδιά.
Ουσιαστική ερώτηση (ονομάζεται «Σενάριο κακοποίησης» στο πρωτόκολλο RATAC)	Έμφαση σε: <ul style="list-style-type: none"> • Πρόσκληση για εξιστορήση (όπως «Πες μου για...», «Πες μου περισσότερα» και «Τι συνέβη στη συνέχεια;»). • Μη κατευθυντικές ερωτήσεις ανοικτού τύπου για όλες τις ηλικίες (και ελαχιστοποίηση της χρήσης ερωτήσεων αναγκαστικής επιλογής). • Σταδιακή μετάβαση, ανάλογα με τις ανάγκες, σε πιο άμεσες ερωτήσεις. • «Σύζευξη» ανοικτών αιτημάτων παρακολούθησης για περισσότερες πληροφορίες μετά από άμεσες ερωτήσεις ή σύντομες απαντήσεις. • Πιο εστιασμένες τεχνικές ανοικτού τύπου, όπως η συνειρμική ανάκληση και ο χρονικός διαχωρισμός για την ανάδειξη λεπτομερειών. 	Το μοντέλο «Διαδικασία της Έρευνας» ευνοεί λιγότερες ερωτήσεις ελεύθερης ανάκλησης / έμμεσες ερωτήσεις και περισσότερες άμεσες ερωτήσεις (συμπεριλαμβανομένων των ερωτήσεων Ναι / Όχι και πολλαπλής επιλογής) με νεαρά παιδιά και εκείνα με μεγαλύτερο συναισθηματικό τραύμα- θεωρεί ότι οι πιο έμμεσες ερωτήσεις (ελεύθερη και εστιασμένη ανάκληση) είναι πιο κατάλληλες με μεγαλύτερα παιδιά και εκείνα που είναι λιγότερο συναισθηματικά τραυματισμένα- δεν πρέπει να τίθενται παραπλανητικές ερωτήσεις.
Χρήση ανατομικών κούκλων	Γενικά δεν χρησιμοποιείται	Οι συνεντευκτές ενθαρρύνονται να χρησιμοποιούν κούκλες υπό κατάλληλες συνθήκες.

Πηγή: Klein, M., Dorsch, C., & Hemmens, C. (2020). Talk to Me: An Analysis of Statutes Regulating Police Interviews of Child Victims. *Juvenile and Family Court Journal*, 71(2), 5-19.

Η βασική δομή ενός πρωτοκόλλου δικανικής συνέντευξης περιλαμβάνει σε όλες τις περιπτώσεις την τήρηση τριών σταδίων / φάσεων:

- α) Φάση οικοδόμησης σχέσεων**
- β) Ουσιαστική φάση**
- γ) Φάση κλεισίματος**

Συγκεκριμένα στάδια ακολουθούνται και από άλλα πρωτόκολλα συνέντευξης διαφορετικής λογικής, όπως η «Γνωστική συνέντευξη»:

- Εισαγωγή (προσπάθεια δημιουργίας σχέσης εμπιστοσύνης)
- Αφήγηση των γεγονότων
- Διερεύνηση του τρόπου κωδικοποίησης των μνημονικών αποτυπωμάτων
- Περίληψη - Ανακεφαλαίωση
- Κλείσιμο

Στην αναθεωρημένη της μορφή, η Γνωστική συνέντευξη περιλαμβάνει επτά στάδια. Ο στόχος του εμπλουτισμού της ήταν να προσπαθήσει να ενισχύσει τη μνήμη του παιδιού τόσο για το γενικό πλαίσιο όσο και για τις συγκεκριμένες λεπτομέρειες:

- Γνωριμία και δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης και ενσυναίσθησης
- Επεξήγηση των στόχων της συνέντευξης
- Ενθάρρυνση της ελεύθερης ανάκλησης - χρήση ανοικτών ερωτήσεων
- Εστιασμένες ανοικτές / κλειστές ερωτήσεις
- Ενθάρρυνση της ανάκλησης σε διαφορετικές χρονικές ακολουθίες και αλλαγή προοπτικής
- Περίληψη
- Κλείσιμο

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι όλα τα λεκτικά εργαλεία απαιτούν την εφαρμογή όλων των σταδίων χωρίς παραλείψεις, συγχωνεύσεις ή άλλες αλλαγές προκειμένου να πραγματοποιηθεί μια αξιόπιστη κατάθεση. Δεδομένου ότι κανένα πρωτόκολλο δεν μπορεί να εξαλείψει πλήρως τον κίνδυνο καθοδήγησης, υποβλητικότητας και υποκειμενικότητας εκ μέρους του επαγγελματία / συνεντευκτή, είναι σημαντικό το πρωτόκολλο να εφαρμόζεται με τον ορθότερο δυνατό τρόπο, ώστε να περιορίζονται τα σημαντικά σφάλματα.

Δομή της συνέντευξης

A) Φάση οικοδόμησης σχέσεων

- Χαιρετισμός με τον επαγγελματία
- Έγκαιρη εμπλοκή - εμπιστοσύνη
- Οδηγίες συνέντευξης
- Εκπαίδευση βιωματικής μνήμης / Ελεύθερη αφηγηματική πρακτική ενός ουδέτερου περιστατικού
- Λήψη πληροφοριών για την οικογένεια του θύματος

B) Ουσιαστική φάση

- Μετάβαση στα ουσιώδη ζητήματα
- Ελεύθερη αφηγηματική περιγραφή
- Ανοιχτές ερωτήσεις για περισσότερες λεπτομέρειες
- Διευκρινιστικές ερωτήσεις

Γ) Φάση κλεισίματος

- Περίληψη των όσων ανέφερε ο/η ανήλικος/η
- Ευχαριστίες (π.χ. *«Σε ευχαριστώ πολύ που μου μίλησες σήμερα. Ξέρω πόσο δύσκολο ήταν για σένα», «Ήσουν πολύ γενναίος/α. Σε ευχαριστώ πολύ για όσα μου είπες»*).
- Πληροφορίες για το τι πρόκειται να ακολουθήσει
- Αναζήτηση έμπιστων προσώπων
- Ενθάρρυνση
- Απευαισθητοποίηση - απαλλαγή

2.2 Δομή συνέντευξης

Η δικανική συνέντευξη θα πρέπει να είναι σύμφωνη με την Οδηγία για τα δικαιώματα των θυμάτων, και συγκεκριμένα με το δικαίωμα στην πληροφόρηση, το δικαίωμα στη συμμετοχή, το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή και το δικαίωμα στην αξιοπρέπεια.

2.2.1 Φάση οικοδόμησης σχέσεων

Πρόκειται για ένα εξαιρετικά σημαντικό στάδιο, καθώς το αποτέλεσμα του θα καθορίσει την επιτυχία ή την αποτυχία της όλης διαδικασίας. Εδώ θα γίνει προσπάθεια να οικοδομηθεί μια σχέση εμπιστοσύνης και να δημιουργηθεί ένα κλίμα ασφάλειας πάνω στο οποίο θα στηριχθούν τα επόμενα στάδια.

Όπως έχει δείξει η έρευνα, η σχέση εμπιστοσύνης που θα δημιουργηθεί θα παίζει σημαντικό ρόλο στην αυτοαποκάλυψη και στην ακρίβεια των αναφορών του παιδιού. Η ενσυναίσθηση είναι η πιο σημαντική δεξιότητα που είναι θεμελιώδης, καθώς αποτελεί τη βάση της ουσιαστικής επικοινωνίας.

Αυτό συνδέεται άμεσα με το δικαίωμα συμμετοχής του ανήλικου θύματος (άρθρο 10). Για να εξασφαλιστεί αυτή η συμμετοχή, είναι απαραίτητο να διασφαλιστεί ότι το θύμα είναι επαρκώς ενημερωμένο (άρθρα 6 και 7, που συνδέονται επίσης με τα δικαιώματά του), και ότι έχει ελαχιστοποιηθεί το στρες.

Η παράλειψη αυτού του βήματος συνιστά σοβαρό σφάλμα που μπορεί να υπονομεύσει την όλη διαδικασία δημιουργίας και ανάδειξης συναισθημάτων στο σύνολό της, θέτοντας, με τη σειρά του, υπό αμφισβήτηση τη νομιμότητα της ακολουθούμενης διαδικασίας και, κατά συνέπεια, την αξιοπιστία της μαρτυρίας. Με άλλα λόγια, αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο κάθε προσπάθειας για τη διερεύνηση της αλήθειας των ισχυρισμών του παιδιού και ταυτόχρονα για την προστασία του από πιθανή εκ νέου θυματοποίηση.

Η αποτυχία ή η παραμέληση εκ μέρους των επαγγελματιών να δημιουργήσουν μια σχέση εμπιστοσύνης και ένα άνετο, ασφαλές και υποστηρικτικό κλίμα θα επηρεάσει αρνητικά τον ερευνητικό χαρακτήρα της διαδικασίας, επιφέροντας μόνο αρνητικά αποτελέσματα.

Άλλωστε, στη διεθνή βιβλιογραφία η χρήση του όρου «δικανική συνέντευξη» σε αντιδιαστολή με τους όρους «Προανάκριση» και «Ανάκριση», υπογραμμίζει την ανάγκη εγκατάλειψης αναχρονιστικών πρακτικών και υιοθέτησης φιλικών προς τα

παιδιά διαδικασιών που εξυπηρετούν το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού, κατά τη λήψη της κατάθεσης των παιδιών θυμάτων / μαρτύρων κακοποίησης.

Η ποιότητα της σχέσης που θα αναπτυχθεί μεταξύ των δύο μερών και το είδος της αλληλεπίδρασης που θα δημιουργηθεί παίζουν καθοριστικό ρόλο. Ο σκοπός της γνωριμίας με τον/την ανήλικο/η είναι να δημιουργηθεί μια σχέση οικειότητας και εγγύτητας, βοηθώντας τον/την να διαχειριστεί αποτελεσματικότερα το άγχος του/της και να αντιμετωπίσει τους φόβους του/της.

Εισαγωγή - Το καλωσόρισμα του παιδιού

- Παρουσιάστε τον εαυτό σας και εξηγήστε το ρόλο σας. Παρουσιάστε κάθε άτομο και εξηγήστε το ρόλο των επαγγελματιών που θα συμμετάσχουν στη δικανική συνέντευξη.
- Εξηγήστε το λόγο και το σκοπό της συνέντευξης.
- Ενημέρωση του παιδιού για τα δικαιώματά του, π.χ. το δικαίωμα σε επαρκή και σχετική πληροφόρηση (άρθρα 6 και 7), το δικαίωμα να συνοδεύεται (άρθρα 33 και 20γ) κ.λπ.
- Ενημερώστε για τη διαδικασία λαμβάνοντας υπόψη το αναπτυξιακό στάδιο και το γνωστικό επίπεδο του παιδιού.
- Απαντήστε σε ερωτήσεις και προσπαθήστε να καθησυχάσετε τους φόβους του/της.
- Παρουσιάστε τις εγκαταστάσεις, την αίθουσα συνεντεύξεων και τη διπλανή αίθουσα και τον τεχνικό εξοπλισμό. Ενημερώστε για την παρουσία κάμερας και την οπτικοακουστική καταγραφή της συνέντευξης.

Χτίσιμο σχέσεων

- Αφήστε το παιδί να νιώσει άνετα και οικεία στο δωμάτιο.
- Διατηρήστε οπτική επαφή και αποφύγετε τη σωματική επαφή.
- Ενθαρρύνετε τον/την να σας μιλήσει για ουδέτερα θέματα που τον/την ενδιαφέρουν.
- Ακούστε προσεκτικά και προσπαθήστε να χρησιμοποιήσετε απλές ερωτήσεις για να μάθετε περισσότερα για τα ενδιαφέροντα και την καθημερινή του/της ζωή.

Η ενημέρωση σχετικά με τη διαδικασία που θα ακολουθηθεί, η λεπτομερής εξήγηση των κανόνων της και η πρόσκληση για συζήτηση επί ουδέτερου θέματος προωθούν τη συμμετοχή του ανήλικου σε αυτή τη διαδικασία και του προσφέρουν έναν συνοδό στη δύσκολη πορεία προς την εύρεση της ουσιαστικής αλήθειας.

Βασικοί κανόνες

Εξηγήστε τους βασικούς κανόνες στο παιδί πριν ξεκινήσετε τη συνέντευξη:

«Αν δεν καταλαβαίνεις την ερώτηση που σου κάνω, σε παρακαλώ πες το μου και θα προσπαθήσω ξανά.»

«Αν δεν καταλαβαίνω κάτι καλά ή αν λέω κάτι λάθος, σε παρακαλώ διόρθωσέ με.»

«Αν νιώσεις άσχημα κάποια στιγμή, σε παρακαλώ πες μου το ή δείξε το μου με κάποιον τρόπο.»

«Σε παρακαλώ πες μου μόνο την αλήθεια και μίλησέ μου μόνο για πράγματα που πραγματικά συνέβησαν.»

«Αν δεν είσαι σίγουρος/η για την απάντηση, σε παρακαλώ πες μου “δεν ξέρω”, “δεν είμαι σίγουρος/η” ή “δεν θυμάμαι”. Θα καταλάβω.»

« Σε παρακαλώ πολύ, μην κάνεις εκτιμήσεις ή υποθέσεις.»

«Όταν λες κάτι, ακόμα κι αν νομίζεις ότι το ξέρω, πες το οπωσδήποτε.»

«Όταν μου λες κάτι, μην ξεχνάς ότι δεν ήμουν εκεί. Δεν ξέρω τι συνέβη. Σε παρακαλώ πες μου λεπτομερώς τι συνέβη από την αρχή μέχρι το τέλος.»

«Υπόσχομαι ότι δε θα σου θυμώσω για οτιδήποτε μου πεις.»

«Αν κουραστείς, ενημέρωσέ με για να κάνουμε ένα διάλειμμα.»

Όσο καλύτερα κατανοήσει ο ανήλικος το πλαίσιο και τον σκοπό της συνεργασίας με τον επαγγελματία, τόσο πιο θετική ατμόσφαιρα θα δημιουργηθεί. Οι ειδικοί προτείνουν σε αυτό το στάδιο, να συζητάτε ανώδυνα θέματα, ώστε το παιδί να αισθανθεί πιο άνετα και φιλικά και να αποφεύγετε τις βιαστικές άμεσες αναφορές στο υπό εξέταση θέμα.

Ταυτόχρονα, σε αυτή τη φάση, θα ζητηθεί για πρώτη φορά η εξάσκηση της βιωματικής μνήμης για ένα ουδέτερο γεγονός, έτσι ώστε στο δεύτερο στάδιο ο/η ανήλικος/η να είναι καλύτερα προετοιμασμένος/η όταν θα χρειαστεί να ανακαλέσει μνημονικά ίχνη του κρίσιμου γεγονότος. Όπως σωστά επισημαίνεται, τα παιδιά που έχουν εξασκηθεί στην ανάκληση πληροφοριών στη φάση της οικοδόμησης σχέσης παρέχουν πιο ακριβείς περιγραφές σε μεταγενέστερα στάδια.

Λειτουργία της μνήμης

Ελλείψει της αντίστοιχης γνώσης και κατάρτισης, οι επαγγελματίες του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης συχνά αγνοούν ότι η μνήμη δεν είναι ένας παθητικός καταγραφέας γεγονότων, μια

φωτογραφική μηχανή, ή ένας σκληρός δίσκος υπολογιστή με απεριόριστη χωρητικότητα- αγνοώντας επίσης ότι η μνήμη είναι και εξαιρετικά πολύπλοκη και ταυτόχρονα εξαιρετικά εύθραυστη. Επιπλέον, δε γνωρίζουν πάντα ότι υπάρχουν τρία συστήματα μνήμης, καθώς η μνήμη χωρίζεται σε αισθητηριακή, βραχυπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη μνήμη. Επιπλέον, θεωρούν ότι είναι αδύνατο να αποθηκευτούν όλες οι εμπειρίες του ατόμου.

Πολλοί και διαφορετικοί υποκειμενικοί παράγοντες μεσολαβούν, καθορίζοντας πόσα και ποια τελικά στοιχεία θα περάσουν στη μακροπρόθεσμη μνήμη και πώς θα κωδικοποιηθούν και θα αποθηκευτούν (είτε σωστά είτε λανθασμένα). Αυτοί οι παράγοντες θα επηρεάσουν με τη σειρά τους τη δυνατότητα ανάκτησης των μνημονικών ιχνών που μας ενδιαφέρουν. Τις περισσότερες φορές, η δυσκολία ανάκτησης μιας συγκεκριμένης πληροφορίας οφείλεται στην απώλεια της πρόσβασης σε αυτήν και όχι στην απώλεια της ίδιας της πληροφορίας. Επομένως, η αποτυχία της ανάκτησης που οδηγεί στη λήθη δεν συνδέεται με την αποτυχία της αποθήκευσης. Ένας σημαντικός παράγοντας που μπορεί να επηρεάσει την ανάκληση πληροφοριών είναι η παρεμβολή νέων πληροφοριών.

Καθώς οι γνωστικές λειτουργίες είναι ενεργητικές και όχι παθητικές στη φύση τους, η παρεμβολή διαφόρων παραγόντων μπορεί τελικά να αλλοιώσει και να παραποιήσει τη μνήμη, οδηγώντας ακούσια σε ψευδή μαρτυρία- καθιστώντας τη μνήμη εξαιρετικά πολύπλοκη και ταυτόχρονα εξαιρετικά εύθραυστη. Στο πλαίσιο αυτό, σημαντικό ρόλο παίζουν η ηλικία και ο βαθμός ανάπτυξης των στρατηγικών μνήμης (π.χ. επανάληψη, οργάνωση, επεξεργασία και ανάκληση)- ο χρόνος που μεσολαβεί από τη λήψη του ερεθίσματος μέχρι την προσπάθεια ανάκλησής του- το είδος του ερεθίσματος που βιώθηκε- η παρεμβολή μετά το γεγονός- ο τρόπος με τον οποίο επιχειρείται η ανάκλησή του- ο αριθμός των προσπαθειών ανάκλησης και τα συναισθήματα που προκαλεί η ανάκληση (π.χ. στην περίπτωση ενός τραυματικού γεγονότος). Κατά συνέπεια, ο τρόπος διεξαγωγής της δικανικής εξέτασης παίζει τον πιο σημαντικό ρόλο: μπορεί είτε να ενισχύσει τα μνημονικά ίχνη, επιτρέποντάς τους να αναδυθούν, είτε να τα αλλοιώσει, καταστρέφοντάς τα οριστικά.

Ελεύθερη αφηγηματική πρακτική - Εκπαίδευση βιωματικής μνήμης

- Ζητήστε από το παιδί να σας μιλήσει για ένα πρόσφατο, μη βίαιο γεγονός - ένα ουδέτερο θέμα, αποφεύγοντας το θέμα που αφορά την κακοποίηση, π.χ. το σχολείο, την οικογένεια ή τα χόμπι / τον ελεύθερο χρόνο (ανάκληση της βιωματικής μνήμης):

«Θα με ενδιέφερε να μάθω περισσότερα για σένα. Θα ήθελες να μου πεις πώς περνάς τη μέρα σου; Πες μου όσα περισσότερα μπορείς από την αρχή μέχρι το τέλος. Προσπάθησε να μην παραλείψεις τίποτα».

«Σκέψου ποια είναι η αγαπημένη σου δραστηριότητα / χόμπι. Θυμήσου την τελευταία φορά που ασχολήθηκες με αυτό και περιέγραψε όλα όσα συνέβησαν».

«Πριν από λίγο καιρό μου είπες για ένα ταξίδι που έκανες. Θα με ενδιέφερε πολύ να ακούσω τα πάντα γι' αυτό».

- Τονίστε πόσο σας ενδιαφέρουν οι λεπτομέρειες και υπογραμμίστε τη σημασία της χρονολογίας των γεγονότων.

«Προσπάθησε να μου το πεις λεπτομερώς, από την αρχή ως το τέλος».

- Εξηγήστε στο παιδί πόσο σημαντικό είναι κατά τη διάρκεια της επόμενης συζήτησης να αφηγείται όλα όσα συνέβησαν με τον ίδιο τρόπο:

«Με ενδιαφέρει πολύ να μου πεις όλα όσα θυμάσαι με λεπτομέρειες. Μπορείς να μου πεις τόσο για καλά / ευχάριστα όσο και για κακά / δυσάρεστα πράγματα που συνέβησαν».

- Στο πρωτόκολλο NICHD, η τμηματοποίηση των γεγονότων χρησιμοποιείται συχνά για να βοηθήσει το παιδί να συγκεντρωθεί σε ένα συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο προκειμένου να ανακαλέσει όσο το δυνατόν περισσότερες λεπτομέρειες, ενώ θα μπορούσε επίσης να χρησιμοποιηθεί και κατά τη φάση της οικοδόμησης σχέσης (Lamb et al., 2007).

Οι συζητήσεις αυτές, πέραν όλων των άλλων, επιτρέπουν στον επαγγελματία να αξιολογήσει τη γλωσσική και αντιληπτική ικανότητα του παιδιού, καθώς και την ικανότητά του να διακρίνει την αλήθεια από το ψέμα και την πραγματικότητα από τη φαντασία.

Είναι εξαιρετικά σημαντικό να διατηρηθεί μια θετική ατμόσφαιρα καθ' όλη τη διάρκεια της δικανικής συνέντευξης. Οι έρευνες επιβεβαιώνουν ότι -κατά τα άλλα- υπάρχει μεγάλη απροθυμία από την πλευρά των θυμάτων να αποκαλύψουν την κακοποίησή τους.

Τονίζεται, επίσης, η ανάγκη χρήσης γλώσσας που λαμβάνει υπόψη την ηλικία του παιδιού, εναρμονίζοντας τις απαιτήσεις της συνέντευξης με το αναπτυξιακό στάδιο και τις ιδιαίτερες ικανότητες του παιδιού.

Παράγοντες που επηρεάζουν τη μνήμη των παιδιών

- α) **Η ηλικία** είναι ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες που επηρεάζουν τη γνωστική λειτουργία της μνήμης: όσο περνάνε τα χρόνια, η ικανότητα αποθήκευσης και ανάκλησης πληροφοριών που προέρχονται από τα παιδιά σημειώνει ταχεία πρόοδο. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι το μνημονικό πεδίο διευρύνεται συνεχώς με την πάροδο του χρόνου και η ποσότητα των πληροφοριών που διατηρούνται αυξάνεται σταθερά (Cole & Cole, 2001). Τα μεγαλύτερα παιδιά ξεχνούν λιγότερο, διατηρούν περισσότερες πληροφορίες και υιοθετούν πιο εξελιγμένες στρατηγικές μνήμης από τα μικρότερα παιδιά. Ωστόσο, αν και οι νεότεροι ανήλικοι θυμούνται λιγότερες λεπτομέρειες, αυτά που θυμούνται είναι εξαιρετικά ακριβή και, συχνά, ιδιαίτερα σημαντικά για το υπό εξέταση γεγονός. Έτσι, τα τρίχρονα παιδιά μπορεί να ξεχνούν κάποιες λεπτομέρειες του γεγονότος που καλούνται να αφηγηθούν, αλλά είναι σε θέση να ανακαλέσουν με αξιοπιστία και ακρίβεια τα κύρια σημεία της προσωπικής τους εμπειρίας.
- β) Οι **ατομικές διαφορές** επηρεάζουν επίσης τη γνωστική λειτουργία της μνήμης: οι καταθέσεις των παιδιών με υψηλή λεκτική νοημοσύνη είναι πλουσιότερες (Chae & Ceci, 2005).
- γ) **Η επίδραση των επαναλαμβανόμενων γεγονότων:** η επανάληψη είναι ένας άλλος παράγοντας που επηρεάζει την ικανότητα μνήμης των παιδιών θυμάτων και μαρτύρων. Γεγονότα που επαναλαμβάνονται για μεγάλο χρονικό διάστημα είναι πιθανότερο να αποθηκευτούν καλύτερα στη μακροπρόθεσμη μνήμη, να αποκτήσουν ανθεκτικότητα με την πάροδο του χρόνου και να ανακληθούν με μεγαλύτερη ακρίβεια και αξιοπιστία.
- δ) **Το είδος του συμβάντος** και οι επιπτώσεις του στον ανήλικο παίζουν επίσης σημαντικό ρόλο.
- ε) Η μνήμη των παιδιών μπορεί επίσης να επηρεαστεί από τη **συμμετοχή τους σε ιδιαίτερα σκληρές και επώδυνες νομικές διαδικασίες**: το άγχος μπορεί να έχει καταστροφικές συνέπειες για τα παιδιά όταν πρέπει να καταθέσουν στις επίσημες υπηρεσίες του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης. Παράλληλα, την ίδια στιγμή, αναμφίβολα, ο μηχανισμός ποινικής δικαιοσύνης δεν λαμβάνει υπόψη τις ειδικές ανάγκες των ανηλίκων, καθώς φαίνεται να είναι προσαρμοσμένος μόνο στις απαιτήσεις του ενήλικου πληθυσμού.
- στ) Το **χρονικό διάστημα** που μεσολαβεί από την εκδήλωση του περιστατικού έως την κατάθεση είναι επίσης μείζονος σημασίας: η μεσολάβηση μεγάλου χρονικού διαστήματος συχνά υπονομεύει την ακριβή ανάκληση των πληροφοριών, καθώς τα αποτυπώματα της μνήμης «ξεθωριάζουν». Η μνήμη κινδυνεύει να αποδιοργανωθεί

και να αλλοιωθεί, ιδίως αν έχουν μεσολαβήσει άλλα στοιχεία που μπορεί να οδηγήσουν σε παραπληροφόρηση κατά τη διάρκεια αυτής της χρονικής περιόδου.

- ζ) Η **ιδιαίτερη σχέση** του ανήλικου θύματος τόσο με το στενό **οικογενειακό** του περιβάλλον όσο και με το **ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο**, μπορεί επίσης να επηρεάσει θετικά ή αρνητικά τη χωρητικότητα της μνήμης του, καθώς η κοινωνική κατασκευή των αυτοβιογραφικών αναμνήσεων παίζει το δικό της ιδιαίτερο ρόλο (Shaffer, 2004).

Συνήθη λάθη των συνεντευκτών

- Μη επεξήγηση του λόγου της συνέντευξης
- Μη παρουσίασή τους στον/στην ανήλικο/η και ελλιπής επεξήγηση του ρόλου τους
- Παράλειψη του σταδίου της οικοδόμησης μιας σχέσης εμπιστοσύνης και άμεση εισαγωγή στους υπό διερεύνηση ισχυρισμούς του ανήλικου.
- Μη αναφορά στους βασικούς κανόνες της συνέντευξης
- Χρήση κλειστών ερωτήσεων (π.χ. «Σε έκανε να νιώσεις άβολα;» έναντι «Πώς σε έκανε να νιώσεις;»)
- Μη ενθάρρυνση της ελεύθερης αφήγησης
- Διακοπή του παιδιού ενώ μιλάει και αποφυγή διαλειμμάτων

2.2.2 Ουσιαστική φάση

Πρόκειται για την κύρια φάση της διαδικασίας της δικανικής συνέντευξης κατά την οποία θα διερευνηθούν οι ισχυρισμοί του παιδιού και θα αναζητηθεί η ουσιαστική αλήθεια. Το κρίσιμο σημείο είναι αυτό της μετάβασης από τη φάση οικοδόμησης σχέσης στο ουσιαστικό θέμα, η διερεύνηση του οποίου θα καταλάβει το μεγαλύτερο μέρος της συνέντευξης.

Ο συνεντευκτής (προσ-)καλεί τον/την ανήλικο/η με ερωτήσεις ανοικτού τύπου, σύμφωνα με τα διεθνή πρωτόκολλα, όπως: «Τώρα που σε γνωρίζω λίγο καλύτερα, θέλω να συζητήσουμε γιατί βρίσκεσαι εδώ σήμερα».

Μετάβαση στο ουσιαστικό θέμα

Ανοιχτή ερώτηση / πρόσκληση για συζήτηση:

«Τώρα που γνωριστήκαμε λίγο καλύτερα, ήρθε η ώρα να μιλήσουμε για κάτι άλλο... γιατί είμαστε εδώ σήμερα. Ξέρεις γιατί ήρθες εδώ σήμερα;»

«Γιατί νομίζεις ότι σε έφεραν εδώ οι γονείς σου, η δασκάλα σου, η νονά σου;»

«Είμαι εδώ για να ακούσω όλα όσα έχεις να μου πεις. Είναι σημαντικό να μπορώ να καταλάβω γιατί βρίσκεσαι εδώ. Θέλεις να μου μιλήσεις;»

«Υπάρχει κάτι που σε ενοχλεί, κάτι που σε ανησυχεί; Μπορείς να μου μιλήσεις για τα πάντα, από την αρχή μέχρι το τέλος».

Το πρωτόκολλο υποστηρίζει σε όλα τα στάδια -ιδιαίτερα σε αυτή την κρίσιμη φάση της μετάβασης- τη χρήση περισσότερων προτροπών και ενθάρρυνσης όταν οι ανήλικοι εμφανίζονται διστακτικοί.

Supportive non-suggestive techniques and utterances - Tabel 9.1 from Lamb, M. E., Brown, D. A., Hershkowitz, I., Orbach, Y., & Esplin, P. W. (2018). Tell me what happened: Questioning children about abuse. John Wiley & Sons (P. 169-170):

Πίνακας 9.1 Υποστηρικτικές, μη κατευθυντικές τεχνικές και εκφράσεις

A. Απευθυνθείτε στο παιδί με προσωπικό τρόπο

Απευθυνθείτε στο παιδί με προσωπικό τρόπο χρησιμοποιώντας το όνομά του. Αποφύγετε τη χρήση παρατσουκλιών ή χαϊδευτικών εκφράσεων (π.χ. «γλυκιά μου»).

B. Εγκαθίδρυση σχέσης

- Καλωσορίζοντας το παιδί

«Χαίρομαι που σε γνωρίζω σήμερα / που σε γνωρίζω / για αυτή τη συνάντηση». «Χάρηκα για τη γνωριμία, με λένε...».

- Εκδήλωση προσωπικού ενδιαφέροντος για το παιδί

«Θέλω πραγματικά να σε γνωρίσω / να μάθω για πράγματα που σου συνέβησαν».

«Σήμερα είναι η πρώτη φορά που συναντιόμαστε και είναι σημαντικό για μένα να σε γνωρίσω καλύτερα».

- Κάνοντας μικρές χειρονομίες καλής θέλησης

«Είσαι αρκετά ζεστός/ή;», «Ας σου δείξω τις τουαλέτες». «Ορίστε ένα ποτήρι νερό». «Θέλεις να δεις τη βιντεοκάμερα;» «Χρειάζεσαι ένα μικρό διάλειμμα;»

Γ. Ενίσχυση

- Ενίσχυση κατά τη διάρκεια της συνέντευξης

«Μου τα λες πολύ καθαρά / με λεπτομέρειες και αυτό είναι σημαντικό». «Με βοηθάς πραγματικά να σε καταλάβω / να σε γνωρίσω». «Με διορθώνεις και αυτό είναι πραγματικά σημαντικό». «Καταλαβαίνω αυτό που λες».

Αποφύγετε τη «βαθμολόγηση» («το εξηγείς πολύ καλά αυτό») ή τη σύνδεση της ενίσχυσης με συγκεκριμένο περιεχόμενο («μου είπες ότι το έσκασες, πράγμα που ήταν καλό»).

- Έκφραση ευχαριστιών και εκτίμησης

«Θέλω να σε ευχαριστήσω για τη βοήθειά σου». «Πραγματικά εκτιμώ που μου μιλάς». «Εκτιμώ ότι προσπαθείς να θυμηθείς και να μου το πεις». «Ευχαριστώ που το μοιράστηκες μαζί μου».

- Έμφαση στη διακριτική ευχέρεια του παιδιού

«Είναι στο χέρι σου αν θα μου μιλήσεις ή όχι. Θα σεβαστώ την επιλογή σου».

Δ. Χρήση της οικειότητας

- Αναφορά και οικοδόμηση εμπιστοσύνης

«Μου είπες πολλά για τον εαυτό σου και νιώθω ότι σε γνωρίζω καλύτερα». «Τώρα που γνωριζόμαστε καλύτερα, μπορείς να μοιραστείς μαζί μου τι συνέβη».

- Εκφράσεις φροντίδας ή ενδιαφέροντος

«Είμαι εδώ για σένα». «Νοιάζομαι για σένα». «Είσαι σημαντικός για μένα». «Οι άνθρωποι ανησυχούν / ανησυχώ ότι κάτι μπορεί να σου έχει συμβεί».

Μπορείτε να προσδιορίσετε την αιτία της ανησυχίας (π.χ. «Ο δάσκαλος είπε ότι έκλαιγες σήμερα το πρωί»).

- Παρουσίαση του συνεντευκτή ως του ατόμου στο οποίο πρέπει να γίνει η αποκάλυψη
«Αν συνέβη κάτι, είμαι εδώ για να σε ακούσω». «Μπορείς να με εμπιστευτείς και να μου πεις αν συνέβη κάτι». «Είναι εντάξει να μοιράζεσαι μαζί μου μυστικά / προβλήματα». «Μιλώ με πολλά παιδιά που μου λένε για πράγματα που τους έχουν συμβεί». «Είναι δουλειά μου να ακούω τα παιδιά που έχουν προβλήματα».

Ε. Συναισθηματική υποστήριξη

- Γενικευμένα σχόλια σχετικά με τις αντιλαμβανόμενες δυσκολίες του παιδιού

«Πολλά παιδιά δυσκολεύονται να μιλήσουν / ντρέπονται στην αρχή, αλλά στη συνέχεια τους φαίνεται πιο εύκολο». «Πολλά παιδιά έχουν μυστικά».

- Ενσυναίσθηση

«Καταλαβαίνω ότι σου είναι δύσκολο να μου το πεις». «Ξέρω ότι ήταν μια μεγάλη συνέντευξη».

- Έλεγχος των συναισθημάτων του παιδιού

«Πώς τα πας μέχρι στιγμής / τώρα που τελειώσαμε;» «Πώς αισθανόσασταν πριν ξεκινήσουμε / κατά τη διάρκεια της συζήτησής μας;»

- Εξερευνώντας τα συναισθήματα

«Πες μου περισσότερα για τους φόβους σου». «Πες μου τι φοβάσαι». «Πες μου γιατί κλαις». «Πες μου γιατί δεν θέλεις να μου το πεις». «Είπες ότι δεν μπορείς να μου πεις -πες μου περισσότερα γι' αυτό».

- Ανοιχτές ερωτήσεις σχετικά με συναισθήματα ή σκέψεις που έχουν εκφραστεί
«Είπες ότι ήσουν λυπημένος/η / αηδιασμένος/η / ήθελες να φύγεις μακριά. Πες μου περισσότερα γι' αυτό».

- Επισήμανση συναισθημάτων

«Είπες ότι ήσουν λυπημένη / έκλαιγες».

- Επιβεβαίωση / Αποδοχή / Αναγνώριση των συναισθημάτων

«Είπες ότι ήταν πολύ επώδυνο. Το καταλαβαίνω αυτό / καταλαβαίνω τι λες».

- Καθησύχηση

«Μην ανησυχείς, δεν θα το πω σε άλλα παιδιά». «Δεν θα αργήσεις για το λεωφορείο». «Κανείς δεν πρόκειται να σε συλλάβει». «Μερικές φορές είναι δυνατόν να βοηθήσεις οικογένειες / αυτούς που έχουν πληγωθεί». «Μερικές φορές βοηθάει τα παιδιά όταν το λένε στους άλλους και δεν χρειάζεται να κρατήσουν ένα μυστικό».

- Αφαίρεση της ευθύνης από το παιδί

«Αν κάτι συνέβη / κάποιος σε πλήγωσε, δεν φταις εσύ». «Δεν είσαι υπεύθυνος γι' αυτό». (Η με γενικευμένο τρόπο: «Όταν συμβαίνουν πράγματα στα παιδιά, δεν φταίνε αυτά». «Τα παιδιά δεν είναι υπεύθυνα όταν πληγώνονται»).

- Διερεύνηση συναισθημάτων και συγκρούσεων που δεν έχουν εκφραστεί

«Αν υπάρχει κάτι για το οποίο ανησυχείς, παρακαλώ πες μου».

ΣΤ. Ενθάρρυνση

- Επισήμανση ότι το παιδί είναι η πηγή της γνώσης

«Σου κάνω αυτές τις ερωτήσεις επειδή δεν ήμουν εκεί».

- Δικαιολόγηση της έκφρασης

«Μπορείς να μιλάς για κακά πράγματα και για καλά πράγματα». «Σε αυτό το γραφείο μπορείς να μου πεις τα πάντα». «Είναι εντάξει να μου μιλάς για τέτοιου είδους πράγματα / να λες αυτές τις κακές λέξεις». «Πολλά παιδιά μου λένε τι τους συνέβη».

- Έκφραση εμπιστοσύνης / αισιοδοξίας

«Νομίζω ότι μπορείς να το εξηγήσεις καλά».

- Προσφορά βοήθειας

«Θέλω να σε διευκολύνω. Τι θα σε βοηθούσε να μιλήσεις;» «Θα ήταν ευκολότερο αν το έγραφες;» «Μπορείς να αρχίσεις να μιλάς και εγώ θα σε βοηθήσω κάνοντας ερωτήσεις». «Είμαι εδώ για να βοηθήσω.»

- Ενθάρρυνση της μη λεκτικής επικοινωνίας

«Θα μπορούσες, σε παρακαλώ, να γυρίσεις προς το μέρος μου;» «Έλα, κοίταξέ με. Θα ήθελα να δω τα μάτια σου!»

- Ενθάρρυνση της αποκάλυψης

«Είναι πολύ σημαντικό να μου πεις αν σου έχει συμβεί κάτι».

«Καταλαβαίνω ότι κάτι πρέπει να σου συνέβη. Θα σε πείραζε να μου πεις τι σε απασχολεί; Είμαι εδώ για να σε ακούσω λεπτομερώς, από την αρχή μέχρι το τέλος».

«Καταλαβαίνω ότι αυτό είναι δύσκολο για εσένα. Αλλά θέλω να ξέρεις ότι ενδιαφέρομαι πολύ να σε ακούσω. Σε αυτό το δωμάτιο μπορείς να μιλήσεις για ό,τι σου έχει συμβεί χωρίς φόβο. Είσαι ασφαλής εδώ. Θα ήθελες λοιπόν να μου πεις;»

«Όπως σου είπα, η δουλειά μου είναι να μιλάω στα παιδιά για πράγματα που μπορεί να τους έχουν συμβεί. Μπορεί να μη γνωρίζεις ότι τα παιδιά έρχονται εδώ για να μιλήσουν για τα προβλήματά τους. Έχουμε ακούσει πολλά παιδιά που μπορεί να έχουν τα ίδια προβλήματα με εσένα. Πες μου, πώς πάνε τα πράγματα;»

Ο επαγγελματίας ενθαρρύνει το παιδί να περιγράψει μόνο του, από τη δική του οπτική γωνία, τι ακριβώς συνέβη. Εδώ προτιμάται η τεχνική της ελεύθερης αφήγησης σε σχέση με τη χρήση ερωτήσεων («ανάκριση»), καθώς έτσι αυξάνονται οι πιθανότητες να αποσπαστεί μια εξιστόρηση, εξαιτίας του ότι αναδεικνύεται μεγαλύτερος όγκος μνημονικών ιχνών και μπορεί, συνεπώς, να ληφθεί μια πιο αξιόπιστη κατάθεση. Ταυτόχρονα, διασφαλίζεται η προστασία του ανηλικού από διαδικασίες τύπου ανάκρισης.

Η φάση της ελεύθερης αφήγησης μετά την αποκάλυψη του παιδιού αρχίζει συνήθως με μια δήλωση του συνεντευκτή, όπως: *«Πες μου τα πάντα γι' αυτό», «Πες μου τα πάντα από την αρχή μέχρι το τέλος», «Με ενδιαφέρει πολύ να μου πεις όλα όσα θυμάσαι με λεπτομέρειες. Μπορείς να μου πεις τόσο για καλά / ευχάριστα όσο και για κακά / δυσάρεστα πράγματα που συνέβησαν».*

Σε μια προσπάθεια να εμπλουτίσει τις παρεχόμενες πληροφορίες και να διερευνήσει τους ισχυρισμούς του ανηλικού, ο επαγγελματίας θα κάνει συγκεκριμένες ερωτήσεις, αρχικά ανοικτού τύπου, και μόνο στην περίπτωση που θεωρεί ότι λείπουν σημαντικές πληροφορίες θα χρησιμοποιήσει, σταδιακά, ερωτήσεις κλειστού τύπου. Σε αυτό το σημείο, αξίζει να αναφερθεί ότι ορισμένα πρωτόκολλα, όπως το NICHD, αποθαρρύνουν ακόμη και εξ ολοκλήρου τη χρήση κλειστών ερωτήσεων, ενώ οι επαγγελματίες θα πρέπει να αποφεύγουν να κάνουν ερωτήσεις που προσθέτουν στοιχεία στην ελεύθερη αφήγηση του παιδιού, εκτός αν αυτές κρίνονται ως ιδιαίτερα σημαντικές για την ερευνητική διαδικασία.

Ερωτήσεις για εμπλουτισμό των πληροφοριών

Αρχικά, χρησιμοποιήστε γενικές ερωτήσεις ανοικτού τύπου για να αποσπάσετε σημαντικές πληροφορίες:

«Μπορείς να μου πεις περισσότερα για την πρώτη φορά που συνέβη αυτό;»

«Σε παρακαλώ, θυμήσου εκείνη την ημέρα και πες μου όλα όσα συνέβησαν από την αρχή μέχρι το τέλος».

«Θα ήθελες να μου πεις περισσότερα για το γεγονός που ανέφερες προηγουμένως;»

«Ανέφερες... Θα μπορούσες να μου πεις περισσότερα γι' αυτό;»

«Ανέφερες πριν ότι... Θα μπορούσες να μου πεις τι ακριβώς συνέβη, με όσες λεπτομέρειες θυμάσαι».

2.2.3 Φάση ολοκλήρωσης της διαδικασίας

Για να ολοκληρωθεί η συνέντευξη, απαιτείται ένα τελικό στάδιο, ιδιαίτερης αξίας. Αυτό είναι το κλείσιμο της όλης διαδικασίας. Στο σημείο αυτό γίνεται μια σύνοψη των όσων έχουν ήδη ειπωθεί. Ο ανήλικος ενθαρρύνεται στη συνέχεια να διορθώσει ή να προσθέσει οτιδήποτε άλλο και να θέσει τυχόν ερωτήσεις ή απορίες (*«Υπάρχει κάτι άλλο που θα ήθελες να μου πεις;», «Έχεις ερωτήσεις;»*).

Μεγάλη σημασία έχει η ηθική ανταμοιβή από το συνεντευκτή (*«Σε ευχαριστώ πολύ που μου μίλησες σήμερα. Ξέρω πόσο δύσκολο ήταν για σένα» / «Ήσουν πολύ γενναίος/α, σε ευχαριστώ πολύ για όσα μου είπες»*) -διαβεβαίωση για τους φόβους και τις ανησυχίες του/της (*«Μη φοβάσαι. Δεν φταις εσύ για ό,τι συνέβη, δεν πρόκειται να τιμωρηθείς. Αυτές ήταν απειλές για να μην πεις ποτέ σε κανέναν τι συνέβη»*), ενημέρωση για το τι πρόκειται να συμβεί στη συνέχεια και ενθάρρυνση και παρακίνηση για περαιτέρω επικοινωνία ή μια ακόμη συνάντηση (*«Θέλω να ξέρεις ότι είμαι πάντα εδώ για σένα, όποτε θέλεις να μου μιλήσεις»*). Είναι σημαντικό να σημειωθεί εδώ, ότι ορισμένοι δικαστικοί ανακριτές (στο Βέλγιο) αναφέρθηκαν στο ότι διδάχθηκαν να ευχαριστήσουν το παιδί κυρίως για την προσέλευση / για τη συζήτηση (π.χ. *«Σε ευχαριστώ που με άφησες να σε ακούσω»*), παρά για το περιεχόμενο της κατάθεσής του.

Το στάδιο αυτό ολοκληρώνεται με μια προσπάθεια αποκλιμάκωσης της συναισθηματικής έντασης του ανήλικου και αποκατάστασης της ηρεμίας του. Σε αυτή

τη φάση του ζητείται να μιλήσει για ένα ουδέτερο θέμα που δε σχετίζεται με αυτό που ρωτήθηκε το παιδί νωρίτερα («Υποθέτω ότι πρέπει να πεινάς. Ποιο είναι το αγαπημένο σου φαγητό;», «Τι σου αρέσει να κάνεις στον ελεύθερο χρόνο σου;»). Στόχος είναι αφενός να αποκατασταθεί το κλίμα ισορροπίας, ασφάλειας και ηρεμίας και αφετέρου να επιδειχθεί σεβασμός και γνήσιο ενδιαφέρον για την ψυχοσυναισθηματική κατάσταση του παιδιού μετά τη δήλωσή του. Με αυτόν τον τρόπο, ο συνεντευκτής επιδεικνύει ενσυναίσθηση, καθώς ενδιαφέρεται όχι μόνο για την απόκτηση των πληροφοριών που είναι σημαντικές για τον ίδιο προκειμένου να βρει την αλήθεια, αλλά και για τις συνέπειες που έχει για τον ανήλικο η εμπλοκή του σε μια διαδικασία που είναι εξ ορισμού δύσκολη και επώδυνη.

Με δεδομένο ότι το συμφέρον του παιδιού, η προστασία των δικαιωμάτων του και η αποφυγή της εκ νέου θυματοποίησης είναι υψίστης σημασίας, η συμμόρφωση με αυτό το τελευταίο στάδιο - το οποίο ολοκληρώνει τη δικανική εξέταση - έχει ιδιαίτερη αξία και σημασία. Αντιθέτως, η παράλειψή της μπορεί να υπονομεύσει το βασικό στόχο και τη φιλοσοφία της όλης διαδικασίας.

Ολοκλήρωση της δικανικής συνέντευξης

1. Πρωτόκολλο δικανικής συνέντευξης του NICHD

- «Υπάρχει κάτι άλλο που πρέπει να ξέρω;»
- «Υπάρχει κάτι άλλο που θέλεις να μου πεις;»
- «Υπάρχει κάποια ερώτηση που θέλεις να μου κάνεις;»

Πριν τελειώσει η συνέντευξη πείτε:

- «Σε ευχαριστώ που μου είπες τόσα πολλά. Με βοήθησε πραγματικά να καταλάβω τι συνέβη. Τώρα θα σε πάω πίσω [στη μαμά / τον μπαμπά / άλλο άτομο]».
- «Αν θέλεις να μου ξαναμιλήσεις, μπορείς να με καλέσεις σε αυτόν τον αριθμό» (δώστε μια κάρτα με το όνομα και τον αριθμό τηλεφώνου σας - αν είναι δυνατόν!).

Προσπαθήστε να αποφορτίσετε το παιδί συζητώντας ουδέτερα θέματα:

- «Τι θα κάνεις όταν φύγεις από εδώ;»

- «Υποθέτω ότι πρέπει να πεινάς πολύ.»
- «Ποιο είναι το αγαπημένο σου φαγητό;»
- «Υποθέτω ότι πρέπει να πεινάς πάρα πολύ!»

Οδηγός συνέντευξης για παιδιά της Πολιτείας της Ουάσιγκτον, 2007

- «Σήμερα [απάντησες σε πολλές ερωτήσεις / μου είπες πολλά πράγματα]. Σε ευχαριστώ που μίλησες μαζί μου».
- «Υπάρχει κάτι άλλο [που αισθάνεσαι ότι θέλεις να μου πεις αυτή τη στιγμή / που θέλεις να ξέρω];»
- «Έχεις ερωτήσεις σχετικά με αυτά που συζητήσαμε σήμερα;»

Κάντε ερωτήσεις σχετικά με πρόσωπα στα οποία θα μπορούσατε να απευθυνθείτε:

- «Σε περίπτωση που κάτι σε ενοχλεί, σε ποιον μπορείς να μιλήσεις;»
- «Από ποιον μπορείς να ζητήσεις βοήθεια αν τραυματιστείς ή σου συμβεί κάτι κακό;»
- «Γιατί πιστεύεις ότι ο/η [όνομα του ατόμου] μπορεί να σε βοηθήσει;»
- «Τι μπορεί να κάνει για να σε βοηθήσει;»

Ευχαριστήστε το παιδί και επικεντρωθείτε σε ένα ουδέτερο θέμα:

- «Σε ευχαριστώ που μίλησες μαζί μου. Τι θα κάνεις μετά όταν τελειώσουμε;»
- «Τώρα θα επιστρέψεις στην τάξη. Τι θα κάνεις όταν επιστρέψεις στην τάξη;»

Ενημέρωση για τα επόμενα βήματα:

- «Τώρα θα πάω να μιλήσω στον/στη [όνομα].»

Κεφάλαιο 3 - Η χρήση εργαλείων

Πολλές μελέτες επιβεβαιώνουν ότι η σεξουαλική κακοποίηση προκαλεί περισσότερο άγχος σε σχέση με άλλες μορφές κακοποίησης, το οποίο επιδεινώνεται όσο πλησιάζει η ώρα της δικανικής συνέντευξης και κορυφώνεται κατά τη διάρκειά της. Τα παιδιά που έχουν πέσει θύματα σεξουαλικής κακοποίησης φαίνεται να είναι πιο αναστατωμένα και στεναχωρημένα όταν καταθέτουν σε σχέση με εκείνα που έχουν πέσει θύματα άλλων μορφών βίας. Σε πολλές χώρες, προκειμένου να διευκολυνθεί η επικοινωνία μεταξύ του συνεντευκτή και του παιδιού και να ενισχυθεί η ικανότητα του παιδιού να δώσει μαρτυρία, χρησιμοποιούνται μη λεκτικά βοηθήματα κατά τη διάρκεια της συνέντευξης.

Τα πλεονεκτήματα της χρήσης μη λεκτικών βοηθημάτων / ερεθισμάτων κατά τη διάρκεια της δικανικής συνέντευξης ανηλίκων που φέρονται να έχουν υποστεί σεξουαλική κακοποίηση είναι πολλά.

Το πιο σημαντικό είναι ότι τα μη λεκτικά βοηθήματα μπορούν να βελτιώσουν σημαντικά την επικοινωνία με τα μικρά παιδιά. Καθώς δεν έχουν ακόμη φτάσει σε ικανοποιητικό επίπεδο γλωσσικής ανάπτυξης, αυτά τα βοηθήματα μπορούν να υποκαταστήσουν την ομιλία και να τους επιτρέψουν να «μιλήσουν» για το τι συνέβη. Έτσι, είναι σε θέση να κατανοήσουν καλύτερα μια ερώτηση και να πουν αυτό που θέλουν έμμεσα μέσω των βοηθημάτων. Αλλά ακόμη και όταν η γλωσσική επικοινωνία των παιδιών είναι επαρκής για να περιγράψει ένα γεγονός ή να απαντήσει σε μια συγκεκριμένη ερώτηση, η χρήση των μέσων παρέχει στο συνεντευκτή τη δυνατότητα δύο ειδών επικοινωνίας, λεκτικής και πρακτικής, που δρουν συμπληρωματικά. Με αυτόν τον τρόπο, μπορεί να ληφθεί μεγαλύτερος όγκος πληροφοριών.

Τα πιο συνηθισμένα μέσα που επιλέγονται είναι τα ανατομικά διαγράμματα. Μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν παιχνίδια με συγκεκριμένα εργαλεία (π.χ. κουκλόσπιτα, παζλ, μαριονέτες κ.λπ.) και ζωγραφιές. Οι κύριες λειτουργίες τους είναι η ενίσχυση της μνήμης και η υποκατάσταση της ομιλίας.

Οι ανατομικές κούκλες, αν και χρησιμοποιούνταν για μεγάλο χρονικό διάστημα στις ΗΠΑ, δεν χρησιμοποιούνται εδώ και χρόνια. Αφενός, θεωρήθηκε αναξιόπιστο μη λεκτικό μέσο και αφετέρου, η εκπαίδευση των επαγγελματιών είναι εξαιρετικά δύσκολη. Ωστόσο, για την αποτελεσματική χρήση των μη λεκτικών βοηθημάτων θα πρέπει να απαιτείται εξειδικευμένη εκπαίδευση.

Τα ερεθίσματα μη λεκτικής επικοινωνίας δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως αποκλειστικό διαγνωστικό εργαλείο, αλλά ως βοηθητικό εργαλείο επικοινωνίας.

3.1 Πλεονεκτήματα

Η χρήση μη λεκτικών βοηθημάτων αποσκοπεί στο να ξεπεραστεί η δυσκολία των παιδιών να αποκαλύψουν την κακοποίησή τους, διότι τα απαλλάσσει από το άγχος της περιγραφής του περιστατικού και τη χρήση λέξεων που δεν επιθυμούν να εκστομίσουν, αλλά και από το μεγάλο φόβο για τις συνέπειες που θα υποστούν από το δράστη αν μιλήσουν για τη σεξουαλική τους κακοποίηση.

Τα παιδιά φαίνεται να δυσκολεύονται περισσότερο να λένε παρά να δείχνουν, ενώ η μη λεκτική επικοινωνία μειώνει τα επίπεδα άγχους ενός παιδιού και αυξάνει την αυτοπεποίθησή του.

Επιπλέον, τα συγκεκριμένα ερεθίσματα βοηθούν τον επαγγελματία να συλλέξει πληροφορίες κάνοντας λιγότερες ερωτήσεις, μειώνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο σημαντικά τον κίνδυνο καθοδήγησης. Για παράδειγμα, τα παιδιά καλούνται να δείξουν ή να ζωγραφίσουν, αντί να απαντήσουν σε μια σειρά κλειστών ερωτήσεων, αποφεύγοντας έτσι τις δυσκολίες που συνεπάγεται αυτός ο συγκεκριμένος τύπος ερωτήσεων. Ένα άλλο σημαντικό πλεονέκτημα των βοηθημάτων είναι ότι παρέχουν στους ερωτώμενους τα ερεθίσματα που χρειάζονται για να ξυπνήσουν τις μνήμες, να ενισχύσουν την ανάκλησή τους και να αναδείξουν τις μνημονικές αποτυπώσεις, διαδικασίες στις οποίες, διαφορετικά, θα αντιμετώπιζαν πολλές δυσκολίες.

3.2 Μειονεκτήματα

Ένα σοβαρό μειονέκτημα των εν λόγω βοηθημάτων αφορά την αξιοπιστία τους σε ποινικές διαδικασίες, στις οποίες η προφορική αποκάλυψη της παραβίασης της σεξουαλικής ελευθερίας έχει διαφορετική βαρύτητα. Πολλές μελέτες έχουν δείξει ότι τα εργαλεία μη λεκτικής επικοινωνίας ενέχουν τον κίνδυνο να οδηγήσουν σε διαστρέβλωση και παρερμηνεία των ισχυρισμών των παιδιών.

Οι επικριτές των μέσων μη λεκτικής επικοινωνίας υποστηρίζουν επίσης ότι τα βοηθήματα μπορεί να εκληφθούν από τα παιδιά ως κοινά παιχνίδια με τα οποία θα αρχίσουν να παίζουν, διαστρεβλώνοντας την πρωταρχική τους λειτουργία, ενώ επισημαίνουν ότι η χρήση τους διεγείρει τη φαντασία των παιδιών και προάγει τη μυθοπλασία.

Για τους λόγους αυτούς, θεωρούνται ακατάλληλα για παιδιά κάτω των τριών ετών. Εξάλλου, λόγω της έλλειψης δεξιοτήτων αυτοεκπροσώπησης, είναι προτιμότερο να δείχνουν στο ίδιο τους το σώμα τα σημεία στα οποία τα έχουν αγγίξει ή κακοποιήσει με οποιονδήποτε τρόπο, μειώνοντας τον κίνδυνο ψευδών καταγγελιών. Οι περιορισμένες γνωστικές ικανότητες των παιδιών προσχολικής ηλικίας δεν τους επιτρέπουν να αντιληφθούν το νόημα του συμβολισμού και των αναπαραστάσεων, με αποτέλεσμα

συχνά να μη μπορούν να εκφράσουν τις προσωπικές τους εμπειρίες μέσω των βοηθημάτων.

Αυτό είναι πιθανό να προκαλέσει το αντίθετο από το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα και να οδηγήσει σε αναληθείς υποθέσεις μέσω του παιχνιδιού. Τέλος, ένα σημαντικό μειονέκτημα είναι η απουσία ειδικού πρωτοκόλλου και ειδικών κατευθυντήριων γραμμών που να προβλέπουν τον ιδιαίτερο τρόπο χρήσης των βοηθημάτων από τους επαγγελματίες.

Αν και στις δεκαετίες του 1980 και 1990 η χρήση τους ήταν αρκετά διαδεδομένη, την τελευταία δεκαετία η διεθνής βιβλιογραφία συνιστά στους επαγγελματίες να προτιμούν και να ενθαρρύνουν τη λεκτική επικοινωνία, καθώς θεωρείται πιο αξιόπιστη.

3.3 Ανατομικά διαγράμματα

Ένα σημαντικό ποσοστό επαγγελματιών χρησιμοποιεί ανατομικά διαγράμματα στις δικανικές συνεντεύξεις με παιδιά. Ο κύριος στόχος της χρήσης ανατομικών διαγραμμάτων είναι να ξεπεραστούν οι δυσκολίες της λεκτικής επικοινωνίας (περιορισμένες γλωσσικές και γνωστικές ικανότητες, φόβος λεκτικής αποκάλυψης κ.λπ.) που αντιμετωπίζουν τα παιδιά όταν πρόκειται να μιλήσουν για την τραυματική εμπειρία της σεξουαλικής κακοποίησης.

Τα πρώτα ανατομικά διαγράμματα παρουσιάστηκαν το 1990 από τους Groth και Stevenson. Επρόκειτο ουσιαστικά για ένα τεστ με σχέδια που αναπαριστούσαν διαγράμματα γυμνών ανθρωπίνων σωμάτων, με λεπτομέρειες για κάθε μέρος του σώματος, συμπεριλαμβανομένων και των σεξουαλικών οργάνων.

Αν και σχεδιάστηκαν για να συμβάλουν στη διερεύνηση υποθέσεων σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών και στη θεραπεία ανήλικων θυμάτων, τελικά σήμερα τα ανατομικά διαγράμματα χρησιμοποιούνται στο στάδιο της δικανικής συνέντευξης ως εργαλείο μη λεκτικής επικοινωνίας.

Τα κλασικά διαγράμματα των Groth και Stevenson απεικονίζουν, στην ίδια σελίδα, το μπροστινό και το πίσω μέρος του σώματος ενηλίκων και παιδιών, ανδρών και γυναικών, σε πέντε διαφορετικά αναπτυξιακά στάδια (ενήλικας, έφηβος, παιδί σχολικής ηλικίας και παιδί προσχολικής ηλικίας) με λεπτομερή τα χαρακτηριστικά του φύλου.

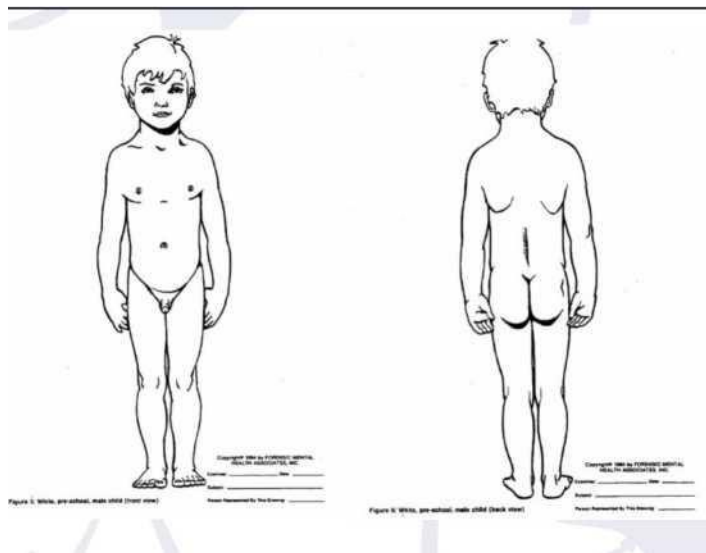
Στη συνέχεια, σχεδιάστηκαν και χρησιμοποιήθηκαν άλλα διαγράμματα με κάποιες διαφοροποιήσεις, είτε διαπολιτισμικές, όπου απεικονίζονται τα χαρακτηριστικά του προσώπου διαφορετικών φυλών, είτε ανατομικές, όπου τα σώματα παρουσιάζονται με ουδέτερα ως προς το φύλο χαρακτηριστικά.

Σήμερα, χρησιμοποιούνται διαγράμματα που απεικονίζουν σώματα γυμνά ή ντυμένα, με ή χωρίς σεξουαλικά χαρακτηριστικά, διαφορετικού φύλου, ηλικίας και φυλής. Ορισμένοι επαγγελματίες τα χρησιμοποιούν ως κύριο εργαλείο από την αρχή της συνέντευξης, ενώ άλλοι τα παρουσιάζουν στο παιδί κατά τη διάρκεια της διαδικασίας. Σε ορισμένες περιπτώσεις, ωστόσο, όπως στην περίπτωση του Βελγίου, τα ανατομικά διαγράμματα χρησιμοποιούνται σπάνια. Ωστόσο, εάν είναι απαραίτητο για τυχόν διευκρινίσεις στη μαρτυρία του παιδιού, χρησιμοποιούνται μόνο μετά την αποκάλυψη της κακοποίησης από τον/την ανήλικο/η, αποτελώντας καλή πρακτική.

Διαφορετικές απόψεις εκφράστηκαν σχετικά με το αν πρέπει να χρησιμοποιούνται διαγράμματα με σεξουαλικά χαρακτηριστικά, ουδέτερα διαγράμματα ή διαγράμματα σώματος όπου τα σεξουαλικά χαρακτηριστικά καλύπτονται από ζωγραφισμένα εσώρουχα ή μαγιό.

Παρά τις συστάσεις που γίνονται για τη χρήση ουδέτερων διαγραμμάτων, οι ερευνητές συνιστούν τη χρήση ανατομικών διαγραμμάτων, δηλαδή διαγραμμάτων που απεικονίζουν και σεξουαλικά χαρακτηριστικά, καθώς τα παιδιά μπορούν να μιλήσουν με μεγαλύτερη ακρίβεια όταν οι συμβολικές αναπαραστάσεις έχουν μεγαλύτερες ομοιότητες με το αντικείμενο στο οποίο αναφέρονται στην πραγματικότητα, δηλαδή το ανθρώπινο σώμα.

Είναι επίσης γνωστοί ως «χάρτες σώματος», καθώς χρησιμοποιούνται για να βοηθήσουν τα παιδιά να δείξουν πού στο σώμα τα έχουν αγγίξει ή έχουν υποστεί άλλες παραβιάσεις της σεξουαλικής τους ελευθερίας. Αυτός είναι άλλωστε και ο κύριος στόχος τους: να μπορέσει ο/η ανήλικος/η να προσδιορίσει επακριβώς ποιο μέρος του σώματός του κακοποιήθηκε, ενώ παράλληλα να υποδείξει ποια μέρη του σώματος του δράστη χρησιμοποιήθηκαν για το σκοπό αυτό. Μπορούν επίσης να δοθούν πριν από την κύρια φάση της δικανικής συνέντευξης για να εκτιμηθεί το αναπτυξιακό στάδιο του/της ερωτώμενου/ης.

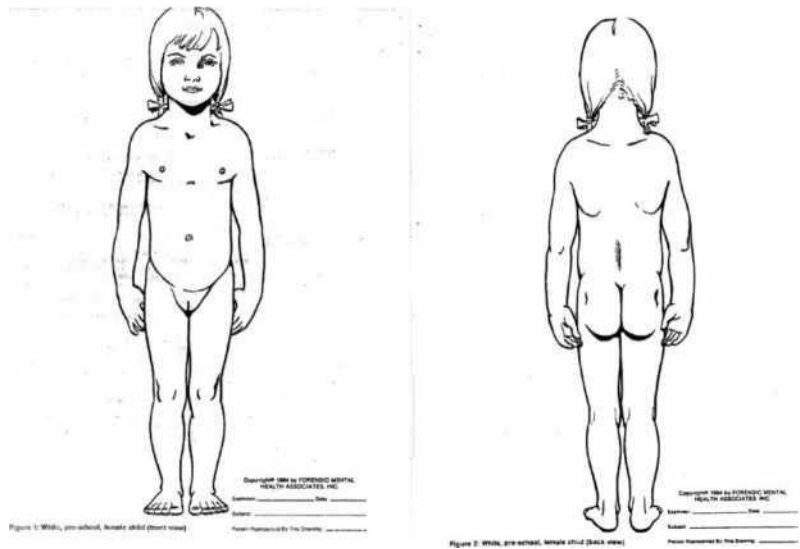

Εικόνες: Growth, A.N, Stevenson T. M., (1990) Anatomical drawings: For use in the investigation and intervention of child sexual abuse, Forensic Mental Health Associates Publication

Το παιδί καλείται να διακρίνει τα διάφορα φύλα, να ονομάσει τα μέρη του ανθρώπινου σώματος και να αναφερθεί στις λειτουργίες τους.

Στη συνέχεια, εφόσον η συνέντευξη έχει προχωρήσει και υπάρχει υποψία κακοποίησης, ο εξεταστής μπορεί να παρουσιάσει εκ νέου τα ανατομικά διαγράμματα κάνοντας εστιασμένες ερωτήσεις για συγκεκριμένα μέρη του σώματος. Εάν, για παράδειγμα, οι υποψίες για κακοποίηση δεν έχουν επιβεβαιωθεί ή το παιδί δεν έχει αποκαλύψει προφορικά την κακοποίηση, ο εξεταστής δείχνει το σχέδιο και ρωτά αν έχει γίνει ποτέ κάτι σε κάποια περιοχή του σώματος («Σε έχει αγγίξει ποτέ κανείς σε οποιοδήποτε σημείο του σώματός σου;»).

Τα ανατομικά διαγράμματα μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν μετά την αποκάλυψη της σεξουαλικής κακοποίησης, προκειμένου να διευκρινιστούν λεπτομέρειες σχετικές με τη σεξουαλική κακοποίηση και να εμπλουτιστούν οι πληροφορίες, αφού το παιδί αποκαλύψει ότι το άγγιξαν (π.χ. «Δείξε μου ακριβώς πού σε άγγιξε»).

Εικόνες: Growth, A.N, Stevenson T. M., (1990) *Anatomical drawings: For use in the investigation and intervention of child sexual abuse*, Forensic Mental Health Associates Publication

3.4 RATAAC

Ένα από τα πιο γνωστά πρωτόκολλα δικανικής συνέντευξης που χρησιμοποιεί, μεταξύ άλλων, ανατομικά διαγράμματα είναι το RATAAC® (Rapport, Anatomy identification, Touch inquiry, Abuse scenario, Closure) το οποίο δημιουργήθηκε από εξειδικευμένα εκπαιδευτικά κέντρα για τη σεξουαλική κακοποίηση παιδιών στις ΗΠΑ (CornerHouse Interagency Child Abuse Evaluation and Training Center & National Child Protection Training Center).

Σύμφωνα με το πρωτόκολλο RATAAC®, τα ανατομικά διαγράμματα διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη δικανική εξέταση και παρουσιάζονται στο παιδί στην αρχή της διαδικασίας.

Το πρωτόκολλο αυτό εισήχθη για πρώτη φορά τη δεκαετία του 1980 και θεωρείται σήμερα το πιο αξιόπιστο πρωτόκολλο όσον αφορά τη χρήση ανατομικών διαγραμμάτων.

Ο εξεταστής στην αρχή της συνέντευξης και κατά τη διάρκεια της διαδικασίας οικοδόμησης σχέσης με το παιδί θέλει να τραβήξει την προσοχή του παιδιού γράφοντας λέξεις ή κάνοντας σκίτσα σε ένα μεγάλο κομμάτι χαρτί. Αρχικά, προσπαθεί να σκιαγραφήσει το πρόσωπο του παιδιού, συχνά με τη βοήθειά του. Ο στόχος είναι να δημιουργηθεί μια ευχάριστη και φιλική ατμόσφαιρα που θα ενισχύσει τη σχέση συνεντευκτή-συνεντευξιζόμενου/ης.

Αξιολόγηση των αντιληπτικών ικανοτήτων του παιδιού και αξιολόγηση των αναπτυξιακών σταδίων:

- Κατά τη διάρκεια αυτής της δραστηριότητας, στην αρχική φάση της δικανικής συνέντευξης, ο επαγγελματίας αφιερώνει χρόνο για να συνομιλήσει με τον/την ανήλικο/η και να αξιολογήσει τις βασικές του/της δεξιότητες.

Πληροφορίες για την οικογένεια του παιδιού:

- Στη συνέχεια, παρουσιάζονται σκιαγραφημένα πρόσωπα με ουδέτερα χαρακτηριστικά που αντιπροσωπεύουν τα μέλη της οικογένειας του παιδιού. Το παιδί συμπληρώνει τα ονόματα των μελών της οικογένειάς του δίπλα στα σκίτσα και καλείται να μιλήσει για το καθένα ξεχωριστά. Με αυτόν τον τρόπο αναμένεται να αντληθούν σημαντικές πληροφορίες για τις σχέσεις του με την οικογένειά του (Hitz & Bauer, 2003).

Επεξήγηση των βασικών κανόνων και ονομασία των μερών του σώματος:

- Στη συνέχεια, στην ουσιαστική φάση της δικανικής συνέντευξης, ο εξεταστής, και αφού συμφωνήσει με τον/την ανήλικο/η να ακολουθήσει ορισμένους κανόνες κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, παρουσιάζει στο παιδί ένα ανατομικό διάγραμμα ζητώντας του να κατονομάσει πρώτα τα μέρη του σώματος, σεξουαλικά και μη σεξουαλικά.

- Ζητείται από το παιδί να δηλώσει αν το έχει αγγίξει τρίτο άτομο, δείχνοντας τα ακριβή σημεία του διαγράμματος. Ανάλογα με τις απαντήσεις, ο συνεντευκτής θα προχωρήσει σε ανοικτές ερωτήσεις.

Η χρήση ανατομικών διαγραμμάτων σε δικανικές συνεντεύξεις για σεξουαλικά κακοποιημένα παιδιά:

Μόλις δημιουργηθεί μια σχέση εμπιστοσύνης, δείξτε στα παιδιά τα ανατομικά διαγράμματα λαμβάνοντας υπόψη την ηλικία και την εθνικότητά τους. Εάν παίρνετε συνέντευξη από έναν/μια έφηβο/η, χρησιμοποιήστε τα διαγράμματα για εφήβους. Και πάλι, αν μιλάτε σε ένα τετράχρονο κορίτσι, δείξτε ένα διάγραμμα που απεικονίζει ένα κορίτσι προσχολικής ηλικίας και ένα διάγραμμα που απεικονίζει ένα αγόρι προσχολικής ηλικίας.

Αρχικά παρουσιάστε μόνο τη μπροστινή εικόνα του σώματος και των δύο φύλων. Αν δείξετε και τις δύο πλευρές ταυτόχρονα, το παιδί μπορεί να μπερδευτεί και να νομίζει ότι απεικονίζονται δύο διαφορετικοί ανήλικοι.

Στη συνέχεια, ρωτήστε το παιδί πρώτα αν η εικόνα δείχνει ένα αγόρι ή ένα κορίτσι και στη συνέχεια καλέστε το παιδί να σας πει με ποιο φύλο νομίζει ότι μοιάζει η εικόνα. Η ικανότητα διάκρισης φύλου δεν χρειάζεται να αξιολογείται σε παιδιά άνω των έξι ετών, εκτός εάν υπάρχουν αναπτυξιακά ζητήματα. Έτσι, όταν απευθύνεστε σε παιδιά άνω των έξι ετών, εξηγήστε τους ότι τους δείχνετε αυτές τις εικόνες επειδή θέλετε να ονομάσουν τα μέρη του ανθρωπίνου σώματος.

Στη συνέχεια, δείξτε στο παιδί το διάγραμμα που απεικονίζει το δικό του φύλο και ζητήστε του να σας πει τα μέρη του σώματος τόσο του μπροστινού όσο και του πίσω μέρους. Παρόλο που δεν υπάρχει συγκεκριμένη διαδικασία γι' αυτό, είναι σκόπιμο να ξεκινήσετε με ερωτήσεις για το κεφάλι (δείχνοντας κάθε μέρος του προσώπου ξεχωριστά) και στη συνέχεια να προχωρήσετε στο υπόλοιπο σώμα.

Μόλις ολοκληρωθεί αυτό το στάδιο, ο εξεταστής γράφει τις λέξεις για τα μέρη του σώματος που του έχει πει ο/η ανήλικος/η στο αντίστοιχο τμήμα του πίνακα. Δεν πρέπει να δίνεται στο παιδί η εντύπωση ότι υπάρχουν «σωστές» και «λανθασμένες» ονομασίες για τα διάφορα μέρη του σώματος.

Ο συνεντευκτής θα πρέπει να αποδέχεται τις απαντήσεις του/της ανήλικου/ης, όποιες και αν είναι αυτές. Θα πρέπει επίσης να αποφεύγει να ασκεί κριτική ή να εκφράζει έντονα συναισθήματα, όπως σοκ, αποδοκιμασμού ή αηδίας, μετά το άκουσμα μιας λέξης.

Εάν το παιδί αντιληφθεί ότι ο εξεταστής αντέδρασε αρνητικά εξαιτίας μιας λέξης που χρησιμοποιήθηκε για ένα συγκεκριμένο μέρος του σώματος, είναι πολύ πιθανό να μην ξαναμιλήσει. Επειδή ορισμένοι/ες ανήλικοι/ες μπορεί να διστάζουν να κατονομάσουν ορισμένα μέρη, είναι σημαντικό να προηγηθεί συζήτηση ώστε να δοθεί στον/στην ερωτώμενο/η μια αίσθηση ασφάλειας. Ο συνεντευκτής εξηγεί ότι ο/η ερωτώμενος/η μπορεί να χρησιμοποιήσει όποια λέξη θέλει. Εάν το παιδί εξακολουθεί να αισθάνεται άβολα, ο ενήλικας έχει τις εξής επιλογές: α) να πει στο παιδί να χρησιμοποιήσει την ίδια λέξη για το συγκεκριμένο μέρος του σώματος που χρησιμοποιούν οι γονείς του, β) να δώσει χρόνο στο παιδί να σκεφτεί ένα όνομα που θέλει, ή γ) να το ενθαρρύνει να επιλέξει απαντώντας σε μια ερώτηση πολλαπλής επιλογής μεταξύ τριών διαφορετικών λέξεων.

Είναι σημαντικό ο εξεταστής να εξοικειωθεί με την ορολογία που χρησιμοποιεί το παιδί, ώστε να μην υπάρχουν παρεξηγήσεις και παρανοήσεις σχετικά με την ονομασία των μελών του σώματος κατά την αποκάλυψη της σεξουαλικής κακοποίησης.

Τα διαγράμματα θα χρησιμοποιηθούν στη συνέχεια για να δείξουν και να επισημάνουν σε αυτά τα ακριβή μέρη που δέχθηκαν τη σεξουαλική κακοποίηση. Επίσης, παρατηρώντας τα ανατομικά σχέδια, το παιδί μπορεί να θυμηθεί άλλα γεγονότα που σχετίζονται με την κακοποίηση.

Είναι πολύ σημαντικό να θυμάται ο εξεταστής ότι τα ανατομικά διαγράμματα δε χρησιμοποιούνται για να αντικαταστήσουν τη λεκτική επικοινωνία με το παιδί, αλλά για να την υποστηρίξουν. Είναι, με άλλα λόγια, απλά εργαλεία που μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά να μοιραστούν καλύτερα τις εμπειρίες τους.

Πηγή: Holmes & Finnegan, 2002

Τα ανατομικά διαγράμματα θα μπορούσαν επίσης να χρησιμοποιηθούν μετά την προφορική αποκάλυψη της κακοποίησης από τον/την ανήλικο/η. Ο συνεντευκτής δείχνει τις ζωγραφιές στο παιδί και του ζητά να επιλέξει μία που να αντιπροσωπεύει τον εαυτό του και μία άλλη που να αντιπροσωπεύει το δράστη. Στη συνέχεια του ζητά να σημειώσει στο διάγραμμα ή να χρωματίσει τα μέρη του σώματος που δέχτηκαν την κακοποίηση. Τέλος, τον/την ενθαρρύνει να πει τι ακριβώς συνέβη σε κάθε μέρος που υπέδειξε. Μια παρόμοια διαδικασία ακολουθείται με το σχέδιο που αντιπροσωπεύει τον ενήλικα. Δηλαδή, το παιδί καλείται να δείξει τα μέρη του σώματος που χρησιμοποίησε ο δράστης και στη συνέχεια να εξηγήσει τι ακριβώς έκανε.

3.5 Πλεονεκτήματα & Μειονεκτήματα

Το σημαντικό πλεονέκτημα των ανατομικών διαγραμμάτων είναι ότι δεν έχουν τα χαρακτηριστικά ενός παιχνιδιού που θα μπορούσαν να αποσπάσουν την προσοχή των παιδιών από τον αρχικό στόχο, δεν κεντρίζουν τη φαντασία και δεν απαιτούν την ίδια ικανότητα κατανόησης των εννοιών του συμβολισμού και της (αυτο)αναπαράστασης. Επομένως, είναι ευκολότερο για τα παιδιά να αναπαραστήσουν τον εαυτό τους μέσω μιας ζωγραφιάς παρά μέσω μιας κούκλας.

Εξάλλου, είναι πιο εξοικειωμένα με τη ζωγραφική και τα σχέδια, καθώς μαθαίνουν από πολύ μικρή ηλικία ότι αναπαριστούν συγκεκριμένα πρόσωπα ή πράγματα. Για τον λόγο αυτό, μπορούν να χρησιμοποιηθούν ακόμη και σε παιδιά ηλικίας μόλις 2 ετών.

Τα ανατομικά σχέδια που χρησιμοποιούνται κατά τη διάρκεια της δικανικής συνέντευξης μπορούν να αποτελέσουν μέρος των αποδεικτικών στοιχείων και να παρουσιαστούν κατά την ακροαματική διαδικασία. Για τον λόγο αυτό, οι ειδικοί συνιστούν στους εξεταστές να σημειώνουν στα διαγράμματα τις ερωτήσεις που θέτουν, τις απαντήσεις που λαμβάνουν και όλες τις πληροφορίες που συλλέγουν. Τα παιδιά μπορούν να κρατήσουν παρόμοιες σημειώσεις. Για παράδειγμα, αν μια ανήλικη αναφέρει ότι ο ενήλικας που την κακοποιεί εισχώρησε με ένα από τα δάχτυλά του/της στον κόλπο της, ο συνεντευκτής ή το παιδί κυκλώνει το δάχτυλο και δίπλα του σημειώνει τι ακριβώς συνέβη.

Οι επικριτές των ανατομικών διαγραμμάτων υποστηρίζουν ότι είναι κατευθυντικά και επομένως μπορούν να αποσπάσουν αναληθείς ισχυρισμούς από τα παιδιά.

Οι έρευνες έχουν δείξει ότι ενώ βοηθούν πράγματι τους/τις ενήλικες ερωτηθέντες/ερωτηθείσες να μιλήσουν για τα αγγίγματα που έχουν δεχθεί, προσδιορίζοντας ακόμη και το ακριβές σημείο, ενέχουν επίσης τον κίνδυνο να τους/τις παραπλανήσουν.

Οι ερευνητές επεσήμαναν επίσης ότι όσο μικρότερος ήταν ο χρόνος μεταξύ του αγγίγματος των παιδιών και της δικανικής εξέτασής τους με τη χρήση των ανατομικών σχεδίων, τόσο πιο αξιόπιστες ήταν οι απαντήσεις τους.

Αξίζει να σημειωθεί, ωστόσο, ότι οι μελέτες που έχουν διεξαχθεί είχαν πολλούς σημαντικούς περιορισμούς που θέτουν υπό αμφισβήτηση την αξιοπιστία τους.

Το πιο αδύναμο σημείο τους εντοπίζεται στο γεγονός ότι δεν διεξήχθησαν σε πραγματικό περιβάλλον αλλά σε συνθήκες εργαστηρίου, όπου απουσιάζει η ιδιαίτερη δυναμική που αναπτύσσεται κατά τη διάρκεια μιας πραγματικής εγκληματολογικής συνέντευξης. Πολλά προβλήματα μπορεί να οφείλονται στη διαφορετική μεθοδολογία που χρησιμοποιείται κάθε φορά: διαφορετικοί τύποι διαγραμμάτων, διαφορετικές ηλικίες, διαφορετικές διαδικασίες παρουσίασης κ.λπ.

Σε ορισμένες μελέτες τα διαγράμματα παρουσιάστηκαν στα παιδιά στην αρχή της διαδικασίας και σε άλλες κατά τη διάρκεια της διαδικασίας. Επίσης, σε ορισμένες περιπτώσεις τα παιδιά εξετάστηκαν αμέσως μετά τα αγγίγματα που δέχθηκαν κατά τη διάρκεια της πειραματικής διαδικασίας και σε άλλες περιπτώσεις αφού είχε περάσει μεγάλο χρονικό διάστημα από την εμπειρία.

Παρά τα πιθανά μειονεκτήματα και τα ερευνητικά ευρήματα, τα ανατομικά διαγράμματα, τα σχέδια και οι πίνακες θα μπορούσαν να αποτελέσουν στα χέρια ενός εκπαιδευμένου και έμπειρου επαγγελματία, ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο στη δικανική συνέντευξη των παιδιών.

«Η χρήση εργαλείων μη λεκτικής επικοινωνίας μπορεί να αποφέρει πολλά πλεονεκτήματα».

Συνεπώς, οι συνεντευκτές θα πρέπει πάντα να είναι σε θέση να τις χρησιμοποιούν βάσει μιας προγραμματισμένης μεθοδολογίας.

Κεφάλαιο 4: - Δικανικές συνεντεύξεις παιδιών με ειδικές ανάγκες

Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει παιδιά με σωματικές αναπηρίες, οι οποίες σχετίζονται κυρίως με τις αισθήσεις της όρασης, της ακοής και του λόγου, παιδιά με σοβαρές κινητικές δυσκολίες, παιδιά με αναπτυξιακά προβλήματα (π.χ. παιδιά με αυτισμό ή σύνδρομο Asperger), παιδιά με προβλήματα επικοινωνίας, παιδιά με νοητική αναπηρία, παιδιά με διαταραχές συμπεριφοράς (π.χ. διαταραχή ελλειμματικής προσοχής, διαταραχή συμπεριφοράς κ.λπ.) και παιδιά με επιληπτικές διαταραχές.

Τα παιδιά με ειδικές ανάγκες έχουν περίπου δύο έως τέσσερις φορές περισσότερες πιθανότητες να πέσουν θύματα σεξουαλικής κακοποίησης, ενώ ένας στους τρεις ανηλίκους με αναπτυξιακές αναπηρίες θα υποστεί παραβίαση της σεξουαλικής του ελευθερίας πριν από την ηλικία των 18 ετών.

Πράγματι, τα αγόρια και τα μικρά παιδιά με νοητική αναπηρία φαίνεται να είναι ιδιαίτερα ευάλωτα. Σε γενικές γραμμές, η σεξουαλική τους κακοποίηση αρχίζει γύρω στην ηλικία των δύο έως τεσσάρων ετών και διαρκεί από πέντε έως δεκαπέντε χρόνια. Οι δράστες είναι κυρίως άτομα της οικογένειας ή του στενού περιβάλλοντος του παιδιού, για τα οποία τα παιδιά αποτελούν «ασφαλείς στόχους», καθώς συχνά δεν έχουν την ικανότητα να αποφύγουν ή να αποκαλύψουν την κακοποίησή τους.

Γνωρίζοντας ότι το ποσοστό θυματοποίησης των παιδιών με ειδικές ανάγκες είναι τουλάχιστον 1,5 φορά υψηλότερο από αυτό των άλλων παιδιών, θα λέγαμε ότι αυτή η ευάλωτη κατηγορία, σε σύγκριση με τα άλλα θυματοποιημένα παιδιά, υποφέρει από κακοποίηση για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, υφίσταται πιο έντονες μορφές βίας και υπομένει περισσότερες εκφοβιστικές και απειλητικές συμπεριφορές.

4.1 Αποτρεπτικοί παράγοντες για την αποκάλυψη της σεξουαλικής κακοποίησης: Γιατί τα παιδιά με ειδικές ανάγκες έχουν μεγαλύτερες δυσκολίες στην αποκάλυψη της σεξουαλικής κακοποίησης;

Μεταξύ των παραγόντων που αυξάνουν τον κίνδυνο σεξουαλικής θυματοποίησης των παιδιών με ειδικές ανάγκες είναι η αδυναμία τους να υπερασπιστούν τον εαυτό τους, η περιορισμένη ικανότητά τους να επικοινωνούν -ως αποτέλεσμα των γνωστικών ή άλλων ελλειμμάτων τους- η έλλειψη

γνώσης σχετικά με τη σεξουαλική συμπεριφορά και την προστασία της σεξουαλικής τους ελευθερίας, ο φόβος της απώλειας των φροντιστών από τους οποίους εξαρτώνται, ο αποχωρισμός τους από τα αγαπημένα τους πρόσωπα και η τοποθέτησή τους σε ειδικά ιδρύματα.

Σημαντικοί αποτρεπτικοί παράγοντες για την αποκάλυψη της σεξουαλικής κακοποίησης που υπέστησαν τα παιδιά με ειδικές ανάγκες είναι:

- Έλλειψη γνώσεων σχετικά με τη σεξουαλικότητα και την κατάχρησή της, η οποία οφείλεται στην έλλειψη συναισθηματικής-σεξουαλικής εκπαίδευσης.
- Μεγαλύτερη δυσκολία διάκρισης μεταξύ «καλών» και «κακών» αγγιγμάτων.
- Δυσκολία διαχωρισμού της φροντίδας από τη σεξουαλική κακοποίηση.
- Ανασφάλεια και φόβος για ακόμη μεγαλύτερη κοινωνική περιθωριοποίηση και απομόνωση από τους οικείους από τους οποίους εξαρτώνται.
- Επιβολή τιμωρίας.
- Ο φόβος ότι δεν θα τους πιστέψουν ή ότι θα κατηγορηθούν για την κακοποίησή τους.

Για τους λόγους αυτούς, οι ανήλικοι αυτής της κατηγορίας αποκαλύπτουν την κακοποίησή τους λιγότερο συχνά και με μεγαλύτερη καθυστέρηση. Στη συντριπτική πλειονότητα των περιπτώσεων, η κακοποίηση δε θα δημοσιοποιηθεί ποτέ από το ίδιο το θύμα, το οποίο μπορεί να συνεχίσει να υφίσταται κακοποίηση για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Ωστόσο, συχνά, υπάρχουν ενδείξεις. Λόγω της δυσκολίας των παιδιών να επικοινωνήσουν, ιδίως εκείνων με περιορισμένες ή ανύπαρκτες γλωσσικές δεξιότητες, είναι σημαντικό να λαμβάνεται υπόψη η μη λεκτική επικοινωνία καθώς και άλλα μη λεκτικά σημάδια που υποδεικνύουν ότι κάτι σημαντικό συμβαίνει στο παιδί (π.χ. διατροφικές διαταραχές, διαταραχές ύπνου, επίμονο κλάμα, απομόνωση, απάθεια κ.λ.π.).

Σε σημαντικό βαθμό, η δυσκολία της αποκάλυψης σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με την αδυναμία των επαγγελματιών να εξετάσουν τα παιδιά με τον κατάλληλο τρόπο, λόγω της έλλειψης εξειδικευμένων γνώσεων και κατάρτισης στον χειρισμό περιπτώσεων κακοποίησης παιδιών με ειδικές ανάγκες. Πράγματι, συχνά υποτιμούν τόσο τα σημάδια όσο και τις συνέπειες της σεξουαλικής θυματοποίησης. Όσον αφορά το πρώτο, μερικές φορές αποδίδουν ορισμένες συμπεριφορές των παιδιών με ειδικές ανάγκες στις ελλείψεις τους. Όσον

αφορά τις συνέπειες, υποστηρίζουν ότι το ψυχολογικό τραύμα, ιδίως στα παιδιά-θύματα με νοητική αναπηρία, είναι λιγότερο σοβαρό. Με άλλα λόγια, δεν αξιολογούν τη σεξουαλική θυματοποίηση ενός παιδιού με ειδικές ανάγκες με τον ίδιο τρόπο όπως τη σεξουαλική κακοποίηση άλλων παιδιών.

Η ίδια αντίληψη, η οποία επικρατεί και για άλλες ειδικές κατηγορίες ανηλίκων, χρησιμοποιείται συχνά ως άλλοθι από τους δράστες, διαιωνίζοντας την κακοποίηση αυτής της ευάλωτης κατηγορίας ανηλίκων.

Ένας άλλος λόγος για την απόκρυψη της σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών με ειδικές ανάγκες είναι ότι οι γονείς ή οι φροντιστές τους δεν έχουν εμπιστοσύνη στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης και στην αποτελεσματικότητά του. Οι έρευνες επιβεβαιώνουν ότι το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης δεν προστατεύει τα άτομα με νοητική υστέρηση, καθώς δε γίνονται οι απαραίτητες προσαρμογές, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να συμμετάσχουν επαρκώς ή να αμβλύνεται η συμμετοχή τους. Εξάλλου, συχνά εκφοβίζονται, προκαλούνται και παραπλανώνται με τη χρήση ακατάλληλων ερωτήσεων.

Η τάση να δίνεται προτεραιότητα στα παιδιά με τοπική ανάπτυξη καταστρατηγεί τον σκοπό των επιταγών και των βασικών αρχών κάθε αγωγής κατάστασης.

4.2 Προετοιμασία της δικανικής συνέντευξης

Κάθε δικανική συνέντευξη με ανήλικα θύματα κακοποίησης περιλαμβάνει ένα πρώτο προκαταρκτικό στάδιο, στόχος του οποίου είναι η εγκαθίδρυση σχέσης εμπιστοσύνης και η αξιολόγηση του αναπτυξιακού τους επιπέδου. Στην περίπτωση των παιδιών με ειδικές ανάγκες, είναι απαραίτητο να συλλέγονται δεδομένα όπως:

- αξιολόγηση του κατά πόσον το έλλειμμα του/της ανηλίκου/ης μπορεί να επηρεάσει την ικανότητά του/της να κατανοήσει τα πραγματικά περιστατικά και την κατάθεσή του/της,
- την αξιολόγηση της διανοητικής ικανότητας του ανηλίκου,
- τη συλλογή πληροφοριών σχετικά με τις επικοινωνιακές του/της δεξιότητες, τις καθημερινές του/της συνήθειες και τις ιδιαιτερότητές του/της,
- πληροφορίες σχετικά με το αν λαμβάνει ένα συγκεκριμένο φάρμακο και αν αυτό επηρεάζει τη συμπεριφορά και τη μαρτυρία του/της.

Η αξιολόγηση τόσο του αναπτυξιακού σταδίου όσο και της συνολικής εικόνας του παιδιού θα καθορίσει επίσης τον τρόπο διεξαγωγής της δικανικής εξέτασης. Αυτό σημαίνει ότι η διαδικασία θα πρέπει να προσαρμόζεται στις ιδιαίτερες ανάγκες του παιδιού και όχι το αντίθετο, όπως συνήθως, δυστυχώς, συμβαίνει.

Το πιο σημαντικό πράγμα για την επίτευξη μιας αξιόπιστης συνέντευξης σε αυτές τις περιπτώσεις είναι να προσαρμόσετε τις ερωτήσεις στο γνωστικό επίπεδο του/της ανήλικου/ης συνεντευξιζόμενου/ης. Ο συνεντευκτής δεν πρέπει να εστιάζει στις ανικανότητες του παιδιού αλλά στις ιδιαίτερες δεξιότητές του.

Όταν πρόκειται για παιδιά με σημαντικά προβλήματα / διαταραχές όρασης, είναι απαραίτητο:

- να εκτιμηθεί η φύση και η έκταση της ζημίας,
- το παιδί να έχει εξερευνήσει την περιοχή ή να έχει λάβει λεπτομερή περιγραφή,
- το παιδί να ενημερώνεται για το τι συμβαίνει και του εξηγείται η προέλευση κάθε ήχου (για να δημιουργηθεί αίσθημα ασφάλειας) και
- σε περίπτωση μερικής όρασης, το παιδί να μπορεί να δει τον συνεντευκτή και τα βοηθήματα που μπορεί να χρησιμοποιηθούν.

Ένας επαγγελματίας ειδικός είναι απαραίτητος για να βοηθήσει τον συνεντευκτή κατά την πρώτη φάση της αξιολόγησης και της συλλογής δεδομένων του θύματος και καθ' όλη τη διάρκεια της δικανικής συνέντευξης. Καθώς είναι σημαντικό να προστατεύονται τα παιδιά από ακατάλληλους χειρισμούς που θα μπορούσαν να επιδεινώσουν την ευάλωτη θέση τους, είναι σκόπιμο να ενημερώνονται οι ειδικοί επαγγελματίες για τις ιδιαίτερες δυσκολίες των υπό εξέταση παιδιών.

Είναι σημαντικό να τονιστεί, ότι λόγω των ατομικών διαφορών, τα παιδιά με την ίδια διάγνωση μπορεί να αντιδράσουν και να ανταποκριθούν με πολύ διαφορετικούς τρόπους κατά τη διάρκεια της δικανικής εξέτασης, επομένως είναι απαραίτητο κάθε περίπτωση να αντιμετωπίζεται ως μοναδική.

Εάν ένας ανήλικος με **νοητική υστέρηση** (πρόταση για την πρώτη γλώσσα των ατόμων στον σύνδεσμο <https://odr.dc.gov/page/people-first-language>) έχει πέσει θύμα σεξουαλικής κακοποίησης, το πρώτο βήμα είναι η αξιολόγησή του. Με τη βοήθεια ενός επαγγελματία ψυχικής υγείας, ο συνεντευκτής είναι σκόπιμο:

- να ενημερωθεί για τους τρόπους ενθάρρυνσης του παιδιού, προκειμένου να δημιουργηθεί μια σχέση εμπιστοσύνης και
- να γνωρίζει ότι η διάρκεια της συγκέντρωσης των παιδιών μπορεί να ποικίλλει, γι' αυτό πρέπει να δώσει στον/στην ανήλικο/η όσο χρόνο χρειάζεται, χρησιμοποιώντας απλές ερωτήσεις ανοικτού τύπου και κάνοντας ίσως ένα διάλειμμα.

4.3 Η δικανική συνέντευξη

Σε όλα τα στάδια, γίνονται κοινά λάθη. Είτε πρόκειται για παιδιά τυπικής ανάπτυξης είτε για παιδιά με αναπηρίες, εν προκειμένω, ο συνεντευκτής θα πρέπει:

- να οικοδομήσει εκ των προτέρων μια οικεία και αμοιβαία σχέση συμπάθειας και εμπιστοσύνης,
- να αποσαφηνίσει τον ρόλο του και να εξηγήσει τους στόχους της όλης διαδικασίας και τους κανόνες που τη διέπουν,
- να ρωτήσει τον/την ανήλικο/η αν έχει κατανοήσει τη διαδικασία και να του/της ζητήσει να επαναλάβει με δικά του/της λόγια όσα ειπώθηκαν,
- να ελέγξει και να αξιολογήσει καλύτερα τις ικανότητες του/της ερωτώμενου/ης, κατανοώντας παράλληλα τις δυσκολίες του/της,

Όσον αφορά τα παιδιά με διαταραχές του φάσματος του αυτισμού, ο συνεντευκτής θα πρέπει να σέβεται τις ανάγκες τους και, πάνω απ' όλα, να γνωρίζει ότι: δύο άτομα με αυτισμό δεν έχουν τις ίδιες ικανότητες:

- Μπορεί να έχουν σοβαρές δυσκολίες στην επικοινωνία και να δείχνουν λιγότερη προσοχή στα κοινωνικά ερεθίσματα.
- Μπορεί να έχουν μειωμένη ικανότητα να αντιμετωπίζουν την αβεβαιότητα και να προτιμούν ένα σταθερό πλαίσιο (πάντα στο ίδιο μέρος, με τους ίδιους ανθρώπους στα ίδια μέρη, σε περίπτωση επανάληψης της συνέντευξης).
- Δεν επικοινωνούν μέσω της οπτικής επαφής, έχουν λιγότερη οπτική επαφή ή αποφεύγουν την οπτική επαφή.

- Προτιμούν να κρατούν απόσταση από άτομα που δεν γνωρίζουν στην αίθουσα, και
- καλό είναι να αποφεύγονται ο θόρυβος, τα έντονα χρώματα, τα πολλά διαφορετικά ερεθίσματα και η συμμετοχή πολλών άγνωστων ανθρώπων.

- να έχει την ευελιξία να προχωρά γρήγορα στο επόμενο στάδιο, χρησιμοποιώντας πάντα γλώσσα προσαρμοσμένη στις ικανότητες και τις ανάγκες του παιδιού,
- να παρακολουθεί το παιδί προσεκτικά και να προσαρμόζει ανάλογα τα μεθοδολογικά εργαλεία (π.χ. για παιδιά με νευροαναπτυξιακές διαταραχές, η χρήση μη λεκτικών τεχνικών - ανατομικά σχέδια, ζωγραφική - έχει αποδειχθεί πιο κατάλληλη),
- να λαμβάνει υπόψη το γεγονός ότι τα παιδιά αυτής της ευάλωτης ομάδας πρέπει να λαμβάνουν ειδικά ερεθίσματα -όσον αφορά την ποσότητα και την ποιότητά τους- σε σύγκριση με τα άλλα παιδιά και να προσαρμόζουν ανάλογα τις ερωτήσεις της συνέντευξης,
- να γνωρίζει, ότι μερικές φορές, μπορεί να είναι πιο επιρρεπή σε υποδείξεις και καθοδήγηση, καθώς έχουν μάθει να υπακούουν στους ενήλικες,
- να μην παραβλέπει το γεγονός ότι οι ανήλικοι/ες αυτοί/ες μπορεί συχνά να πάσχουν από χαμηλή αυτοεκτίμηση και έτσι να μην προσπαθήσει να τους ζητήσει να επαναλάβουν μια ερώτηση που δεν έχουν καταλάβει ή να συμπληρώσουν κάτι που έχουν παραλείψει,
- να θυμάται ότι οι απαντήσεις είναι πιθανό να δοθούν με στόχο να ικανοποιήσουν τους επαγγελματίες που συμμετέχουν στη διαδικασία,
- να επιλέξει ερωτήσεις ανοικτού τύπου και γενικές ερωτήσεις (π.χ. «Ποιος ήταν εκεί;»), ενθαρρύνοντας την ελεύθερη ανάκληση των γεγονότων,
- να αποφεύγει τις κλειστές ερωτήσεις που απαντώνται με ένα απλό «ναι» ή «όχι» (η έλλειψη επιλογής αποτελεί πηγή μεγάλης πίεσης και σύγχυσης, με αποτέλεσμα πολλά παιδιά να επιλέγουν αυθαίρετα άλλοτε την πρώτη και άλλοτε τη δεύτερη απάντηση),
- να θέτει ερωτήσεις σε απλή και κατανοητή γλώσσα χρησιμοποιώντας καθημερινές λέξεις, σύντομες προτάσεις, απλές φράσεις και χρόνους. Στη θέση των αντωνυμιών προτείνεται η χρήση του ονόματος του υποκειμένου,
- να γνωρίζει ότι η επανάληψη της δικανικής συνέντευξης μπορεί να αυξήσει τον όγκο των πληροφοριών, καθώς είναι πιθανό να εμπλουτίσει την αρχική κατάθεση του/της ερωτώμενου/ης, αλλά μπορεί επίσης να οδηγήσει σε σύγχυση.

Είναι απαραίτητο οι επαγγελματίες που διενεργούν τη συνέντευξη να είναι καλά εκπαιδευμένοι, ώστε με τις κατάλληλες δυνατές μεθόδους και τη σωστή χρήση των ερωτήσεων να μπορούν να αποσπάσουν μια αξιόπιστη μαρτυρία χωρίς να χρειάζεται να την επαναλάβουν.

4.4 Η χρήση μη λεκτικών βοηθημάτων επικοινωνίας

Οι μη λεκτικές μέθοδοι επικοινωνίας χρησιμοποιούνται συνήθως τόσο ως συμπληρωματικό εργαλείο όσο και αποκλειστικά όταν έχουν αποκλειστεί όλες οι άλλες δυνατότητες λεκτικής επικοινωνίας.

Στην περίπτωση των παιδιών με γνωστικά προβλήματα, τα ανατομικά διαγράμματα και οι ανατομικές κούκλες συνήθως τα διευκολύνουν πολύ, καθώς αρκεί να δείχνουν με το δάχτυλο. Ωστόσο, σε αυτές τις περιπτώσεις, θα πρέπει να προηγηθεί αξιολόγηση της ικανότητάς τους να συμβολίζουν και να αναπαριστούν πρόσωπα και γεγονότα μέσω αντικειμένων.

Τέλος, είναι δυνατή η χρήση ειδικών ηλεκτρονικών ή άλλων συσκευών που έχουν σχεδιαστεί για να ενισχύουν ή να υποκαθιστούν την ομιλία, μέσω των οποίων ο/η ερωτώμενος/η συνήθως πληκτρολογεί απαντήσεις ή δείχνει γράμματα ή σύμβολα σε έναν πίνακα (π.χ. «Σύμβολο χαράς», «Διευκόλυνση της επικοινωνίας»). Η χρήση τους λαμβάνει υπόψη το συγκεκριμένο πρόβλημα του παιδιού, τις γνωστικές του ικανότητες και τον βαθμό νοητικής ή κινητικής εξασθένησης.

Βασικές αρχές της δικανικής συνέντευξης με παιδιά με ειδικές ανάγκες

- **Δικαίωμα να συνοδεύεται από άτομο της επιλογής του/της:** Όλοι οι ανήλικοι, ανεξάρτητα από το αν έχουν ειδικές ανάγκες ή όχι, θα πρέπει να έχουν την επιλογή να έχουν έναν ενήλικα της προτίμησής τους (εκτός αν ο εισαγγελέας ή ο δικαστής αποφασίσει διαφορετικά). Έτσι, εάν ο/η ανήλικος/η ζητήσει να είναι παρών ένας ενήλικας κατά τη διάρκεια της δικανικής συνέντευξης, θα πρέπει να επιλεγεί ένα πρόσωπο εκτός των μελών της οικογένειας. Εάν το παιδί είναι ιδιαίτερα νεαρό και ζητά επίμονα τον γονέα του, εξετάζεται η δυνατότητα ικανοποίησης του αιτήματός του. Εάν επιτρέπεται η παρουσία του γονέα κατά τη διαδικασία της συνέντευξης, είναι σημαντικό να καθοριστεί σαφώς ο ρόλος του. Επιπλέον, το άτομο αυτό θα πρέπει κατά προτίμηση να κάθεται πίσω από τον/την ανήλικο/η, ώστε να περιορίζεται η οπτική επικοινωνία με το παιδί και να αποφεύγονται οι αντιπερισπασμοί. Σε άλλες έννομες τάξεις, διορίζεται ένας ειδικά εκπαιδευμένος

επαγγελματίας, όπως στην περίπτωση κάθε κακοποιημένου παιδιού, για να προετοιμάσει, να υποστηρίξει και να συνοδεύσει τον/την ανήλικο/η καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας. Εάν παρίσταται τρίτο πρόσωπο, πρέπει να καταστεί σαφές στα παιδιά ότι η όλη διαδικασία (προκαταρκτική εξέταση, κύρια ανάκριση, ακρόαση) καθορίζεται μόνο από επαγγελματίες. Ως εκ τούτου, απευθύνονται και ανταποκρίνονται μόνο σε αυτούς.

- **Φυσικό περιβάλλον:** Ο χώρος όπου θα πραγματοποιηθεί η συνέντευξη θα πρέπει να διαθέτει τις κατάλληλες προδιαγραφές για να φιλοξενήσει παιδιά με ειδικές ανάγκες (π.χ. προσβασιμότητα για αναπηρικά αμαξίδια, άριστος φωτισμός, καλή ακουστική και ηχομόνωση κ.λπ.). Θα πρέπει επίσης να μην υπάρχουν αντικείμενα που μπορεί να αποσπάσουν την προσοχή των συνεντευξιζόμενων ή να τους/τις δυσκολέψουν να κινηθούν μέσα στο δωμάτιο.

- **Πληροφορίες για το ιστορικό:** Η συγκέντρωση πληροφοριών και δεδομένων από πολλές διαφορετικές πηγές σχετικά με το συγκεκριμένο πρόβλημα που αντιμετωπίζει το παιδί, τις αδυναμίες και τις ικανότητές του, την καθημερινή του ζωή και τις ιδιαιτερότητές του είναι απαραίτητη. Είναι επίσης χρήσιμο να διερευνήσετε προσεκτικά τους λόγους για τους οποίους υπάρχει υποψία κακοποίησης.

- **Σημασία της δημιουργίας σχέσεων:** Τα παιδιά με ειδικές ανάγκες, ιδίως τα μικρότερα παιδιά, είναι συχνά υπερβολικά προσκολλημένα στους φροντιστές τους, παρουσιάζοντας μεγάλη δυσκολία στην αλληλεπίδραση με ξένους σε άγνωστα περιβάλλοντα. Για τον λόγο αυτό, παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα άγχους. Η εγκαθίδρυση μιας αμοιβαίας σχέσης ενσυναίσθησης και εμπιστοσύνης πριν από την έναρξη της συνέντευξης μεταξύ του συνεντευκτή και του/της ανήλικου/ης είναι ζωτικής σημασίας για την πρόοδο και την εξέλιξη της μαρτυρίας. Η ανάγκη για ενθάρρυνση είναι επιτακτική καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας.

- **Γλώσσα φιλική προς τα παιδιά και τα άτομα με ειδικές ανάγκες:** Ο συνεντευκτής, αφού συστηθεί, θα πρέπει να εξηγήσει με απλά λόγια και με περισσότερες λεπτομέρειες τις κατευθυντήριες γραμμές και τους κανόνες της συνέντευξης. Οι ερωτήσεις που θα κάνει θα πρέπει να είναι απλές, σύντομες και κατανοητές χωρίς τη χρήση πολυσύλλαβων και άγνωστων όρων για τα παιδιά. Ομοίως, θα πρέπει να υιοθετείται απλή γλώσσα με σαφή και σωστή προφορά. Ο συνεντευκτής θα πρέπει να προσαρμόζεται όσο το δυνατόν περισσότερο στην ορολογία του παιδιού και να τη συμπεριλαμβάνει όταν αναφέρεται σε συγκεκριμένα γεγονότα, έννοιες ή μέρη του σώματος. Οι κλειστές ερωτήσεις πρέπει να αποφεύγονται.

- **Τύποι ερωτήσεων / προβληματισμών:** Οι ερωτήσεις σχετικά με το «πού», «πότε», «ποιος» είναι χρήσιμες για την αποσαφήνιση των γενικών πληροφοριών και τον έλεγχο της αξιοπιστίας τους. Συνιστάται επίσης η χρήση συγκεκριμένων και όχι αφηρημένων εννοιών

οι οποίες μπορεί να μην είναι κατανοητές. Η καθοδήγηση, η υπόδειξη και η επιρροή είναι δεοντολογικά ανεπίτρεπτες. Ενθαρρύνονται οι ελεύθερες αφηγήσεις και οι ανοιχτές ερωτήσεις. Εάν το παιδί δυσκολεύεται να απαντήσει σε μια ερώτηση ανοικτού τύπου, προτείνεται να τεθεί πρώτα μια συγκεκριμένη ερώτηση και στη συνέχεια μια ερώτηση ανοικτού τύπου.

- Τα **μη λεκτικά βοηθήματα** μπορούν να βοηθήσουν σημαντικά στην εκμάθηση πληροφοριών, υπό την προϋπόθεση ότι χρησιμοποιούνται από εξειδικευμένο επαγγελματία και ότι έχει αξιολογηθεί η ικανότητα των παιδιών να τα αντιλαμβάνονται ως μέσο αναπαράστασης.

- **Περιπτώσεις πολλαπλής θυματοποίησης:** Εάν το παιδί έχει πέσει θύμα περισσότερες από μία φορές, η δικανική εξέταση θα πρέπει να επικεντρώνεται σε κάθε κακοποίηση ξεχωριστά και να συνεχίζει τη διερεύνηση της επόμενης κακοποίησης μόνο όταν συγκεντρωθούν οι απαραίτητες πληροφορίες σχετικά με το πρώτο περιστατικό. Ωστόσο, όταν τα παιδιά έχουν υποστεί επανειλημμένη θυματοποίηση που παρατείνεται στον χρόνο, είναι απίθανο να μπορούν να θυμηθούν κάθε γεγονός θυματοποίησης που υπέστησαν ξεχωριστά. Σε αυτές τις περιπτώσεις, οι επαγγελματίες θα πρέπει να επικεντρωθούν στις φορές που είναι πιθανό να θυμούνται καλύτερα - την πρώτη φορά, την τελευταία φορά και μια άλλη φορά (Lamb et al., 2007).

- **Διάρκεια προσοχής:** Συχνά τα παιδιά με διαταραχή ελλειμματικής προσοχής κουράζονται νωρίτερα και διατηρούν την αδιάλειπτη προσοχή τους για μικρότερο χρονικό διάστημα. Για τον λόγο αυτό, χρειάζονται περισσότερα διαλείμματα και μικρότερες συνεντεύξεις.

- **Επανάληψη:** Στην περίπτωση της δικανικής εξέτασης παιδιών θυμάτων κακοποίησης με ειδικές ανάγκες, σε αντίθεση με την εξέταση άλλων παιδιών, η επανάληψη της διαδικασίας μπορεί να είναι αναγκαία και χρήσιμη. Ως εκ τούτου, προτείνεται η διεξαγωγή περισσότερων σύντομων συνεντεύξεων. Αυτό συχνά επιβάλλεται από τη μεγάλη δυσκολία επικοινωνίας με τα παιδιά, τα προβλήματα ανάκλησης γεγονότων και την αδυναμία συγκέντρωσης. Ο συνεντευκτής δεν πρέπει να βιάζεται, να απογοητεύεται ή να βγάζει βιαστικά συμπεράσματα. Θα πρέπει να διερευνήσει τι ακριβώς πήγε στραβά και να επανασχεδιάσει τη συνέντευξη.

- **Προκαταλήψεις των επαγγελματιών:** Οι επαγγελματίες που πρόκειται να διερευνήσουν τους ισχυρισμούς παιδιών με ειδικές ανάγκες θα πρέπει να γνωρίζουν ότι θα αντιμετωπίσουν πολλές δυσκολίες. Σχεδόν πάντα θα αμφιβάλλουν για το τι τελικά συνέβη και σπάνια θα είναι σε θέση να καταλήξουν σε ασφαλή και σίγουρα συμπεράσματα. Αυτό που θα πρέπει να αξιολογηθεί πρώτα και κύρια είναι αν το παιδί είναι ασφαλές και πώς θα είναι δυνατή η προστασία των δικαιωμάτων του.

Πηγές: Davies, 2002- Davies & Faller, 2007- Lamb, Hershkowitz Orbach & Esplin, 2008- Scottish Executive, 2003.

Κεφάλαιο 5 - Πολιτισμική επάρκεια και ποικιλομορφία

Η έρευνα για την παιδική κακοποίηση, ο σχεδιασμός και η υλοποίηση προγραμμάτων πρόληψης και παρέμβασης σπάνια λαμβάνουν υπόψη τον διαπολιτισμικό παράγοντα.

Σήμερα, θεωρείται επιτακτική ανάγκη η απόκτηση εξειδικευμένων γνώσεων και η κατάρτιση των επαγγελματιών που διεξάγουν συνεντεύξεις με αλλοδαπά παιδιά θύματα κακοποίησης. Αναμφίβολα, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι υπάρχουσες διαφορές στην εθνικότητα, τη θρησκεία, τον πολιτισμό και το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο.

Οι ανήλικοι από διαφορετικά πολιτισμικά υπόβαθρα και μειονοτικές ομάδες διατρέχουν αυξημένο κίνδυνο θυματοποίησης.

Το κοινωνικό τίμημα που πρέπει να πληρώσουν τα θύματα σεξουαλικής κακοποίησης φαίνεται να είναι ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες για την απόκρυψη της θυματοποίησής τους.

Η πολιτισμική διάσταση έχει σημαντικό αντίκτυπο τόσο στον τρόπο αντίδρασης των θυμάτων και των οικογενειών τους όσο και στον τρόπο αντιμετώπισης των ανηλίκων από τους επαγγελματίες.

Πώς πρέπει όμως να διεξάγεται η δικανική συνέντευξη με ένα παιδί Ρομά, μια ασυνόδευτη ανήλικη ή μια μουσουλμάνα μετανάστρια; Ποιες είναι οι ιδιαιτερότητες και ποια είναι τα εμπόδια που δυσκολεύουν την όλη διαδικασία; Ποια είναι αυτά τα ιδιαίτερα πολιτισμικά στοιχεία που επηρεάζουν τη συνέντευξη των ανηλίκων θυμάτων;

Μόλις την τελευταία δεκαετία έχει γίνει προσπάθεια να εφαρμοστούν τα ερευνητικά ευρήματα σε δικανικές συνεντεύξεις με αλλοδαπά παιδιά-θύματα. Έτσι, διαμορφώθηκαν οι πρώτες κατευθυντήριες γραμμές που τόνιζαν, μεταξύ άλλων, τη σημασία της μητρικής γλώσσας και του ιδιαίτερου πολιτισμικού πλαισίου του ανήλικου συνεντευξιζόμενου (American Professional Society on the Abuse of Children, 2000). Αναπτύχθηκαν τα πρώτα προγράμματα κατάρτισης για τους υπεύθυνους συνεντεύξεων παιδιών με διαφορετική μητρική γλώσσα και δημοσιεύθηκαν οι πρώτοι οδηγοί για τη διεξαγωγή σχετικών δικανικών συνεντεύξεων.

5.1 Προετοιμασία της δικανικής συνέντευξης

Σύμφωνα με τη National Children's Alliance [Εθνική Συμμαχία για τα Παιδιά] (2017), η ανακάλυψη του ιστορικού του παιδιού δίνει στους επαγγελματίες την ευκαιρία να κατανοήσουν καλύτερα τις αντιλήψεις τόσο του παιδιού όσο και της οικογένειάς του σχετικά με την κακοποίηση και την απόδοση ευθυνών, το βαθμό εγκλιματισμού της οικογένειας και την κατανόηση των νόμων, τις θρησκευτικές ή πολιτισμικές πεποιθήσεις που μπορεί να επηρεάσουν την αποκάλυψη και την εμπλοκή με τις υπηρεσίες και να αναγνωρίσουν τον αντίκτυπο της προηγούμενης εμπειρίας με την αστυνομία και τις κυβερνητικές αρχές τόσο σε αυτή τη χώρα όσο και στις χώρες καταγωγής τους.

Δεδομένου ότι, στην πράξη, πολλές πληροφορίες φαίνεται να λείπουν, όπως η ημερομηνία και ο τόπος γέννησης του παιδιού, θα πρέπει να διεξάγεται μια ολοκληρωμένη συλλογή πληροφοριών από το αρχικό στάδιο της δικανικής συνέντευξης. Έτσι, ο συνεντευκτής θα πρέπει:

- να έχει συλλέξει πληροφορίες σχετικά με την κουλτούρα του παιδιού-θύματος, προκειμένου στη συνέχεια να διερευνήσει ποια στοιχεία της κουλτούρας μπορεί να επηρεάσουν την πορεία και την αξιοπιστία της δικανικής συνέντευξης,
- να γνωρίζει την εθνικότητα και τις θρησκευτικές πεποιθήσεις του/της,
- να γνωρίζει πότε ήρθε στη χώρα, κάτω από ποιες συνθήκες εγκατέλειψε τη χώρα καταγωγής του/της και πόσο καιρό διαμένει στη χώρα υποδοχής,
- να λαμβάνει υπόψη ότι τα παιδιά που βρίσκονται στη χώρα υποδοχής αναζητώντας άσυλο είναι πιθανό να έχουν αρνητικές εμπειρίες στις επαφές τους με τις επίσημες αρχές και, ως εκ τούτου, είναι απίθανο να εμπιστευονται τους επαγγελματίες,
- να έχει κατά νου ότι είναι πιθανό να φοβούνται ότι η αποκάλυψη της κακοποίησής τους θα επηρεάσει την ικανότητα των ίδιων και των γονέων τους να παραμείνουν στη νέα τους πατρίδα.

Κάντε συγκεκριμένες ερωτήσεις στα άτομα που είναι υπεύθυνα για τη φροντίδα

τους:

- «Πού γεννήθηκε ο γιος / η κόρη σας;»
- «Πότε ήρθε για πρώτη φορά να ζήσει εδώ;»
- «Ποιον θεωρεί οικογένεια του/της;»
- «Ποιος μένει στο σπίτι; Ζει κάποιο άλλο άτομο μαζί σας;»
- «Ποια είναι η πρώτη γλώσσα που έμαθε να μιλάει το παιδί σας; Ποια γλώσσα χρησιμοποιείτε στο σπίτι;»
- «Ποια γλώσσα προτιμά το παιδί να μιλάει με τα αδέρφια και τους φίλους του;»
- «Ποια είναι η θρησκεία σας; Πόσο πιστά την ακολουθείτε;»
- «Πώς θα ορίζατε τον εαυτό σας πολιτισμικά; Ποια στοιχεία της κουλτούρας σας θεωρείτε ότι είναι τα πιο σημαντικά;»
- «Πώς μεταναστεύσατε στη χώρα;»
- «Τι επιπτώσεις είχε αυτό στην οικογένειά σας;»
- «Έχετε προσαρμοστεί στη νέα σας ζωή εδώ;»
- «Τι κάνετε για να ανταπεξέλθετε οικονομικά; Πώς επιβιώνετε;»
- «Αντιμετωπίζετε προβλήματα που σχετίζονται με το καθεστώς μετανάστευσης ή διαμονής σας εδώ, τα οποία θα έπρεπε να γνωρίζω;»

Πηγή: Fontes, 2008, 2010

- Αναθεωρήστε στερεοτυπικές στάσεις και προκαταλήψεις, σεβαστείτε τις διαπολιτισμικές διαφορές, να είστε ευέλικτοι, υπεύθυνοι και διακριτικοί,
- Να έχετε γνώση των ουσιαστικών διαφορών μεταξύ των διαφόρων πολιτισμών,
- Αναζητήστε διαφορετικούς ορισμούς και διαφορετικές πολιτισμικές συνήθειες όσον αφορά τη σεξουαλική συμπεριφορά,
- Διερευνήστε αν οι συμπεριφορές που αποδίδονται στους δράστες είναι συμβατές με τις οικογενειακές παραδόσεις (π.χ. ακρωτηριασμός των γυναικείων γεννητικών οργάνων κ.λπ.),

- Να λάβετε υπόψη τις απαιτήσεις των διαφόρων θρησκειών όσον αφορά τη δημιουργία στενών διαπροσωπικών σχέσεων, την απώλεια της «αγνότητας» και την παραβίαση της σεξουαλικής ελευθερίας,

- Να είστε σε θέση να διακρίνετε διάφορες συμπεριφορές που συνάδουν με διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια, αποφεύγοντας παράλληλα μια προσέγγιση ποινικού δικαίου,

- Να εξετάσετε πολύ προσεκτικά την αξιοπιστία των πολιτισμικών εξηγήσεων που παρέχονται, καθώς με αυτόν τον τρόπο δικαιολογείται κάθε μορφή σεξουαλικής κακοποίησης ανηλίκων,

- Να είστε προσεκτικοί όσον αφορά το είδος των ερωτήσεων που επιλέγονται και τον τρόπο με τον οποίο τίθενται για να αποσπάσουν πληροφορίες,

- Να αξιολογείτε τη σιωπή,

- Να σέβεστε τον τρόπο με τον οποίο τα ίδια τα άτομα ορίζουν την ταυτότητά τους, αποφεύγοντας την υπερβολική προσωποποίηση απλώς και μόνο επειδή μοιράζονται την ίδια καταγωγή,

- Αν ο ανήλικος έχει υιοθετήσει πιστά τον ιδιαίτερο πολιτισμό των γονέων του ή αν έχει επίσης επηρεαστεί από τα πολιτισμικά στοιχεία της χώρας υποδοχής στην οποία ζει.

Δώστε ιδιαίτερη προσοχή στα εξής:

- Να συλλέξετε πληροφορίες σχετικά με τις συνθήκες διαβίωσης του παιδιού, το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο και την οικογενειακή δομή,

- Να λάβετε υπόψη ότι το φύλο του συνεντευκτή παίζει σημαντικό ρόλο (σε ορισμένες κουλτούρες θεωρείται ακατάλληλο να μιλάτε για τέτοια ιδιωτικά θέματα σε άτομα του αντίθετου φύλου. Επίσης, σε γενικές γραμμές, τα παιδιά φαίνεται να εμπιστεύονται περισσότερο τους ενήλικες της ίδιας εθνικότητας).

- Να αναγνωρίζετε και να παραδέχεστε τους περιορισμούς σας στη χρήση μιας άλλης γλώσσας ζητώντας τον **διορισμό διερμηνέα**,

- **Δίγλωσσα παιδιά / γλωσσικές παρεμβολές στη μητρική γλώσσα:** λάβετε υπόψη ότι τα παιδιά που χρησιμοποιούν καθημερινά τη γλώσσα της κοινότητας υποδοχής μπορεί να επιλέξουν να χρησιμοποιούν τη μητρική τους γλώσσα για τα μέρη του σώματος,

- **Χρήση τεχνικών εννοιών με δίγλωσσα παιδιά:** να λάβετε υπόψη ότι στις δίγλωσσες συνεντεύξεις υπάρχουν βασικές διαφορές στη δομή, τις εκφράσεις και τη σημασία των λέξεων, οπότε ο δίγλωσσος ανήλικος είναι πιθανό να έχει δυσκολίες στην κατανόηση,

- να λαμβάνετε ιδιαίτερη μέριμνα ώστε η συνέντευξη να διεξάγεται στη μητρική γλώσσα του ανήλικου, ακόμη και αν το παιδί είναι ιδιαίτερα ικανό στη δεύτερη γλώσσα.

Επίδειξη σεβασμού σε δικανικές συνεντεύξεις με αλλοδαπά παιδιά

- Το χρονοδιάγραμμα της συνέντευξης θα πρέπει να προσαρμόζεται στα ήθη και έθιμα του ανήλικου ερωτώμενου (π.χ. ώρες προσευχής, περίοδοι νηστείας, αργίες κ.λπ.).
- Ο επαγγελματίας, όταν αναφέρεται στους κανόνες που διέπουν τη συνέντευξη, θα πρέπει να τονίζει στο παιδί το δικαίωμα να κάνει ερωτήσεις σε περίπτωση παρανόησης ή ακόμη και να διορθώσει τον συνεντευκτή. Δεδομένου ότι η συμπεριφορά έναντι στους εργαζόμενους των αρχών διαφέρει από πολιτισμό σε πολιτισμό, αποκλείοντας ερωτήσεις προς αυτούς ή παροχή διευκρινίσεων, η επισήμανση αυτού του κανόνα είναι σημαντική.
- Θα πρέπει να αποφεύγεται η κριτική προς τους γονείς σε θέματα που αφορούν την ανατροφή του παιδιού τους και τις σχετικές πεποιθήσεις τους. Αντίθετα, θα πρέπει να επιδεικνύεται ο κατάλληλος σεβασμός στην ποικιλομορφία.
- Ο συνεντευκτής θα πρέπει να γνωρίζει ότι ένα παιδί που έχει πέσει θύμα κακοποίησης μπορεί να την κρύβει επειδή φοβάται την τιμωρία από την οικογένεια ή την κοινότητα στην οποία ανήκει. Η απογοήτευση της οικογένειας σε περιπτώσεις σεξουαλικής κακοποίησης μελών της δημιουργεί συχνά προβλήματα στη συνεργασία του επαγγελματία με το παιδί και τα μέλη της οικογένειάς του.

Πηγή: Guidance on Interviewing Child Witnesses in Scotland, 2003.

Σημαντικά πολιτισμικά ζητήματα που πρέπει να ληφθούν υπόψη

• Η αποκάλυψη της κακοποίησης μπορεί να μην είναι δυνατή, καθώς, σε ορισμένες κουλτούρες, η διατήρηση οικογενειακών μυστικών αποτελεί πολιτισμική επιταγή. Ο φόβος της αντίδρασης της κοινωνίας αποτελεί εμπόδιο στην αποκάλυψη της σεξουαλικής κακοποίησης ενός μέλους και έτσι τα παιδιά διδάσκονται από νωρίς να φυλάνε καλά τα μυστικά τους. Πράγματι, σε ορισμένα πολιτισμικά πλαίσια η σεξουαλική κακοποίηση των κοριτσιών αποτελεί ντροπή για την οικογένειά τους και ο πατέρας ως προστάτης της θεωρείται ότι έχει αποτύχει στον ρόλο του. Στην περίπτωση αυτή, η δημοσιοποίηση της σεξουαλικής κακοποίησης ενισχύει τα αισθήματα ντροπής. Τα θύματα προειδοποιούνται ότι η αποκάλυψη της σεξουαλικής κακοποίησής τους θα οδηγήσει στη διάρρηξη οικογενειακών δεσμών που προηγουμένως ήταν πολύ ισχυροί. Συνήθως κατηγορούνται ότι προκάλεσαν το δράστη, ότι ντρόπιασαν την οικογένειά τους και ότι φέρουν το βάρος της ευθύνης για τη διάλυση της οικογένειάς τους. Το αποτέλεσμα όλων αυτών είναι ο στιγματισμός και η κοινωνική απομόνωση των θυμάτων.

- Η γνώση του παιδιού για τη σεξουαλική δραστηριότητα μπορεί να οφείλεται στο γεγονός ότι συχνά λόγω των δυσμενών οικονομικών συνθηκών πολλά μέλη της οικογένειας μοιράζονται το ίδιο δωμάτιο και ακόμη και το ίδιο κρεβάτι. Τα παιδιά συνηθίζουν να γδύνονται μπροστά σε άλλους και να βλέπουν τα άλλα μέλη της οικογένειας να κάνουν το ίδιο. Σε πολλές περιπτώσεις μάλιστα αποκαλύπτουν ότι οι γονείς τους είχαν σεξουαλική επαφή, νομίζοντας ότι αυτά κοιμούνται. Είναι σημαντικό για τον συνεντευκτή να συλλέγει πληροφορίες σχετικά με το εισόδημα και τις συνθήκες διαβίωσης της οικογένειας. Οι ερωτήσεις αυτές πρέπει να γίνονται με διακριτικότητα και ευαισθησία. Ωστόσο, είναι σημαντικό να έχουμε κατά νου το μύθο ότι «η σεξουαλική κακοποίηση παιδιών λαμβάνει χώρα κυρίως σε φτωχές, αποδιοργανωμένες και ασταθείς οικογένειες/ είναι πιο συχνή σε περιθωριοποιημένες οικογένειες με χαμηλή κοινωνικοοικονομική κατάσταση!»
- Σύμφωνα με άλλες πολιτισμικές επιταγές, τα κορίτσια πρέπει να βρίσκουν σύζυγο σε πολύ νεαρή ηλικία. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η σεξουαλική δραστηριότητα των ανηλίκων είναι αποδεκτή ακόμη και αν η διαφορά ηλικίας με τον σύντροφό τους είναι μεγάλη.
- Σε ορισμένες περιπτώσεις, ο φερόμενος ως δράστης μπορεί να είναι ο μόνος που στηρίζει οικονομικά την οικογένεια. Η πιθανή καταδίκη και απομάκρυνσή του μπορεί να επιδεινώσει τις ήδη δύσκολες συνθήκες διαβίωσης. Πολλά παιδιά μπορεί να αποθαρρύνονται από το να αποκαλύψουν την κακοποίησή τους μετά από κατηγορίες ότι τα ίδια θα είναι υπεύθυνα για την έλλειψη εισοδήματος στην οικογένειά τους.
- Το λεξιλόγιο ενός παιδιού επηρεάζεται από πολλούς πολιτισμικούς και κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες. Ο συνεντευκτής πρέπει να έχει τις κατάλληλες γνώσεις για να κατανοήσει το πολιτισμικό υπόβαθρο του/της ανήλικου/ης ερωτώμενου/ης. Κατά την περιγραφή των μερών του σώματος, ορισμένα παιδιά μπορεί να χρησιμοποιούν πιο επίσημους όρους, ενώ άλλα μπορεί να χρησιμοποιούν «αργκό». Είναι σημαντικό, όμως, να μην τους δώσουμε την εντύπωση ότι υπάρχουν «σωστές» και «λανθασμένες» ονομασίες για τα διάφορα μέρη του σώματος.
- Η κουλτούρα διαφέρει ανάλογα με την εθνικότητα. Τα παιδιά της ίδιας εθνικότητας δεν έχουν απαραίτητα την ίδια κουλτούρα. Άλλοι παράγοντες όπως η εκπαίδευση, η θρησκεία και η κοινωνικοοικονομική κατάσταση μπορεί να έχουν μεγαλύτερη επιρροή στην κουλτούρα τους.

Πηγή: Guide for Forensic Interview of Spanish-Speaking Children, 2004.

5.2 Διεξαγωγή της δικανικής συνέντευξης

Είναι απαραίτητο να εκπαιδευτούν όλοι οι επαγγελματίες που θα εμπλακούν στην ποινική διαδικασία στις ιδιαιτερότητες της εξέτασης δίγλωσσων παιδιών.

Οι επαγγελματίες πρέπει να γνωρίζουν ότι όταν διεξάγουν δικανική συνέντευξη με παιδί που μιλάει διαφορετική γλώσσα από αυτή της χώρας υποδοχής:

- ενδέχεται να χρειαστεί περισσότερος χρόνος (η μετάφραση με τη βοήθεια διερμηνέα μπορεί να τον διπλασιάσει),

- ειδικότερα, πρέπει να δοθεί περισσότερος χρόνος στο προκαταρκτικό στάδιο της οικοδόμησης μιας σχέσης εμπιστοσύνης με τον/την ανήλικο/η, ώστε να νιώσει πιο άνετα,

- δεν πρέπει να ασκείται πίεση,

- υπάρχει ανάγκη να διερευνηθούν οι οικογενειακοί δεσμοί και οι σχέσεις μεταξύ του παιδιού και των ενηλίκων που αναφέρει (σε ορισμένους πολιτισμούς κάθε φίλος/φίλη που είναι μεγαλύτερος/η αποκαλείται «θείος/θεία» και κάθε ηλικιωμένο άτομο αποκαλείται «παππούς/γιαγιά»),

- είναι σημαντικό να μάθετε για της γιορτές και τα έθιμα στα οποία μπορεί να ανατρέξουν τα παιδιά όταν προσπαθούν να προσδιορίσουν χρονικά ένα γεγονός,

- σε σχέση με την οικογένεια του παιδιού, είναι σημαντικό να αναγνωρίζεται η δυσκολία της κατάστασης, να επιδεικνύεται ενσυναίσθηση και σεβασμός στη διαφορετική κουλτούρα, να παρέχονται λεπτομερείς πληροφορίες, ενθάρρυνση, διαβεβαίωση ότι θα υπάρχει εμπιστευτικότητα και διακριτικότητα και κυρίως, ότι η αποκάλυψη της σεξουαλικής κακοποίησης του παιδιού τους δεν θα επηρεάσει ζητήματα που αφορούν την παραμονή τους στη χώρα.

Διεξαγωγή δικανικών συνεντεύξεων με δίγλωσσα παιδιά

- Θα πρέπει να επιλεγεί η γλώσσα που ο/η ανήλικος/η μιλάει καλύτερα και πιο άνετα. Συνήθως είναι η μητρική γλώσσα. Ωστόσο, είναι πιθανόν η γλώσσα που γνωρίζει καλύτερα να είναι η γλώσσα της χώρας υποδοχής.
- Εάν επιλεγεί η γλώσσα της χώρας υποδοχής, λαμβάνεται υπόψη ο χρόνος που έχει περάσει το παιδί στη χώρα υποδοχής προκειμένου να αξιολογηθεί το επίπεδο γνώσης του.
- Συχνά, είναι αδύνατον μια ακριβής μετάφραση να μεταφέρει το ακριβές νόημα της μητρικής γλώσσας.
- Ορισμένοι όροι - φράσεις μπορεί να μην έχουν σαφές νόημα όταν μεταφράζονται στην άλλη γλώσσα (π.χ. «έχεις μπλεξίματα;»). Συχνά μια κυριολεκτική μετάφραση δεν είναι χρήσιμη.

- Η ευχέρεια σε μια γλώσσα δεν σημαίνει απαραίτητα ότι το παιδί την κατανοεί πλήρως.
- Η περιορισμένη γνώση της μη μητρικής γλώσσας μπορεί να οδηγήσει σε ελλιπή περιγραφή των γεγονότων.
- Η χρήση και η εναλλαγή μεταξύ δύο διαφορετικών γλωσσών μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα κατανόησης για τον συνεντευκτή. Επομένως, είναι απαραίτητο να ζητήσετε διευκρινίσεις και να συνοψίσετε.
- Είναι σημαντικό το παιδί να επαναλαμβάνει όσα είτε ο δράστης κατά τη διάρκεια της κακοποίησης στη γλώσσα που χρησιμοποίησε ο δράστης.
- Θα πρέπει να είναι σαφές ότι η ευθύνη για τη μη κατανόηση ενός θέματος βαρύνει τον συνεντευκτή και όχι τον/την ανήλικο/η.

Πηγή: Guide for Forensic Interview of Spanish-Speaking Children, 2004.

5.3 Ο ρόλος του διερμηνέα

Όταν η επικοινωνία με το παιδί είναι περιορισμένη ή αδύνατη, απαιτείται η παρουσία επαγγελματία διερμηνέα και τα θύματα έχουν το δικαίωμα αυτό. Προς την κατεύθυνση της προστασίας της ακεραιότητας της έρευνας και των προσφερόμενων υπηρεσιών, θα πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στη διασφάλιση της χρήσης κατάλληλων διερμηνέων και όχι απλώς στη συμμετοχή οποιουδήποτε τρίτου προσώπου που γνωρίζει τη γλώσσα του ανήλικου (National Children's Alliance, 2017). Ως εκ τούτου, θα πρέπει να αποκλείονται οι συγγενείς ή οι φίλοι της οικογένειας του παιδιού που ερωτάται.

Οι απαιτήσεις που πρέπει να πληροί ένας διερμηνέας:

- Θα πρέπει να απαιτείται εμπειρία / εκπαίδευση ως διερμηνέας κατά τη διάρκεια δικανικών συνεντεύξεων με παιδιά: να είναι ένας εξειδικευμένος και έμπειρος επαγγελματίας, εξοικειωμένος με τον σκοπό, τη διαδικασία και τις βασικές αρχές μιας δικανικής εξέτασης,
 - θα πρέπει να δεσμεύεται από το απόρρητο και την εμπιστευτικότητα,
 - θα πρέπει να έχει ρόλο διαμεσολαβητή με στόχο τη δημιουργική επικοινωνία μεταξύ του συνεντευκτή και του παιδιού,

- θα πρέπει να είναι ουδέτερος και αμερόληπτος,
- θα πρέπει να μεταφέρει με ακρίβεια τα όσα καταθέτει το παιδί, συμπεριλαμβανομένων των υβριστικών λέξεων,
- δεν θα πρέπει να είναι ένα οικείο πρόσωπο,
- θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη το φύλο του παιδιού.

Συνιστάται η διαδοχική ερμηνεία. Συνιστάται ο συνεντευκτής και ο διερμηνέας να συναντηθούν και να συνεργαστούν πριν από τη συνέντευξη, ώστε να αποφευχθούν σημαντικά λάθη και να επιλυθούν εξαρχής ορισμένα βασικά ζητήματα.

Ο συνεντευκτής είναι υπεύθυνος για τη διεξαγωγή της συνέντευξης, ενώ ο διερμηνέας συμμετέχει στη διαδικασία ως βοηθός. Οι ερωτήσεις υποβάλλονται μόνο από τον συνεντευκτή απευθείας στον/στην ανήλικο/η και όχι μέσω του διερμηνέα. Ο τελευταίος δεν κάνει ερωτήσεις ή σχόλια. Διερμηνεύει με ακρίβεια χωρίς να παραβλέπει κανένα μέρος των ερωτήσεων και των απαντήσεων, χωρίς να προσθέτει ή να αφαιρεί. Η διερμηνεία γίνεται πάντα σε πρώτο πρόσωπο χωρίς την προσθήκη του «είπε». Ο διερμηνέας μεταφέρει τόσο το περιεχόμενο όσο και το ύφος των λεγομένων.

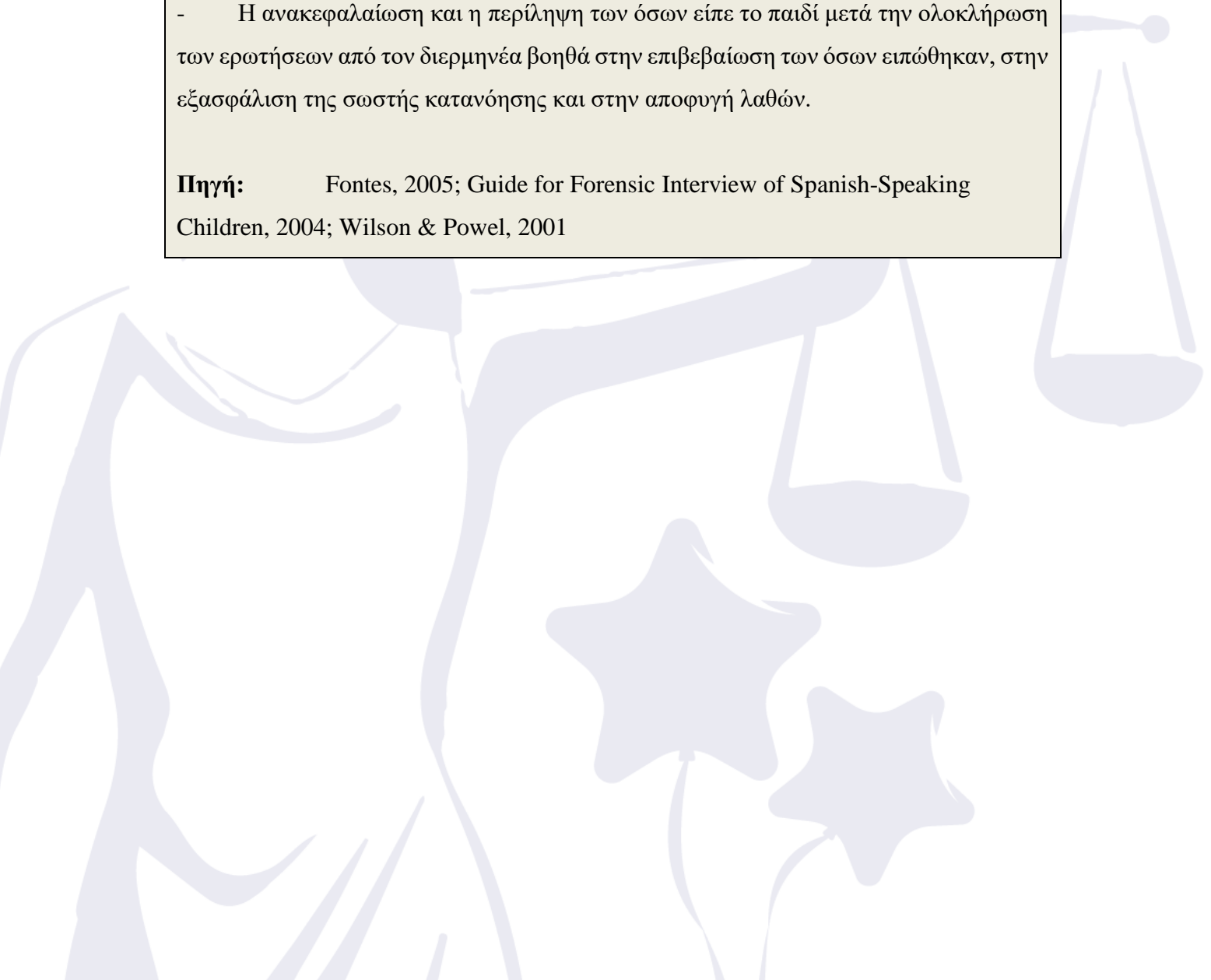
Την ημέρα της δικανικής συνέντευξης, ο διερμηνέας συστήνεται στο παιδί και εξηγείται ο ρόλος του. Ο συνεντευκτής και ο διερμηνέας εξηγούν ότι όλα όσα λέγονται και από τις δύο πλευρές θα μεταφραστούν, διαβεβαιώνουν το παιδί ότι θα τηρηθεί το απόρρητο, το διαβεβαιώνουν ότι θα το σεβαστούν και τέλος το ενθαρρύνουν να κάνει ερωτήσεις ή να ζητήσει οποιαδήποτε διευκρίνιση. Οι ερωτήσεις του συνεντευκτή θα πρέπει να είναι σύντομες, να θίγουν ένα θέμα κάθε φορά και να διατυπώνονται σε απλή γλώσσα. Οι δύο ενήλικες κάθονται ο ένας δίπλα στον άλλο και απέναντι από το παιδί, ώστε το παιδί να μπορεί να διατηρεί οπτική επαφή (όταν αυτό επιτρέπεται πολιτισμικά) και με τους δύο.

Η ανακεφαλαίωση και η περίληψη των όσων είπε το παιδί μετά την ολοκλήρωση των ερωτήσεων από τον διερμηνέα βοηθά στην επιβεβαίωση των όσων ειπώθηκαν, στην εξασφάλιση της σωστής κατανόησης και στην αποφυγή λαθών.

Εργασία με διερμηνέα:

- Συνιστάται η διαδοχική ερμηνεία. Συνιστάται ο συνεντευκτής και ο διερμηνέας να συναντηθούν και να συνεργαστούν πριν από τη συνέντευξη, ώστε να αποφευχθούν σημαντικά λάθη και να επιλυθούν εξαρχής ορισμένα βασικά ζητήματα.
- Ο συνεντευκτής είναι υπεύθυνος για τη διεξαγωγή της συνέντευξης, ενώ ο διερμηνέας συμμετέχει στη διαδικασία ως βοηθός.
- Οι ερωτήσεις υποβάλλονται μόνο από τον συνεντευκτή απευθείας στον ανήλικο και όχι μέσω του διερμηνέα. Ο τελευταίος δεν κάνει ερωτήσεις ή σχόλια. Διερμηνεύει με ακρίβεια χωρίς να παραβλέπει κανένα μέρος των ερωτήσεων και των απαντήσεων, χωρίς να προσθέτει ή να αφαιρεί. Η διερμηνεία γίνεται πάντα σε πρώτο πρόσωπο χωρίς την προσθήκη του «είπε».
- Οι ερωτήσεις του συνεντευκτή θα πρέπει να είναι σύντομες, να θίγουν ένα θέμα κάθε φορά και να διατυπώνονται σε απλή γλώσσα. Οι δύο ενήλικες κάθονται ο ένας δίπλα στον άλλον και απέναντι από το παιδί, έτσι ώστε το παιδί να μπορεί να διατηρεί οπτική επαφή (όταν αυτό επιτρέπεται πολιτισμικά) και με τους δύο.
- Η ανακεφαλαίωση και η περίληψη των όσων είπε το παιδί μετά την ολοκλήρωση των ερωτήσεων από τον διερμηνέα βοηθά στην επιβεβαίωση των όσων ειπώθηκαν, στην εξασφάλιση της σωστής κατανόησης και στην αποφυγή λαθών.

Πηγή: Fontes, 2005; Guide for Forensic Interview of Spanish-Speaking Children, 2004; Wilson & Powel, 2001

Κεφάλαιο 6 - Σημαντικοί παράγοντες

Ένας μεγάλος αριθμός ερευνητών υπογραμμίζει τις αρνητικές επιπτώσεις της υιοθέτησης κατευθυντικών και αναξιόπιστων τεχνικών, όπως η χρήση καθοδηγητικών ερωτήσεων, οι επαναλαμβανόμενες συνεντεύξεις, με μεγάλη συχνότητα, σε διαφορετικά χρονικά διαστήματα, από διαφορετικά άτομα, από επαγγελματίες με μικρή ή/και μη εξειδικευμένη κατάρτιση.

Η κακή χρήση τεχνικών και μεθοδολογικών εργαλείων μπορεί να οδηγήσει σε αλλοίωση της μνήμης, στη δημιουργία υπερβολικού άγχους για το θύμα και την οικογένειά του, στη μείωση της αξιοπιστίας της κατάθεσης του παιδιού κατά την προανακριτική και την ακροαματική διαδικασία, στη μείωση της πιθανότητας καταδίκης του δράστη, στην άσκοπη επανάληψη ψυχολογικά απαιτητικών και επώδυνων διαδικασιών κ.λ.π.

Προκειμένου να αποφευχθούν αυτές οι αρνητικές συνέπειες, είναι απαραίτητο να επανεξετάζονται συνεχώς οι τεχνικές που χρησιμοποιούνται ευρέως και να αναθεωρούνται, όταν κρίνεται σκόπιμο, συμπεριλαμβανομένης της συνεχούς κατάρτισης, της ανατροφοδότησης και της εποπτείας των πρακτικών του δικαστικού ανακριτή. Ο ακρογωνιαίος λίθος, ωστόσο, σύμφωνα με την οδηγία για τα δικαιώματα των θυμάτων, κάθε αποτελεσματικής και ουσιαστικής προσπάθειας προσέγγισης των θυμάτων σεξουαλικής κακοποίησης, είναι η τήρηση ενός κώδικα δεοντολογίας που αποσκοπεί στην προστασία των ανηλίκων από το μαρτύριο που συνεπάγεται η εμπλοκή τους σε διαδικασίες που συνήθως είναι προσαρμοσμένες στις απαιτήσεις και τις ανάγκες του ενήλικου πληθυσμού.

Σημαντική οδηγία για τον κώδικα συμπεριφοράς:

- Αποφύγετε την επανάληψη της δικανικής εξέτασης. Σύμφωνα με τη διακρατική έκθεση του Προγράμματος ENCLAVE (2022, σ. 55): *«σε ορισμένες περιπτώσεις, μια μόνο συνέντευξη δεν είναι αρκετή, για παράδειγμα, "όταν η κακοποίηση δεν αποκαλύπτεται στην πρώτη συνέντευξη, αλλά υπάρχουν βάσιμες υποψίες ότι έχει συμβεί", όταν "υπάρχουν ισχυρισμοί για πολλαπλά αδικήματα", όταν το παιδί βιώνει υψηλά επίπεδα άγχους και είναι δύσκολο να δημιουργηθεί καλή σχέση, όταν λαμβάνονται νέες πληροφορίες από άλλες πηγές ή όταν το παιδί θυμάται περισσότερες λεπτομέρειες.» Σε περιπτώσεις που απαιτούνται περισσότερες από μία συνεντεύξεις, «πρέπει να υπάρχει μέριμνα ώστε να αποφεύγεται η επανάληψη των ίδιων εστιασμένων ερωτήσεων με την πάροδο του χρόνου, η οποία θα μπορούσε να οδηγήσει σε αναξιόπιστες ή ασυνεπείς απαντήσεις ορισμένων μαρτύρων και συνεντεύξεις που*

κρίνονται μη αποδεκτές από το δικαστήριο» (άρθρο 20.β, άρθρο 20.δ, και άρθρο 23.2.γ).

- Η διάρκεια της εξέτασης δεν πρέπει να υπερβαίνει τη μία ώρα. Ωστόσο, πρέπει να υπάρχει σεβασμός στο ρυθμό του παιδιού: Ορισμένα παιδιά μπορεί να χρειάζονται 20 λεπτά, ενώ άλλα μπορεί να χρειάζονται 90 λεπτά.

- Η δικανική εξέταση θα πρέπει να διενεργείται από έναν ή δύο επαγγελματίες, σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο που επιτρέπει τη βιντεοσκόπηση, η οποία με τη σειρά της θα χρησιμοποιηθεί στο δικαστήριο ως προδικαστικό αποδεικτικό στοιχείο (άρθρο 23.3.β, άρθρο 24.1.α, και άρθρο 23.2.γ).

- Η συμμετοχή πολλών επαγγελματιών κατά την εξέταση και η σύγχυση των ρόλων τους πρέπει να αποφεύγεται (άρθρο 23.3.β, άρθρο 24.1.α, και άρθρο 23.2.γ).

- Το ανήλικο θύμα-μάρτυρας πρέπει να συνοδεύεται (άρθρο 3.3, 20.γ)

- Η συνέντευξη πρέπει να διεξάγεται χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση μετά την καταγγελία (άρθρο 20.α)

- ΑΞΙΟΠΡΕΠΕΙΑ:

- οι συνεντεύξεις με το θύμα πρέπει να πραγματοποιούνται σε χώρους σχεδιασμένους ή προσαρμοσμένους για το σκοπό αυτό (άρθρο 23.2.α)

- πρέπει να πραγματοποιούνται από επαγγελματίες που έχουν εκπαιδευτεί για το σκοπό αυτό (άρθρο 23.2.β)

- πρέπει να πραγματοποιούνται από το ίδιο πρόσωπο (άρθρο 23.2.γ)

- πρέπει ο συνεντευκτής να είναι του ίδιου φύλου με το θύμα (άρθρο 23.2.δ)

6.1 Βασικές γνώσεις

Οι επαγγελματίες που εμπλέκονται στην εξέταση των ισχυρισμών του παιδιού δεν θα είναι σε θέση να επιλέξουν και να εφαρμόσουν σωστά και αποτελεσματικά τα μεθοδολογικά τους εργαλεία εάν δεν έχουν βασικές γνώσεις αναπτυξιακής ψυχολογίας και λειτουργίας των βασικών γνωστικών μηχανισμών (προσοχή, αντίληψη, μνήμη κ.λπ.).

Εν συντομία, ορισμένα σημαντικά και χρήσιμα επιστημονικά συμπεράσματα παρατίθενται παρακάτω:

- Οι γνωστικές λειτουργίες της αντίληψης, της προσοχής και της μνήμης έχουν σημαντικούς υποκειμενικούς παράγοντες. Το ίδιο ισχύει και για τους επιμέρους μηχανισμούς αποθήκευσης και ανάκτησης πληροφοριών.

- Η περιορισμένη αποθηκευτική ικανότητα τόσο στη βραχυπρόθεσμη όσο και στη μακροπρόθεσμη μνήμη, το κύρος της διατήρησης, ο τύπος ανάκλησης, ο αριθμός των προσπαθειών ανάκλησης, η παρεμβολή μετά το συμβάν και οι εκπαιδευτικές ερωτήσεις οδηγούν συχνά σε αλλοίωση της μνήμης.
- Οι πιθανότητες αλλοίωσης αυξάνονται όταν η μνήμη είναι φτωχή σε αποθηκευμένα δεδομένα και όταν έχει περάσει μεγάλο χρονικό διάστημα από την πραγματοποίηση του υπό εξέταση γεγονότος.
- Τα τραυματικά γεγονότα στη ζωή ενός παιδιού οξύνουν την ακρίβεια της διακλάδωσης και αποθηκεύονται για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα από ό,τι τα φυσιολογικά καθημερινά περιστατικά.
- Οι πιθανότητες ψευδών αναμνήσεων / προκαλούμενων αναμνήσεων με την προσθήκη στοιχείων μεταγενέστερων από το υπό εξέταση γεγονός είναι οι ίδιες τόσο για τα παιδιά όσο και για τους ενήλικες.
- Ο όγκος των πληροφοριών ελεύθερης ανάκλησης των παιδιών μετά τα 12-18 έτη είναι εξίσου ικανοποιητικός με εκείνον των ενηλίκων.
- Το άγχος συνδέεται αιτιωδώς με τον κίνδυνο παραμόρφωσης της μνήμης και αποτυχημένης ανάκλησης των ζητούμενων πληροφοριών.
- Σε σύγκριση με τους ενήλικες, τα παιδιά παρουσιάζουν αυξημένα επίπεδα φόβου και άγχους τόσο κατά την προανακριτική όσο και κατά την ακροαματική διαδικασία.
- Τα παιδιά σε σύγκριση με τους ενήλικες παρουσιάζουν αυξημένα επίπεδα φόβου και άγχους από την παρουσία του δράστη στην ακροαματική διαδικασία.
- Τα παιδιά σε σύγκριση με τους ενήλικες είναι πιο ευάλωτα σε καθοδηγητικές ερωτήσεις.
- Τα παιδιά σε σύγκριση με τους ενήλικες έχουν σοβαρά προβλήματα στην κατανόηση των ερωτήσεων λόγω ακατάλληλης χρήσης της (νομικής - δογματικής) γλώσσας.
- Τα παιδιά που φοιτούν στο σχολείο φαίνεται να αποκαλύπτουν την κακοποίηση που υπέστησαν με μεγαλύτερη σαφήνεια και αξιοπιστία.
- Σε σύγκριση με τα μεγαλύτερα παιδιά, η ανάκληση αναμνήσεων των παιδιών προσχολικής ηλικίας δεν είναι τόσο λεπτομερής.
- Σε σύγκριση με τα μεγαλύτερα παιδιά, τα μικρότερα παιδιά τείνουν να αποκαλύπτουν την κακοποίησή τους τυχαία, συχνά μετά από μια αφορμή.
- Τα παιδιά κάνουν λιγότερα λάθη στον έλεγχο της πηγής των πληροφοριών όταν χρησιμοποιούν ελεύθερη ανάκληση από ό,τι όταν τους ζητείται σκόπιμα.
- Σε σύγκριση με τα μεγαλύτερα παιδιά, τα παιδιά προσχολικής ηλικίας είναι καλύτερα στην ανάκληση γεγονότων στη μνήμη τους με τη βοήθεια ενδείξεων /

ερεθισμάτων (π.χ. χρήση ανατομικής κούκλας, παιδικού σπιτιού ή άλλων κατασκευών κ.λπ.).

- Η συμμετοχή περισσότερων ατόμων στην εξέταση των ανήλικων θυμάτων και μαρτύρων αυξάνει σημαντικά το άγχος.

6.2 Βασικές κατευθυντήριες γραμμές

6.2.1 Αναπτυξιακό στάδιο του εξεταζόμενου παιδιού

Η αξιολόγηση του αναπτυξιακού σταδίου του παιδιού-θύματος που πρόκειται να υποβληθεί σε συνέντευξη είναι υψίστης σημασίας για την επιλογή των κατάλληλων τεχνικών συνέντευξης για τη συγκεκριμένη περίπτωση. Δυστυχώς, η εμπειρία δείχνει ότι -σε πολλές περιπτώσεις- τα παιδιά αντιμετωπίζονται ως ενήλικες, με αποτέλεσμα την αναπόφευκτη δημιουργία πολλαπλών λαθών και παρεξηγήσεων. Η πλειονότητα των προβλημάτων προκύπτει από την πολύπλοκη διατύπωση των ερωτήσεων και τη δυσκολία κατανόησης του περιεχομένου τους.

Τα παιδιά αντιμετωπίζουν σοβαρές δυσκολίες στην κατανόηση της «νομικής γλώσσας» που χρησιμοποιείται κατά τη διάρκεια της ακρόασης και οι ανήλικοι έως 15 ετών δεν καταλαβαίνουν περίπου τα μισά από όσα λέγονται. Οι ερωτήσεις που δε λαμβάνουν υπόψη το αναπτυξιακό στάδιο του παιδιού μπορεί να οδηγήσουν σε αναξιόπιστες πληροφορίες.

Στα μάτια των παιδιών, οι άνθρωποι που τα ανακρίνουν στο δικαστήριο φαίνεται να ασκούν τόση εξουσία που οποιαδήποτε έλλειψη κατανόησης των ζητούμενων, οποιαδήποτε αντίρρηση ή απόκλιση από τα αναμενόμενα, φαίνεται αδιανόητη και απαράδεκτη. Δεν είναι λίγες οι φορές που απαντούν χωρίς να καταλαβαίνουν την ερώτηση σε μια προσπάθεια να απαλλαγούν το συντομότερο δυνατό από αυτή τη δοκιμασία.

Μερικές φορές οι ενήλικες παρερμηνεύουν το πραγματικό περιεχόμενο της μαρτυρίας τους. Σε αυτές τις περιπτώσεις, τα πολλαπλά προβλήματα που προκύπτουν (παραλείψεις, ασάφειες, παραποιήσεις) οφείλονται περισσότερο στην ανικανότητα του συνεντευκτή παρά στις αδυναμίες του παιδιού. Όλες οι μελέτες συγκλίνουν σαφώς στο γεγονός ότι οι επαγγελματίες πρέπει να καταβάλλουν κάθε δυνατή προσπάθεια για να εναρμονίσουν τις απαιτήσεις της συνέντευξης με το αναπτυξιακό στάδιο του παιδιού και τις ιδιαίτερες ικανότητές του.

Τέλος, λόγω της ύπαρξης σημαντικών ατομικών διαφορών μεταξύ παιδιών της ίδιας ηλικίας, είναι σημαντικό οι εξεταστές να είναι ευέλικτοι και να αποφεύγουν την αυστηρή τήρηση ηλικιακών ορίων και συγκεκριμένων πρωτοκόλλων.

6.2.2 Διερεύνηση των γνώσεων και των ικανοτήτων του παιδιού στην ανάκριση

- **Συμβατικά συστήματα μέτρησης**

Τα παιδιά, ανάλογα με την ηλικία και την ωριμότητά τους, δεν κατανοούν πάντα τα συστήματα μέτρησης. Προκειμένου να διερευνηθεί η σχέση τους με αυτά, είναι σημαντικό σε ένα προηγούμενο στάδιο της συνέντευξης να τεθεί από τον επαγγελματία μια σειρά από ερωτήσεις όπως: «Πόσο ψηλός είμαι;», «Πόσο απέχει αυτό το δωμάτιο από το άλλο δωμάτιο;», «Τι μέρα είναι σήμερα;», «Πόσο καιρό βρίσκεσαι εδώ;», «Τι ώρα είναι τώρα;».

- **Μέρη του σώματος - οι λειτουργίες τους**

Το παιδί καλείται να ονομάσει τα διάφορα μέρη του σώματός του σε έναν ειδικό χάρτη και να εξηγήσει τη χρησιμότητά τους. Συχνά αποσπώνται χρήσιμες πληροφορίες σε περιπτώσεις υποψίας σεξουαλικής κακοποίησης.

- **Έννοιες του χρόνου και της τάξης**

Θα πρέπει επίσης να διερευνηθεί ο βαθμός στον οποίο το παιδί-θύμα κατανοεί το περιεχόμενο βασικών εννοιών (π.χ. «αρχικά», «τελευταία», «ποτέ», «πάντα», «πριν», «μετά», «ενδιάμεσα», «μέσα», «έξω», «μπροστά», «πίσω», κ.λπ.). Για παράδειγμα, θα μπορούσε να ζητηθεί από τα παιδιά προσχολικής ηλικίας να βάλουν τα παιχνίδια τους σε σειρά και να δείξουν το πρώτο και το τελευταίο.

- **Χρώματα**

Συχνά ο νεαρός ερωτώμενος γνωρίζει τα βασικά χρώματα, αλλά δεν είναι σε θέση να ονομάσει τα λιγότερο συνηθισμένα (μωβ, τρκουάζ κ.λπ.). Μια παλέτα διαφορετικών χρωμάτων μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να δείξει ποια από αυτά γνωρίζει με το όνομά τους. Δεν είναι ασυνήθιστο για τα θύματα να ερωτώνται σχετικά με τα χρώματα των ρούχων του δράστη, το χρώμα του αυτοκινήτου του κ.λπ.

- **Τοποθεσία**

Στις μικρές ηλικίες, τα ονόματα των πόλεων, των συνοικιών και των δρόμων σπάνια συγκρατούνται. Τα παιδιά θυμούνται τοποθεσίες με βάση ορισμένα από τα

ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους. Θα θυμούνται ένα συγκεκριμένο σπίτι πιο εύκολα από το όνομα του δρόμου στον οποίο βρίσκεται.

- ***Εγγύτητα***

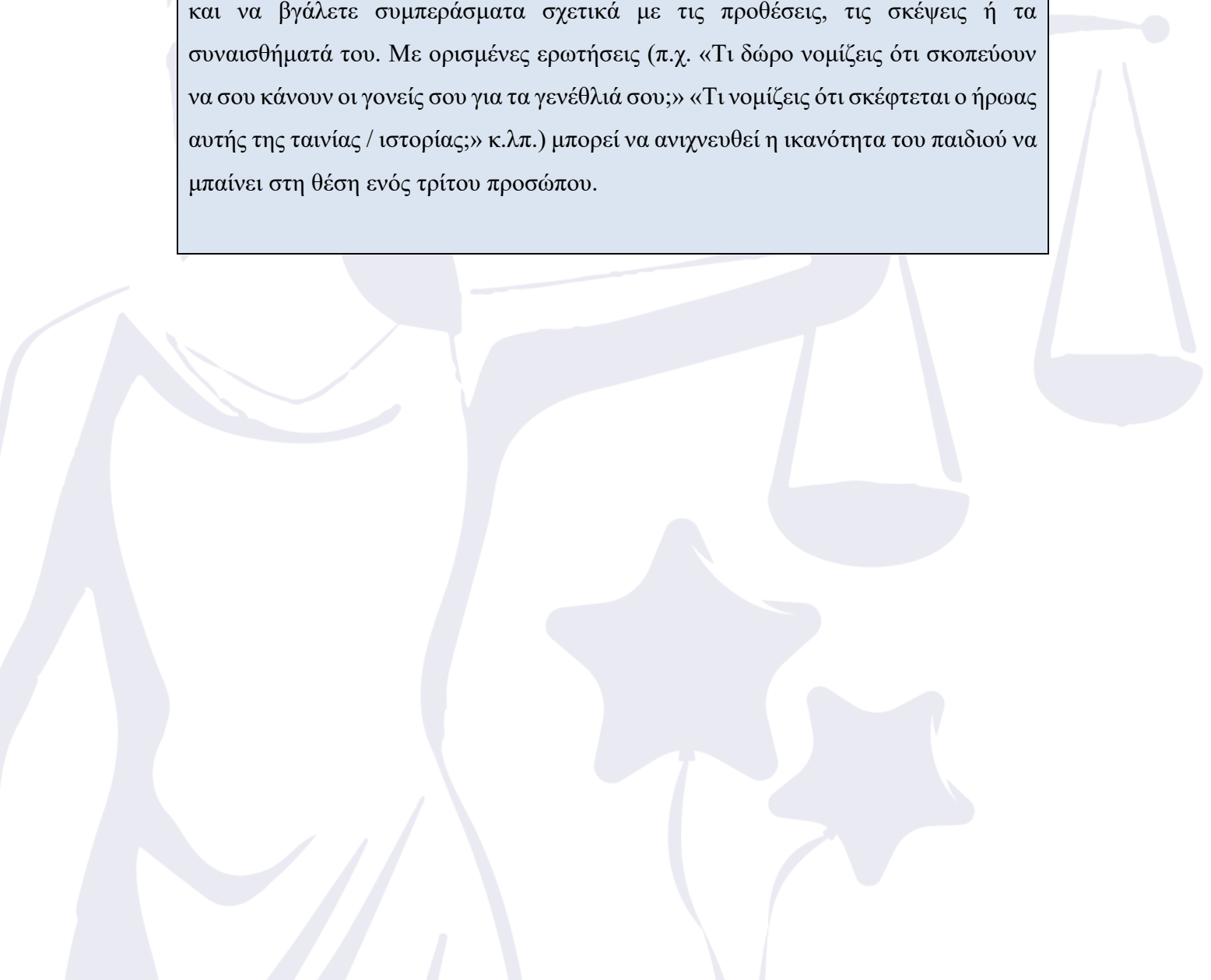
Οι ανήλικοι συχνά δεν γνωρίζουν την έννοια της συγγένειας και τους βαθμούς της. Για το λόγο αυτό, είναι απαραίτητο, μεταξύ άλλων, να ενθαρρύνουμε τα παιδιά να αναγνωρίζουν τα άτομα που ανήκουν στην οικογένειά τους, ζουν στο σπίτι τους και να μιλούν για όσα θεωρούν σημαντικά στη ζωή τους.

- ***Αρίθμηση***

Είναι σημαντικό να μην ξεχνάνε οι ενήλικες ότι ακόμη και αν ένα παιδί ξέρει να μετράει, αυτό δεν σημαίνει ότι έχει την ικανότητα να απαριθμεί και να βάζει σε σειρά τα γεγονότα που του έχουν συμβεί.

- ***Υιοθέτηση της προοπτικής τρίτου προσώπου***

Συχνά υπάρχει δυσκολία στο να υιοθετήσετε την προοπτική ενός άλλου ατόμου και να βγάλετε συμπεράσματα σχετικά με τις προθέσεις, τις σκέψεις ή τα συναισθήματά του. Με ορισμένες ερωτήσεις (π.χ. «Τι δώρο νομίζεις ότι σκοπεύουν να σου κάνουν οι γονείς σου για τα γενέθλιά σου;» «Τι νομίζεις ότι σκέφτεται ο ήρωας αυτής της ταινίας / ιστορίας;» κ.λπ.) μπορεί να ανιχνευθεί η ικανότητα του παιδιού να μπαίνει στη θέση ενός τρίτου προσώπου.

6.2.3 Διατύπωση και περιεχόμενο των ερωτήσεων

Έρευνες έχουν δείξει ότι τόσο το συντακτικό όσο και το λεξιλόγιο που επιλέγεται (ιδίως από τους φορείς του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης) για τη διατύπωση των ερωτήσεων υπερβαίνει το γλωσσικό επίπεδο που έχουν αποκτήσει τα παιδιά-θύματα και μάρτυρες, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται σημαντικές δυσκολίες.

Οι εμπειρογνώμονες θα πρέπει να αξιολογούν το επίπεδο γλωσσικής ικανότητας του παιδιού που θα εξεταστεί στη δικανική συνέντευξη. Αυτό μπορεί να γίνει κατά τη διάρκεια του σταδίου οικοδόμησης σχέσης μεταξύ του εμπειρογνώμονα και του/της ανηλίκου/ης, κατά τη διάρκεια του οποίου δίνεται η ευκαιρία στον επαγγελματία να ακούσει προσεκτικά τον/την ερωτώμενο/η. Έτσι, μπορεί να υπολογίζει το μέσο αριθμό των λέξεων που χρησιμοποιούνται σε μια πρόταση, προσαρμόζοντας ανάλογα το λόγο του, να επιλέγει σύντομες προτάσεις αντί για μεγάλες προτάσεις, να αποφεύγει την πολύπλοκη σύνταξη, να αντικαθιστά τους περίπλοκους παρελθοντικούς χρόνους και την παθητική φωνή με τον απλό αόριστο και την ενεργητική φωνή, να προτιμά μονοσύλλαβες και δισύλλαβες αντί για πολυσύλλαβες λέξεις κ.λπ.

Όσον αφορά το περιεχόμενο των ερωτήσεων που απευθύνονται στον/στην ανήλικο/η, τονίζεται ότι οι ερωτήσεις πρέπει αφενός να λαμβάνουν υπόψη τις γνώσεις του παιδιού τις οποίες απέκτησε στο συγκεκριμένο στάδιο ανάπτυξής του, και αφετέρου την ικανότητά του να αιτιολογεί τα γεγονότα. Οι απαντήσεις θα πρέπει να ερμηνεύονται με βάση τη γνωστική ανάπτυξη και την ωριμότητα του παιδιού.

- Οι ερωτήσεις που περιέχουν μονάδες μέτρησης (χρόνος, ηλικία, μήκος, βάρος, ύψος κ.λπ.) θα πρέπει να αποφεύγονται για τα παιδιά που δεν έχουν μάθει ακόμη να μετρούν. Σε τέτοιες περιπτώσεις είναι σημαντικό να υιοθετηθούν εναλλακτικές μέθοδοι (π.χ. το παιδί δεν ερωτάται τι ώρα έλαβε χώρα το γεγονός, αλλά ποιο πρόγραμμα έπαιξε εκείνη την ώρα στην τηλεόραση κ.λπ.).
- Θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η ικανότητα του παιδιού να σκέφτεται λογικά. Κατά την αιτιολόγηση καταστάσεων και γεγονότων, τα παιδιά προσχολικής ηλικίας συχνά βασίζονται περισσότερο σε αυτό που μπορούν να δουν με τα μάτια τους και λιγότερο σε αυτό που δεν είναι ορατό ή σε αυτό που πρέπει να υποθεθεί. Παρόμοιες ερωτήσεις που περιλαμβάνουν «υποθετικές αιτιολογήσεις» μπορεί να μην γίνονται κατανοητές από παιδιά στα οποία παρόμοιες γνωστικές διεργασίες βρίσκονται ακόμη υπό διαμόρφωση (π.χ. «Αν δούλευε εκείνο το βράδυ, τότε πώς θα μπορούσε να είναι στο σπίτι σας;»).

- Θα πρέπει επίσης να χρησιμοποιούνται όροι των οποίων την εικόνα μπορεί να σχηματίσει ο ανήλικος στην ηλικία του και να αποφεύγεται η χρήση ανακριβών και ασαφών λέξεων με «άγνωστο» (σε σχέση με τις γνώσεις του/της ερωτώμενου/ης) περιεχόμενο. Η βιβλιογραφία αναφέρει ως σχετικό παράδειγμα την περίπτωση ενός παιδιού προσχολικής ηλικίας που απάντησε αρνητικά στην ερώτηση αν είδε τον δράστη να κρατάει φονικό εργαλείο στον τόπο του φόνου. Όταν η φράση φονικό εργαλείο αντικαταστάθηκε από τη λέξη όπλο, το παιδί απάντησε καταφατικά. Σε αυτή την περίπτωση, είναι σαφές ότι ο γενικός - κατηγοριοποιητικός όρος φονικό εργαλείο, επειδή ήταν άγνωστος στο παιδί, το εμπόδισε να θυμηθεί το περιστατικό. Αντίθετα, η χρήση του όρου όπλο το βοήθησε να ανακαλέσει το αντικείμενο που είχε κωδικοποιήσει και αποθηκεύσει στη μνήμη του με τη συγκεκριμένη λέξη. Ομοίως, ένας ανήλικος κατάλαβε καλύτερα την ερώτηση: «Πόσες φορές σε χτύπησε;» σε σύγκριση με την ερώτηση: «Πόσο συχνά σε κακοποιούσε;».
- Είναι σημαντικό οι επαγγελματίες να έχουν κατά νου ότι τα παιδιά έχουν ιδιαίτερη δυσκολία στο να βλέπουν τα πράγματα υπό το πρίσμα των άλλων και να βγάζουν συμπεράσματα σχετικά με τις προθέσεις, τις σκέψεις, τις αντιλήψεις και τα συναισθήματά τους. Για τον λόγο αυτό, η απάντηση στο ερώτημα: «Γιατί δεν έτρεξες μακριά όταν έκλεισε τις πόρτες και τα παράθυρα;» μπορεί να προκαλέσει σύγχυση στον/στην ερωτώμενο/η, καθώς απαιτεί συμπέρασμα σχετικά με τις προθέσεις ενός τρίτου προσώπου. Οι ερωτήσεις τύπου «γιατί» θα πρέπει να αποφεύγονται σε κάθε περίπτωση, διότι μπορεί να προκαλέσουν εκδηλώσεις ενοχής.

Οδηγοί για τη διατύπωση ερωτήσεων

- Χρήση σύντομων προτάσεων
- Διατύπωση σύντομων ερωτήσεων
- Προσπάθεια καθαρής και κατανοητής προφοράς
- Αποφυγή σύνθετων προτάσεων
- Χρήση σύντομων ερωτήσεων
- Αποφυγή μακροσκελών και περίπλοκων ερωτήσεων
- Χρήση μονοσύλλαβων ή δισύλλαβων λέξεων
- Αποφυγή λέξεων τριών ή τεσσάρων συλλαβών
- Χρήση απλών γραμματικών κανόνων

- Αποφυγή διπλών αρνητικών ερωτήσεων, υποθετικών, εξαρτημένων προτάσεων ή φράσεων με έντονο υποκειμενικό και καθοδηγητικό περιεχόμενο
- Χρήση απλών χρόνων και συνδέσμων
- Αποφυγή περιφραστικών χρόνων και απρόσωπων φράσεων
- Χρήση απλών, καθημερινών και κατανοητών λέξεων
- Αποφυγή σύνθετων συνωνύμων - επιστημονικών (νομικών) όρων - διαφορούμενων εννοιών
- Χρήση ενεργητικής φωνής
- Αποφυγή παθητικής φωνής
- Χρήση ειδικών όρων - ονομασιών
- Αποφυγή χρήσης αόριστων αντωνυμιών και αόριστων επιθέτων
- Αποφυγή αναφοράς άγνωστων εκφράσεων.

Για να ελαχιστοποιηθεί ο κίνδυνος άρνησης κατάθεσης, τραύματος ή εξασθένησης της μνήμης, η συνέντευξη πρέπει να ακολουθεί και να σέβεται τις ακόλουθες βασικές αρχές:

- χρήση γλώσσας που λαμβάνει υπόψη την ηλικία του παιδιού,
- χρήση παραδειγμάτων προκειμένου να διευκολυνθεί η κατανόηση του παιδιού,
- στο παιδί πρέπει να δίνονται παραδείγματα που θα το βοηθήσουν να κατανοήσει την ερώτηση,
- αποφυγή πολλαπλών δηλώσεων από το παιδί,
- αποφυγή καθοδηγητικών και παραπλανητικών ερωτήσεων,
- αποφυγή επανάληψης ερωτήσεων που έχουν ήδη απαντηθεί,
- ενθάρρυνση της ελεύθερης εξιστόρησης,
- αποφυγή τεχνικών εισβολής πληροφοριών στη μνήμη με στόχο την αλλοίωση της μνήμης,
- αποφυγή σκληρού και άκαμπτου τόνου από την πλευρά του συνεντευκτή

Βασικοί κανόνες

- Επιτρέπονται όλες οι ερωτήσεις «τι, πού, ποιος, πότε κ.λπ.», με εξαίρεση την ερώτηση «Γιατί» (π.χ. «Γιατί δεν μίλησες νωρίτερα», «Γιατί έμεινες και δεν έφυγες»).
- το «Γιατί» δημιουργεί μεγάλη ενοχή στα παιδιά-θύματα και αυξάνει τον φόβο και την ανησυχία τους.

6.2.4 Αντικειμενικότητα του συνεντευκτή, ευελιξία και αποφυγή υπαινικτικών τεχνικών

Η έρευνα τονίζει τη σημασία της διατήρησης μιας ουδέτερης και αντικειμενικής στάσης του επαγγελματία απέναντι στις δηλώσεις του παιδιού:

- **Το ψυχολογικό κλίμα** που δημιουργείται παίζει πολύ σημαντικό ρόλο. Ακόμη και ο τόνος της φωνής και οι εκφράσεις του προσώπου μπορούν να επηρεάσουν την απόκριση.

- **Προκαταλήψεις του συνεντευκτή:** Ο συνεντευκτής δεν πρέπει να εμμένει σε προσωπικές ερμηνείες, αλλά πρέπει να προχωρήσει στη δημιουργία υποθέσεων, να διερευνήσει το περιεχόμενο των ισχυρισμών του παιδιού και να επανεξετάσει τις αρχικές υποθέσεις όταν προκύψουν νέα στοιχεία.

- **Αποτυχία οικοδόμησης καλής σχέσης:** Τα αποτελέσματα ερευνών έχουν δείξει ότι τα άτομα που δημιουργούν την αίσθηση ότι ασκούν ιδιαίτερη εξουσία, προκαλούν φόβο στα παιδιά επηρεάζοντας την αξιοπιστία τους. Ομοίως, ο αυταρχισμός και η έλλειψη ενσυναίσθησης καθιστούν τα θύματα κακοποίησης ευάλωτα σε παραπλανητικές ερωτήσεις και υπονοούμενα τεχνάσματα.

- **Προκαταλήψεις του συνεντευκτή:** Φράσεις που είναι εξ ορισμού αρνητικά φορτισμένες και αντανακλούν τις προσωπικές αντιλήψεις του συνεντευκτή θα πρέπει να αποφεύγονται με κάθε κόστος (π.χ. «Πες μου για αυτόν τον κακό άνθρωπο» ή «Πες μου για τα κακά πράγματα που σου έκανε»).

- **Προκαταλήψεις του συνεντευκτή:** Ομοίως, δεν πρέπει να χρησιμοποιούνται σχόλια που προκαταλαμβάνουν την απάντηση (π.χ. «Προφανώς δεν θυμάσαι το χρώμα των μαλλιών του») ή προτάσεις που μπορεί να εκφοβίσουν ή να πιέσουν τον/την ανήλικο/η (π.χ. «Θα μπορείς να πας στην τουαλέτα μόνο αφού απαντήσεις σε αυτή την ερώτηση»).

Είναι εξαιρετικά σημαντικό να δημιουργηθεί μια ουδέτερη και αντικειμενική σχέση με το παιδί, όπου ο συνεντευκτής δεν εκφοβίζει, δεν προδικάζει και δεν επικρίνει τα όσα αυτό ισχυρίζεται. Ο επαγγελματίας πρέπει να είναι ευγενικός και προσανατολισμένος στον στόχο, ανεξάρτητα από το πόσο απίστευτοι ή αδύνατοι του φαίνονται οι ισχυρισμοί του παιδιού. Η φύση και το είδος των ερωτήσεων θα οδηγήσουν το συνεντευκτή στη σωστή ή λανθασμένη αντιμετώπιση του υπό εξέταση θύματος.

Έρευνες έχουν δείξει ότι η ελεύθερη αφήγηση των γεγονότων και οι αυθόρμητες δηλώσεις οδηγούν -σε σύγκριση με τις απαντήσεις που δίνονται σε συγκεκριμένες ερωτήσεις- σε πιο πλούσιες και αξιόπιστες μαρτυρίες.

Ωστόσο, συχνά, κατά τη διερεύνηση μιας υπόθεσης, η χρήση συγκεκριμένων ερωτήσεων είναι αναπόφευκτη. Σε πολλές περιπτώσεις, άλλωστε, είναι απαραίτητες για την ανάκληση γεγονότων που είναι αποθηκευμένα στη μνήμη.

Προβλήματα μπορεί να προκύψουν όταν οι ερωτήσεις που τίθενται οδηγούν σε χειραγώγηση της μνήμης. Έχει αποδειχθεί ότι οι λανθασμένες πληροφορίες μπορούν να διεισδύσουν και να διαστρεβλώσουν το επιδιωκόμενο μνημονικό συμβάν τόσο για τα παιδιά όσο και για τους ενήλικες.

Οι επαγγελματίες θα πρέπει να αποφεύγουν την καθοδήγηση και να χρησιμοποιούν κυρίως ερωτήσεις ανοικτού τύπου.

Ο ανήλικος ενθαρρύνεται αρχικά να δώσει μια γενική περιγραφή του συμβάντος και στη συνέχεια να απαντήσει σε πιο συγκεκριμένες ερωτήσεις («Και τι συνέβη στη συνέχεια;»).

Ακολουθούν εκείνες που κατευθύνουν το ενδιαφέρον του παιδιού σε ένα συγκεκριμένο θέμα (π.χ. «Πες μου τώρα για το νηπιαγωγείο», ερωτήσεις που προσπαθούν να επιβεβαιώσουν πληροφορίες που δόθηκαν σε προηγούμενο στάδιο (π.χ. «Είπες ότι η Μαρία σου μιλούσε. Τι ακριβώς σου έλεγε;»), άλλες που αποσκοπούν στην εισαγωγή ενός νέου στοιχείου και απαιτούν μονολεκτική επιβεβαίωση ή άρνηση από το παιδί («π.χ. ήταν και ο Γιάννης εκεί;») και, τέλος, κατηγορηματικές ερωτήσεις που επιδιώκουν να αποσπάσουν μια συγκεκριμένη πληροφορία ιδιαίτερου ενδιαφέροντος.

Οι διδακτικές ερωτήσεις πρέπει να αποφεύγονται!

6.2.5 Ο αποτελεσματικός συνεντευκτής

- Είναι υπομονετικός και αφήνει το παιδί να καθορίσει τον ρυθμό της συνέντευξης.
- Δε διακόπτει, δε διορθώνει, δε συμπληρώνει ή δεν προσθέτει πληροφορίες.
- Χρησιμοποιεί την ίδια διατύπωση που χρησιμοποιεί και το παιδί.
- Θέτει όρια στη συμπεριφορά του/της.
- Ενθαρρύνει και παρακινεί τον/την ανήλικο/η να συνεχίσει όταν αντιμετωπίζει δυσκολίες.

Παραδείγματα φράσεων ενθάρρυνσης και καθησυχασμού

- *«Μην ανησυχείς. Με την ησυχία σου, σε ακούω.»*
- *«Το ξέρω, είναι πολύ δύσκολο για σένα. Υπάρχει κάτι που μπορώ να κάνω για να σε διευκολύνω;»*
- *«Εντάξει. Με την ησυχία σου. Είμαι εδώ για να σε ακούσω όποτε θέλεις.»*
- *«Υπάρχει κάτι που θα στο έκανε πιο εύκολο να μου μιλήσεις σήμερα;»*
- *«Ίσως έχεις μάθει ότι δεν πρέπει να λες ορισμένες λέξεις. Μην ανησυχείς, σε αυτό το δωμάτιο μπορείς να πεις όποια λέξη θέλεις. Τις έχουμε ακούσει πολλές φορές. Δεν πειράζει αν τις πεις εδώ.»*

Κεφάλαιο 7 - Αξιολόγηση της αξιοπιστίας των ισχυρισμών

Οι επαγγελματίες θα πρέπει να γνωρίζουν ότι τα παιδιά μπορεί να καταφύγουν σε ψευδείς αποκαλύψεις για διάφορους λόγους, για παράδειγμα για να τραβήξουν την προσοχή των γονέων τους, για να αποσπάσουν την προσοχή τους από ένα σοβαρό παράπτωμα που έχουν διαπράξει πιστεύοντας ότι θα μείνει ατιμώρητο ή για να εκδικηθούν έναν ενήλικα που δεν τους ικανοποίησε μια επιθυμία.

Τις περισσότερες φορές, ωστόσο, οι ανήλικοι οδηγούνται σε ανακριβείς καταθέσεις λόγω των ελλείψεων στη λειτουργία των γνωστικών τους μηχανισμών -ιδίως της μνήμης τους- και λόγω της ιδιαίτερης ευαλωτότητάς τους στις υποδείξεις και τη χειραγώγηση από τους ενήλικες.

Η αναξιόπιστη μαρτυρία μπορεί να είναι αποτέλεσμα κατήχησης, υποβολής, φαντασίας, ψευδαίσθησης, παρεξήγησης, αθώου ψεύδους, σκόπιμου ψεύδους, παθολογικού ψεύδους, υπερδιέγερσης και υποκίνησης από άλλο πρόσωπο ή ομάδα.

Οι δηλώσεις των παιδιών χωρίζονται σε ψευδείς θετικές δηλώσεις, όπου διατυπώνονται ισχυρισμοί για κακοποίηση που δεν συνέβη, και σε ψευδείς αρνητικές δηλώσεις που αφορούν την απόκρυψη κακοποίησης που συνέβη.

7.1 Κριτήρια αξιολόγησης της αξιοπιστίας των ισχυρισμών

Μεταξύ των κριτηρίων που συμβάλλουν στον χαρακτηρισμό των ισχυρισμών ως αξιόπιστων είναι το περιεχόμενο της δικανικής συνέντευξης, η συναισθηματική κατάσταση του παιδιού, η ύπαρξη παθολογικών ευρημάτων, τα αστυνομικά στοιχεία, η ομολογία του δράστη και η κατάθεση αυτόπτη μάρτυρα. Η απουσία τους δεν σημαίνει σε καμία περίπτωση ότι η καταγγελία είναι ψευδής.

Στη διεθνή βιβλιογραφία, η πλειονότητα των πρωτοκόλλων προτείνει ότι, για τη διερεύνηση της αξιοπιστίας των ισχυρισμών για σεξουαλική κακοποίηση, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα ακόλουθα κριτήρια - πληροφορίες:

Είναι απαραίτητο να εξεταστεί διεξοδικά:

(α) η συμπεριφορά του παιδιού και κυρίως οι γνώσεις του γύρω από θέματα που σχετίζονται με τη σεξουαλική δραστηριότητα,

(β) το περιεχόμενο των ισχυρισμών (το είδος της κακοποίησης, το πού, πώς, πότε και υπό ποιες συνθήκες συνέβη η κακοποίηση),

(γ) τις ψυχοσυναισθηματικές αντιδράσεις του ανηλίκου κατά τη διάρκεια της αποκάλυψης.

«Ανάλυση περιεχομένου βάσει κριτηρίων» - (CBCA)

Η ανάλυση περιεχομένου βάσει κριτηρίων («CBCA») είναι μια τεχνική για την αξιολόγηση της εγκυρότητας των μαρτυριών με ιδιαίτερη διεθνή εφαρμογή και αναγνώριση.

Η τεχνική της ανάλυσης περιεχομένου βάσει κριτηρίων αναπτύχθηκε και εφαρμόστηκε τη δεκαετία του 1950 στη Γερμανία από τον ψυχολόγο Udo Undeutsch (1982, 1989) και αποτελεί σήμερα ένα από τα πιο ευρέως χρησιμοποιούμενα εργαλεία για την αξιολόγηση αληθών και ψευδών μαρτυριών τόσο στην Ευρώπη όσο και στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Συγκεκριμένα, η τεχνική αυτή περιλαμβάνει τρεις φάσεις:

- (α) τη δομημένη συνέντευξη με το θύμα,
- (β) την αξιολόγηση της δήλωσης με τη χρήση της εξειδικευμένης τεχνικής της ανάλυσης περιεχομένου βάσει κριτηρίων (CBCA),
- (γ) τη συμπλήρωση ενός καταλόγου που περιέχει πληροφορίες που προέκυψαν τόσο από τη συνέντευξη όσο και από την ανάλυση περιεχομένου της δήλωσης του/της ερωτώμενου/ης.

Η τεχνική αυτή θεωρήθηκε ιδιαίτερα επιτυχής, αλλά επειδή η δεύτερη φάση θεωρήθηκε η πιο ουσιαστική, σύντομα έγινε από μόνη της ένα εξαιρετικά αξιόπιστο εργαλείο.

Οι ισχυρισμοί για σεξουαλική κακοποίηση θεωρούνται αξιόπιστοι / αληθείς εάν πληρούνται αρκετά κριτήρια. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να πληρούνται τα τρία πρώτα κριτήρια, τα οποία αφορούν συγκεκριμένες συμπεριφορές και στάσεις του/της ανηλίκου/ης.

Ποιοτικά κριτήρια για την ανάλυση της δήλωσης

A. Γενικά χαρακτηριστικά των ισχυρισμών κατά την υποβολή

1. Συνοχή και λογική δομή

Υπάρχει συνοχή και αλληλουχία στην αφήγηση των γεγονότων;

Ακολουθούν τα επιμέρους μέρη της δήλωσης μια λογική δομή;

2. Έλλειψη δομής στην παρουσίαση των γεγονότων;

Η αφήγηση των γεγονότων κυλάει αβίαστα; Η αφήγηση χαρακτηρίζεται από έλλειψη οργάνωσης; Υπάρχουν συγκεκριμένα στοιχεία στην αφήγηση; Τα εν λόγω στοιχεία εμφανίζονται με κάποια συνέπεια σε όλη τη διάρκεια της κατάθεσης; Υπάρχουν ξαφνικές και απότομες αλλαγές στην εστίαση του θέματος;

3. Ποσότητα πληροφοριών

Τοποθετούνται τα γεγονότα σε συγκεκριμένο χωρικό και χρονικό πλαίσιο;

Περιγράφονται με ακρίβεια τα πρόσωπα, τα αντικείμενα και τα γεγονότα;

Περιγράφονται με ακρίβεια τα γεγονότα και τα συμβάντα;

B. Το ακριβές περιεχόμενο της δήλωσης

4. Ενσωμάτωση των γεγονότων στο πλαίσιο

Υπάρχουν συγκεκριμένες περιγραφές που τοποθετούνται σε ένα συγκεκριμένο χρονικό και τοπικό πλαίσιο στο οποίο έλαβε χώρα το συμβάν; Συνδέει η μαρτυρία το συμβάν με διάφορα άλλα συνηθισμένα, καθημερινά γεγονότα;

5. Περιγραφή της κακοποίησης

Περιγράφονται οι ενέργειες και οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ θύματος και δράστη;

6. Αναπαραγωγή συνομιλίας μεταξύ του ανηλίκου και του δράστη

Αναπαράγεται η συζήτηση στην αρχική της μορφή (δηλαδή όπως ειπώθηκε, τα πράγματα που ειπώθηκαν); Χρησιμοποιούνται στην αναπαραγωγή ασυνήθιστες λέξεις ή λέξεις / φράσεις;

7. Απροσδόκητες επιπλοκές

Συνέβη κάτι απρόβλεπτο κατά τη διάρκεια της πράξης; Συνέβη κάποιο απρόβλεπτο γεγονός; Συνέβη ένα απρόβλεπτο και απροσδόκητο γεγονός κατά τη διάρκεια της σεξουαλικής πράξης;

8. Ασυνήθιστες λεπτομέρειες

Ο ανήλικος παρέχει λεπτομέρειες που είναι μοναδικές και ασυνήθιστες, αλλά φαίνεται να έχουν ιδιαίτερη σημασία για το περιστατικό.

9. Περιττές λεπτομέρειες

Δίνονται περιττές πληροφορίες που δεν είναι ουσιώδεις και δεν σχετίζονται άμεσα με τους ισχυρισμούς περί κακοποίησης;

10. Ακριβείς απαντήσεις σε λεπτομέρειες που το παιδί δεν καταλαβαίνει.

Το παιδί περιγράφει σωστά ένα περιστατικό το οποίο ωστόσο ερμηνεύει λανθασμένα;

11. Αναφορά σε άλλες εκδηλώσεις με σεξουαλικό περιεχόμενο

Αναφέρεται το παιδί σε γεγονότα ή συζητήσεις με σεξουαλικό περιεχόμενο; Τα οποία γεγονότα μπορεί να σχετίζονται με τα πραγματικά περιστατικά, αλλά δεν αφορούν τους συγκεκριμένους ισχυρισμούς για κακοποίηση.

12. Υποκειμενική εμπειρία

Περιγράφει το παιδί τις σκέψεις που έκανε και τα συναισθήματα που βίωσε κατά τη διάρκεια της σεξουαλικής κακοποίησης;

13. Αναφορά στην ψυχική κατάσταση του φερόμενου ως δράστη;

Αναφέρεται το παιδί στις σκέψεις και τα συναισθήματα του φερόμενου ως δράστη κατά τη διάρκεια της παράνομης πράξης;

Γ. Άλλα κριτήρια

14. Αυθόρμητες διορθώσεις ή προσθήκες

Ζητά ο ανήλικος να διορθώσει ή να συμπληρώσει την αρχική του δήλωση;

15. Παραδοχή αδυναμίας ανάκλησης γεγονότος ή ισχυρισμός άγνοιας

Φαίνεται από τη συμπεριφορά του παιδιού ότι δε θυμάται ή δεν ξέρει να απαντήσει σε μια πιο συγκεκριμένη ερώτηση σχετικά με μια πτυχή ενός γεγονότος;

16. Έκφραση αμφιβολίας σχετικά με τη δήλωση που μόλις δόθηκε;

Εκφράζει την ανησυχία του/της ότι κάποιο μέρος της δήλωσής του/της μπορεί να φαίνεται αναληθές ή μη πιστευτό;

17. Αυτο-υποτίμηση

Χαρακτηρίζει το παιδί ορισμένα στοιχεία της συμπεριφοράς του/της που σχετίζονται με τη σεξουαλική κακοποίηση ως λανθασμένα ή ακατάλληλα;

18. Συγχώρεση του φερόμενου ως δράστη

Προσπαθεί το παιδί να δικαιολογήσει τον ενήλικα για τη συμπεριφορά του και να υποβαθμίσει τη σοβαρότητα αυτού που συνέβη;

Η διεθνής βιβλιογραφία θεωρεί ότι τα κύρια κριτήρια που ενισχύουν σημαντικά την αξιοπιστία της μαρτυρίας του παιδιού είναι:

- Η ακριβής και λεπτομερής περιγραφή της σεξουαλικής πράξης.
- Η αναφορά των γεγονότων από την οπτική γωνία ενός παιδιού.
- Η λεπτομερής περιγραφή του πλαισίου (πού, πότε, συχνότητα, συνθήκες κ.λπ.).
- Η περιγραφή της σεξουαλικής κακοποίησης με φράσεις και λέξεις που δεν είναι κατάλληλες για την ηλικία και αποκαλύπτουν ασυνήθιστες, απροσδόκητες γνώσεις.
- Δομημένη αφήγηση, αυθορμητισμός και εμπλουτισμός των στοιχείων κατά τη διάρκεια της αφήγησης.

- Εξωτερική (σταθερότητα στην αφήγηση των γεγονότων) και εσωτερική συνέπεια (συναισθηματικές αντιδράσεις που σχετίζονται με τη σεξουαλική κακοποίηση).
- Το στοιχείο της μυστικοπάθειας στη σχέση μεταξύ του/της ανηλίκου/ης και του υπόπτου.
- Οι ψυχοσυναισθηματικές αντιδράσεις του παιδιού κατά την αποκάλυψη της σεξουαλικής κακοποίησης και η περιγραφή της (έκφραση συναισθημάτων απελπισίας, αδυναμίας, άγχους, φόβου, θυμού, ντροπής, ενοχής, προδοσίας κ.λπ.)
- Εμφανείς ψυχολογικές επιπτώσεις (π.χ. συμπτώματα διαταραχής μετατραυματικού στρες κατά την περιγραφή των γεγονότων, διασχιστική διαταραχή, κατάθλιψη, κοινωνική απόσυρση, επιθετικότητα κ.λπ.)
- Η ύπαρξη ιατρικών και άλλων ευρημάτων.
- Θυματοποίηση άλλων ανηλίκων στο ίδιο πλαίσιο.
- Μαρτυρίες αυτοπτών μαρτύρων.

7.2 Συνηθισμένα λάθη κατά την αξιολόγηση της αξιοπιστίας των ισχυρισμών

Κατά την εκτίμηση και αξιολόγηση των ευρημάτων, οι επαγγελματίες μπορεί να οδηγηθούν σε λανθασμένα συμπεράσματα. Μεταξύ των σημαντικότερων λόγων είναι η έλλειψη εξειδικευμένων γνώσεων και εμπειρίας, καθώς και η έλλειψη ευελιξίας και αντικειμενικότητας. Πολύ συχνά ο συνεντευκτής, προσπαθώντας να επαληθεύσει την υπόθεση που έχει διατυπώσει, αναζητά πληροφορίες που την ενισχύουν και αγνοεί ή υποτιμά πληροφορίες που την αποδυναμώνουν.

Η προσωπικότητα του ερευνητή, η εκπαίδευσή του, ο τρόπος αξιολόγησης των ουδέτερων ευρημάτων, η μονοδιάστατη ή πολυδιάστατη προσέγγιση των ισχυρισμών του/της ανηλίκου/ης και, κυρίως, η ποιοτική διάσταση της διεξαγωγής της συνέντευξης αλληλεπίδρασης είναι οι βασικές παράμετροι που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο.

Οι εσφαλμένες εκτιμήσεις οφείλονται κυρίως στην υποκειμενική προσέγγιση του γεγονότος και στις προκαταλήψεις των επαγγελματιών.

Σε κάθε περίπτωση, θα πρέπει να διερευνηθούν άλλες πιθανότητες, για παράδειγμα ότι ο/η ανήλικος/η:

- δεν κακοποιήθηκε και αναγκάστηκε υπό την πίεση του δράστη ή των μελών της οικογένειάς του να ισχυριστεί ότι κακοποιήθηκε,
- βίωσε έντονη εμπειρία κατά τη διαδικασία της δικανικής εξέτασής του/της,

- βίωσε υπερβολικό άγχος και φόβος κατά τη διαδικασία της δικανικής εξέτασής του/της,
- αρνήθηκε να καταθέσει λόγω έντονων συναισθημάτων ντροπής και ενοχής,
- θεωρούσε τον εαυτό του/της υπεύθυνο για την κακοποίηση,
- ήθελε να αποκρύψει τι συνέβη και να προστατεύσει το δράστη,
- αναγκάστηκε να πει ψέματα επειδή ο δράστης ήταν παρών κατά τη διάρκεια της συνέντευξης.

Ο επαγγελματίας συνήθως ξεκινά από την υπόθεση ότι ο/η ανήλικος/η έχει κακοποιηθεί. Αν είναι προκατειλημμένος, κάθε άλλη πιθανή εκδοχή θα απορριφθεί εξ αρχής. Στόχος του είναι να συγκεντρώσει πληροφορίες που θα ενισχύσουν την προσωπική του γνώμη. Καθώς σε περιπτώσεις σεξουαλικής κακοποίησης σπάνια υπάρχουν μάρτυρες και η απουσία παθολογικών ευρημάτων είναι συχνή, η συνέντευξη είναι η μόνη δυνατότητα διερεύνησης της υπόθεσης. Για τον λόγο αυτό, απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή και σύνεση.

Η υπερβολική εμπιστοσύνη του επαγγελματία στις ικανότητές του, η έλλειψη αντικειμενικότητας και η απόλυτη βεβαιότητα μπορεί να οδηγήσουν σε μοιραία λάθη. Υπάρχει πάντα η πιθανότητα οι ισχυρισμοί του παιδιού να είναι είτε αληθείς είτε ψευδείς, είτε εν μέρει αληθείς και εν μέρει ψευδείς. Μπορεί επίσης να υπάρχουν ψήγματα αλήθειας, αλλά στο σύνολό τους μπορεί να επικρατούν ψευδή στοιχεία, όπως για παράδειγμα στις περιπτώσεις καταθέσεων στις οποίες επαναλαμβάνονται οι ίδιες ερωτήσεις.

7.3 Σημαντικά στοιχεία που ενισχύουν την αξιοπιστία των ισχυρισμών ενός παιδιού για σεξουαλική θυματοποίηση

- Λεπτομερής και ακριβής περιγραφή του περιστατικού σεξουαλικής κακοποίησης (τι συνέβη, πότε, πού, πώς και με ποια συχνότητα). Όσο πιο λεπτομερείς είναι οι πληροφορίες που δίνονται, τόσο μεγαλύτερη είναι η πιθανότητα αξιοπιστίας των ισχυρισμών.
- Δυσκολία στην αποκάλυψη και η προσπάθεια διατήρησης του «μυστικού».
- Έντονος δισταγμός και αναστολές κατά την περιγραφή του περιστατικού.
- Ύπαρξη ευρημάτων (π.χ. μώλωπες, σπέρμα, τρίχες κ.λπ.).
- Η εμφάνιση παλινδρομικών συμπεριφορών, διαταραχής μετατραυματικού στρες και διαταραχών ύπνου.
- Επίδειξη σεξουαλικής, ακατάλληλης για την ηλικία, συμπεριφοράς.

- Η έκφραση θυμού, καθώς το παιδί αισθάνεται προδομένο τόσο από το δράστη όσο και από τον ή τους φροντιστές που δεν το προστάτευσαν από τη θυματοποίηση. Η εμφάνιση συναισθημάτων κατάθλιψης και απελπισίας, καθώς και η αποφυγή κάθε ενήλικα που μοιάζει με τον δράστη, ενισχύει την αλήθεια των λεγομένων του παιδιού.
- Οι ισχυρισμοί για σεξουαλική κακοποίηση προηγούνται της διάλυσης των γονικών σχέσεων και των δικαστικών μαχών για την επιμέλεια. Η χρονική στιγμή του ισχυρισμού παίζει σημαντικό ρόλο.

Αντίθετα, τα ακόλουθα στοιχεία μειώνουν την αξιοπιστία των ισχυρισμών για σεξουαλική κακοποίηση:

- Το παιδί αποκαλύπτει εύκολα την κακοποίηση και μιλάει επανειλημμένα για το περιστατικό χωρίς δισταγμό.
- Η εξιστόρησή του/της χαρακτηρίζεται από έντονη υπερβολή και οι ισχυρισμοί του/της φαίνονται παράλογοι και αβάσιμοι. Οι ασάφειες στην περιγραφή και η έλλειψη συνέπειας στην επανάληψη του γεγονότος είναι επίσης στοιχεία που πρέπει να ληφθούν υπόψη. Η ιστορία αλλάζει κάθε φορά, καθώς προστίθενται νέα στοιχεία, ενώ άλλα αφαιρούνται.
- Δεν υπάρχουν ιατροδικαστικά ευρήματα.
- Δεν εντοπίζονται αλλαγές, ενδεικτικές σεξουαλικής κακοποίησης παιδιού, στην ψυχοσυναισθηματική του ανάπτυξη.
- Η χρονική στιγμή της υποστήριξης των ισχυρισμών για σεξουαλική κακοποίηση.
- Η κακοποίηση συμπίπτει με την έναρξη των νομικών διαδικασιών για το διαζύγιο και την επιμέλεια.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΟΥ ΕΝΙΣΧΥΟΥΝ ΤΟΥΣ ΙΣΧΥΡΙΣΜΟΥΣ ΠΕΡΙ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ
1. Το παιδί καταγγέλλει σεξουαλική κακοποίηση, περιγράφοντας με ακρίβεια τα γεγονότα του περιστατικού (πώς, πότε και πού συνέβη).
2. Υπάρχουν ευρήματα (φυσικά σημάδια κακοποίησης στα γεννητικά όργανα, στο σπέρμα, στα μαλλιά κ.λπ.).
3. Όταν περιγράφει τα γεγονότα, χρησιμοποιεί την κατάλληλη για την ηλικία του/της γλώσσα.
4. Παρουσιάζει οπισθοδρομικές συμπεριφορές (π.χ. νυχτερινή ενούρηση και σημάδια κατάθλιψης).
5. Αναφέρει ότι ο δράστης τον/την έβαλε να ορκιστεί και να υποσχεθεί ότι δεν θα μιλήσει ποτέ («Δεν θα πεις τίποτα. Είναι το μικρό μας μυστικό»).

6. Υπάρχουν ενδείξεις μεθοδικής σταδιακής κακοποίησης (έχει προηγηθεί η συγκεκριμένη διαδικασία από την επιλογή του θύματος μέχρι τη σεξουαλική κακοποίηση)

7. Διστάζει να μιλήσει για την κακοποίηση

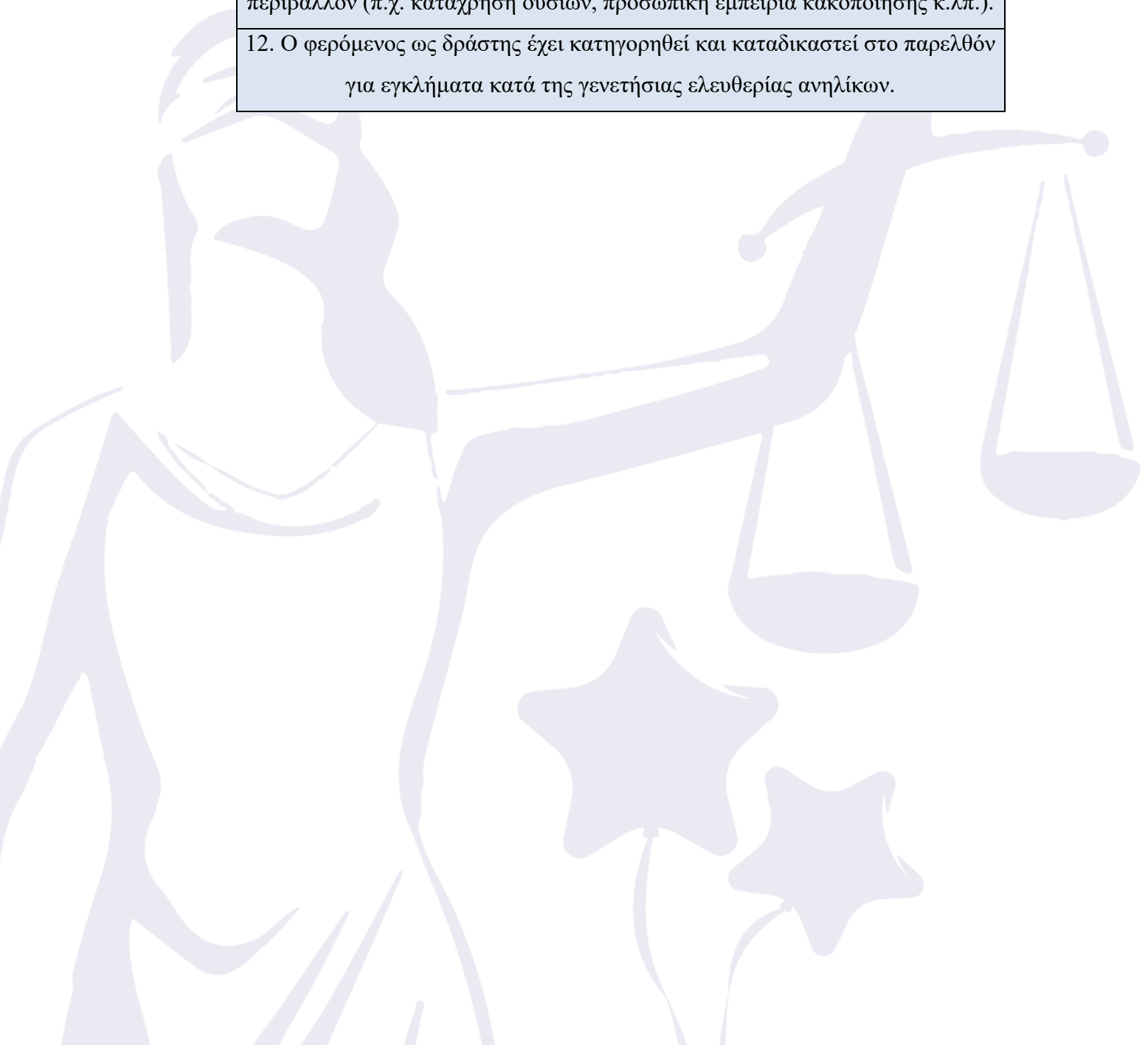
8. Πιστεύει ότι οι δηλώσεις του/της θα απογοητεύσουν το δράστη

9. Εκφράζει θυμό επειδή τόσο ο δράστης όσο και άλλα μέλη της οικογένειας δεν τον/την προστατεύσαν από τη θυματοποίηση.

10. Αποκαλύπτει την κακοποίηση πριν από την ανάπτυξη εχθρότητας μεταξύ των γονέων του και όχι μετά.

11. Ο φερόμενος ως δράστης προέρχεται από δυσλειτουργικό και επιβαρυσμένο περιβάλλον (π.χ. κατάχρηση ουσιών, προσωπική εμπειρία κακοποίησης κ.λπ.).

12. Ο φερόμενος ως δράστης έχει κατηγορηθεί και καταδικαστεί στο παρελθόν για εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας ανηλίκων.

Βιβλιογραφικές αναφορές & πρόσθετο υλικό ανάγνωσης

- Achenbach, T. M. (1991a). Manual for the Child Behavior Checklist/4-18 and 1991 Profile. Burlington, VT: University of Vermont Department of Psychiatry.
- Ahlquist, A. (2002). Child Maltreatment and domestic violence: Cognitive graphic interviewing (Διατίθεται από Ann Ahlquist, 11975, 45th Avenue, N. MN, 55442).
- Alaggia, R. (2004). Many ways of telling: expanding conceptualizations of child sexual abuse disclosure. *Child abuse & Neglect*, 28, 1213 - 1227.
- Alaggia, R., & Turton, J. V. (2005). Against the odds: The impact of woman abuse on maternal response to disclosure of child sexual abuse. *Journal of Child Sexual Abuse*, 14(4), 95-113.
- Alexander, K., Quas, J., & Goodman, G. (2002). Theoretical advances in understanding children's memory for distressing events: The role of attachment. *Developmental Review*, 22, 490-519.
- Alexander, K., Quas, J., Goodman, G., Ghetti, S., Edelstein, R., Redlich, A., Cordon, I., & Jones, D. (2005). Traumatic Impact Predicts Long - Term Memory for Documented Child Sexual Abuse. *Psychological Science*, 16, 33-40.
- Aldridge, J., Lamb, M., Sternberg, K., Orbach, Y., Esplin, P., & Browler, L. (2004). Using human figure drawing to elicit information from alleged sexual abuse victims. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 72(2), 304-316.
- Allen, B., & Tussey, C. (2012). Can Projective Drawings Detect if a Child Experienced Sexual or Physical Abuse?: A Systematic Review of the Controlled Research. *Trauma, Violence & Abuse*, 13(2), 97-111.
- Allgood, C., Hong, J., Gourdine, R., & Williams, A. (2011). Maltreatment of children with developmental disabilities: An ecological system analysis. Children & American Prosecutors Research Institute - National Center for the Prosecution of Child Abuse (2004). Investigation and Prosecution of child abuse. Thousand Oaks, CA: Sage.
- American Psychiatric Association, (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.). Washington, DC: Athor.
- Youth Services Review, 33, 1142-1148.
- Amir, G. M., & Lev-Wiesel, R. (2007). Dissociation as depicted in the traumatic event drawings of child sexual abuse survivors: A preliminary study. *The Arts in Psychotherapy*, 34, 114-123.

- Anderson, J., Ellefson, J., Lashley, J., Miller, A. L., Olinger, S., Russel, A., et al., (2010). The CornerHouse forensic protocol: RATAC, Thomas M, Cooley *Journal of Practical and Clinical Law*, 12, 193-331.
- Balogh, K., Salaets, H., & Van Schoor, D. (2018). *Interpreter-mediated child interviews: Tools for interprofessional training*. Lannoo Campus Publishers.
- Balogh, K., & Salaets, H. (Eds.). (2015). *Children and justice: Overcoming language barriers*. Cambridge: Intersentia.
- Battin, D. B., Ceci, S. J., & Lust, C. (2012). Do children really mean what they say? The forensic implications of preschoolers' linguistic referencing. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 33, 167-174.
- Brown, D. A. (2011). Η χρήση συμπληρωματικών τεχνικών δικανικών συνεντεύξεων με παιδιά. In M. E. Lamb., D. La Rooy, L. C. Malloy., C.Katz., (Eds.). *Children's Testimonies: A Handbook of Psychological Research AND Forensic Practice* 9pp.217-250) (2nd ed.). UK: Willey.
- Brown, D. A., Lamb, M., Pipe, M-E., Orbach, Y., & Lewis, C. (2005). Using drawings with children to elicit reports of touch after short and long delays. Paper represented at the Society for Applied Research in Memory, Victoria, NZ.
- Brown, D. A., Pipe, M-E., Lewis, C., Lamb, M., & Orbach, Y. (2007). Supportive or suggestive: Do human figure drawings help 5- to 7- year old children to report touch? *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 75, 3342.
- Bruck, M. (2009). Human figure drawings and children's recall of touching. *Journal of Experimental Psychology: Applied*, 15,361-374.
- Burkitt, E., Barrett, M., & Davis, A. (2009). Effects of different emotion terms on the size and colour of children's drawings. *International Journal of Art Therapy*, 14, 74-84.
- Candel, I., Memon, A., & Al-Harazi, F. (2007). Peer discussion affects children's memory reports. *Applied Cognitive Psychology*, 21, 1191-1199.
- Chae, Y., & Ceci, S. J. (2005). Individual differences in children's recall and suggestibility: The effect of intelligence, temperament, and selfperceptions. *Applied Cognitive Psychology: The Official Journal of the Society for Applied Research in Memory and Cognition*, 19(4), 383-407.
- Chae, Y., Goodman, G. S., Bederian-Gardner, D., & Lindsay, A. (2011). Methodological issues and practical strategies in researchon child maltreatment victims' abilities and experiences as witnesses. *Abuse and Neglect*, 35, 240-248.

- , Y., Goodman, G. S., Eisen, M., & Quin, J. (2011). Event memory and suggestibility in abuse and neglected children: Trauma - related psychopathology and cognitive functioning. *Journal of Experimental Child Psychology*, 110, 420-538.
- Cole, M., & Cole, S.R. (2001). *The development of children*. Topoi B Kai r. Athens: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ
- Cooper, A., Wallin, A. R., Quas, J. A., & Lyon, T. D. (2010). Maltreated and Nonmaltreated Children's Knowledge of the Juvenile Dependency Court System. *Child Maltreatment*, 15(3), 255-260.
- Davies, D. (2002). Interviewing children with disabilities; curriculum for the APSAC forensic interview clinic. American Professional Society on the Abuse of Children <http://apsac.fmhi.usf.edu/>
- Davies, D. & Faller, K. C. Faller. (2007). Interviewing Children With Special Needs. In: K. C. Faller (Ed.). *Interviewing Children about Sexual Abuse. Controversies and Best Practice* (pp. 152-163). Oxford: Oxford University Press.
- Davies, M., Patel, F., & Rogers, P. (2013). Examining the roles of victim-perpetrator relationship and emotional closeness in judgments toward a depicted child sexual abuse case. *Journal of interpersonal violence*, 28(5), 887-909.
- ENCLAVE Project (2022). Transnational Report. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: <https://enclaveproject.eu/?fbclid=IwAR28q81Ow7IxcQ4:MIwEdSh07SxqLug7n-YS6wUi5I9Vu69pAohhadXGdjVs>
- Faller, K. C. (2007). *Interviewing Children about Sexual Abuse. Controversies and Best Practice*. Oxford: Oxford University Press.
- Fontes, L. A. (2008). *Child Abuse and Culture: Working with Diverse Families*. New York: The Guilford Press.
- Fontes, L. A., & Faller, K. C. (2007). Interviewing Children about Sexual Abuse. *Controversies and Best Practice* (pp. 164-174). Oxford: Oxford University Press.
- Gekoski, A., Davidson, J. C., & Horvath, M. A. (2016). The prevalence, nature, and impact of intrafamilial child sexual abuse: findings from a rapid evidence assessment. *Journal of Criminological Research, Policy and Practice*.
- Growth, A.N, Stevenson T. M., (1990) *Anatomical drawings: For use in the investigation and intervention of child sexual abuse*, Forensic Mental Health Associates Publication
- Hitz, B., & Bauer, G. (2003). Drawings in forensic interviews of children. *American Prosecutors Research Institute. Update*, 16 (3), 1-2.
- Holmes, L., & Finnegan, M. (2002). The use of anatomical diagrams in child sexual abuse forensic interviews. *American Prosecutors Research Institute. Update*, 15 (5), 1-2.

Klein, M., Dorsch, C., & Hemmens, C. (2020). Talk to Me: An Analysis of Statutes Regulating Police Interviews of Child Victims. *Juvenile and Family Court Journal*, 71 (2), 5-19.

Διαθέσιμο στον σύνδεσμο:

<https://www.google.com/search?q=Comparing+the+NICHD+and+RATA.C+Child+Forensic+Interview+Approaches%E2%80%93Do+the+Differences+Matter%3F+Patti+Toth%2C+ID&oq=Comparing+the+NICHD+and+RATA+Child+Forensic+Interview+Approaches%E2%80%93Do+the+Differences+Matter%3F+Patti+Toth%2C+JD&as=chrome.69i57+1123j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8>

Lamb, M. E., Hershkowitz, I., Orbach, Y., & Esplin, P.W. (2008). *Tell me what happened: Structured Investigative Interviews of Victims and Witnesses*. Wiley.

Lamb, M. E., Orbach, Y., Hershkowitz, I., Esplin, P. W., & Horowitz, D. (2007). A structured forensic interview protocol improves the quality and informativeness of investigative interviews with children: A review of research using the NICHD Investigative Interview Protocol. *Child abuse & neglect*, 31(11-12), 1201-1231. ISO 690

National Children's Alliance (2017). *Standards for Accredited Members*. Διαθέσιμο στον σύνδεσμο:

https://ovc.ojp.gov/sites/g/files/xyckuh226/files/media/document/os_nca_standards_child_advocacy_centers-508.pdf

National Children's Advocacy Center (2011). *Effects of interviewer gender on disclosure*. Child Abuse Library on Line.

<http://www.nationalcac.org/professionals/images/stories/pdfs/effects%20of%20interviewer%20gender%20on%20disclosurebib3.pdf>

National Child Protection Training Center. (2011). *National Child Protection Training Center application package*. Διαθέσιμο στον σύνδεσμο:

<http://www.ncptc.org/vertical/Sites/%7B8634A6E1-FAD2-4381-99C0D55DC7E93C9410%7D/uploads/%7B9EFF5B6B-17D7-4367-BC937F7266694A1077%7D.PDF>

National Institute of Child Health and Human Development. (1999). *NICHD forensic interview protocol* (Available from Michael Lamb, National Institute of Child Health and Human Development, P.O Box 3006, Rockville, MD 20847).

Price, E. A., Ahern, E. C., & Lamb, M. E. (2016). Rapport-building in investigative interviews of alleged child sexual abuse victims. *Applied Cognitive Psychology*, 30(5), 743-749.

RE-TREAT Project (2022). Διαθέσιμο στον σύνδεσμο:

<https://sexualviolencejustice.eu/re-treat-project/>

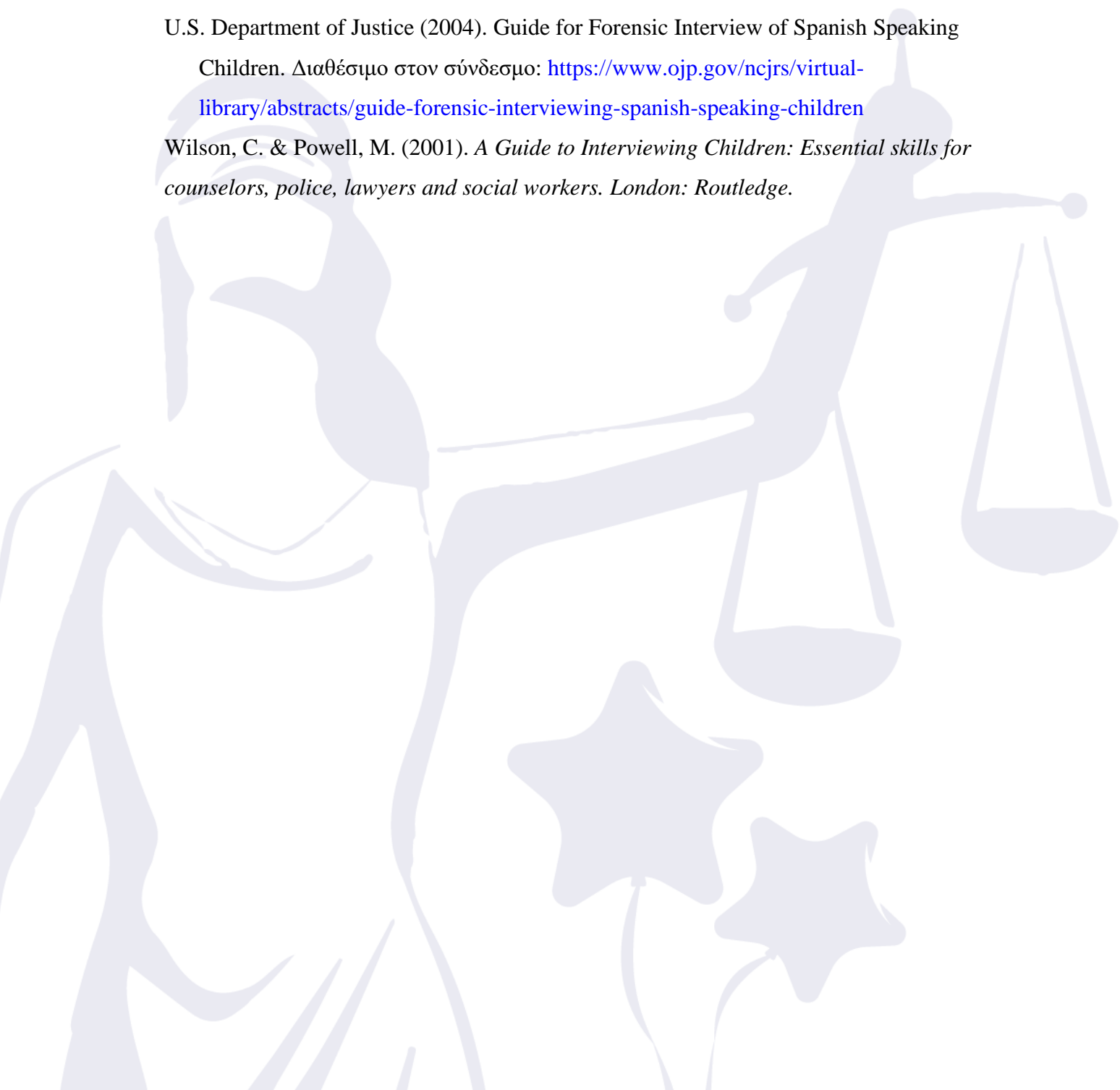
Scottish Executive (2003). Guidance Interviewing Child Witnesses and Victims in Scotland. Edinburgh: Author Shaffer, D. R. (2004). Developmental Psychology.

The Scottish Government. (2003). Guidance on Interviewing Child Witnesses in Scotland. Διαθέσιμο στον σύνδεσμο:

<https://www.gov.scot/binaries/content/documents/govscot/publications/advice-and-guidance/2011/12/guidance-joint-investigative-interviewing-child-witnesses-scotland/documents/0124263-pdf/0124263-pdf/govscot%3Adocument/0124263.pdf>

U.S. Department of Justice (2004). Guide for Forensic Interview of Spanish Speaking Children. Διαθέσιμο στον σύνδεσμο: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/guide-forensic-interviewing-spanish-speaking-children>

Wilson, C. & Powell, M. (2001). *A Guide to Interviewing Children: Essential skills for counselors, police, lawyers and social workers*. London: Routledge.

WSIC

*There is a way
out of violence!*

uc3m | Universidad
Carlos III
de Madrid

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
UNIVERSITY OF CRETE

KU LEUVEN

Το έργο αυτό συγχρηματοδοτείται από το πρόγραμμα «Δικαιοσύνη» της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

ENCLAVE

Enhancing the capacity of legal & justice
professionals on forensic interview procedures
for child victims and witnesses of violence

**Εκπαιδευτικό υλικό
για Επαγγελματίες της Ποινικής δικαιοσύνης
και Νομικούς
σχετικά με τη Δικανική Συνέντευξη
Παιδιών θυμάτων σεξουαλικής κακοποίησης**

ENCLAVE

Ενίσχυση της ικανότητας των επαγγελματιών νομικών υπηρεσιών και της δικαιοσύνης όσον αφορά τις διαδικασίες δικανικής συνέντευξης για παιδιά θύματα και μάρτυρες περιστατικών βίας

101005464 — ENCLAVE — JUST-AG-2020 / JUST-JACC-AG-2020

WP3. Εκπαιδευτικό υλικό για επαγγελματίες της ποινικής δικαιοσύνης και νομικούς σχετικά με τη δικανική συνέντευξη παιδιών θυμάτων σεξουαλικής κακοποίησης

Όλγα Θεμελή, Σοφία Θανασούλα, Μαρία Παναγιωτάκη Πανεπιστήμιο Κρήτης

Ιούλιος 2022

Το περιεχόμενο της παρούσας έκδοσης αποτελεί αποκλειστική ευθύνη του Προγράμματος ENCLAVE και δεν αντικατοπτρίζει απαραίτητα τη γνώμη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ούτε τα όργανα και οι οργανισμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης ούτε οποιοδήποτε πρόσωπο ενεργεί για λογαριασμό τους μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνο για τη χρήση των πληροφοριών που περιέχονται σε αυτό.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	4
Κεφάλαιο 1 - Διερεύνηση της αποκάλυψης της σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών	7
1.1 Σύνδρομο προσαρμογής στη σεξουαλική κακοποίηση παιδιών (CAAS):	7
1.2 Παράγοντες που επηρεάζουν τη διαδικασία αποκάλυψης	9
1.3 Μετά την αποκάλυψη.....	12
1.4 Καθοδήγηση για επαγγελματίες.....	13
Κεφάλαιο 2 - Πρότυπα ποιότητας της δικανικής συνέντευξης	19
2.1 Δικανικά πρωτόκολλα σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών – Μοντέλα δικανικής συνέντευξης.....	19
2.2 Δομή συνέντευξης	26
2.2.1 Φάση οικοδόμησης σχέσεων.....	26
Λειτουργία της μνήμης.....	28
Παράγοντες που επηρεάζουν τη μνήμη των παιδιών	31
2.2.2 Ουσιαστική φάση	32
2.2.3 Φάση ολοκλήρωσης της διαδικασίας	37
Κεφάλαιο 3 - Η χρήση εργαλείων	40
3.1 Πλεονεκτήματα	41
3.2 Μειονεκτήματα	41
3.3 Ανατομικά διαγράμματα	42
3.4 RATAC.....	45
3.5 Πλεονεκτήματα & Μειονεκτήματα.....	48
Κεφάλαιο 4: - Δικανικές συνεντεύξεις παιδιών με ειδικές ανάγκες	51
4.1 Αποτρεπτικοί παράγοντες για την αποκάλυψη της σεξουαλικής κακοποίησης: Γιατί τα παιδιά με ειδικές ανάγκες έχουν μεγαλύτερες δυσκολίες στην αποκάλυψη της σεξουαλικής κακοποίησης;	51
4.2 Προετοιμασία της δικανικής συνέντευξης	53
4.3 Η δικανική συνέντευξη	55
4.4 Η χρήση μη λεκτικών βοηθημάτων επικοινωνίας.....	57
Κεφάλαιο 5 - Πολιτισμική επάρκεια και ποικιλομορφία	60
5.1 Προετοιμασία της δικανικής συνέντευξης	61
5.2 Διεξαγωγή της δικανικής συνέντευξης.....	66
5.3 Ο ρόλος του διερμηνέα	67
Κεφάλαιο 6 - Σημαντικοί παράγοντες	70
6.1 Βασικές γνώσεις.....	71
6.2 Βασικές κατευθυντήριες γραμμές.....	73
6.2.1 Αναπτυξιακό στάδιο του εξεταζόμενου παιδιού	73
6.2.2 Διερεύνηση των γνώσεων και των ικανοτήτων του παιδιού στην ανάκριση.....	74
6.2.3 Διατύπωση και περιεχόμενο των ερωτήσεων	76

6.2.4 Αντικειμενικότητα του συνεντευκτή, ευελιξία και αποφυγή υπαινικτικών τεχνικών	79
6.2.5 Ο αποτελεσματικός συνεντευκτής.....	80
Κεφάλαιο 7 - Αξιολόγηση της αξιοπιστίας των ισχυρισμών.....	82
7.1 Κριτήρια αξιολόγησης της αξιοπιστίας των ισχυρισμών.....	82
7.2 Συνηθισμένα λάθη κατά την αξιολόγηση της αξιοπιστίας των ισχυρισμών	86
7.3 Σημαντικά στοιχεία που ενισχύουν την αξιοπιστία των ισχυρισμών ενός παιδιού για σεξουαλική θυματοποίηση	87
Βιβλιογραφικές αναφορές & πρόσθετο υλικό ανάγνωσης	90

Εισαγωγή

α. ΣΚΟΠΟΣ

Το ευρωπαϊκό έργο ENCLAVE «Ενίσχυση της ικανότητας των επαγγελματιών νομικών υπηρεσιών και της δικαιοσύνης σχετικά με τις διαδικασίες δικανικής συνέντευξης για παιδιά θύματα και μάρτυρες περιστατικών βίας» είναι ένα ερευνητικό έργο σε συνεργασία με πέντε κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) : Βέλγιο (BE), Εσθονία (EE), Ελλάδα (EL), Ιταλία (IT) και Ισπανία (ES). Αποτελεί συνέχεια του έργου RETREAT (JUST-AG-2019/JUST-JACC-AG-2019) «*Reshaping treatment approaches towards victims of sexual violence within criminal proceedings*» (Αναμόρφωση των προσεγγίσεων αντιμετώπισης των θυμάτων σεξουαλικής βίας στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών) - ένα ευρωπαϊκό έργο που αποσκοπεί στην ενίσχυση των διαδικαστικών και οργανωτικών αλλαγών στις ποινικές διαδικασίες, στο πλαίσιο του συστήματος δικαιοσύνης στην Ελλάδα, στην Ιταλία και στην Ισπανία για τη βελτίωση της ανταπόκρισής τους στις ιδιαίτερες ανάγκες των θυμάτων σεξουαλικών εγκλημάτων (έργο RETREAT, 2022).

Το έργο ENCLAVE επικεντρώνεται στη μεταχείριση των παιδιών θυμάτων και μαρτύρων σεξουαλικής βίας όσον αφορά την εφαρμογή της οδηγίας 2012/29/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25^{ης} Οκτωβρίου 2012, για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, τη στήριξη και την προστασία των θυμάτων εγκληματικών πράξεων (οδηγία για τα δικαιώματα των θυμάτων) και του πρωτοκόλλου δικανικής συνέντευξης στα πέντε ευρωπαϊκά συστήματα δικαιοσύνης. Το έργο αυτό έχει ως στόχο:

- Την ενίσχυση των ικανοτήτων και των γνώσεων των επαγγελματιών νομικών υπηρεσιών και της δικαιοσύνης σχετικά με τα αστικά, ποινικά και θεμελιώδη μέσα της ΕΕ που απευθύνονται σε παιδιά θύματα και μάρτυρες κακοποίησης,
- Την εξοικείωση επαγγελματιών διαφορετικών κλάδων, δηλαδή επαγγελματιών του νομικού και του δικαστικού τομέα και του προσωπικού οργανώσεων υποστήριξης θυμάτων που εργάζονται με παιδιά θύματα κακοποίησης, με αμοιβαία συνεργασία όσον αφορά το πρωτόκολλο της δικανικής συνέντευξης, με στόχο τη μεγιστοποίηση της ψυχικής ευημερίας των παιδιών,
- Την πρόληψη της δευτερογενούς θυματοποίησης και του εκ νέου τραυματισμού των παιδιών θυμάτων και μαρτύρων κακοποίησης και
- Τη βελτίωση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των επαγγελματιών νομικών υπηρεσιών και της δικαιοσύνης στη διασυνοριακή δικαστική συνεργασία μέσω της αμοιβαίας κατάρτισης και γνώσης.

β. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Όσον αφορά την ανάπτυξη των ικανοτήτων των επαγγελματιών της δικαιοσύνης και των νομικών, η κοινοπραξία, αξιολόγησε αρχικά τις ανάγκες των επαγγελματιών από τις συμμετέχουσες χώρες, διεξάγοντας συνεντεύξεις. Βασισόμενη στην υπάρχουσα βιβλιογραφία και τα ευρήματα της έκθεσης αξιολόγησης αναγκών, η κοινοπραξία ανέπτυξε ένα ολοκληρωμένο σύνολο εκπαιδευτικού υλικού όπου παρουσιάζονται τόσο πρακτικές, όσο και συμβουλές για την εφαρμογή του νομικού πλαισίου αναφορικά με τη διαδικασία της δικανικής συνέντευξης για παιδιά θύματα και μάρτυρες κακοποίησης, το οποίο αφορά ολόκληρη την ΕΕ και είναι σύμφωνο με την οδηγία 2012/29/ΕΕ. Αυτό το εκπαιδευτικό υλικό θα μεταφραστεί και θα προσαρμοστεί ώστε να ανταποκρίνεται στο εθνικό πλαίσιο των συμμετεχουσών χωρών, περιλαμβάνοντας, μεταξύ άλλων, πληροφορίες σχετικά με:

- > Το νομικό καθεστώς για παιδιά θύματα και μάρτυρες κακοποίησης: διεθνείς, περιφερειακοί, ενωσιακοί και εθνικοί κανονισμοί,
- > Τα δικαιώματα των ανήλικων θυμάτων / μαρτύρων όσον αφορά τη δικανική συνέντευξη και την ποινική διαδικασία: Πλαίσιο της ΕΕ, εθνική νομοθεσία,
- > Τις διαδικασίες δικανικών συνεντεύξεων: εθνική διαδικασία, συγκριτικές εφαρμογές,
- > Το ρόλο των διαφόρων επαγγελματιών νομικών υπηρεσιών και της δικαιοσύνης στη διαδικασία της δικανικής συνέντευξης με παιδιά,
- > Τον ρόλο των οργανώσεων υποστήριξης θυμάτων και
- > Τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των διαδικασιών.

Στη συνέχεια, οι εταίροι θα οργανώσουν μια σειρά περιφερειακών / εθνικών εκπαιδευτικών δράσεων με επαγγελματίες της ποινικής δικαιοσύνης και νομικούς στις αντίστοιχες χώρες. Τα σχόλια των συμμετεχόντων θα συλλεχθούν προκειμένου να γίνουν διορθώσεις και βελτιώσεις στο εκπαιδευτικό υλικό, αλλά και για να εκτιμηθεί η επίδραση των εκπαιδεύσεων στους συμμετέχοντες (εξέλιξη στις γνώσεις και στις αντιλήψεις). Τέλος, το υλικό θα επικαιροποιηθεί με βάση τα σχόλια των συμμετεχόντων στις εθνικές / περιφερειακές εκπαιδευτικές δράσεις. Στη συνέχεια, το εκπαιδευτικό υλικό θα διαμορφωθεί γραφιστικά και θα εκδοθεί απευθυνόμενο σε επαγγελματίες νομικούς.

γ. ΔΟΜΗ

Η διαδρομή για την εύρεση της ουσιαστικής αλήθειας είναι δαιδαλώδης και χρονοβόρα. Τα ανήλικα θύματα σεξουαλικής κακοποίησης εξακολουθούν να καλούνται αμέτρητες φορές να περιγράψουν το μαρτύριο της κακοποίησής τους στους επαγγελματίες των υπηρεσιών ψυχικής υγείας και του συστήματος ποινικής

δικαιοσύνης, οι οποίοι δεν έχουν λάβει -στην πλειοψηφία τους- καμία σχετική εκπαίδευση. Συχνά, η προσέγγιση που βασίζεται μόνο στην εμπειρία οδηγεί σε παραποίηση και διαστρέβλωση της μνήμης, δημιουργώντας υπερβολικό άγχος που επηρεάζει αρνητικά κάθε προσπάθεια ανάκλησης σημαντικών λεπτομερειών που θα μπορούσαν να ενισχύσουν την αξιοπιστία του θύματος και μια λανθασμένη διαμόρφωση της δικαστικής κρίσης. Με βάση τη μακροχρόνια εμπειρία επί του θέματος, φαίνεται ότι οι σύγχρονες κοινωνίες δοκιμάζουν στην πράξη την προβληματική και τις αρχές των φιλικών προς τα παιδιά προσεγγίσεων και, κυρίως, της φιλικής προς τα παιδιά Δικαιοσύνης. Διεθνείς οργανισμοί όπως τα Ηνωμένα Έθνη, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, το Συμβούλιο της Ευρώπης και άλλοι θέτουν, ως πρώτη γραμμή της στρατηγικής τους για την προάσπιση των δικαιωμάτων των παιδιών, την εφαρμογή καινοτόμων δράσεων που συνάδουν με τις παραπάνω αρχές και ειδικότερα με την Οδηγία για τα θύματα.

Σε διεθνές επίπεδο, η βέλτιστη πρακτική για τη συνέντευξη ανήλικων θυμάτων κακοποίησης θεωρείται ότι είναι η χρήση μιας δομημένης ή ημιδομημένης συνέντευξης («δικανική συνέντευξη») στο πλαίσιο της οποίας ο επαγγελματίας ακολουθεί ένα συγκεκριμένο Πρωτόκολλο ενεργειών από την αρχή έως το τέλος της διαδικασίας. Η διεθνής βιβλιογραφία έχει δείξει ότι η χρήση ενός Πρωτοκόλλου δικανικής συνέντευξης βελτιώνει τη μνήμη των θυμάτων, αυξάνει τον όγκο των πληροφοριών και παράγει μεγαλύτερες και πιο κατατοπιστικές απαντήσεις (Price, Ahern & Lamb, 2016).

Στόχος αυτού του εκπαιδευτικού υλικού είναι η απόκτηση εξειδικευμένων γνώσεων σε θέματα που σχετίζονται με τη δικανική συνέντευξη ανήλικων θυμάτων και μαρτύρων κακοποίησης. Απευθύνεται σε όλους τους επαγγελματίες που εμπλέκονται στη διερεύνηση καταγγελιών ανηλίκων.

Αφού γίνει λεπτομερής αναφορά στη διαδικασία αποκάλυψης της κακοποίησης, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στον τρόπο διεξαγωγής της δικανικής συνέντευξης σύμφωνα με τα διεθνώς αποδεκτά ως αξιόπιστα πρωτόκολλα. Κρίθηκε, επίσης, σκόπιμο να συμπεριληφθούν στον παρόντα οδηγό ενότητες σχετικά με τη δικανική εξέταση ιδιαίτερα ευάλωτων θυμάτων, όπως οι ανήλικοι με ειδικές ανάγκες και οι ανήλικοι από διαφορετικό πολιτισμικό πλαίσιο.

Καθώς ο τομέας της δικανικής συνέντευξης είναι εξαιρετικά ευρύς, ο οδηγός δεν ήταν δυνατόν να καλύψει τα πάντα. Ωστόσο, φιλοδοξεί να αποτελέσει ένα χρήσιμο εργαλείο γνώσης για τους επαγγελματίες ώστε να προστατεύσουν τα παιδιά από μια εκ νέου θυματοποίηση και να προστατεύσουν τα δικαιώματά τους.

Κεφάλαιο 1 - Διερεύνηση της αποκάλυψης της σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών

Η λέξη «αποκάλυψη» υποδηλώνει τη σημαντική δυσκολία που αντιμετωπίζει το ανήλικο θύμα στην προσπάθειά του να μιλήσει, φέρνοντας στο φως την κακοποίηση που ο δράστης το αναγκάζει να κρατήσει ως κρυφό και σκοτεινό μυστικό και να μην το αποκαλύψει. Πρόκειται για μια επίπονη και πολύπλοκη διαδικασία που έχει περιγραφεί ως τραυματική, ιδίως από παιδιά προσχολικής ηλικίας, παιδιά μειονοτικών εθνοτήτων και από ανήλικα θύματα που δεν είχαν την αναμενόμενη οικογενειακή υποστήριξη, καθώς και από μεγαλύτερα παιδιά, όπως οι έφηβοι. Η διαδικασία της αποκάλυψης ενέχει έναν ενεργό και ρευστό χαρακτήρα με την έννοια της συνεχούς αλλαγής και εξέλιξης, θέση που επιβεβαιώνεται τόσο από τα διάφορα στάδια που περιλαμβάνει (εκ των προτέρων αποκάλυψη, αποκάλυψη, μετά την αποκάλυψη) όσο και από τις αλληλεπιδράσεις που λαμβάνουν χώρα με τα εμπλεκόμενα πρόσωπα (π.χ. υπάλληλοι προανακριτικής διαδικασίας, ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί, δικηγόροι, δικαστικοί λειτουργοί, φροντιστές, σχολικό προσωπικό κ.λπ.)

1.1 Σύνδρομο προσαρμογής στη σεξουαλική κακοποίηση παιδιών (CAAS):

Η αποκάλυψη της κακοποίησης ενός παιδιού δεν είναι απλώς μια πράξη, αλλά μια δυναμική διαδικασία με επιμέρους στάδια κατά τα οποία το παιδί προσπαθεί να μοιραστεί το μαρτύριο της θυματοποίησής του. Πράγματι, το 1983, ο ψυχίατρος Roland Summit αναφέρθηκε για πρώτη φορά σε ένα άρθρο στην ύπαρξη ενός «συνδρόμου μη αποκάλυψης», το οποίο καλύπτει τις ακόλουθες πέντε φάσεις:

- α) Μυστικοπάθεια,
- β) Αίσθημα απόγνωσης, αδυναμίας και ανικανότητας,
- γ) Εγκλωβισμός και συμβιβασμός,
- δ) Καθυστέρηση της αποκάλυψης της οποίας το περιεχόμενο δεν είναι πειστικό και
- ε) Ανάκληση.

Η ύπαρξη των δύο πρώτων στοιχείων θεωρείται θεμελιώδης για τη διάγνωση του συνδρόμου της μη αποκάλυψης της κακοποίησης.

(α) Η μυστικοπάθεια

Στην πλειονότητα των περιπτώσεων η κακοποίηση λαμβάνει χώρα όταν το παιδί είναι μόνο του με το δράστη, ο οποίος τονίζει στο ανήλικο παιδί ότι οποιαδήποτε αποκάλυψη θα έχει ολέθριες συνέπειες τόσο για το ίδιο όσο και για τα αγαπημένα του πρόσωπα.

(β) Το αίσθημα της απόγνωσης, της αδυναμίας και της ανικανότητας

Οι ενήλικες συχνά έχουν αυξημένες προσδοκίες από τα παιδιά, για παράδειγμα ότι μπορούν να προστατεύσουν τον εαυτό τους, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη το γεγονός ότι τα παιδιά υποτάσσονται πλήρως σε σχέσεις εξουσίας, νιώθοντας αβοήθητα και ανίσχυρα (Summit, 1983). Ο δράστης εκμεταλλεύεται το γεγονός ότι οι ανήλικοι έχουν μάθει να υπακούουν στους μεγαλύτερους και να τους εκφράζουν την αγάπη τους, ιδίως όταν αυτοί είναι οι φροντιστές τους.

(γ) Εγκλωβισμός και συμβιβασμός

Για το θύμα που αντιμετωπίζει μια φαινομενικά μη αναστρέψιμη κατάσταση στην οποία αισθάνεται παγιδευμένο και απροστάτευτο, ο συμβιβασμός και η απόκρυψη μπορεί να φαίνεται ως η μόνη λύση. Προκειμένου να συμβιβαστεί, είναι ευκολότερο να κατηγορεί τον εαυτό του και να καταστέλλει τις δυσάρεστες και επώδυνες εμπειρίες καταπνίγοντάς τις.

(δ) Καθυστερημένη αποκάλυψη

Η πλειονότητα των θυμάτων δεν αποκαλύπτει την κακοποίηση για όσο χρονικό διάστημα αυτή λαμβάνει χώρα. Κατά κανόνα, όσοι αποφασίζουν να μιλήσουν, το κάνουν με σημαντική καθυστέρηση. Η μη έγκαιρη αναζήτηση βοήθειας και ο συχνά αντιφατικός και συγκεχυμένος τρόπος εξιστόρησης των γεγονότων καθιστά δύσκολη την κατανόηση της εμπειρίας του θύματος.

(ε) Η ανάκληση

Αμέσως μετά την αποκάλυψη, το παιδί συχνά μπορεί να έρθει αντιμέτωπο με τη δυσπιστία των άλλων, την έλλειψη υποστήριξης και την υπερβολική αναστάτωση που έχει προκληθεί. Έτσι, μπορεί να ανακαλέσει / αποσύρει τους αρχικούς ισχυρισμούς του/της σε μια προσπάθεια να αποκαταστήσει τη «ζημιά» και την ισορροπία στις σχέσεις. Ο φόβος της διάλυσης της οικογένειας και της συμπεριφοράς του δράστη στο μέλλον, το αίσθημα ντροπής και η αδυναμία αντιμετώπισης του συντριπτικού άγχους που προκαλεί η εμπλοκή των παιδιών στο μηχανισμό του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης (π.χ. καταθέσεις στο αστυνομικό τμήμα, στον ανακριτή, στη δικαστική

αίθουσα), σε συνδυασμό με την έλλειψη υποστήριξης, είναι από τους σημαντικότερους λόγους που δικαιολογούν αυτή την ασταθή συμπεριφορά. Όλα τα παραπάνω, δικαιολογούν την ανάγκη ενσωμάτωσης των γνώσεων της κλινικής ψυχολογίας σχετικά με το τραύμα, για τη σωστή ερμηνεία της συμπεριφοράς και των δηλώσεων των παιδιών-θύματων.

Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ, ότι λόγω της δυναμικής και πολυεπίπεδης φύσης της διαδικασίας της αποκάλυψης, ενδέχεται να μην ακολουθηθούν όλα τα στάδια. ○

Το σημαντικό είναι οι επαγγελματίες να αποκτήσουν γνώση τόσο των χαρακτηριστικών του συνδρόμου της μη αποκάλυψης της σεξουαλικής κακοποίησης όσο και των παραγόντων που παίζουν κυρίαρχο ρόλο στην απόκρυψη της κακοποίησης. Μόνο έτσι θα μπορέσουν να κατανοήσουν την πολυδιάστατη φύση της διαδικασίας της αποκάλυψης, θα κατανοήσουν τις αντιδράσεις και τα συναισθήματα του παιδιού και θα σεβαστούν την ανάγκη προστασίας του.

1.2 Παράγοντες που επηρεάζουν τη διαδικασία αποκάλυψης

Υπάρχουν πολλοί παράγοντες που φαίνεται να επηρεάζουν σημαντικά την αποκάλυψη του τραυματικού γεγονότος, όπως:

- **Ηλικία**

Τα μικρότερα παιδιά είναι πιο δύσκολο / απαιτητικό να αντιληφθούν ότι κακοποιούνται, θεωρούν τη συμπεριφορά των ενηλίκων ως φυσιολογική και δεν έχουν αντίληψη της σοβαρότητας αυτού που βιώνουν. Συχνά αποκαλύπτουν αυθόρμητα την κακοποίηση, αλλά δυσκολεύονται να καταθέσουν, ενώ οι δηλώσεις τους μπορεί να είναι σύντομες, αόριστες και γενικές. Τα θύματα είναι περισσότερο σε θέση να καταθέσουν μετά την ηλικία των 4 ετών, όταν έχει αρχίσει να αναπτύσσεται ο μηχανισμός της γνωστικής μνήμης. Η πιθανότητα αποκάλυψης της αλήθειας αυξάνεται σημαντικά με την ηλικία. Τα μεγαλύτερα παιδιά, αν αποκαλύψουν, αποκαλύπτουν την κακοποίηση που υπέστησαν, αργά, αλλά εσκεμμένα και με πρόθεση. Το αίσθημα ντροπής και ο κοινωνικός αντίκτυπος παραμένουν σημαντικοί ανασταλτικοί παράγοντες.

- **Φύλο**

Τα κορίτσια και οι γυναίκες είναι αυτές που υποφέρουν περισσότερο από εγκλήματα αυτού του είδους. Ωστόσο, τα αγόρια μπορεί να αποκαλύψουν τη σεξουαλική τους κακοποίηση με μεγαλύτερη δυσκολία και απροθυμία από ότι τα κορίτσια, λόγω της έντονης ανασφάλειας, του στιγματισμού και της κοινωνικής περιθωριοποίησης. Είναι σημαντικό το γεγονός ότι οι άνδρες που έχουν υποστεί σεξουαλική κακοποίηση στην παιδική ηλικία, αντιμετωπίζουν περισσότερα ψυχοκοινωνικά προβλήματα από ότι οι γυναίκες.

- **Η σχέση δράστη - θύματος**

Στην πλειονότητα των περιπτώσεων, τα παιδιά-θύματα κακοποιούνται από κάποιον γνωστό τους. Περίπου το ένα τρίτο των παιδιών γνωρίζουν το δράστη σε όλη τους τη ζωή, ενώ στο ένα πέμπτο περίπου των περιπτώσεων ο δράστης είναι ο πατέρας ή ο πατριός (Davies et al., 2013- Gekoski et al., 2016). Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να σημειωθεί ότι το παιδί αρνείται ή είναι απρόθυμο να μιλήσει όταν ο δράστης είναι στενό μέλος της οικογένειας. Αυτό έχει σημαντικό αντίκτυπο σε πολυάριθμα δικαιώματα (π.χ. το δικαίωμα της καταγγελίας για λογαριασμό τους, το δικαίωμα σε νομική συνδρομή, το δικαίωμα σε συνοδεία κ.λπ.) Συναισθήματα μοναξιάς, σύγχυσης, αμηχανίας, ντροπής, θυμού, καθώς και ενοχής κατακλύζουν την πλειοψηφία των παιδιών-θυμάτων, όταν αποφασίζουν να μοιραστούν το «μαρτύριο» της κακοποίησης που υπέστησαν από τον οικείο σε αυτά δράστη. Το θύμα, συνειδητοποιώντας ότι διακινδυνεύει τόσο τη σχέση με το πρόσωπο από το οποίο εξαρτάται, όσο και την ψυχική του/της υγεία, παγιδεύεται. Τελικά, μπορεί να εισέλθει σε μια «φάση αποφυγής» και να ενεργοποιήσει έναν μηχανισμό αυτοπροστασίας: την απώθηση. Έχει ειπωθεί δε, ότι η απώθηση «είναι η τέχνη του να ξέρεις πώς να μην ξέρεις».

- **Το πολιτισμικό πλαίσιο**

Οι ανήλικοι/ες που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες (μετανάστ(ρι)ες, πρόσφυγες/ προσφύγισες, άποροι/ες κ.λπ.) μπορεί να αποθαρρύνονται περισσότερο να αποκαλύψουν το τραυματικό γεγονός, νιώθοντας ακόμη πιο ανήμποροι, ανυπεράσπιστοι και αδύναμοι. Επιπλέον, η πιθανότητα αποκάλυψης μειώνεται σημαντικά σε κοινωνίες όπου τα θέματα που σχετίζονται με τη σεξουαλική δραστηριότητα θεωρούνται ταμπού και είναι πιθανό να οδηγήσουν στην απομόνωση ολόκληρης της οικογένειας.

- **Φόβος αντιποίνων**

Ο δράστης συχνά απειλεί με αντίποινα αν δημοσιοποιηθεί αυτό που συμβαίνει. Κατά κύριο λόγο, εκφοβίζει το θύμα λέγοντάς του ότι θα κάνει κακό στα αγαπημένα του πρόσωπα, ιδίως στη μητέρα του. Οι απειλές κατά των ατόμων που αγαπάει ιδιαίτερα είναι πολύ πιο αποτελεσματικές από τις απειλές εναντίον του ίδιου του παιδιού, καθώς ο δράστης έχει μεταθέσει την ευθύνη για την ασφάλεια και την προστασία των μελών της οικογένειάς του στο θύμα.

- **Το άγχος των αρνητικών αντιδράσεων των γονέων**

Στην πλειονότητα των περιπτώσεων, το θύμα αφενός καθυστερεί σημαντικά την αποκάλυψη της σεξουαλικής του κακοποίησης και αφετέρου βασανίζεται από ενοχές, καθώς συχνά κατηγορείται από τους γονείς (π.χ. ότι εξαιτίας αυτού θα υποστεί αυστηρή τιμωρία, όπως φυλάκιση). Έτσι, η πλειονότητα των παιδιών-θυμάτων αρνούνται να ενημερώσουν την αστυνομία σε περίπτωση που ο δράστης είναι ο γονέας. Τα παιδιά φοβούνται ιδιαίτερα τις αντιδράσεις των γονέων, ιδίως σε περιπτώσεις αιμομιξίας και πιστεύουν ότι μπορεί να τιμωρηθούν ως ψεύτες. Η αποτρεπτική και καχύποπτη συμπεριφορά των γονέων ενισχύει το αίσθημα ντροπής και μαζί με αυτό την απόφαση να κρύψουν την κακοποίηση. Στις ΗΠΑ, μόνο ένα στα δύο παιδιά γίνεται πιστευτό από τουλάχιστον έναν γονέα και ένα στα τέσσερα παιδιά πιέζεται να αποσύρει τις κατηγορίες. Από την άλλη πλευρά, τα παιδιά τα οποία γίνονται πιστευτά και λαμβάνουν θετική και υποστηρικτική απάντηση μετά την αποκάλυψη, είναι λιγότερο πιθανό να αναπτύξουν σοβαρή ψυχοπαθολογία ως αποτέλεσμα της σεξουαλικής κακοποίησης.

- **Το αίσθημα της συνενοχής και της ευθύνης**

Τα παιδιά που έχουν πέσει θύματα θεωρούν ότι είναι σε μεγάλο βαθμό υπεύθυνα για την κακοποίησή τους. Πιο συγκεκριμένα, είναι σύνθητες η κακοποιητική κατάσταση να είναι προοδευτική και η σχέση να σεξουαλικοποιείται σιγά-σιγά οδηγώντας σε μια κανονικοποίηση από την πλευρά του θύματος, το οποίο αισθάνεται ότι «συνεργάστηκε» στην κακοποιητική κατάσταση, παρόλο που αυτό δεν είναι αληθές. Κατά συνέπεια, είναι μια συνηθισμένη αντίδραση να «αυτοενοχοποιείται» για την κακοποίηση που έχει βιώσει και να αναλαμβάνει μέρος ή, συχνά, το σύνολο της ευθύνης για τα δεινά που έχει υποστεί. Το συναίσθημα αυτό είναι πιο έντονο στα μικρότερα παιδιά αλλά και στα κορίτσια, στα οποία ο δράστης συνήθως μεταφέρει την ευθύνη, τονίζοντας ότι τα ίδια το προκάλεσαν.

- **Παράγοντες κινδύνου**

Οι δράστες αναζητούν παιδιά που είναι αξιόπιστα, ιδιαίτερα ευάλωτα, εκμεταλλευόμενοι τις αδυναμίες του οικογενειακού πλαισίου και την ανάγκη του παιδιού για αγάπη και φροντίδα προκειμένου να δημιουργήσουν σχέση εμπιστοσύνης μαζί τους. Η έλλειψη συζυγικής αρμονίας των γονέων, ο αδύναμος δεσμός τους με το παιδί, η ενδοοικογενειακή βία και η γονεϊκή τιμωρητική συμπεριφορά, η απόρριψη των ερωτήσεων σχετικά με τη σεξουαλικότητα και η πρόωπη έναρξη της σεξουαλικής δραστηριότητας αποτελούν παράγοντες κινδύνου. Τα παιδιά με νευροαναπτυξιακές διαταραχές, διαταραχές συμπεριφοράς και προβλήματα όρασης, λόγου και ακοής ανήκουν στην ομάδα υψηλού κινδύνου για θυματοποίηση.

- **Χρήση εξουσίας από το δράστη**

Ο δράστης συχνά χρησιμοποιεί διάφορες τεχνικές για να υποτάξει τον/την ανήλικο/η: παραχώρηση ειδικών προνομίων, αγορά ακριβών υλικών αγαθών, διαστρέβλωση και παραποίηση των κοινωνικά αποδεκτών αρχών και αξιών, θεώρηση της σεξουαλικής κακοποίησης ως φυσιολογικής συμπεριφοράς και μετατόπιση της ευθύνης στο θύμα. Επίσης, πείθει το παιδί ότι η αποκάλυψη των αδικημάτων θα έχει δραματικές συνέπειες, καθώς εκείνο θα είναι αυτό που τελικά θα κατηγορηθεί και θα τιμωρηθεί.

1.3 Μετά την αποκάλυψη

Εξ ορισμού, η διαδικασία της αποκάλυψης δημιουργεί συχνά σύγχυση και αμφιθυμία, προκαλώντας αυξημένη στεναχώρια. Η καθυστέρηση της αποκάλυψης σχετίζεται με την εμφάνιση διαταραχής μετατραυματικού στρες, οπότε η άμεση αποκάλυψη του τι συνέβη είναι τρόπον τινά ευεργετική. Η απόκρυψη, επιτρέποντας τη συνέχιση της κακοποίησης, εμποδίζει την έναρξη της θεραπείας, επιδεινώνει το άγχος και αυξάνει την ευαλωτότητα στην εμφάνιση αρνητικών ψυχολογικών συνεπειών. Σε ορισμένες περιπτώσεις η αποκάλυψη μπορεί να είναι λυτρωτική, ενώ σε άλλες μπορεί να είναι επιβαρυντική. Η πλειονότητα των ανηλίκων δηλώνει ότι η αποκάλυψη όχι μόνο δεν δημιουργεί αίσθημα ανακούφισης, αλλά αντίθετα οδηγεί σε ιδιαίτερη ψυχολογική επιβάρυνση με πολλαπλές ευθύνες. Η δημόσια αποκάλυψη είναι ιδιαίτερα επώδυνη για το σεξουαλικά κακοποιημένο παιδί, ιδίως αν ο δράστης είναι μέλος της οικογένειας.

Μερικές φορές, ο βαθμός του τραύματος εξαρτάται και η συνέχεια συνδέεται, επίσης, με την αντίδραση μετά την αποκάλυψη, δηλαδή με τον τρόπο με τον οποίο το παιδί-θύμα αντιμετωπίζεται από την οικογένειά του/της και το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης, μετά την αποκάλυψη του γεγονότος.

1.4 Καθοδήγηση για επαγγελματίες

Η καλύτερη κατανόηση της διαδικασίας που ακολουθεί ένα παιδί στην προσπάθειά του να αποκαλύψει το συμβάν, ο εντοπισμός των ανασταλτικών παραγόντων και η διερεύνηση των επιπτώσεων της μακροχρόνιας απόκρυψης θα βοηθήσει σημαντικά τους επαγγελματίες στην αποτελεσματικότερη διαχείριση περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης, ενθαρρύνοντας τα ανήλικα θύματα να αποκαλύψουν το συμβάν και προστατεύοντάς τα ταυτόχρονα από τον κίνδυνο πιθανής δευτερογενούς θυματοποίησης από το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης.

Όταν ένα παιδί αποκαλύπτει σεξουαλική κακοποίηση:

1. Πιστέψτε το παιδί.
2. Παραμείνετε ήρεμοι.
3. Επιλέξτε ένα ασφαλές μέρος για να μιλήσετε, στο οποίο προστατεύεται η ιδιωτική ζωή του παιδιού.
4. Πείτε στο παιδί ότι δε συμβαίνει μόνο σ' αυτό, αλλά ότι υπάρχουν πολλά παιδιά που κακοποιούνται.
5. Μη δίνετε υποσχέσεις που δε μπορείτε να τηρήσετε.
6. Μην κρίνετε το δράστη και τις πράξεις του.
7. Αναφέρετε αμέσως το περιστατικό.
8. Προετοιμάστε το παιδί για το τι πρόκειται να συμβεί στη συνέχεια.
9. Μην προσπαθήσετε να διερευνήσετε τους ισχυρισμούς του ανηλίκου.
10. Αναζητήστε υποστήριξη για τον εαυτό σας.

1. Πιστέψτε το παιδί.

Το πιο σημαντικό πράγμα που μπορείτε να κάνετε για το παιδί είναι να του δημιουργήσετε την πεποίθηση ότι δεν αμφισβητείτε τις δηλώσεις του/της σχετικά με τη σεξουαλική κακοποίηση. Με άλλα λόγια, πείτε του/της ότι τον/την πιστεύετε. Πέρα από αυτό, δεν είναι στο χέρι σας να τον/την προστατεύσετε από το μαρτύριο που συνεπάγεται μια δημόσια αποκάλυψη όπου θα εμπλακούν και άλλα πρόσωπα. Δεν έχετε, για παράδειγμα, την εξουσία να αποφασίσετε για την απομάκρυνση του

παιδιού από το σπίτι του/της, αλλά και τους αρμόδιους επίσημους φορείς και υπηρεσίες που θα κληθούν. Σε αυτή την πρώτη φάση, το περισσότερο που μπορείτε να προσφέρετε είναι να ακούσετε τι λέει το παιδί, παρέχοντάς του ασφάλεια και εξηγώντας του ότι αυτό που συμβαίνει πρέπει να σταματήσει. Μην επικρίνετε, ακούστε το παιδί και ωθήστε το να αναπτύξει την ιστορία του, αποφεύγοντας όμως - όσο το δυνατόν περισσότερο- να κάνετε στοχευμένες ερωτήσεις σχετικά με το γεγονός. Η διαδικασία της αποκάλυψης είναι δύσκολη και επώδυνη για το θύμα. Το παιδί πρέπει να γνωρίζει ότι υπάρχει ένας ενήλικας που το πιστεύει και μπορεί να το βοηθήσει. Αυτό είναι που χρειάζεται. Αν συνειδητοποιήσει ότι αμφισβητείτε την αλήθεια των ισχυρισμών του/της, θα αισθανθεί ακόμη πιο ανυπεράσπιστος/η και απελπισμένος/η.

2. Διατηρήστε την ψυχραιμία σας και παρέχετε συναισθηματική υποστήριξη

Πριν το παιδί αποκαλύψει πλήρως την κακοποιητική εμπειρία, μπορεί να δοκιμάσει τις αντιδράσεις σας. Οι αρχικές σας αντιδράσεις, οι εκφράσεις του προσώπου σας και τα λόγια σας θα καθορίσουν αν θα συνεχίσει με την αποκάλυψη ή αν θα επιλέξει να ανακαλέσει όσα σας έχει εκμυστηρευτεί μέχρι εκείνη τη στιγμή. Ως εκ τούτου, αποφύγετε να δείχνετε σοκαρισμένοι, αναστατωμένοι, θυμωμένοι ή αηδιασμένοι από αυτά που ακούτε. Συχνά τα θύματα αντιλαμβάνονται ότι δεν είστε σε θέση να διαχειριστείτε όλες τις λεπτομέρειες και προσπαθούν να σας προστατεύσουν αποκαλύπτοντας ένα μέρος μόνο των πραγματικών περιστατικών. Κατανοήστε τις δυσκολίες του παιδιού να μιλήσει για όσα του συμβαίνουν και σεβαστείτε τα συναισθήματα ντροπής, φόβου και ενοχής που το κατακλύζουν στην προσπάθειά του να μοιραστεί μαζί σας την κακοποίηση. Κατανοήστε τις αναστολές των αλλοδαπών παιδιών να μιλήσουν για θέματα που αποτελούν ταμπού στο δικό τους πολιτισμικό πλαίσιο. Επίσης, να γνωρίζετε, ότι μπορεί -λόγω της ευάλωτης θέσης του/της- να παρεξηγήσει τη συμπεριφορά σας. Ελέγξτε τις αντιδράσεις σας και αποφύγετε με κάθε τρόπο την έκφραση συναισθημάτων θυμού. Το παιδί είναι πιθανό να καταλάβει εσφαλμένα ότι ο αποδέκτης του θυμού σας είναι το ίδιο και όχι ο δράστης. Με άλλα λόγια, θα πιστέψει ότι είστε θυμωμένος/η μαζί του/της, επιβεβαιώνοντας τα λόγια του δράστη («αν μιλήσεις, θα θυμώσουν πολύ μαζί σου και θα μπλέξεις»). Σε περίπτωση που δεν καταφέρετε να ελέγξετε τις αντιδράσεις σας, είναι σημαντικό να διευκρινίσετε στο θύμα ότι είστε θυμωμένοι με το δράστη και όχι με το ίδιο, καθώς κανένας ενήλικας δεν επιτρέπεται να συμμετέχει σε σεξουαλικές δραστηριότητες με παιδιά. Όταν το παιδί αισθανθεί ασφαλές και ικανοποιημένο με τον τρόπο που έχετε αντιδράσει μέχρι στιγμής, θα νιώσει άνετα και μπορεί ακόμη και να σας αποκαλύψει τις λεπτομέρειες του τραυματικού περιστατικού. Να θυμάστε ότι

δεν είστε εκεί για να ανακρίνετε. Όταν ολοκληρώσει την αποκάλυψη της κακοποίησης είναι σημαντικό να του πείτε ότι χαίρεστε που σας εκμυστηρεύτηκε τι του συμβαίνει, ότι κρίνεται η συμπεριφορά του δράστη και όχι του παιδιού και ότι θα προσπαθήσετε να το προστατεύσετε.

3. Επιλέξτε ένα ασφαλές μέρος για να μιλήσετε, στο οποίο προστατεύεται η ιδιωτική ζωή του παιδιού.

Αποφύγετε να μιλήσετε σε δημόσιο χώρο, όπως μια αίθουσα διδασκαλίας, για να αποφύγετε τη διαρροή πληροφοριών. Είναι επιτακτική ανάγκη να διασφαλιστεί το απόρρητο και η εμπιστευτικότητα των λεγομένων του θύματος. Δώστε χρόνο στο παιδί να σας πει ό,τι θέλει να σας πει, αλλά μην το πιέζετε και μην επιμένετε σε συγκεκριμένες ερωτήσεις. Να θυμάστε ότι δεν έχετε τον ρόλο του ερευνητή και ότι αν εμπλακείτε σε αυτή τη διαδικασία μπορεί να κάνετε περισσότερο κακό παρά καλό, παραποιώντας τη μαρτυρία του παιδιού. Υπάρχουν ούτως ή άλλως εξειδικευμένοι επαγγελματίες που θα αναλάβουν την ερευνητική διαδικασία. Ωστόσο, αν ο/η ανήλικος/η επιθυμεί να σας πει τις λεπτομέρειες της κακοποίησής του/της, μην τον/την αποθαρρύνετε λέγοντας ότι δεν είστε το κατάλληλο πρόσωπο για να ασχοληθείτε με μια τέτοια περίπτωση. Ακούστε τον/την προσεκτικά και δώστε του/της τον χρόνο που χρειάζεται. Το σημαντικότερο πράγμα σε αυτό το στάδιο, αφού τον/την ακούσετε προσεκτικά, είναι να τον/την προετοιμάσετε για τη συμμετοχή άλλων. Με απλά λόγια, είναι πολύ χρήσιμο να ενημερώσετε το παιδί, ότι όσα σας είπε θα διαβιβαστούν στους αρμόδιους φορείς, ώστε να λάβουν μέτρα για τον τερματισμό της κακοποίησης και την προστασία του στο μέλλον. Δεν μπορείτε να κάνετε τίποτα. Με αυτόν τον τρόπο τον/την προετοιμάζετε να αποκαλύψει την κακοποίηση σε άλλους και ταυτόχρονα τον/τη βοηθάτε να καταλάβει ότι δεν προδίδετε την εμπιστοσύνη που σας έχει δείξει.

4. Πείτε στο παιδί ότι δε συμβαίνει μόνο σ' αυτό, αλλά ότι υπάρχουν πολλά παιδιά που κακοποιούνται.

Το θύμα συχνά πιστεύει ότι είναι το μόνο άτομο που βιώνει τέτοια κακοποίηση. Θα είναι μεγάλη ανακούφιση αν του/της πείτε ότι και άλλα παιδιά έχουν βιώσει ή βιώνουν παρόμοιες καταστάσεις. Για να τον/την κάνετε να νιώσει πιο άνετα, μπορείτε να αναφέρετε ότι γνωρίζετε και εσείς οι ίδιοι τέτοια περιστατικά. Είναι τότε ευκολότερο για το ανήλικο θύμα να ξεπεράσει το αίσθημα ντροπής και τις αναστολές, αποκαλύπτοντας επιτέλους την εμπειρία του σε κάποιον που θα το καταλάβει πραγματικά- χωρίς, όμως, να κανονικοποιείται η παιδική κακοποίηση και να υποβαθμίζεται ο πόνος του θύματος. Είναι επίσης σημαντικό να ενσταλάξετε στο

παιδί την ελπίδα ότι όπως και στα άλλα θύματα, είναι δυνατόν να σταματήσει την κακοποίηση και να αλλάξει τη ζωή του.

5. Μη δίνετε υποσχέσεις που δε μπορείτε να τηρήσετε.

Είναι σημαντικό να αποφεύγετε να υπόσχεστε πράγματα που δεν είναι στο χέρι σας να αλλάξουν, όπως ότι θα διασφαλίσετε ότι το παιδί-θύμα θα απομακρυνθεί από το περιβάλλον κακοποίησης, ότι ο δράστης δε θα τολμήσει να τον/την πλησιάσει ξανά ή ότι από εδώ και στο εξής δε θα ξανασυμβεί τίποτα. Η τήρηση αυτών των υποσχέσεων είναι μη ρεαλιστική και σίγουρα δεν εξαρτάται από εσάς. Το μόνο που μπορείτε να κάνετε είναι να «είστε εκεί» τώρα, τη στιγμή που το παιδί σας χρειάζεται. Είστε το άτομο που του/της έχει δημιουργήσει ένα αίσθημα ασφάλειας και εμπιστοσύνης. Άλλοι θα προσπαθήσουν να σταματήσουν την κακοποίηση, αλλά εσείς θα είστε πάντα στο μυαλό του παιδιού το πρόσωπο στο οποίο βασίστηκε, βρίσκοντας το θάρρος να αποκαλύψει την κακοποίησή του. Αν δίνετε υπερβολικές υποσχέσεις, τα παιδιά δε θα καταλάβουν γιατί δε μπορείτε να τις τηρήσετε και θα απογοητευτούν. Μπορεί να μετανιώσουν για την εμπιστοσύνη που σας έδειξαν και θα νομίζουν ότι είστε ένας ακόμη αναξιόπιστος ενήλικας. Έτσι, μπορείτε να πείτε εξαρχής: «Θα κάνω ό,τι μπορώ για να σε βοηθήσω. Να ξέρεις ότι είμαι πάντα εδώ για σένα όποτε θέλεις να μου μιλήσεις».

6. Μην κρίνετε το δράστη και τις πράξεις του.

Όταν ένα παιδί κακοποιείται από ένα οικείο πρόσωπο, συχνά βιώνει αντικρουόμενα συναισθήματα για το δράστη και βρίσκεται σε μεγάλη αμφιθυμία. Το παιδί μπορεί να αγαπάει το άτομο, αλλά όχι την κακοποιητική συμπεριφορά. Να θυμάστε ότι σε πολλές περιπτώσεις ο δράστης είναι ο γονέας, ο φροντιστής που το παιδί εξακολουθεί να αγαπά και να χρειάζεται. Αν εκφραστείτε αρνητικά, είναι πιθανό το παιδί να υπερασπιστεί τον εαυτό του, να στραφεί εναντίον σας και να ανακαλέσει όλους τους αρχικούς ισχυρισμούς περί σεξουαλικής κακοποίησης.

7. Αναφέρετε αμέσως το περιστατικό.

Μάθετε πού μπορείτε να αναφέρετε το περιστατικό σεξουαλικής κακοποίησης που σας αποκαλύφθηκε. Είναι πολύ σημαντικό να ενημερώσετε το παιδί ότι θα πρέπει να αναφέρετε τα όσα σας είπε στις υπηρεσίες που είναι αρμόδιες για την αντιμετώπιση του προβλήματος.

8. Προετοιμάστε το παιδί για το τι πρόκειται να συμβεί στη συνέχεια.

Θα πρέπει να πείτε στο παιδί με ειλικρίνεια τι θα συμβεί αφού ενημερωθούν οι αρμόδιες υπηρεσίες για τους ισχυρισμούς του (π.χ. ότι θα μιλήσει σε κοινωνικό λειτουργό ή ότι θα κληθεί στο αστυνομικό τμήμα για κατάθεση κ.λπ.).

Εάν δε γνωρίζετε τις διαδικασίες που θα ακολουθήσουν πείτε στο παιδί την αλήθεια, λέγοντας ότι άτομα πιο αρμόδια από εσάς θα του/της εξηγήσουν τι ακριβώς θα συμβεί. Συνειδητοποιώντας ότι, προφανώς, οι γονείς θα το μάθουν, καθησυχάστε, όσο μπορείτε, τον φόβο του/της. Ο δράστης θα έχει εκφοβίσει πολλές φορές το θύμα λέγοντάς του ότι αν προδώσει το μυστικό του, θα υπάρξουν σοβαρές συνέπειες (π.χ. το παιδί θα πάει στη φυλακή και ότι θα υπάρξουν αντίποινα προς τους οικείους του), γεγονός που συχνά θέτει σε κίνδυνο την εμπιστοσύνη του παιδιού-θύματος στην αποκάλυψη της κακοποίησης.

Καθησυχάστε τον/την λέγοντας ότι καμία απειλή από το δράστη δε θα πραγματοποιηθεί, καθώς ο σκοπός των απειλών ήταν να μην αποκαλυφθεί η κακοποίηση (π.χ. «Αυτό που συνέβη δεν είναι δικό σου λάθος. Δεν θα πας φυλακή. Αυτές ήταν απειλές για να μην πεις ποτέ το μυστικό σε κανέναν»).

9. Μην προσπαθήσετε να διερευνήσετε τους ισχυρισμούς του ανηλίκου.

Να θυμάστε πάντα ότι οι κατάλληλοι επαγγελματίες θα εξετάσουν διεξοδικά τους ισχυρισμούς του ανηλίκου. Εσείς είστε το πρόσωπο στο οποίο αποκαλύφθηκε για πρώτη φορά η κακοποίηση, όχι ένας ερευνητής. Ενθαρρύνετε την ελεύθερη αφήγηση των γεγονότων, μη διακόπτετε και μη ζητάτε λεπτομέρειες. Κάντε ερωτήσεις μόνο για να βεβαιωθείτε ότι καταλαβαίνετε ακριβώς τι σας έχει πει το παιδί, για να βεβαιωθείτε ότι το παιδί μιλάει για τη σεξουαλική κακοποίηση (π.χ. αν ο ανήλικος σας πει ότι ο θείος του είναι κακός μαζί του, μπορείτε να ρωτήσετε: «Δεν καταλαβαίνω τι εννοείς όταν λες ότι είναι κακός μαζί σου. Τι σημαίνει για εσένα “κακός”; Μπορείς να το εξηγήσεις καλύτερα;») Είναι σημαντικό, πριν απευθυνθείτε στους αρμόδιους, να έχετε εύλογες υποψίες ότι το παιδί σας έχει αποκαλύψει πιθανή κακοποίηση.

10. Ζητήστε υποστήριξη για τον εαυτό σας.

Η σεξουαλική κακοποίηση των παιδιών είναι η χειρότερη μορφή κακοποίησης που μπορούν να υποστούν. Είναι πιθανόν ο ρόλος που έχετε αναλάβει να σας κάνει να βιώσετε διάφορα συναισθήματα (π.χ. θυμός, οργή, λύπη κ.λπ.) που θα είναι ιδιαίτερα εξαντλητικά. Η συναισθηματική σας κατάσταση μπορεί να επιβαρυνθεί σημαντικά ανάλογα με τον τρόπο με τον οποίο το θύμα σας αποκάλυψε την κακοποίηση και τις λεπτομέρειες της κακοποίησης που σας ανέφερε. Εσείς ή ένα αγαπημένο σας

πρόσωπο μπορεί επίσης να έχετε / έχει βιώσει κάποιου είδους βία κατά την παιδική σας / παιδική του ηλικία και τώρα να αντιμετωπίζετε την επανεμφάνιση τραυματικών αναμνήσεων. Ίσως, τέλος, παρά τις δικές σας προσπάθειες και παρά την ενεργοποίηση των αρμόδιων υπηρεσιών και φορέων, το σύστημα -για διάφορους λόγους- απέτυχε να προστατεύσει το παιδί. Τότε είναι πιθανό να σας κατακλύσουν συναισθήματα απογοήτευσης και θυμού. Σε αυτές τις περιπτώσεις, αναζητήστε ψυχολογική υποστήριξη, θα σας βοηθήσει σημαντικά.

Κεφάλαιο 2 - Πρότυπα ποιότητας της δικανικής συνέντευξης

2.1 Δικανικά πρωτόκολλα σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών – Μοντέλα δικανικής συνέντευξης

Η βέλτιστη πρακτική διεθνώς για την απόκτηση αξιόπιστης μαρτυρίας από τα παιδιά είναι η χρήση μιας δομημένης ή ημιδομημένης συνέντευξης («δικανική συνέντευξη») στην οποία ο επαγγελματίας ακολουθεί ένα συγκεκριμένο πρωτόκολλο, από την αρχή έως το τέλος της διαδικασίας. Η διεθνής βιβλιογραφία έχει δείξει ότι η χρήση ενός πρωτοκόλλου δικανικής συνέντευξης βελτιώνει τη μνήμη των θυμάτων, αυξάνει τον όγκο των πληροφοριών και παράγει μεγαλύτερες και πιο πλούσιες σε πληροφορίες απαντήσεις.

Ως εκ τούτου, προκειμένου να διασφαλιστεί η ασφάλεια και η προστασία (άρθρο 18) στη συμμετοχή των παιδιών-θυμάτων σε όλα τα στάδια της διαδικασίας, θα πρέπει να απαιτείται η χρήση ενοποιημένων πρωτοκόλλων, βασισμένων σε επιστημονικά στοιχεία (για περισσότερες πληροφορίες, βλ. κεφάλαιο 6).

Η βιβλιογραφία κάνει διάκριση μεταξύ μοντέλων συνέντευξης, εργαλείων και λεκτικών και μη λεκτικών τεχνικών (π.χ. ανατομικά διαγράμματα, ιχνογράφημα κ.λπ.). Τα ερευνητικά ευρήματα θεωρούν τη συνέντευξη ως το κύριο εργαλείο για την άντληση πλούσιων και ταυτόχρονα αξιόπιστων πληροφοριών.

Τα κύρια μοντέλα συνέντευξης είναι:

- *Η γνωστική συνέντευξη (CI)*
- *Το Πρωτόκολλο του Εθνικού Ινστιτούτου Παιδικής Υγείας και Ανθρώπινης Ανάπτυξης (NICHD)*
- *Η «τυφλή» συνέντευξη*
- *Η ανοικτή τυφλή συνέντευξη («Open - ended blind interview»)*
- *Η τεχνική της αφηγηματικής επεξεργασίας («Narrative Elaboration Technique» - NET)*
- *Η συνέντευξη με την τεχνική της αφής. («Touch survey»)*
- *Η συνέντευξη με τη βοήθεια υπολογιστή («Computer-assisted interviewing» - CAI)*

Όλοι οι τύποι προφορικών δικανικών συνεντεύξεων, παρά τις επιμέρους διαφορές τους, υποδηλώνουν την τήρηση επιμέρους σταδίων - φάσεων. Η βιβλιογραφία έχει ήδη δείξει από τη δεκαετία του 1980 ότι η αξιοπιστία των δηλώσεων των παιδιών, ο όγκος των πληροφοριών, η ανάκληση λεπτομερειών και η ποιότητα των αποδεικτικών στοιχείων που λαμβάνονται αυξάνονται σημαντικά όταν χρησιμοποιούνται δομημένα πρωτόκολλα.

Οι δομημένες δικανικές συνεντεύξεις ακολουθούν συγκεκριμένα βήματα, χρησιμοποιούν συγκεκριμένες και σαφώς καθορισμένες τεχνικές, υιοθετούν βασικές αρχές και τηρούν έναν συγκεκριμένο κώδικα συμπεριφοράς από όλους τους επαγγελματίες που θα έρθουν σε επαφή με το θύμα.

Ο ακριβής αριθμός των σταδίων μιας συνέντευξης μπορεί να ποικίλλει, καθώς υπάρχουν πρωτόκολλα που αποτελούνται από τρία στάδια και άλλα που διαχωρίζουν ορισμένα από τα παραπάνω στάδια, με αποτέλεσμα να προκύπτουν περισσότερα. Ωστόσο, η φιλοσοφία τους και οι γενικές αρχές που τα διέπουν είναι κοινές.

Ειδικότερα, τα πιο αξιόπιστα και έγκυρα εγκληματολογικά πρωτόκολλα περιλαμβάνουν συνήθως τα ακόλουθα στάδια:

- Προετοιμασία της συνέντευξης - προπαρασκευαστικές διαδικασίες
- Αξιολόγηση των αντιληπτικών ικανοτήτων του ανηλίκου
- Αξιολόγηση της ικανότητας διάκρισης μεταξύ αλήθειας / ψεύδους
- Αξιολόγηση του αναπτυξιακού σταδίου
- Οικοδόμηση μιας σχέσης εμπιστοσύνης και ασφάλειας μεταξύ του συνεντευκτή και του παιδιού
- Επεξήγηση των κανόνων της συνέντευξης
- Εισαγωγή στο υπό διερεύνηση θέμα
- Ενθάρρυνση της ελεύθερης αφήγησης των γεγονότων
- Χρήση μη κατευθυντικών, ανοικτών ερωτήσεων για την ανάδειξη σημαντικών σημείων και λήψη περισσότερων λεπτομερειών
- Ολοκλήρωση / κλείσιμο της συνέντευξης

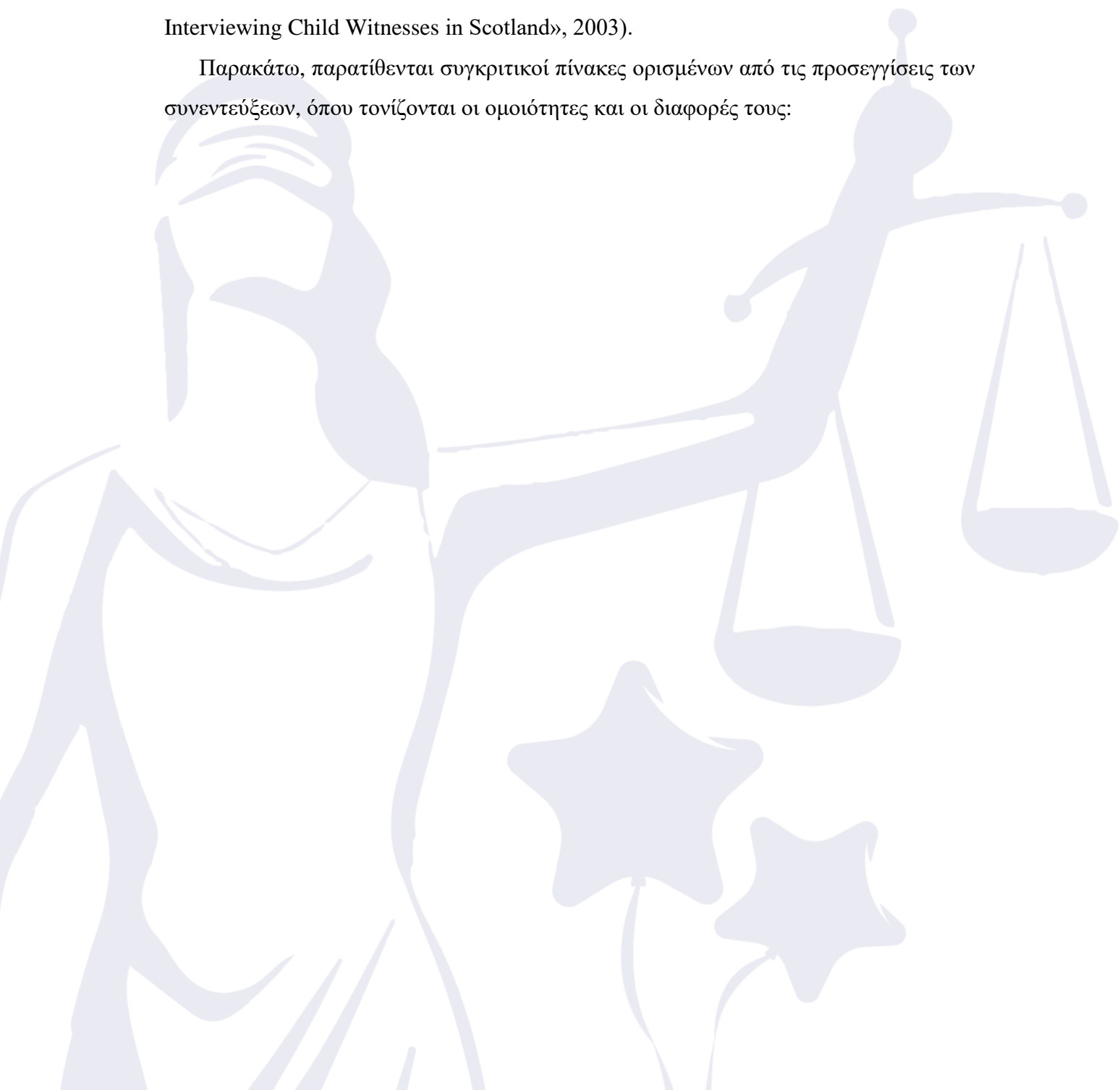
Ένα από τα σημαντικότερα και πιο αξιόπιστα μοντέλα συνέντευξης για τη λήψη της κατάθεσης ενός παιδιού είναι το Πρωτόκολλο Δικανικής Συνέντευξης του NICHD (Lamb & Stenberg, 1999- National Institute of Child Health and Human Development - NICHD, 1999), το οποίο αποτέλεσε τη βάση για την ανάπτυξη άλλων πρωτοκόλλων συνέντευξης που ακολούθησαν, όπως το Πρωτόκολλο δικανικής συνέντευξης της Πολιτείας του Μίσιγκαν [State of Michigan Forensic Interview Protocol] (2005), ο

Οδηγός συνέντευξης παιδιού της Πολιτείας της Ουάσιγκτον [Washington State Child Interview Guide] (2007) και η Δομή δικανικής συνέντευξης [Forensic Interview Structure] - NCAC Alabama (2018).

Χρησιμοποιούμενο για τη λήψη της κατάθεσης παιδιών θυμάτων / μαρτύρων κακοποίησης, το Μνημόνιο Καλής Πρακτικής («The Memorandum of Good Practice - Home Office», 1992, 2002) ακολουθεί τα εξής στάδια: α) δημιουργία υποστηρικτικού κλίματος, β) ελεύθερη αφήγηση, γ) χρήση ερωτήσεων για την απόκτηση πληροφοριών και δ) ολοκλήρωση της συνέντευξης.

Αντίστοιχα, ο σκοτσέζικος οδηγός συνέντευξης για παιδιά-μάρτυρες προτείνει πέντε στάδια: α) γνωριμία με το παιδί, β) οικοδόμηση σχέσης εμπιστοσύνης, γ) ελεύθερη αφήγηση, δ) ερωτήσεις και ε) ολοκλήρωση της συνέντευξης («Guidance on Interviewing Child Witnesses in Scotland», 2003).

Παρακάτω, παρατίθενται συγκριτικοί πίνακες ορισμένων από τις προσεγγίσεις των συνεντεύξεων, όπου τονίζονται οι ομοιότητες και οι διαφορές τους:

Πίνακας 1. Σύγκριση προσεγγίσεων συνέντευξης*

Μέρη / Τεχνικές	Προσεγγίσεις με βάση το NICHD (με έμφαση στις προφορικές εξιστορήσεις)	Προσεγγίσεις με βάση το RATAC (CornerHouse / Finding Words / ChildFirst)
Εισαγωγικές οδηγίες (ή «βασικοί κανόνες»)	Διαδικασία - ο συνεντευκτής εξηγεί τις προσδοκίες (όπως «Διόρθωσέ με αν κάνω λάθος») και τις αποδεκτές απαντήσεις (όπως «Δεν ξέρω») νωρίς στη συνέντευξη και περιλαμβάνει παραδείγματα πρακτικής με μικρά παιδιά.	Οδηγίες που δεν περιλαμβάνονται στην αρχή, αλλά ενισχύονται κατά τη διάρκεια της συνέντευξης «όταν παρουσιάζεται η ευκαιρία».
Υπόσχεση να πει την αλήθεια- με ή χωρίς αξιολόγηση της ικανότητας διάκρισης μεταξύ αλήθειας / ψεύδους	Συνήθως ζητείται από το παιδί να υποσχεθεί ότι θα λέει την αλήθεια σε γλώσσα κατάλληλη για το αναπτυξιακό του στάδιο, Η ικανότητα διάκρισης μεταξύ αλήθειας / ψεύδους των μικρών παιδιών μπορεί να αξιολογηθεί με παραδείγματα.	Δεν περιλαμβάνεται - Οι οδηγίες του RATAC αποθαρρύνουν τις συζητήσεις αλήθειας / ψεύδους στην αρχή της συνέντευξης.
Αφηγηματική Πρακτική Γεγονότων (ή «εκπαίδευση στη βιοματική μνήμη»)	Σημαντικό στάδιο της συνέντευξης που χρησιμοποιείται για την οικοδόμηση σχέσης και για την αξιολόγηση της χρήσης και της κατανόησης της γλώσσας από το παιδί - χρησιμοποιούνται προσκλήσεις ανοιχτού τύπου για να εκμαιεύσουν ουδέτερες ή θετικές αφηγήσεις γεγονότων.	Δεν ορίζεται ρητά ως ξεχωριστό στάδιο ή στοιχείο της συνέντευξης.
Χρήση σχεδίων	Τα σχέδια (συνήθως ουδέτερα ως προς το φύλο) χρησιμοποιούνται με φειδώ και γενικά μόνο μετά την αποκάλυψη, όταν οι προσπάθειες να αποσπαστούν προφορικές αφηγήσεις κατά τη διάρκεια της ουσιαστικής ανάκρισης ήταν ανεπαρκείς.	Ενθαρρύνεται η χρήση σχεδίων με διάφορους τρόπους, ξεκινώντας με «εικόνες προσώπου», «οικογενειακούς κύκλους» και ανατομικά λεπτομερή σχέδια στην αρχή της συνέντευξης (βλ. περιγραφές που ακολουθούν).
Εικόνα προσώπου	Δεν περιλαμβάνεται.	Όταν είναι μικρότερο από 8 ετών, επιλογή του παιδιού αν είναι 8-10 ετών -ο συνεντευκτής χρησιμοποιεί μπλοκ με τρίποδο για να ζωγραφίσει το πρόσωπο του παιδιού και να κάνει ερωτήσεις- μέρος του σταδίου της σχέσης μαζί με τους οικογενειακούς κύκλους.
Οικογενειακοί κύκλοι	Δεν περιλαμβάνεται.	Όταν το παιδί είναι μικρότερο των 11 ετών (και μεγαλύτερης ηλικίας αν το επιλέξει ο συνεντευκτής), θέτει ερωτήσεις και σχεδιάζει κύκλους που αντιπροσωπεύουν με ποιους ζει το παιδί και βοηθούν στη δόμηση της έκθεσης του παιδιού.

Πίνακας 1. Σύγκριση των προσεγγίσεων συνέντευξης* *συνέχεια*

Μέρη / Τεχνικές	Προσεγγίσεις με βάση το NICHD (με έμφαση στις προφορικές εξιστορήσεις)	Προσεγγίσεις με βάση το RATAC (CornerHouse / Finding Words / ChildFirst)
Αναγνώριση ανατομίας	Δεν περιλαμβάνεται.	Χρησιμοποιούνται λεπτομερή ανατομικά σχέδια για να διαπιστωθεί αν τα παιδιά κάτω των 6 ετών μπορούν να διακρίνουν το φύλο και αν τα παιδιά κάτω των 10 ετών μπορούν να ονομάσουν τα μέρη του σώματος.
Αίτημα για επαφή (για εισαγωγή του θέματος προβληματισμού)	Δεν περιλαμβάνεται.	Ερωτήσεις Ναι / Όχι (και παρακολούθηση) σχετικά με το θετικό και αρνητικό άγγιγμα για παιδιά κάτω των 10 ετών
Μη υπαινικτική μετάβαση (για την εισαγωγή του θέματος προβληματισμού)	Ξεκινάει με το «Πες μου γιατί είσαι εδώ σήμερα» για όλα τα παιδιά και, ανάλογα με τις ανάγκες, χρησιμοποιεί την εξέλιξη των ερωτήσεων που γίνεται σταδιακά πιο άμεση (βλ., για παράδειγμα, τη «Συνέντευξη δέκα βημάτων» του Lyon).	«Τι γνωρίζεις για το ότι ήρθες εδώ σήμερα;» μπορεί να χρησιμοποιηθεί με παιδιά ηλικίας 10 ετών και άνω, αλλά συνήθως όχι με μικρότερα παιδιά.
Ουσιαστική ερώτηση (ονομάζεται «Σενάριο κακοποίησης» στο πρωτόκολλο RATAC)	Έμφαση σε: <ul style="list-style-type: none"> Πρόσκληση για εξιστορήση (όπως «Πες μου για...», «Πες μου περισσότερα» και «Τι συνέβη στη συνέχεια;»). Μη κατευθυντικές ερωτήσεις ανοικτού τύπου για όλες τις ηλικίες (και ελαχιστοποίηση της χρήσης ερωτήσεων αναγκαστικής επιλογής). Σταδιακή μετάβαση, ανάλογα με τις ανάγκες, σε πιο άμεσες ερωτήσεις. «Σύζευξη» ανοικτών αιτημάτων παρακολούθησης για περισσότερες πληροφορίες μετά από άμεσες ερωτήσεις ή σύντομες απαντήσεις. Πιο εστιασμένες τεχνικές ανοικτού τύπου, όπως η συνειρμική ανάκληση και ο χρονικός διαχωρισμός για την ανάδειξη λεπτομερειών. 	Το μοντέλο «Διαδικασία της Έρευνας» ευνοεί λιγότερες ερωτήσεις ελεύθερης ανάκλησης / έμμεσες ερωτήσεις και περισσότερες άμεσες ερωτήσεις (συμπεριλαμβανομένων των ερωτήσεων Ναι / Όχι και πολλαπλής επιλογής) με νεαρά παιδιά και εκείνα με μεγαλύτερο συναισθηματικό τραύμα- θεωρεί ότι οι πιο έμμεσες ερωτήσεις (ελεύθερη και εστιασμένη ανάκληση) είναι πιο κατάλληλες με μεγαλύτερα παιδιά και εκείνα που είναι λιγότερο συναισθηματικά τραυματισμένα- δεν πρέπει να τίθενται παραπλανητικές ερωτήσεις.
Χρήση ανατομικών κούκλων	Γενικά δεν χρησιμοποιείται	Οι συνεντευκτές ενθαρρύνονται να χρησιμοποιούν κούκλες υπό κατάλληλες συνθήκες.

Πηγή: Klein, M., Dorsch, C., & Hemmens, C. (2020). Talk to Me: An Analysis of Statutes Regulating Police Interviews of Child Victims. *Juvenile and Family Court Journal*, 71(2), 5-19.

Η βασική δομή ενός πρωτοκόλλου δικανικής συνέντευξης περιλαμβάνει σε όλες τις περιπτώσεις την τήρηση τριών σταδίων / φάσεων:

- α) Φάση οικοδόμησης σχέσεων**
- β) Ουσιαστική φάση**
- γ) Φάση κλεισίματος**

Συγκεκριμένα στάδια ακολουθούνται και από άλλα πρωτόκολλα συνέντευξης διαφορετικής λογικής, όπως η «Γνωστική συνέντευξη»:

- Εισαγωγή (προσπάθεια δημιουργίας σχέσης εμπιστοσύνης)
- Αφήγηση των γεγονότων
- Διερεύνηση του τρόπου κωδικοποίησης των μνημονικών αποτυπωμάτων
- Περίληψη - Ανακεφαλαίωση
- Κλείσιμο

Στην αναθεωρημένη της μορφή, η Γνωστική συνέντευξη περιλαμβάνει επτά στάδια. Ο στόχος του εμπλουτισμού της ήταν να προσπαθήσει να ενισχύσει τη μνήμη του παιδιού τόσο για το γενικό πλαίσιο όσο και για τις συγκεκριμένες λεπτομέρειες:

- Γνωριμία και δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης και ενσυναίσθησης
- Επεξήγηση των στόχων της συνέντευξης
- Ενθάρρυνση της ελεύθερης ανάκλησης - χρήση ανοικτών ερωτήσεων
- Εστιασμένες ανοικτές / κλειστές ερωτήσεις
- Ενθάρρυνση της ανάκλησης σε διαφορετικές χρονικές ακολουθίες και αλλαγή προοπτικής
- Περίληψη
- Κλείσιμο

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι όλα τα λεκτικά εργαλεία απαιτούν την εφαρμογή όλων των σταδίων χωρίς παραλείψεις, συγχωνεύσεις ή άλλες αλλαγές προκειμένου να πραγματοποιηθεί μια αξιόπιστη κατάθεση. Δεδομένου ότι κανένα πρωτόκολλο δεν μπορεί να εξαλείψει πλήρως τον κίνδυνο καθοδήγησης, υποβλητικότητας και υποκειμενικότητας εκ μέρους του επαγγελματία / συνεντευκτή, είναι σημαντικό το πρωτόκολλο να εφαρμόζεται με τον ορθότερο δυνατό τρόπο, ώστε να περιορίζονται τα σημαντικά σφάλματα.

Δομή της συνέντευξης

A) Φάση οικοδόμησης σχέσεων

- Χαιρετισμός με τον επαγγελματία
- Έγκαιρη εμπλοκή - εμπιστοσύνη
- Οδηγίες συνέντευξης
- Εκπαίδευση βιωματικής μνήμης / Ελεύθερη αφηγηματική πρακτική ενός ουδέτερου περιστατικού
- Λήψη πληροφοριών για την οικογένεια του θύματος

B) Ουσιαστική φάση

- Μετάβαση στα ουσιώδη ζητήματα
- Ελεύθερη αφηγηματική περιγραφή
- Ανοιχτές ερωτήσεις για περισσότερες λεπτομέρειες
- Διευκρινιστικές ερωτήσεις

Γ) Φάση κλεισίματος

- Περίληψη των όσων ανέφερε ο/η ανήλικος/η
- Ευχαριστίες (π.χ. *«Σε ευχαριστώ πολύ που μου μίλησες σήμερα. Ξέρω πόσο δύσκολο ήταν για σένα», «Ήσουν πολύ γενναίος/α. Σε ευχαριστώ πολύ για όσα μου είπες»*).
- Πληροφορίες για το τι πρόκειται να ακολουθήσει
- Αναζήτηση έμπιστων προσώπων
- Ενθάρρυνση
- Απευαισθητοποίηση - απαλλαγή

2.2 Δομή συνέντευξης

Η δικανική συνέντευξη θα πρέπει να είναι σύμφωνη με την Οδηγία για τα δικαιώματα των θυμάτων, και συγκεκριμένα με το δικαίωμα στην πληροφόρηση, το δικαίωμα στη συμμετοχή, το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή και το δικαίωμα στην αξιοπρέπεια.

2.2.1 Φάση οικοδόμησης σχέσεων

Πρόκειται για ένα εξαιρετικά σημαντικό στάδιο, καθώς το αποτέλεσμα του θα καθορίσει την επιτυχία ή την αποτυχία της όλης διαδικασίας. Εδώ θα γίνει προσπάθεια να οικοδομηθεί μια σχέση εμπιστοσύνης και να δημιουργηθεί ένα κλίμα ασφάλειας πάνω στο οποίο θα στηριχθούν τα επόμενα στάδια.

Όπως έχει δείξει η έρευνα, η σχέση εμπιστοσύνης που θα δημιουργηθεί θα παίζει σημαντικό ρόλο στην αυτοαποκάλυψη και στην ακρίβεια των αναφορών του παιδιού. Η ενσυναίσθηση είναι η πιο σημαντική δεξιότητα που είναι θεμελιώδης, καθώς αποτελεί τη βάση της ουσιαστικής επικοινωνίας.

Αυτό συνδέεται άμεσα με το δικαίωμα συμμετοχής του ανήλικου θύματος (άρθρο 10). Για να εξασφαλιστεί αυτή η συμμετοχή, είναι απαραίτητο να διασφαλιστεί ότι το θύμα είναι επαρκώς ενημερωμένο (άρθρα 6 και 7, που συνδέονται επίσης με τα δικαιώματά του), και ότι έχει ελαχιστοποιηθεί το στρες.

Η παράλειψη αυτού του βήματος συνιστά σοβαρό σφάλμα που μπορεί να υπονομεύσει την όλη διαδικασία δημιουργίας και ανάδειξης συναισθημάτων στο σύνολό της, θέτοντας, με τη σειρά του, υπό αμφισβήτηση τη νομιμότητα της ακολουθούμενης διαδικασίας και, κατά συνέπεια, την αξιοπιστία της μαρτυρίας. Με άλλα λόγια, αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο κάθε προσπάθειας για τη διερεύνηση της αλήθειας των ισχυρισμών του παιδιού και ταυτόχρονα για την προστασία του από πιθανή εκ νέου θυματοποίηση.

Η αποτυχία ή η παραμέληση εκ μέρους των επαγγελματιών να δημιουργήσουν μια σχέση εμπιστοσύνης και ένα άνετο, ασφαλές και υποστηρικτικό κλίμα θα επηρεάσει αρνητικά τον ερευνητικό χαρακτήρα της διαδικασίας, επιφέροντας μόνο αρνητικά αποτελέσματα.

Άλλωστε, στη διεθνή βιβλιογραφία η χρήση του όρου «δικανική συνέντευξη» σε αντιδιαστολή με τους όρους «Προανάκριση» και «Ανάκριση», υπογραμμίζει την ανάγκη εγκατάλειψης αναχρονιστικών πρακτικών και υιοθέτησης φιλικών προς τα

παιδιά διαδικασιών που εξυπηρετούν το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού, κατά τη λήψη της κατάθεσης των παιδιών θυμάτων / μαρτύρων κακοποίησης.

Η ποιότητα της σχέσης που θα αναπτυχθεί μεταξύ των δύο μερών και το είδος της αλληλεπίδρασης που θα δημιουργηθεί παίζουν καθοριστικό ρόλο. Ο σκοπός της γνωριμίας με τον/την ανήλικο/η είναι να δημιουργηθεί μια σχέση οικειότητας και εγγύτητας, βοηθώντας τον/την να διαχειριστεί αποτελεσματικότερα το άγχος του/της και να αντιμετωπίσει τους φόβους του/της.

Εισαγωγή - Το καλωσόρισμα του παιδιού

- Παρουσιάστε τον εαυτό σας και εξηγήστε το ρόλο σας. Παρουσιάστε κάθε άτομο και εξηγήστε το ρόλο των επαγγελματιών που θα συμμετάσχουν στη δικανική συνέντευξη.
- Εξηγήστε το λόγο και το σκοπό της συνέντευξης.
- Ενημέρωση του παιδιού για τα δικαιώματά του, π.χ. το δικαίωμα σε επαρκή και σχετική πληροφόρηση (άρθρα 6 και 7), το δικαίωμα να συνοδεύεται (άρθρα 33 και 20γ) κ.λπ.
- Ενημερώστε για τη διαδικασία λαμβάνοντας υπόψη το αναπτυξιακό στάδιο και το γνωστικό επίπεδο του παιδιού.
- Απαντήστε σε ερωτήσεις και προσπαθήστε να καθησυχάσετε τους φόβους του/της.
- Παρουσιάστε τις εγκαταστάσεις, την αίθουσα συνεντεύξεων και τη διπλανή αίθουσα και τον τεχνικό εξοπλισμό. Ενημερώστε για την παρουσία κάμερας και την οπτικοακουστική καταγραφή της συνέντευξης.

Χτίσιμο σχέσεων

- Αφήστε το παιδί να νιώσει άνετα και οικεία στο δωμάτιο.
- Διατηρήστε οπτική επαφή και αποφύγετε τη σωματική επαφή.
- Ενθαρρύνετε τον/την να σας μιλήσει για ουδέτερα θέματα που τον/την ενδιαφέρουν.
- Ακούστε προσεκτικά και προσπαθήστε να χρησιμοποιήσετε απλές ερωτήσεις για να μάθετε περισσότερα για τα ενδιαφέροντα και την καθημερινή του/της ζωή.

Η ενημέρωση σχετικά με τη διαδικασία που θα ακολουθηθεί, η λεπτομερής εξήγηση των κανόνων της και η πρόσκληση για συζήτηση επί ουδέτερου θέματος προωθούν τη συμμετοχή του ανήλικου σε αυτή τη διαδικασία και του προσφέρουν έναν συνοδό στη δύσκολη πορεία προς την εύρεση της ουσιαστικής αλήθειας.

Βασικοί κανόνες

Εξηγήστε τους βασικούς κανόνες στο παιδί πριν ξεκινήσετε τη συνέντευξη:

«Αν δεν καταλαβαίνεις την ερώτηση που σου κάνω, σε παρακαλώ πες το μου και θα προσπαθήσω ξανά.»

«Αν δεν καταλαβαίνω κάτι καλά ή αν λέω κάτι λάθος, σε παρακαλώ διόρθωσέ με.»

«Αν νιώσεις άσχημα κάποια στιγμή, σε παρακαλώ πες μου το ή δείξε το μου με κάποιον τρόπο.»

«Σε παρακαλώ πες μου μόνο την αλήθεια και μίλησέ μου μόνο για πράγματα που πραγματικά συνέβησαν.»

«Αν δεν είσαι σίγουρος/η για την απάντηση, σε παρακαλώ πες μου “δεν ξέρω”, “δεν είμαι σίγουρος/η” ή “δεν θυμάμαι”. Θα καταλάβω.»

« Σε παρακαλώ πολύ, μην κάνεις εκτιμήσεις ή υποθέσεις.»

«Όταν λες κάτι, ακόμα κι αν νομίζεις ότι το ξέρω, πες το οπωσδήποτε.»

«Όταν μου λες κάτι, μην ξεχνάς ότι δεν ήμουν εκεί. Δεν ξέρω τι συνέβη. Σε παρακαλώ πες μου λεπτομερώς τι συνέβη από την αρχή μέχρι το τέλος.»

«Υπόσχομαι ότι δε θα σου θυμώσω για οτιδήποτε μου πεις.»

«Αν κουραστείς, ενημέρωσέ με για να κάνουμε ένα διάλειμμα.»

Όσο καλύτερα κατανοήσει ο ανήλικος το πλαίσιο και τον σκοπό της συνεργασίας με τον επαγγελματία, τόσο πιο θετική ατμόσφαιρα θα δημιουργηθεί. Οι ειδικοί προτείνουν σε αυτό το στάδιο, να συζητάτε ανώδυνα θέματα, ώστε το παιδί να αισθανθεί πιο άνετα και φιλικά και να αποφεύγετε τις βιαστικές άμεσες αναφορές στο υπό εξέταση θέμα.

Ταυτόχρονα, σε αυτή τη φάση, θα ζητηθεί για πρώτη φορά η εξάσκηση της βιωματικής μνήμης για ένα ουδέτερο γεγονός, έτσι ώστε στο δεύτερο στάδιο ο/η ανήλικος/η να είναι καλύτερα προετοιμασμένος/η όταν θα χρειαστεί να ανακαλέσει μνημονικά ίχνη του κρίσιμου γεγονότος. Όπως σωστά επισημαίνεται, τα παιδιά που έχουν εξασκηθεί στην ανάκληση πληροφοριών στη φάση της οικοδόμησης σχέσης παρέχουν πιο ακριβείς περιγραφές σε μεταγενέστερα στάδια.

Λειτουργία της μνήμης

Ελλείψει της αντίστοιχης γνώσης και κατάρτισης, οι επαγγελματίες του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης συχνά αγνοούν ότι η μνήμη δεν είναι ένας παθητικός καταγραφέας γεγονότων, μια

φωτογραφική μηχανή, ή ένας σκληρός δίσκος υπολογιστή με απεριόριστη χωρητικότητα- αγνοώντας επίσης ότι η μνήμη είναι και εξαιρετικά πολύπλοκη και ταυτόχρονα εξαιρετικά εύθραυστη. Επιπλέον, δε γνωρίζουν πάντα ότι υπάρχουν τρία συστήματα μνήμης, καθώς η μνήμη χωρίζεται σε αισθητηριακή, βραχυπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη μνήμη. Επιπλέον, θεωρούν ότι είναι αδύνατο να αποθηκευτούν όλες οι εμπειρίες του ατόμου.

Πολλοί και διαφορετικοί υποκειμενικοί παράγοντες μεσολαβούν, καθορίζοντας πόσα και ποια τελικά στοιχεία θα περάσουν στη μακροπρόθεσμη μνήμη και πώς θα κωδικοποιηθούν και θα αποθηκευτούν (είτε σωστά είτε λανθασμένα). Αυτοί οι παράγοντες θα επηρεάσουν με τη σειρά τους τη δυνατότητα ανάκτησης των μνημονικών ιχνών που μας ενδιαφέρουν. Τις περισσότερες φορές, η δυσκολία ανάκτησης μιας συγκεκριμένης πληροφορίας οφείλεται στην απώλεια της πρόσβασης σε αυτήν και όχι στην απώλεια της ίδιας της πληροφορίας. Επομένως, η αποτυχία της ανάκτησης που οδηγεί στη λήθη δεν συνδέεται με την αποτυχία της αποθήκευσης. Ένας σημαντικός παράγοντας που μπορεί να επηρεάσει την ανάκληση πληροφοριών είναι η παρεμβολή νέων πληροφοριών.

Καθώς οι γνωστικές λειτουργίες είναι ενεργητικές και όχι παθητικές στη φύση τους, η παρεμβολή διαφόρων παραγόντων μπορεί τελικά να αλλοιώσει και να παραποιήσει τη μνήμη, οδηγώντας ακούσια σε ψευδή μαρτυρία- καθιστώντας τη μνήμη εξαιρετικά πολύπλοκη και ταυτόχρονα εξαιρετικά εύθραυστη. Στο πλαίσιο αυτό, σημαντικό ρόλο παίζουν η ηλικία και ο βαθμός ανάπτυξης των στρατηγικών μνήμης (π.χ. επανάληψη, οργάνωση, επεξεργασία και ανάκληση)- ο χρόνος που μεσολαβεί από τη λήψη του ερεθίσματος μέχρι την προσπάθεια ανάκλησής του- το είδος του ερεθίσματος που βιώθηκε- η παρεμβολή μετά το γεγονός- ο τρόπος με τον οποίο επιχειρείται η ανάκλησή του- ο αριθμός των προσπαθειών ανάκλησης και τα συναισθήματα που προκαλεί η ανάκληση (π.χ. στην περίπτωση ενός τραυματικού γεγονότος). Κατά συνέπεια, ο τρόπος διεξαγωγής της δικανικής εξέτασης παίζει τον πιο σημαντικό ρόλο: μπορεί είτε να ενισχύσει τα μνημονικά ίχνη, επιτρέποντάς τους να αναδυθούν, είτε να τα αλλοιώσει, καταστρέφοντάς τα οριστικά.

Ελεύθερη αφηγηματική πρακτική - Εκπαίδευση βιοματικής μνήμης

- Ζητήστε από το παιδί να σας μιλήσει για ένα πρόσφατο, μη βίαιο γεγονός - ένα ουδέτερο θέμα, αποφεύγοντας το θέμα που αφορά την κακοποίηση, π.χ. το σχολείο, την οικογένεια ή τα χόμπι / τον ελεύθερο χρόνο (ανάκληση της βιοματικής μνήμης):

«Θα με ενδιέφερε να μάθω περισσότερα για σένα. Θα ήθελες να μου πεις πώς περνάς τη μέρα σου; Πες μου όσα περισσότερα μπορείς από την αρχή μέχρι το τέλος. Προσπάθησε να μην παραλείψεις τίποτα».

«Σκέψου ποια είναι η αγαπημένη σου δραστηριότητα / χόμπι. Θυμήσου την τελευταία φορά που ασχολήθηκες με αυτό και περιέγραψε όλα όσα συνέβησαν».

«Πριν από λίγο καιρό μου είπες για ένα ταξίδι που έκανες. Θα με ενδιέφερε πολύ να ακούσω τα πάντα γι' αυτό».

- Τονίστε πόσο σας ενδιαφέρουν οι λεπτομέρειες και υπογραμμίστε τη σημασία της χρονολογίας των γεγονότων.

«Προσπάθησε να μου το πεις λεπτομερώς, από την αρχή ως το τέλος».

- Εξηγήστε στο παιδί πόσο σημαντικό είναι κατά τη διάρκεια της επόμενης συζήτησης να αφηγείται όλα όσα συνέβησαν με τον ίδιο τρόπο:

«Με ενδιαφέρει πολύ να μου πεις όλα όσα θυμάσαι με λεπτομέρειες. Μπορείς να μου πεις τόσο για καλά / ευχάριστα όσο και για κακά / δυσάρεστα πράγματα που συνέβησαν».

- Στο πρωτόκολλο NICHD, η τμηματοποίηση των γεγονότων χρησιμοποιείται συχνά για να βοηθήσει το παιδί να συγκεντρωθεί σε ένα συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο προκειμένου να ανακαλέσει όσο το δυνατόν περισσότερες λεπτομέρειες, ενώ θα μπορούσε επίσης να χρησιμοποιηθεί και κατά τη φάση της οικοδόμησης σχέσης (Lamb et al., 2007).

Οι συζητήσεις αυτές, πέραν όλων των άλλων, επιτρέπουν στον επαγγελματία να αξιολογήσει τη γλωσσική και αντιληπτική ικανότητα του παιδιού, καθώς και την ικανότητά του να διακρίνει την αλήθεια από το ψέμα και την πραγματικότητα από τη φαντασία.

Είναι εξαιρετικά σημαντικό να διατηρηθεί μια θετική ατμόσφαιρα καθ' όλη τη διάρκεια της δικανικής συνέντευξης. Οι έρευνες επιβεβαιώνουν ότι -κατά τα άλλα- υπάρχει μεγάλη απροθυμία από την πλευρά των θυμάτων να αποκαλύψουν την κακοποίησή τους.

Τονίζεται, επίσης, η ανάγκη χρήσης γλώσσας που λαμβάνει υπόψη την ηλικία του παιδιού, εναρμονίζοντας τις απαιτήσεις της συνέντευξης με το αναπτυξιακό στάδιο και τις ιδιαίτερες ικανότητες του παιδιού.

Παράγοντες που επηρεάζουν τη μνήμη των παιδιών

- α) **Η ηλικία** είναι ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες που επηρεάζουν τη γνωστική λειτουργία της μνήμης: όσο περνάνε τα χρόνια, η ικανότητα αποθήκευσης και ανάκλησης πληροφοριών που προέρχονται από τα παιδιά σημειώνει ταχεία πρόοδο. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι το μνημονικό πεδίο διευρύνεται συνεχώς με την πάροδο του χρόνου και η ποσότητα των πληροφοριών που διατηρούνται αυξάνεται σταθερά (Cole & Cole, 2001). Τα μεγαλύτερα παιδιά ξεχνούν λιγότερο, διατηρούν περισσότερες πληροφορίες και υιοθετούν πιο εξελιγμένες στρατηγικές μνήμης από τα μικρότερα παιδιά. Ωστόσο, αν και οι νεότεροι ανήλικοι θυμούνται λιγότερες λεπτομέρειες, αυτά που θυμούνται είναι εξαιρετικά ακριβή και, συχνά, ιδιαίτερα σημαντικά για το υπό εξέταση γεγονός. Έτσι, τα τρίχρονα παιδιά μπορεί να ξεχνούν κάποιες λεπτομέρειες του γεγονότος που καλούνται να αφηγηθούν, αλλά είναι σε θέση να ανακαλέσουν με αξιοπιστία και ακρίβεια τα κύρια σημεία της προσωπικής τους εμπειρίας.
- β) Οι **ατομικές διαφορές** επηρεάζουν επίσης τη γνωστική λειτουργία της μνήμης: οι καταθέσεις των παιδιών με υψηλή λεκτική νοημοσύνη είναι πλουσιότερες (Chae & Ceci, 2005).
- γ) **Η επίδραση των επαναλαμβανόμενων γεγονότων:** η επανάληψη είναι ένας άλλος παράγοντας που επηρεάζει την ικανότητα μνήμης των παιδιών θυμάτων και μαρτύρων. Γεγονότα που επαναλαμβάνονται για μεγάλο χρονικό διάστημα είναι πιθανότερο να αποθηκευτούν καλύτερα στη μακροπρόθεσμη μνήμη, να αποκτήσουν ανθεκτικότητα με την πάροδο του χρόνου και να ανακληθούν με μεγαλύτερη ακρίβεια και αξιοπιστία.
- δ) **Το είδος του συμβάντος** και οι επιπτώσεις του στον ανήλικο παίζουν επίσης σημαντικό ρόλο.
- ε) Η μνήμη των παιδιών μπορεί επίσης να επηρεαστεί από τη **συμμετοχή τους σε ιδιαίτερα σκληρές και επώδυνες νομικές διαδικασίες**: το άγχος μπορεί να έχει καταστροφικές συνέπειες για τα παιδιά όταν πρέπει να καταθέσουν στις επίσημες υπηρεσίες του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης. Παράλληλα, την ίδια στιγμή, αναμφίβολα, ο μηχανισμός ποινικής δικαιοσύνης δεν λαμβάνει υπόψη τις ειδικές ανάγκες των ανηλίκων, καθώς φαίνεται να είναι προσαρμοσμένος μόνο στις απαιτήσεις του ενήλικου πληθυσμού.
- στ) Το **χρονικό διάστημα** που μεσολαβεί από την εκδήλωση του περιστατικού έως την κατάθεση είναι επίσης μείζονος σημασίας: η μεσολάβηση μεγάλου χρονικού διαστήματος συχνά υπονομεύει την ακριβή ανάκληση των πληροφοριών, καθώς τα αποτυπώματα της μνήμης «ξεθωριάζουν». Η μνήμη κινδυνεύει να αποδιοργανωθεί

και να αλλοιωθεί, ιδίως αν έχουν μεσολαβήσει άλλα στοιχεία που μπορεί να οδηγήσουν σε παραπληροφόρηση κατά τη διάρκεια αυτής της χρονικής περιόδου.

- ζ) Η **ιδιαιτέρη σχέση** του ανήλικου θύματος τόσο με το στενό **οικογενειακό** του περιβάλλον όσο και με το **ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο**, μπορεί επίσης να επηρεάσει θετικά ή αρνητικά τη χωρητικότητα της μνήμης του, καθώς η κοινωνική κατασκευή των αυτοβιογραφικών αναμνήσεων παίζει το δικό της ιδιαίτερο ρόλο (Shaffer, 2004).

Συνήθη λάθη των συνεντευκτών

- Μη επεξήγηση του λόγου της συνέντευξης
- Μη παρουσίασή τους στον/στην ανήλικο/η και ελλιπής επεξήγηση του ρόλου τους
- Παράλειψη του σταδίου της οικοδόμησης μιας σχέσης εμπιστοσύνης και άμεση εισαγωγή στους υπό διερεύνηση ισχυρισμούς του ανήλικου.
- Μη αναφορά στους βασικούς κανόνες της συνέντευξης
- Χρήση κλειστών ερωτήσεων (π.χ. «Σε έκανε να νιώσεις άβολα;» έναντι «Πώς σε έκανε να νιώσεις;»)
- Μη ενθάρρυνση της ελεύθερης αφήγησης
- Διακοπή του παιδιού ενώ μιλάει και αποφυγή διαλειμμάτων

2.2.2 Ουσιαστική φάση

Πρόκειται για την κύρια φάση της διαδικασίας της δικανικής συνέντευξης κατά την οποία θα διερευνηθούν οι ισχυρισμοί του παιδιού και θα αναζητηθεί η ουσιαστική αλήθεια. Το κρίσιμο σημείο είναι αυτό της μετάβασης από τη φάση οικοδόμησης σχέσης στο ουσιαστικό θέμα, η διερεύνηση του οποίου θα καταλάβει το μεγαλύτερο μέρος της συνέντευξης.

Ο συνεντευκτής (προσ-)καλεί τον/την ανήλικο/η με ερωτήσεις ανοικτού τύπου, σύμφωνα με τα διεθνή πρωτόκολλα, όπως: «Τώρα που σε γνωρίζω λίγο καλύτερα, θέλω να συζητήσουμε γιατί βρίσκεσαι εδώ σήμερα».

Μετάβαση στο ουσιαστικό θέμα

Ανοιχτή ερώτηση / πρόσκληση για συζήτηση:

«Τώρα που γνωριστήκαμε λίγο καλύτερα, ήρθε η ώρα να μιλήσουμε για κάτι άλλο... γιατί είμαστε εδώ σήμερα. Ξέρεις γιατί ήρθες εδώ σήμερα;»

«Γιατί νομίζεις ότι σε έφεραν εδώ οι γονείς σου, η δασκάλα σου, η νονά σου;»

«Είμαι εδώ για να ακούσω όλα όσα έχεις να μου πεις. Είναι σημαντικό να μπορώ να καταλάβω γιατί βρίσκεσαι εδώ. Θέλεις να μου μιλήσεις;»

«Υπάρχει κάτι που σε ενοχλεί, κάτι που σε ανησυχεί; Μπορείς να μου μιλήσεις για τα πάντα, από την αρχή μέχρι το τέλος».

Το πρωτόκολλο υποστηρίζει σε όλα τα στάδια -ιδιαίτερα σε αυτή την κρίσιμη φάση της μετάβασης- τη χρήση περισσότερων προτροπών και ενθάρρυνσης όταν οι ανήλικοι εμφανίζονται διστακτικοί.

Supportive non-suggestive techniques and utterances - Tabel 9.1 from Lamb, M. E., Brown, D. A., Hershkowitz, I., Orbach, Y., & Esplin, P. W. (2018). Tell me what happened: Questioning children about abuse. John Wiley & Sons (P. 169-170):

Πίνακας 9.1 Υποστηρικτικές, μη κατευθυντικές τεχνικές και εκφράσεις

A. Απευθυνθείτε στο παιδί με προσωπικό τρόπο

Απευθυνθείτε στο παιδί με προσωπικό τρόπο χρησιμοποιώντας το όνομά του. Αποφύγετε τη χρήση παρατσουκλιών ή χαϊδευτικών εκφράσεων (π.χ. «γλυκιά μου»).

B. Εγκαθίδρυση σχέσης

- Καλωσορίζοντας το παιδί

«Χαίρομαι που σε γνωρίζω σήμερα / που σε γνωρίζω / για αυτή τη συνάντηση». «Χάρηκα για τη γνωριμία, με λένε...».

- Εκδήλωση προσωπικού ενδιαφέροντος για το παιδί

«Θέλω πραγματικά να σε γνωρίσω / να μάθω για πράγματα που σου συνέβησαν».

«Σήμερα είναι η πρώτη φορά που συναντιόμαστε και είναι σημαντικό για μένα να σε γνωρίσω καλύτερα».

- Κάνοντας μικρές χειρονομίες καλής θέλησης

«Είσαι αρκετά ζεστός/ή;», «Ας σου δείξω τις τουαλέτες». «Ορίστε ένα ποτήρι νερό». «Θέλεις να δεις τη βιντεοκάμερα;» «Χρειάζεσαι ένα μικρό διάλειμμα;»

Γ. Ενίσχυση

- Ενίσχυση κατά τη διάρκεια της συνέντευξης

«Μου τα λες πολύ καθαρά / με λεπτομέρειες και αυτό είναι σημαντικό». «Με βοηθάς πραγματικά να σε καταλάβω / να σε γνωρίσω». «Με διορθώνεις και αυτό είναι πραγματικά σημαντικό». «Καταλαβαίνω αυτό που λες».

Αποφύγετε τη «βαθμολόγηση» («το εξηγείς πολύ καλά αυτό») ή τη σύνδεση της ενίσχυσης με συγκεκριμένο περιεχόμενο («μου είπες ότι το έσκασες, πράγμα που ήταν καλό»).

- Έκφραση ευχαριστιών και εκτίμησης

«Θέλω να σε ευχαριστήσω για τη βοήθειά σου». «Πραγματικά εκτιμώ που μου μιλάς». «Εκτιμώ ότι προσπαθείς να θυμηθείς και να μου το πεις». «Ευχαριστώ που το μοιράστηκες μαζί μου».

- Έμφαση στη διακριτική ευχέρεια του παιδιού

«Είναι στο χέρι σου αν θα μου μιλήσεις ή όχι. Θα σεβαστώ την επιλογή σου».

Δ. Χρήση της οικειότητας

- Αναφορά και οικοδόμηση εμπιστοσύνης

«Μου είπες πολλά για τον εαυτό σου και νιώθω ότι σε γνωρίζω καλύτερα». «Τώρα που γνωριζόμαστε καλύτερα, μπορείς να μοιραστείς μαζί μου τι συνέβη».

- Εκφράσεις φροντίδας ή ενδιαφέροντος

«Είμαι εδώ για σένα». «Νοιάζομαι για σένα». «Είσαι σημαντικός για μένα». «Οι άνθρωποι ανησυχούν / ανησυχώ ότι κάτι μπορεί να σου έχει συμβεί».

Μπορείτε να προσδιορίσετε την αιτία της ανησυχίας (π.χ. «Ο δάσκαλος είπε ότι έκλαιγες σήμερα το πρωί»).

- Παρουσίαση του συνεντευκτή ως του ατόμου στο οποίο πρέπει να γίνει η αποκάλυψη
«Αν συνέβη κάτι, είμαι εδώ για να σε ακούσω». «Μπορείς να με εμπιστευτείς και να μου πεις αν συνέβη κάτι». «Είναι εντάξει να μοιράζεσαι μαζί μου μυστικά / προβλήματα». «Μιλώ με πολλά παιδιά που μου λένε για πράγματα που τους έχουν συμβεί». «Είναι δουλειά μου να ακούω τα παιδιά που έχουν προβλήματα».

Ε. Συναισθηματική υποστήριξη

- Γενικευμένα σχόλια σχετικά με τις αντιλαμβανόμενες δυσκολίες του παιδιού

«Πολλά παιδιά δυσκολεύονται να μιλήσουν / ντρέπονται στην αρχή, αλλά στη συνέχεια τους φαίνεται πιο εύκολο». «Πολλά παιδιά έχουν μυστικά».

- Ενσυναίσθηση

«Καταλαβαίνω ότι σου είναι δύσκολο να μου το πεις». «Ξέρω ότι ήταν μια μεγάλη συνέντευξη».

- Έλεγχος των συναισθημάτων του παιδιού

«Πώς τα πας μέχρι στιγμής / τώρα που τελειώσαμε;» «Πώς αισθανόσασταν πριν ξεκινήσουμε / κατά τη διάρκεια της συζήτησής μας;»

- Εξερευνώντας τα συναισθήματα

«Πες μου περισσότερα για τους φόβους σου». «Πες μου τι φοβάσαι». «Πες μου γιατί κλαις». «Πες μου γιατί δεν θέλεις να μου το πεις». «Είπες ότι δεν μπορείς να μου πεις -πες μου περισσότερα γι' αυτό».

- Ανοιχτές ερωτήσεις σχετικά με συναισθήματα ή σκέψεις που έχουν εκφραστεί
«Είπες ότι ήσουν λυπημένος/η / αηδιασμένος/η / ήθελες να φύγεις μακριά. Πες μου περισσότερα γι' αυτό».

- Επισήμανση συναισθημάτων

«Είπες ότι ήσουν λυπημένη / έκλαιγες».

- Επιβεβαίωση / Αποδοχή / Αναγνώριση των συναισθημάτων

«Είπες ότι ήταν πολύ επώδυνο. Το καταλαβαίνω αυτό / καταλαβαίνω τι λες».

- Καθησύχηση

«Μην ανησυχείς, δεν θα το πω σε άλλα παιδιά». «Δεν θα αργήσεις για το λεωφορείο». «Κανείς δεν πρόκειται να σε συλλάβει». «Μερικές φορές είναι δυνατόν να βοηθήσεις οικογένειες / αυτούς που έχουν πληγωθεί». «Μερικές φορές βοηθάει τα παιδιά όταν το λένε στους άλλους και δεν χρειάζεται να κρατήσουν ένα μυστικό».

- Αφαίρεση της ευθύνης από το παιδί

«Αν κάτι συνέβη / κάποιος σε πλήγωσε, δεν φταις εσύ». «Δεν είσαι υπεύθυνος γι' αυτό». (Η με γενικευμένο τρόπο: «Όταν συμβαίνουν πράγματα στα παιδιά, δεν φταίνε αυτά». «Τα παιδιά δεν είναι υπεύθυνα όταν πληγώνονται»).

- Διερεύνηση συναισθημάτων και συγκρούσεων που δεν έχουν εκφραστεί

«Αν υπάρχει κάτι για το οποίο ανησυχείς, παρακαλώ πες μου».

ΣΤ. Ενθάρρυνση

- Επισήμανση ότι το παιδί είναι η πηγή της γνώσης

«Σου κάνω αυτές τις ερωτήσεις επειδή δεν ήμουν εκεί».

- Δικαιολόγηση της έκφρασης

«Μπορείς να μιλάς για κακά πράγματα και για καλά πράγματα». «Σε αυτό το γραφείο μπορείς να μου πεις τα πάντα». «Είναι εντάξει να μου μιλάς για τέτοιου είδους πράγματα / να λες αυτές τις κακές λέξεις». «Πολλά παιδιά μου λένε τι τους συνέβη».

- Έκφραση εμπιστοσύνης / αισιοδοξίας

«Νομίζω ότι μπορείς να το εξηγήσεις καλά».

- Προσφορά βοήθειας

«Θέλω να σε διευκολύνω. Τι θα σε βοηθούσε να μιλήσεις;» «Θα ήταν ευκολότερο αν το έγραφες;» «Μπορείς να αρχίσεις να μιλάς και εγώ θα σε βοηθήσω κάνοντας ερωτήσεις». «Είμαι εδώ για να βοηθήσω.»

- Ενθάρρυνση της μη λεκτικής επικοινωνίας

«Θα μπορούσες, σε παρακαλώ, να γυρίσεις προς το μέρος μου;» «Έλα, κοίταξέ με. Θα ήθελα να δω τα μάτια σου!»

- Ενθάρρυνση της αποκάλυψης

«Είναι πολύ σημαντικό να μου πεις αν σου έχει συμβεί κάτι».

«Καταλαβαίνω ότι κάτι πρέπει να σου συνέβη. Θα σε πείραζε να μου πεις τι σε απασχολεί; Είμαι εδώ για να σε ακούσω λεπτομερώς, από την αρχή μέχρι το τέλος».

«Καταλαβαίνω ότι αυτό είναι δύσκολο για εσένα. Αλλά θέλω να ξέρεις ότι ενδιαφέρομαι πολύ να σε ακούσω. Σε αυτό το δωμάτιο μπορείς να μιλήσεις για ό,τι σου έχει συμβεί χωρίς φόβο. Είσαι ασφαλής εδώ. Θα ήθελες λοιπόν να μου πεις;»

«Όπως σου είπα, η δουλειά μου είναι να μιλάω στα παιδιά για πράγματα που μπορεί να τους έχουν συμβεί. Μπορεί να μη γνωρίζεις ότι τα παιδιά έρχονται εδώ για να μιλήσουν για τα προβλήματά τους. Έχουμε ακούσει πολλά παιδιά που μπορεί να έχουν τα ίδια προβλήματα με εσένα. Πες μου, πώς πάνε τα πράγματα;»

Ο επαγγελματίας ενθαρρύνει το παιδί να περιγράψει μόνο του, από τη δική του οπτική γωνία, τι ακριβώς συνέβη. Εδώ προτιμάται η τεχνική της ελεύθερης αφήγησης σε σχέση με τη χρήση ερωτήσεων («ανάκριση»), καθώς έτσι αυξάνονται οι πιθανότητες να αποσπαστεί μια εξιστόρηση, εξαιτίας του ότι αναδεικνύεται μεγαλύτερος όγκος μνημονικών ιχνών και μπορεί, συνεπώς, να ληφθεί μια πιο αξιόπιστη κατάθεση. Ταυτόχρονα, διασφαλίζεται η προστασία του ανηλίκου από διαδικασίες τύπου ανάκρισης.

Η φάση της ελεύθερης αφήγησης μετά την αποκάλυψη του παιδιού αρχίζει συνήθως με μια δήλωση του συνεντευκτή, όπως: *«Πες μου τα πάντα γι' αυτό», «Πες μου τα πάντα από την αρχή μέχρι το τέλος», «Με ενδιαφέρει πολύ να μου πεις όλα όσα θυμάσαι με λεπτομέρειες. Μπορείς να μου πεις τόσο για καλά / ευχάριστα όσο και για κακά / δυσάρεστα πράγματα που συνέβησαν».*

Σε μια προσπάθεια να εμπλουτίσει τις παρεχόμενες πληροφορίες και να διερευνήσει τους ισχυρισμούς του ανηλίκου, ο επαγγελματίας θα κάνει συγκεκριμένες ερωτήσεις, αρχικά ανοικτού τύπου, και μόνο στην περίπτωση που θεωρεί ότι λείπουν σημαντικές πληροφορίες θα χρησιμοποιήσει, σταδιακά, ερωτήσεις κλειστού τύπου. Σε αυτό το σημείο, αξίζει να αναφερθεί ότι ορισμένα πρωτόκολλα, όπως το NICHD, αποθαρρύνουν ακόμη και εξ ολοκλήρου τη χρήση κλειστών ερωτήσεων, ενώ οι επαγγελματίες θα πρέπει να αποφεύγουν να κάνουν ερωτήσεις που προσθέτουν στοιχεία στην ελεύθερη αφήγηση του παιδιού, εκτός αν αυτές κρίνονται ως ιδιαίτερα σημαντικές για την ερευνητική διαδικασία.

Ερωτήσεις για εμπλουτισμό των πληροφοριών

Αρχικά, χρησιμοποιήστε γενικές ερωτήσεις ανοικτού τύπου για να αποσπάσετε σημαντικές πληροφορίες:

«Μπορείς να μου πεις περισσότερα για την πρώτη φορά που συνέβη αυτό;»

«Σε παρακαλώ, θυμήσου εκείνη την ημέρα και πες μου όλα όσα συνέβησαν από την αρχή μέχρι το τέλος».

«Θα ήθελες να μου πεις περισσότερα για το γεγονός που ανέφερες προηγουμένως;»

«Ανέφερες... Θα μπορούσες να μου πεις περισσότερα γι' αυτό;»

«Ανέφερες πριν ότι... Θα μπορούσες να μου πεις τι ακριβώς συνέβη, με όσες λεπτομέρειες θυμάσαι».

2.2.3 Φάση ολοκλήρωσης της διαδικασίας

Για να ολοκληρωθεί η συνέντευξη, απαιτείται ένα τελικό στάδιο, ιδιαίτερης αξίας. Αυτό είναι το κλείσιμο της όλης διαδικασίας. Στο σημείο αυτό γίνεται μια σύνοψη των όσων έχουν ήδη ειπωθεί. Ο ανήλικος ενθαρρύνεται στη συνέχεια να διορθώσει ή να προσθέσει οτιδήποτε άλλο και να θέσει τυχόν ερωτήσεις ή απορίες (*«Υπάρχει κάτι άλλο που θα ήθελες να μου πεις;», «Έχεις ερωτήσεις;»*).

Μεγάλη σημασία έχει η ηθική ανταμοιβή από το συνεντευκτή (*«Σε ευχαριστώ πολύ που μου μίλησες σήμερα. Ξέρω πόσο δύσκολο ήταν για σένα» / «Ήσουν πολύ γενναίος/α, σε ευχαριστώ πολύ για όσα μου είπες»*) -διαβεβαίωση για τους φόβους και τις ανησυχίες του/της (*«Μη φοβάσαι. Δεν φταις εσύ για ό,τι συνέβη, δεν πρόκειται να τιμωρηθείς. Αυτές ήταν απειλές για να μην πεις ποτέ σε κανέναν τι συνέβη»*), ενημέρωση για το τι πρόκειται να συμβεί στη συνέχεια και ενθάρρυνση και παρακίνηση για περαιτέρω επικοινωνία ή μια ακόμη συνάντηση (*«Θέλω να ξέρεις ότι είμαι πάντα εδώ για σένα, όποτε θέλεις να μου μιλήσεις»*). Είναι σημαντικό να σημειωθεί εδώ, ότι ορισμένοι δικαστικοί ανακριτές (στο Βέλγιο) αναφέρθηκαν στο ότι διδάχθηκαν να ευχαριστήσουν το παιδί κυρίως για την προσέλευση / για τη συζήτηση (π.χ. *«Σε ευχαριστώ που με άφησες να σε ακούσω»*), παρά για το περιεχόμενο της κατάθεσής του.

Το στάδιο αυτό ολοκληρώνεται με μια προσπάθεια αποκλιμάκωσης της συναισθηματικής έντασης του ανήλικου και αποκατάστασης της ηρεμίας του. Σε αυτή

τη φάση του ζητείται να μιλήσει για ένα ουδέτερο θέμα που δε σχετίζεται με αυτό που ρωτήθηκε το παιδί νωρίτερα («Υποθέτω ότι πρέπει να πεινάς. Ποιο είναι το αγαπημένο σου φαγητό;», «Τι σου αρέσει να κάνεις στον ελεύθερο χρόνο σου;»). Στόχος είναι αφενός να αποκατασταθεί το κλίμα ισορροπίας, ασφάλειας και ηρεμίας και αφετέρου να επιδειχθεί σεβασμός και γνήσιο ενδιαφέρον για την ψυχοσυναισθηματική κατάσταση του παιδιού μετά τη δήλωσή του. Με αυτόν τον τρόπο, ο συνεντευκτής επιδεικνύει ενσυναίσθηση, καθώς ενδιαφέρεται όχι μόνο για την απόκτηση των πληροφοριών που είναι σημαντικές για τον ίδιο προκειμένου να βρει την αλήθεια, αλλά και για τις συνέπειες που έχει για τον ανήλικο η εμπλοκή του σε μια διαδικασία που είναι εξ ορισμού δύσκολη και επώδυνη.

Με δεδομένο ότι το συμφέρον του παιδιού, η προστασία των δικαιωμάτων του και η αποφυγή της εκ νέου θυματοποίησης είναι υψίστης σημασίας, η συμμόρφωση με αυτό το τελευταίο στάδιο - το οποίο ολοκληρώνει τη δικανική εξέταση - έχει ιδιαίτερη αξία και σημασία. Αντιθέτως, η παράλειψή της μπορεί να υπονομεύσει το βασικό στόχο και τη φιλοσοφία της όλης διαδικασίας.

Ολοκλήρωση της δικανικής συνέντευξης

1. Πρωτόκολλο δικανικής συνέντευξης του NICHD

- «Υπάρχει κάτι άλλο που πρέπει να ξέρω;»
- «Υπάρχει κάτι άλλο που θέλεις να μου πεις;»
- «Υπάρχει κάποια ερώτηση που θέλεις να μου κάνεις;»

Πριν τελειώσει η συνέντευξη πείτε:

- «Σε ευχαριστώ που μου είπες τόσα πολλά. Με βοήθησε πραγματικά να καταλάβω τι συνέβη. Τώρα θα σε πάω πίσω [στη μαμά / τον μπαμπά / άλλο άτομο]».
- «Αν θέλεις να μου ξαναμιλήσεις, μπορείς να με καλέσεις σε αυτόν τον αριθμό» (δώστε μια κάρτα με το όνομα και τον αριθμό τηλεφώνου σας - αν είναι δυνατόν!).

Προσπαθήστε να αποφορτίσετε το παιδί συζητώντας ουδέτερα θέματα:

- «Τι θα κάνεις όταν φύγεις από εδώ;»

- «Υποθέτω ότι πρέπει να πεινάς πολύ.»
- «Ποιο είναι το αγαπημένο σου φαγητό;»
- «Υποθέτω ότι πρέπει να πεινάς πάρα πολύ!»

Οδηγός συνέντευξης για παιδιά της Πολιτείας της Ουάσιγκτον, 2007

- «Σήμερα [απάντησες σε πολλές ερωτήσεις / μου είπες πολλά πράγματα]. Σε ευχαριστώ που μίλησες μαζί μου».
- «Υπάρχει κάτι άλλο [που αισθάνεσαι ότι θέλεις να μου πεις αυτή τη στιγμή / που θέλεις να ξέρω];»
- «Έχεις ερωτήσεις σχετικά με αυτά που συζητήσαμε σήμερα;»

Κάντε ερωτήσεις σχετικά με πρόσωπα στα οποία θα μπορούσατε να απευθυνθείτε:

- «Σε περίπτωση που κάτι σε ενοχλεί, σε ποιον μπορείς να μιλήσεις;»
- «Από ποιον μπορείς να ζητήσεις βοήθεια αν τραυματιστείς ή σου συμβεί κάτι κακό;»
- «Γιατί πιστεύεις ότι ο/η [όνομα του ατόμου] μπορεί να σε βοηθήσει;»
- «Τι μπορεί να κάνει για να σε βοηθήσει;»

Ευχαριστήστε το παιδί και επικεντρωθείτε σε ένα ουδέτερο θέμα:

- «Σε ευχαριστώ που μίλησες μαζί μου. Τι θα κάνεις μετά όταν τελειώσουμε;»
- «Τώρα θα επιστρέψεις στην τάξη. Τι θα κάνεις όταν επιστρέψεις στην τάξη;»

Ενημέρωση για τα επόμενα βήματα:

- «Τώρα θα πάω να μιλήσω στον/στη [όνομα].»

Κεφάλαιο 3 - Η χρήση εργαλείων

Πολλές μελέτες επιβεβαιώνουν ότι η σεξουαλική κακοποίηση προκαλεί περισσότερο άγχος σε σχέση με άλλες μορφές κακοποίησης, το οποίο επιδεινώνεται όσο πλησιάζει η ώρα της δικανικής συνέντευξης και κορυφώνεται κατά τη διάρκειά της. Τα παιδιά που έχουν πέσει θύματα σεξουαλικής κακοποίησης φαίνεται να είναι πιο αναστατωμένα και στεναχωρημένα όταν καταθέτουν σε σχέση με εκείνα που έχουν πέσει θύματα άλλων μορφών βίας. Σε πολλές χώρες, προκειμένου να διευκολυνθεί η επικοινωνία μεταξύ του συνεντευκτή και του παιδιού και να ενισχυθεί η ικανότητα του παιδιού να δώσει μαρτυρία, χρησιμοποιούνται μη λεκτικά βοηθήματα κατά τη διάρκεια της συνέντευξης.

Τα πλεονεκτήματα της χρήσης μη λεκτικών βοηθημάτων / ερεθισμάτων κατά τη διάρκεια της δικανικής συνέντευξης ανηλίκων που φέρονται να έχουν υποστεί σεξουαλική κακοποίηση είναι πολλά.

Το πιο σημαντικό είναι ότι τα μη λεκτικά βοηθήματα μπορούν να βελτιώσουν σημαντικά την επικοινωνία με τα μικρά παιδιά. Καθώς δεν έχουν ακόμη φτάσει σε ικανοποιητικό επίπεδο γλωσσικής ανάπτυξης, αυτά τα βοηθήματα μπορούν να υποκαταστήσουν την ομιλία και να τους επιτρέψουν να «μιλήσουν» για το τι συνέβη. Έτσι, είναι σε θέση να κατανοήσουν καλύτερα μια ερώτηση και να πουν αυτό που θέλουν έμμεσα μέσω των βοηθημάτων. Αλλά ακόμη και όταν η γλωσσική επικοινωνία των παιδιών είναι επαρκής για να περιγράψει ένα γεγονός ή να απαντήσει σε μια συγκεκριμένη ερώτηση, η χρήση των μέσων παρέχει στο συνεντευκτή τη δυνατότητα δύο ειδών επικοινωνίας, λεκτικής και πρακτικής, που δρουν συμπληρωματικά. Με αυτόν τον τρόπο, μπορεί να ληφθεί μεγαλύτερος όγκος πληροφοριών.

Τα πιο συνηθισμένα μέσα που επιλέγονται είναι τα ανατομικά διαγράμματα. Μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν παιχνίδια με συγκεκριμένα εργαλεία (π.χ. κουκλόσπιτα, παζλ, μαριονέτες κ.λπ.) και ζωγραφιές. Οι κύριες λειτουργίες τους είναι η ενίσχυση της μνήμης και η υποκατάσταση της ομιλίας.

Οι ανατομικές κούκλες, αν και χρησιμοποιούνταν για μεγάλο χρονικό διάστημα στις ΗΠΑ, δεν χρησιμοποιούνται εδώ και χρόνια. Αφενός, θεωρήθηκε αναξιόπιστο μη λεκτικό μέσο και αφετέρου, η εκπαίδευση των επαγγελματιών είναι εξαιρετικά δύσκολη. Ωστόσο, για την αποτελεσματική χρήση των μη λεκτικών βοηθημάτων θα πρέπει να απαιτείται εξειδικευμένη εκπαίδευση.

Τα ερεθίσματα μη λεκτικής επικοινωνίας δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως αποκλειστικό διαγνωστικό εργαλείο, αλλά ως βοηθητικό εργαλείο επικοινωνίας.

3.1 Πλεονεκτήματα

Η χρήση μη λεκτικών βοηθημάτων αποσκοπεί στο να ξεπεραστεί η δυσκολία των παιδιών να αποκαλύψουν την κακοποίησή τους, διότι τα απαλλάσσει από το άγχος της περιγραφής του περιστατικού και τη χρήση λέξεων που δεν επιθυμούν να εκστομίσουν, αλλά και από το μεγάλο φόβο για τις συνέπειες που θα υποστούν από το δράστη αν μιλήσουν για τη σεξουαλική τους κακοποίηση.

Τα παιδιά φαίνεται να δυσκολεύονται περισσότερο να λένε παρά να δείχνουν, ενώ η μη λεκτική επικοινωνία μειώνει τα επίπεδα άγχους ενός παιδιού και αυξάνει την αυτοπεποίθησή του.

Επιπλέον, τα συγκεκριμένα ερεθίσματα βοηθούν τον επαγγελματία να συλλέξει πληροφορίες κάνοντας λιγότερες ερωτήσεις, μειώνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο σημαντικά τον κίνδυνο καθοδήγησης. Για παράδειγμα, τα παιδιά καλούνται να δείξουν ή να ζωγραφίσουν, αντί να απαντήσουν σε μια σειρά κλειστών ερωτήσεων, αποφεύγοντας έτσι τις δυσκολίες που συνεπάγεται αυτός ο συγκεκριμένος τύπος ερωτήσεων. Ένα άλλο σημαντικό πλεονέκτημα των βοηθημάτων είναι ότι παρέχουν στους ερωτώμενους τα ερεθίσματα που χρειάζονται για να ξυπνήσουν τις μνήμες, να ενισχύσουν την ανάκλησή τους και να αναδείξουν τις μνημονικές αποτυπώσεις, διαδικασίες στις οποίες, διαφορετικά, θα αντιμετώπιζαν πολλές δυσκολίες.

3.2 Μειονεκτήματα

Ένα σοβαρό μειονέκτημα των εν λόγω βοηθημάτων αφορά την αξιοπιστία τους σε ποινικές διαδικασίες, στις οποίες η προφορική αποκάλυψη της παραβίασης της σεξουαλικής ελευθερίας έχει διαφορετική βαρύτητα. Πολλές μελέτες έχουν δείξει ότι τα εργαλεία μη λεκτικής επικοινωνίας ενέχουν τον κίνδυνο να οδηγήσουν σε διαστρέβλωση και παρερμηνεία των ισχυρισμών των παιδιών.

Οι επικριτές των μέσων μη λεκτικής επικοινωνίας υποστηρίζουν επίσης ότι τα βοηθήματα μπορεί να εκληφθούν από τα παιδιά ως κοινά παιχνίδια με τα οποία θα αρχίσουν να παίζουν, διαστρεβλώνοντας την πρωταρχική τους λειτουργία, ενώ επισημαίνουν ότι η χρήση τους διεγείρει τη φαντασία των παιδιών και προάγει τη μυθοπλασία.

Για τους λόγους αυτούς, θεωρούνται ακατάλληλα για παιδιά κάτω των τριών ετών. Εξάλλου, λόγω της έλλειψης δεξιοτήτων αυτοεκπροσώπησης, είναι προτιμότερο να δείχνουν στο ίδιο τους το σώμα τα σημεία στα οποία τα έχουν αγγίξει ή κακοποιήσει με οποιονδήποτε τρόπο, μειώνοντας τον κίνδυνο ψευδών καταγγελιών. Οι περιορισμένες γνωστικές ικανότητες των παιδιών προσχολικής ηλικίας δεν τους επιτρέπουν να αντιληφθούν το νόημα του συμβολισμού και των αναπαραστάσεων, με αποτέλεσμα

συχνά να μη μπορούν να εκφράσουν τις προσωπικές τους εμπειρίες μέσω των βοηθημάτων.

Αυτό είναι πιθανό να προκαλέσει το αντίθετο από το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα και να οδηγήσει σε αναληθείς υποθέσεις μέσω του παιχνιδιού. Τέλος, ένα σημαντικό μειονέκτημα είναι η απουσία ειδικού πρωτοκόλλου και ειδικών κατευθυντήριων γραμμών που να προβλέπουν τον ιδιαίτερο τρόπο χρήσης των βοηθημάτων από τους επαγγελματίες.

Αν και στις δεκαετίες του 1980 και 1990 η χρήση τους ήταν αρκετά διαδεδομένη, την τελευταία δεκαετία η διεθνής βιβλιογραφία συνιστά στους επαγγελματίες να προτιμούν και να ενθαρρύνουν τη λεκτική επικοινωνία, καθώς θεωρείται πιο αξιόπιστη.

3.3 Ανατομικά διαγράμματα

Ένα σημαντικό ποσοστό επαγγελματιών χρησιμοποιεί ανατομικά διαγράμματα στις δικανικές συνεντεύξεις με παιδιά. Ο κύριος στόχος της χρήσης ανατομικών διαγραμμάτων είναι να ξεπεραστούν οι δυσκολίες της λεκτικής επικοινωνίας (περιορισμένες γλωσσικές και γνωστικές ικανότητες, φόβος λεκτικής αποκάλυψης κ.λπ.) που αντιμετωπίζουν τα παιδιά όταν πρόκειται να μιλήσουν για την τραυματική εμπειρία της σεξουαλικής κακοποίησης.

Τα πρώτα ανατομικά διαγράμματα παρουσιάστηκαν το 1990 από τους Groth και Stevenson. Επρόκειτο ουσιαστικά για ένα τεστ με σχέδια που αναπαριστούσαν διαγράμματα γυμνών ανθρωπίνων σωμάτων, με λεπτομέρειες για κάθε μέρος του σώματος, συμπεριλαμβανομένων και των σεξουαλικών οργάνων.

Αν και σχεδιάστηκαν για να συμβάλουν στη διερεύνηση υποθέσεων σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών και στη θεραπεία ανήλικων θυμάτων, τελικά σήμερα τα ανατομικά διαγράμματα χρησιμοποιούνται στο στάδιο της δικανικής συνέντευξης ως εργαλείο μη λεκτικής επικοινωνίας.

Τα κλασικά διαγράμματα των Groth και Stevenson απεικονίζουν, στην ίδια σελίδα, το μπροστινό και το πίσω μέρος του σώματος ενηλίκων και παιδιών, ανδρών και γυναικών, σε πέντε διαφορετικά αναπτυξιακά στάδια (ενήλικας, έφηβος, παιδί σχολικής ηλικίας και παιδί προσχολικής ηλικίας) με λεπτομερή τα χαρακτηριστικά του φύλου.

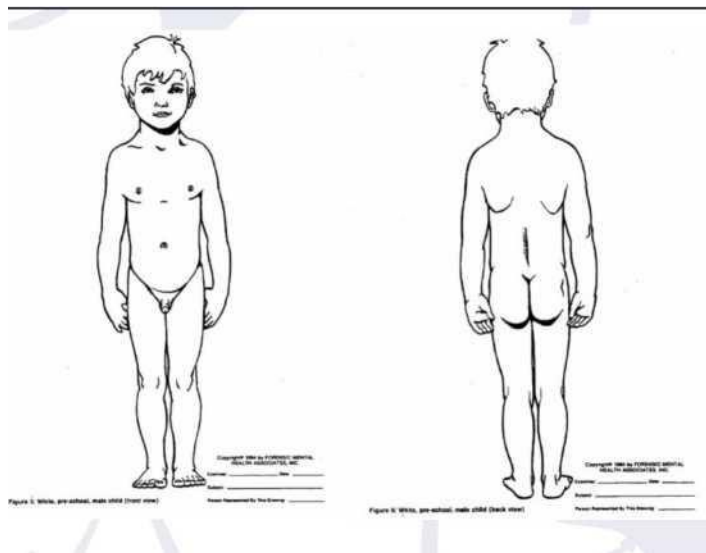
Στη συνέχεια, σχεδιάστηκαν και χρησιμοποιήθηκαν άλλα διαγράμματα με κάποιες διαφοροποιήσεις, είτε διαπολιτισμικές, όπου απεικονίζονται τα χαρακτηριστικά του προσώπου διαφορετικών φυλών, είτε ανατομικές, όπου τα σώματα παρουσιάζονται με ουδέτερα ως προς το φύλο χαρακτηριστικά.

Σήμερα, χρησιμοποιούνται διαγράμματα που απεικονίζουν σώματα γυμνά ή ντυμένα, με ή χωρίς σεξουαλικά χαρακτηριστικά, διαφορετικού φύλου, ηλικίας και φυλής. Ορισμένοι επαγγελματίες τα χρησιμοποιούν ως κύριο εργαλείο από την αρχή της συνέντευξης, ενώ άλλοι τα παρουσιάζουν στο παιδί κατά τη διάρκεια της διαδικασίας. Σε ορισμένες περιπτώσεις, ωστόσο, όπως στην περίπτωση του Βελγίου, τα ανατομικά διαγράμματα χρησιμοποιούνται σπάνια. Ωστόσο, εάν είναι απαραίτητο για τυχόν διευκρινίσεις στη μαρτυρία του παιδιού, χρησιμοποιούνται μόνο μετά την αποκάλυψη της κακοποίησης από τον/την ανήλικο/η, αποτελώντας καλή πρακτική.

Διαφορετικές απόψεις εκφράστηκαν σχετικά με το αν πρέπει να χρησιμοποιούνται διαγράμματα με σεξουαλικά χαρακτηριστικά, ουδέτερα διαγράμματα ή διαγράμματα σώματος όπου τα σεξουαλικά χαρακτηριστικά καλύπτονται από ζωγραφισμένα εσώρουχα ή μαγιό.

Παρά τις συστάσεις που γίνονται για τη χρήση ουδέτερων διαγραμμάτων, οι ερευνητές συνιστούν τη χρήση ανατομικών διαγραμμάτων, δηλαδή διαγραμμάτων που απεικονίζουν και σεξουαλικά χαρακτηριστικά, καθώς τα παιδιά μπορούν να μιλήσουν με μεγαλύτερη ακρίβεια όταν οι συμβολικές αναπαραστάσεις έχουν μεγαλύτερες ομοιότητες με το αντικείμενο στο οποίο αναφέρονται στην πραγματικότητα, δηλαδή το ανθρώπινο σώμα.

Είναι επίσης γνωστοί ως «χάρτες σώματος», καθώς χρησιμοποιούνται για να βοηθήσουν τα παιδιά να δείξουν πού στο σώμα τα έχουν αγγίξει ή έχουν υποστεί άλλες παραβιάσεις της σεξουαλικής τους ελευθερίας. Αυτός είναι άλλωστε και ο κύριος στόχος τους: να μπορέσει ο/η ανήλικος/η να προσδιορίσει επακριβώς ποιο μέρος του σώματός του κακοποιήθηκε, ενώ παράλληλα να υποδείξει ποια μέρη του σώματος του δράστη χρησιμοποιήθηκαν για το σκοπό αυτό. Μπορούν επίσης να δοθούν πριν από την κύρια φάση της δικανικής συνέντευξης για να εκτιμηθεί το αναπτυξιακό στάδιο του/της ερωτώμενου/ης.

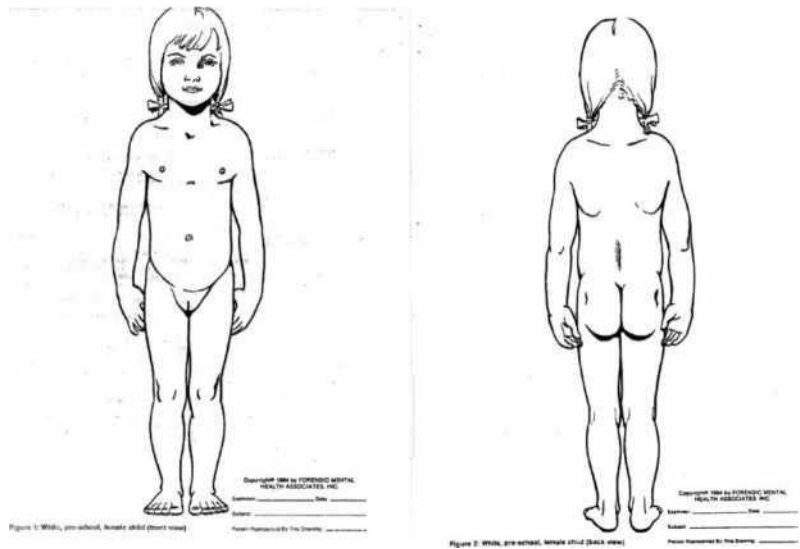

Εικόνες: Growth, A.N, Stevenson T. M., (1990) Anatomical drawings: For use in the investigation and intervention of child sexual abuse, Forensic Mental Health Associates Publication

Το παιδί καλείται να διακρίνει τα διάφορα φύλα, να ονομάσει τα μέρη του ανθρώπινου σώματος και να αναφερθεί στις λειτουργίες τους.

Στη συνέχεια, εφόσον η συνέντευξη έχει προχωρήσει και υπάρχει υποψία κακοποίησης, ο εξεταστής μπορεί να παρουσιάσει εκ νέου τα ανατομικά διαγράμματα κάνοντας εστιασμένες ερωτήσεις για συγκεκριμένα μέρη του σώματος. Εάν, για παράδειγμα, οι υποψίες για κακοποίηση δεν έχουν επιβεβαιωθεί ή το παιδί δεν έχει αποκαλύψει προφορικά την κακοποίηση, ο εξεταστής δείχνει το σχέδιο και ρωτά αν έχει γίνει ποτέ κάτι σε κάποια περιοχή του σώματος («Σε έχει αγγίξει ποτέ κανείς σε οποιοδήποτε σημείο του σώματός σου;»).

Τα ανατομικά διαγράμματα μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν μετά την αποκάλυψη της σεξουαλικής κακοποίησης, προκειμένου να διευκρινιστούν λεπτομέρειες σχετικές με τη σεξουαλική κακοποίηση και να εμπλουτιστούν οι πληροφορίες, αφού το παιδί αποκαλύψει ότι το άγγιξαν (π.χ. «Δείξε μου ακριβώς πού σε άγγιξε»).

Εικόνες: Growth, A.N, Stevenson T. M., (1990) *Anatomical drawings: For use in the investigation and intervention of child sexual abuse*, Forensic Mental Health Associates Publication

3.4 RATAAC

Ένα από τα πιο γνωστά πρωτόκολλα δικανικής συνέντευξης που χρησιμοποιεί, μεταξύ άλλων, ανατομικά διαγράμματα είναι το RATAAC® (Rapport, Anatomy identification, Touch inquiry, Abuse scenario, Closure) το οποίο δημιουργήθηκε από εξειδικευμένα εκπαιδευτικά κέντρα για τη σεξουαλική κακοποίηση παιδιών στις ΗΠΑ (CornerHouse Interagency Child Abuse Evaluation and Training Center & National Child Protection Training Center).

Σύμφωνα με το πρωτόκολλο RATAAC®, τα ανατομικά διαγράμματα διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη δικανική εξέταση και παρουσιάζονται στο παιδί στην αρχή της διαδικασίας.

Το πρωτόκολλο αυτό εισήχθη για πρώτη φορά τη δεκαετία του 1980 και θεωρείται σήμερα το πιο αξιόπιστο πρωτόκολλο όσον αφορά τη χρήση ανατομικών διαγραμμάτων.

Ο εξεταστής στην αρχή της συνέντευξης και κατά τη διάρκεια της διαδικασίας οικοδόμησης σχέσης με το παιδί θέλει να τραβήξει την προσοχή του παιδιού γράφοντας λέξεις ή κάνοντας σκίτσα σε ένα μεγάλο κομμάτι χαρτί. Αρχικά, προσπαθεί να σκιαγραφήσει το πρόσωπο του παιδιού, συχνά με τη βοήθειά του. Ο στόχος είναι να δημιουργηθεί μια ευχάριστη και φιλική ατμόσφαιρα που θα ενισχύσει τη σχέση συνεντευκτή-συνεντευξιζόμενου/ης.

Αξιολόγηση των αντιληπτικών ικανοτήτων του παιδιού και αξιολόγηση των αναπτυξιακών σταδίων:

- Κατά τη διάρκεια αυτής της δραστηριότητας, στην αρχική φάση της δικανικής συνέντευξης, ο επαγγελματίας αφιερώνει χρόνο για να συνομιλήσει με τον/την ανήλικο/η και να αξιολογήσει τις βασικές του/της δεξιότητες.

Πληροφορίες για την οικογένεια του παιδιού:

- Στη συνέχεια, παρουσιάζονται σκιαγραφημένα πρόσωπα με ουδέτερα χαρακτηριστικά που αντιπροσωπεύουν τα μέλη της οικογένειας του παιδιού. Το παιδί συμπληρώνει τα ονόματα των μελών της οικογένειάς του δίπλα στα σκίτσα και καλείται να μιλήσει για το καθένα ξεχωριστά. Με αυτόν τον τρόπο αναμένεται να αντληθούν σημαντικές πληροφορίες για τις σχέσεις του με την οικογένειά του (Hitz & Bauer, 2003).

Επεξήγηση των βασικών κανόνων και ονομασία των μερών του σώματος:

- Στη συνέχεια, στην ουσιαστική φάση της δικανικής συνέντευξης, ο εξεταστής, και αφού συμφωνήσει με τον/την ανήλικο/η να ακολουθήσει ορισμένους κανόνες κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, παρουσιάζει στο παιδί ένα ανατομικό διάγραμμα ζητώντας του να κατονομάσει πρώτα τα μέρη του σώματος, σεξουαλικά και μη σεξουαλικά.

- Ζητείται από το παιδί να δηλώσει αν το έχει αγγίξει τρίτο άτομο, δείχνοντας τα ακριβή σημεία του διαγράμματος. Ανάλογα με τις απαντήσεις, ο συνεντευκτής θα προχωρήσει σε ανοικτές ερωτήσεις.

Η χρήση ανατομικών διαγραμμάτων σε δικανικές συνεντεύξεις για σεξουαλικά κακοποιημένα παιδιά:

Μόλις δημιουργηθεί μια σχέση εμπιστοσύνης, δείξτε στα παιδιά τα ανατομικά διαγράμματα λαμβάνοντας υπόψη την ηλικία και την εθνικότητά τους. Εάν παίρνετε συνέντευξη από έναν/μια έφηβο/η, χρησιμοποιήστε τα διαγράμματα για εφήβους. Και πάλι, αν μιλάτε σε ένα τετράχρονο κορίτσι, δείξτε ένα διάγραμμα που απεικονίζει ένα κορίτσι προσχολικής ηλικίας και ένα διάγραμμα που απεικονίζει ένα αγόρι προσχολικής ηλικίας.

Αρχικά παρουσιάστε μόνο τη μπροστινή εικόνα του σώματος και των δύο φύλων. Αν δείξετε και τις δύο πλευρές ταυτόχρονα, το παιδί μπορεί να μπερδευτεί και να νομίζει ότι απεικονίζονται δύο διαφορετικοί ανήλικοι.

Στη συνέχεια, ρωτήστε το παιδί πρώτα αν η εικόνα δείχνει ένα αγόρι ή ένα κορίτσι και στη συνέχεια καλέστε το παιδί να σας πει με ποιο φύλο νομίζει ότι μοιάζει η εικόνα. Η ικανότητα διάκρισης φύλου δεν χρειάζεται να αξιολογείται σε παιδιά άνω των έξι ετών, εκτός εάν υπάρχουν αναπτυξιακά ζητήματα. Έτσι, όταν απευθύνεστε σε παιδιά άνω των έξι ετών, εξηγήστε τους ότι τους δείχνετε αυτές τις εικόνες επειδή θέλετε να ονομάσουν τα μέρη του ανθρωπίνου σώματος.

Στη συνέχεια, δείξτε στο παιδί το διάγραμμα που απεικονίζει το δικό του φύλο και ζητήστε του να σας πει τα μέρη του σώματος τόσο του μπροστινού όσο και του πίσω μέρους. Παρόλο που δεν υπάρχει συγκεκριμένη διαδικασία γι' αυτό, είναι σκόπιμο να ξεκινήσετε με ερωτήσεις για το κεφάλι (δείχνοντας κάθε μέρος του προσώπου ξεχωριστά) και στη συνέχεια να προχωρήσετε στο υπόλοιπο σώμα.

Μόλις ολοκληρωθεί αυτό το στάδιο, ο εξεταστής γράφει τις λέξεις για τα μέρη του σώματος που του έχει πει ο/η ανήλικος/η στο αντίστοιχο τμήμα του πίνακα. Δεν πρέπει να δίνεται στο παιδί η εντύπωση ότι υπάρχουν «σωστές» και «λανθασμένες» ονομασίες για τα διάφορα μέρη του σώματος.

Ο συνεντευκτής θα πρέπει να αποδέχεται τις απαντήσεις του/της ανήλικου/ης, όποιες και αν είναι αυτές. Θα πρέπει επίσης να αποφεύγει να ασκεί κριτική ή να εκφράζει έντονα συναισθήματα, όπως σοκ, αποδοκιμασμού ή αηδίας, μετά το άκουσμα μιας λέξης.

Εάν το παιδί αντιληφθεί ότι ο εξεταστής αντέδρασε αρνητικά εξαιτίας μιας λέξης που χρησιμοποιήθηκε για ένα συγκεκριμένο μέρος του σώματος, είναι πολύ πιθανό να μην ξαναμιλήσει. Επειδή ορισμένοι/ες ανήλικοι/ες μπορεί να διστάζουν να κατονομάσουν ορισμένα μέρη, είναι σημαντικό να προηγηθεί συζήτηση ώστε να δοθεί στον/στην ερωτώμενο/η μια αίσθηση ασφάλειας. Ο συνεντευκτής εξηγεί ότι ο/η ερωτώμενος/η μπορεί να χρησιμοποιήσει όποια λέξη θέλει. Εάν το παιδί εξακολουθεί να αισθάνεται άβολα, ο ενήλικας έχει τις εξής επιλογές: α) να πει στο παιδί να χρησιμοποιήσει την ίδια λέξη για το συγκεκριμένο μέρος του σώματος που χρησιμοποιούν οι γονείς του, β) να δώσει χρόνο στο παιδί να σκεφτεί ένα όνομα που θέλει, ή γ) να το ενθαρρύνει να επιλέξει απαντώντας σε μια ερώτηση πολλαπλής επιλογής μεταξύ τριών διαφορετικών λέξεων.

Είναι σημαντικό ο εξεταστής να εξοικειωθεί με την ορολογία που χρησιμοποιεί το παιδί, ώστε να μην υπάρχουν παρεξηγήσεις και παρανοήσεις σχετικά με την ονομασία των μελών του σώματος κατά την αποκάλυψη της σεξουαλικής κακοποίησης.

Τα διαγράμματα θα χρησιμοποιηθούν στη συνέχεια για να δείξουν και να επισημάνουν σε αυτά τα ακριβή μέρη που δέχθηκαν τη σεξουαλική κακοποίηση. Επίσης, παρατηρώντας τα ανατομικά σχέδια, το παιδί μπορεί να θυμηθεί άλλα γεγονότα που σχετίζονται με την κακοποίηση.

Είναι πολύ σημαντικό να θυμάται ο εξεταστής ότι τα ανατομικά διαγράμματα δε χρησιμοποιούνται για να αντικαταστήσουν τη λεκτική επικοινωνία με το παιδί, αλλά για να την υποστηρίξουν. Είναι, με άλλα λόγια, απλά εργαλεία που μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά να μοιραστούν καλύτερα τις εμπειρίες τους.

Πηγή: Holmes & Finnegan, 2002

Τα ανατομικά διαγράμματα θα μπορούσαν επίσης να χρησιμοποιηθούν μετά την προφορική αποκάλυψη της κακοποίησης από τον/την ανήλικο/η. Ο συνεντευκτής δείχνει τις ζωγραφιές στο παιδί και του ζητά να επιλέξει μία που να αντιπροσωπεύει τον εαυτό του και μία άλλη που να αντιπροσωπεύει το δράστη. Στη συνέχεια του ζητά να σημειώσει στο διάγραμμα ή να χρωματίσει τα μέρη του σώματος που δέχτηκαν την κακοποίηση. Τέλος, τον/την ενθαρρύνει να πει τι ακριβώς συνέβη σε κάθε μέρος που υπέδειξε. Μια παρόμοια διαδικασία ακολουθείται με το σχέδιο που αντιπροσωπεύει τον ενήλικα. Δηλαδή, το παιδί καλείται να δείξει τα μέρη του σώματος που χρησιμοποίησε ο δράστης και στη συνέχεια να εξηγήσει τι ακριβώς έκανε.

3.5 Πλεονεκτήματα & Μειονεκτήματα

Το σημαντικό πλεονέκτημα των ανατομικών διαγραμμάτων είναι ότι δεν έχουν τα χαρακτηριστικά ενός παιχνιδιού που θα μπορούσαν να αποσπάσουν την προσοχή των παιδιών από τον αρχικό στόχο, δεν κεντρίζουν τη φαντασία και δεν απαιτούν την ίδια ικανότητα κατανόησης των εννοιών του συμβολισμού και της (αυτο)αναπαράστασης. Επομένως, είναι ευκολότερο για τα παιδιά να αναπαραστήσουν τον εαυτό τους μέσω μιας ζωγραφιάς παρά μέσω μιας κούκλας.

Εξάλλου, είναι πιο εξοικειωμένα με τη ζωγραφική και τα σχέδια, καθώς μαθαίνουν από πολύ μικρή ηλικία ότι αναπαριστούν συγκεκριμένα πρόσωπα ή πράγματα. Για τον λόγο αυτό, μπορούν να χρησιμοποιηθούν ακόμη και σε παιδιά ηλικίας μόλις 2 ετών.

Τα ανατομικά σχέδια που χρησιμοποιούνται κατά τη διάρκεια της δικανικής συνέντευξης μπορούν να αποτελέσουν μέρος των αποδεικτικών στοιχείων και να παρουσιαστούν κατά την ακροαματική διαδικασία. Για τον λόγο αυτό, οι ειδικοί συνιστούν στους εξεταστές να σημειώνουν στα διαγράμματα τις ερωτήσεις που θέτουν, τις απαντήσεις που λαμβάνουν και όλες τις πληροφορίες που συλλέγουν. Τα παιδιά μπορούν να κρατήσουν παρόμοιες σημειώσεις. Για παράδειγμα, αν μια ανήλικη αναφέρει ότι ο ενήλικας που την κακοποιεί εισχώρησε με ένα από τα δάχτυλά του/της στον κόλπο της, ο συνεντευκτής ή το παιδί κυκλώνει το δάχτυλο και δίπλα του σημειώνει τι ακριβώς συνέβη.

Οι επικριτές των ανατομικών διαγραμμάτων υποστηρίζουν ότι είναι κατευθυντικά και επομένως μπορούν να αποσπάσουν αναληθείς ισχυρισμούς από τα παιδιά.

Οι έρευνες έχουν δείξει ότι ενώ βοηθούν πράγματι τους/τις ενήλικες ερωτηθέντες/ερωτηθείσες να μιλήσουν για τα αγγίγματα που έχουν δεχθεί, προσδιορίζοντας ακόμη και το ακριβές σημείο, ενέχουν επίσης τον κίνδυνο να τους/τις παραπλανήσουν.

Οι ερευνητές επεσήμαναν επίσης ότι όσο μικρότερος ήταν ο χρόνος μεταξύ του αγγίγματος των παιδιών και της δικανικής εξέτασής τους με τη χρήση των ανατομικών σχεδίων, τόσο πιο αξιόπιστες ήταν οι απαντήσεις τους.

Αξίζει να σημειωθεί, ωστόσο, ότι οι μελέτες που έχουν διεξαχθεί είχαν πολλούς σημαντικούς περιορισμούς που θέτουν υπό αμφισβήτηση την αξιοπιστία τους.

Το πιο αδύναμο σημείο τους εντοπίζεται στο γεγονός ότι δεν διεξήχθησαν σε πραγματικό περιβάλλον αλλά σε συνθήκες εργαστηρίου, όπου απουσιάζει η ιδιαίτερη δυναμική που αναπτύσσεται κατά τη διάρκεια μιας πραγματικής εγκληματολογικής συνέντευξης. Πολλά προβλήματα μπορεί να οφείλονται στη διαφορετική μεθοδολογία που χρησιμοποιείται κάθε φορά: διαφορετικοί τύποι διαγραμμάτων, διαφορετικές ηλικίες, διαφορετικές διαδικασίες παρουσίασης κ.λπ.

Σε ορισμένες μελέτες τα διαγράμματα παρουσιάστηκαν στα παιδιά στην αρχή της διαδικασίας και σε άλλες κατά τη διάρκεια της διαδικασίας. Επίσης, σε ορισμένες περιπτώσεις τα παιδιά εξετάστηκαν αμέσως μετά τα αγγίγματα που δέχθηκαν κατά τη διάρκεια της πειραματικής διαδικασίας και σε άλλες περιπτώσεις αφού είχε περάσει μεγάλο χρονικό διάστημα από την εμπειρία.

Παρά τα πιθανά μειονεκτήματα και τα ερευνητικά ευρήματα, τα ανατομικά διαγράμματα, τα σχέδια και οι πίνακες θα μπορούσαν να αποτελέσουν στα χέρια ενός εκπαιδευμένου και έμπειρου επαγγελματία, ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο στη δικανική συνέντευξη των παιδιών.

«Η χρήση εργαλείων μη λεκτικής επικοινωνίας μπορεί να αποφέρει πολλά πλεονεκτήματα».

Συνεπώς, οι συνεντευκτές θα πρέπει πάντα να είναι σε θέση να τις χρησιμοποιούν βάσει μιας προγραμματισμένης μεθοδολογίας.

Κεφάλαιο 4: - Δικανικές συνεντεύξεις παιδιών με ειδικές ανάγκες

Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει παιδιά με σωματικές αναπηρίες, οι οποίες σχετίζονται κυρίως με τις αισθήσεις της όρασης, της ακοής και του λόγου, παιδιά με σοβαρές κινητικές δυσκολίες, παιδιά με αναπτυξιακά προβλήματα (π.χ. παιδιά με αυτισμό ή σύνδρομο Asperger), παιδιά με προβλήματα επικοινωνίας, παιδιά με νοητική αναπηρία, παιδιά με διαταραχές συμπεριφοράς (π.χ. διαταραχή ελλειμματικής προσοχής, διαταραχή συμπεριφοράς κ.λπ.) και παιδιά με επιληπτικές διαταραχές.

Τα παιδιά με ειδικές ανάγκες έχουν περίπου δύο έως τέσσερις φορές περισσότερες πιθανότητες να πέσουν θύματα σεξουαλικής κακοποίησης, ενώ ένας στους τρεις ανηλίκους με αναπτυξιακές αναπηρίες θα υποστεί παραβίαση της σεξουαλικής του ελευθερίας πριν από την ηλικία των 18 ετών.

Πράγματι, τα αγόρια και τα μικρά παιδιά με νοητική αναπηρία φαίνεται να είναι ιδιαίτερα ευάλωτα. Σε γενικές γραμμές, η σεξουαλική τους κακοποίηση αρχίζει γύρω στην ηλικία των δύο έως τεσσάρων ετών και διαρκεί από πέντε έως δεκαπέντε χρόνια. Οι δράστες είναι κυρίως άτομα της οικογένειας ή του στενού περιβάλλοντος του παιδιού, για τα οποία τα παιδιά αποτελούν «ασφαλείς στόχους», καθώς συχνά δεν έχουν την ικανότητα να αποφύγουν ή να αποκαλύψουν την κακοποίησή τους.

Γνωρίζοντας ότι το ποσοστό θυματοποίησης των παιδιών με ειδικές ανάγκες είναι τουλάχιστον 1,5 φορά υψηλότερο από αυτό των άλλων παιδιών, θα λέγαμε ότι αυτή η ευάλωτη κατηγορία, σε σύγκριση με τα άλλα θυματοποιημένα παιδιά, υποφέρει από κακοποίηση για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, υφίσταται πιο έντονες μορφές βίας και υπομένει περισσότερες εκφοβιστικές και απειλητικές συμπεριφορές.

4.1 Αποτρεπτικοί παράγοντες για την αποκάλυψη της σεξουαλικής κακοποίησης: Γιατί τα παιδιά με ειδικές ανάγκες έχουν μεγαλύτερες δυσκολίες στην αποκάλυψη της σεξουαλικής κακοποίησης;

Μεταξύ των παραγόντων που αυξάνουν τον κίνδυνο σεξουαλικής θυματοποίησης των παιδιών με ειδικές ανάγκες είναι η αδυναμία τους να υπερασπιστούν τον εαυτό τους, η περιορισμένη ικανότητά τους να επικοινωνούν -ως αποτέλεσμα των γνωστικών ή άλλων ελλειμμάτων τους- η έλλειψη

γνώσης σχετικά με τη σεξουαλική συμπεριφορά και την προστασία της σεξουαλικής τους ελευθερίας, ο φόβος της απώλειας των φροντιστών από τους οποίους εξαρτώνται, ο αποχωρισμός τους από τα αγαπημένα τους πρόσωπα και η τοποθέτησή τους σε ειδικά ιδρύματα.

Σημαντικοί αποτρεπτικοί παράγοντες για την αποκάλυψη της σεξουαλικής κακοποίησης που υπέστησαν τα παιδιά με ειδικές ανάγκες είναι:

- Έλλειψη γνώσεων σχετικά με τη σεξουαλικότητα και την κατάχρησή της, η οποία οφείλεται στην έλλειψη συναισθηματικής-σεξουαλικής εκπαίδευσης.
- Μεγαλύτερη δυσκολία διάκρισης μεταξύ «καλών» και «κακών» αγγιγμάτων.
- Δυσκολία διαχωρισμού της φροντίδας από τη σεξουαλική κακοποίηση.
- Ανασφάλεια και φόβος για ακόμη μεγαλύτερη κοινωνική περιθωριοποίηση και απομόνωση από τους οικείους από τους οποίους εξαρτώνται.
- Επιβολή τιμωρίας.
- Ο φόβος ότι δεν θα τους πιστέψουν ή ότι θα κατηγορηθούν για την κακοποίησή τους.

Για τους λόγους αυτούς, οι ανήλικοι αυτής της κατηγορίας αποκαλύπτουν την κακοποίησή τους λιγότερο συχνά και με μεγαλύτερη καθυστέρηση. Στη συντριπτική πλειονότητα των περιπτώσεων, η κακοποίηση δε θα δημοσιοποιηθεί ποτέ από το ίδιο το θύμα, το οποίο μπορεί να συνεχίσει να υφίσταται κακοποίηση για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Ωστόσο, συχνά, υπάρχουν ενδείξεις. Λόγω της δυσκολίας των παιδιών να επικοινωνήσουν, ιδίως εκείνων με περιορισμένες ή ανύπαρκτες γλωσσικές δεξιότητες, είναι σημαντικό να λαμβάνεται υπόψη η μη λεκτική επικοινωνία καθώς και άλλα μη λεκτικά σημάδια που υποδεικνύουν ότι κάτι σημαντικό συμβαίνει στο παιδί (π.χ. διατροφικές διαταραχές, διαταραχές ύπνου, επίμονο κλάμα, απομόνωση, απάθεια κ.λ.π.).

Σε σημαντικό βαθμό, η δυσκολία της αποκάλυψης σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με την αδυναμία των επαγγελματιών να εξετάσουν τα παιδιά με τον κατάλληλο τρόπο, λόγω της έλλειψης εξειδικευμένων γνώσεων και κατάρτισης στον χειρισμό περιπτώσεων κακοποίησης παιδιών με ειδικές ανάγκες. Πράγματι, συχνά υποτιμούν τόσο τα σημάδια όσο και τις συνέπειες της σεξουαλικής θυματοποίησης. Όσον αφορά το πρώτο, μερικές φορές αποδίδουν ορισμένες συμπεριφορές των παιδιών με ειδικές ανάγκες στις ελλείψεις τους. Όσον

αφορά τις συνέπειες, υποστηρίζουν ότι το ψυχολογικό τραύμα, ιδίως στα παιδιά-θύματα με νοητική αναπηρία, είναι λιγότερο σοβαρό. Με άλλα λόγια, δεν αξιολογούν τη σεξουαλική θυματοποίηση ενός παιδιού με ειδικές ανάγκες με τον ίδιο τρόπο όπως τη σεξουαλική κακοποίηση άλλων παιδιών.

Η ίδια αντίληψη, η οποία επικρατεί και για άλλες ειδικές κατηγορίες ανηλίκων, χρησιμοποιείται συχνά ως άλλοθι από τους δράστες, διαιωνίζοντας την κακοποίηση αυτής της ευάλωτης κατηγορίας ανηλίκων.

Ένας άλλος λόγος για την απόκρυψη της σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών με ειδικές ανάγκες είναι ότι οι γονείς ή οι φροντιστές τους δεν έχουν εμπιστοσύνη στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης και στην αποτελεσματικότητά του. Οι έρευνες επιβεβαιώνουν ότι το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης δεν προστατεύει τα άτομα με νοητική υστέρηση, καθώς δε γίνονται οι απαραίτητες προσαρμογές, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να συμμετάσχουν επαρκώς ή να αμβλύνεται η συμμετοχή τους. Εξάλλου, συχνά εκφοβίζονται, προκαλούνται και παραπλανώνται με τη χρήση ακατάλληλων ερωτήσεων.

Η τάση να δίνεται προτεραιότητα στα παιδιά με τοπική ανάπτυξη καταστρατηγεί τον σκοπό των επιταγών και των βασικών αρχών κάθε αγωγής κατάστασης.

4.2 Προετοιμασία της δικανικής συνέντευξης

Κάθε δικανική συνέντευξη με ανήλικα θύματα κακοποίησης περιλαμβάνει ένα πρώτο προκαταρκτικό στάδιο, στόχος του οποίου είναι η εγκαθίδρυση σχέσης εμπιστοσύνης και η αξιολόγηση του αναπτυξιακού τους επιπέδου. Στην περίπτωση των παιδιών με ειδικές ανάγκες, είναι απαραίτητο να συλλέγονται δεδομένα όπως:

- αξιολόγηση του κατά πόσον το έλλειμμα του/της ανηλίκου/ης μπορεί να επηρεάσει την ικανότητά του/της να κατανοήσει τα πραγματικά περιστατικά και την κατάθεσή του/της,
- την αξιολόγηση της διανοητικής ικανότητας του ανηλίκου,
- τη συλλογή πληροφοριών σχετικά με τις επικοινωνιακές του/της δεξιότητες, τις καθημερινές του/της συνήθειες και τις ιδιαιτερότητές του/της,
- πληροφορίες σχετικά με το αν λαμβάνει ένα συγκεκριμένο φάρμακο και αν αυτό επηρεάζει τη συμπεριφορά και τη μαρτυρία του/της.

Η αξιολόγηση τόσο του αναπτυξιακού σταδίου όσο και της συνολικής εικόνας του παιδιού θα καθορίσει επίσης τον τρόπο διεξαγωγής της δικανικής εξέτασης. Αυτό σημαίνει ότι η διαδικασία θα πρέπει να προσαρμόζεται στις ιδιαίτερες ανάγκες του παιδιού και όχι το αντίθετο, όπως συνήθως, δυστυχώς, συμβαίνει.

Το πιο σημαντικό πράγμα για την επίτευξη μιας αξιόπιστης συνέντευξης σε αυτές τις περιπτώσεις είναι να προσαρμόσετε τις ερωτήσεις στο γνωστικό επίπεδο του/της ανήλικου/ης συνεντευξιζόμενου/ης. Ο συνεντευκτής δεν πρέπει να εστιάζει στις ανικανότητες του παιδιού αλλά στις ιδιαίτερες δεξιότητές του.

Όταν πρόκειται για παιδιά με σημαντικά προβλήματα / διαταραχές όρασης, είναι απαραίτητο:

- να εκτιμηθεί η φύση και η έκταση της ζημίας,
- το παιδί να έχει εξερευνήσει την περιοχή ή να έχει λάβει λεπτομερή περιγραφή,
- το παιδί να ενημερώνεται για το τι συμβαίνει και του εξηγείται η προέλευση κάθε ήχου (για να δημιουργηθεί αίσθημα ασφάλειας) και
- σε περίπτωση μερικής όρασης, το παιδί να μπορεί να δει τον συνεντευκτή και τα βοηθήματα που μπορεί να χρησιμοποιηθούν.

Ένας επαγγελματίας ειδικός είναι απαραίτητος για να βοηθήσει τον συνεντευκτή κατά την πρώτη φάση της αξιολόγησης και της συλλογής δεδομένων του θύματος και καθ' όλη τη διάρκεια της δικανικής συνέντευξης. Καθώς είναι σημαντικό να προστατεύονται τα παιδιά από ακατάλληλους χειρισμούς που θα μπορούσαν να επιδεινώσουν την ευάλωτη θέση τους, είναι σκόπιμο να ενημερώνονται οι ειδικοί επαγγελματίες για τις ιδιαίτερες δυσκολίες των υπό εξέταση παιδιών.

Είναι σημαντικό να τονιστεί, ότι λόγω των ατομικών διαφορών, τα παιδιά με την ίδια διάγνωση μπορεί να αντιδράσουν και να ανταποκριθούν με πολύ διαφορετικούς τρόπους κατά τη διάρκεια της δικανικής εξέτασης, επομένως είναι απαραίτητο κάθε περίπτωση να αντιμετωπίζεται ως μοναδική.

Εάν ένας ανήλικος με **νοητική υστέρηση** (πρόταση για την πρώτη γλώσσα των ατόμων στον σύνδεσμο <https://odr.dc.gov/page/people-first-language>) έχει πέσει θύμα σεξουαλικής κακοποίησης, το πρώτο βήμα είναι η αξιολόγησή του. Με τη βοήθεια ενός επαγγελματία ψυχικής υγείας, ο συνεντευκτής είναι σκόπιμο:

- να ενημερωθεί για τους τρόπους ενθάρρυνσης του παιδιού, προκειμένου να δημιουργηθεί μια σχέση εμπιστοσύνης και
- να γνωρίζει ότι η διάρκεια της συγκέντρωσης των παιδιών μπορεί να ποικίλλει, γι' αυτό πρέπει να δώσει στον/στην ανήλικο/η όσο χρόνο χρειάζεται, χρησιμοποιώντας απλές ερωτήσεις ανοικτού τύπου και κάνοντας ίσως ένα διάλειμμα.

4.3 Η δικανική συνέντευξη

Σε όλα τα στάδια, γίνονται κοινά λάθη. Είτε πρόκειται για παιδιά τυπικής ανάπτυξης είτε για παιδιά με αναπηρίες, εν προκειμένω, ο συνεντευκτής θα πρέπει:

- να οικοδομήσει εκ των προτέρων μια οικεία και αμοιβαία σχέση συμπάθειας και εμπιστοσύνης,
- να αποσαφηνίσει το ρόλο του και να εξηγήσει τους στόχους της όλης διαδικασίας και τους κανόνες που τη διέπουν,
- να ρωτήσει τον/την ανήλικο/η αν έχει κατανοήσει τη διαδικασία και να του/της ζητήσει να επαναλάβει με δικά του/της λόγια όσα ειπώθηκαν,
- να ελέγξει και να αξιολογήσει καλύτερα τις ικανότητες του/της ερωτώμενου/ης, κατανοώντας παράλληλα τις δυσκολίες του/της,

Όσον αφορά τα παιδιά με διαταραχές του φάσματος του αυτισμού, ο συνεντευκτής θα πρέπει να σέβεται τις ανάγκες τους και, πάνω απ' όλα, να γνωρίζει ότι: δύο άτομα με αυτισμό δεν έχουν τις ίδιες ικανότητες:

- Μπορεί να έχουν σοβαρές δυσκολίες στην επικοινωνία και να δείχνουν λιγότερη προσοχή στα κοινωνικά ερεθίσματα.
- Μπορεί να έχουν μειωμένη ικανότητα να αντιμετωπίζουν την αβεβαιότητα και να προτιμούν ένα σταθερό πλαίσιο (πάντα στο ίδιο μέρος, με τους ίδιους ανθρώπους στα ίδια μέρη, σε περίπτωση επανάληψης της συνέντευξης).
- Δεν επικοινωνούν μέσω της οπτικής επαφής, έχουν λιγότερη οπτική επαφή ή αποφεύγουν την οπτική επαφή.

- Προτιμούν να κρατούν απόσταση από άτομα που δεν γνωρίζουν στην αίθουσα, και
- καλό είναι να αποφεύγονται ο θόρυβος, τα έντονα χρώματα, τα πολλά διαφορετικά ερεθίσματα και η συμμετοχή πολλών άγνωστων ανθρώπων.

- να έχει την ευελιξία να προχωρά γρήγορα στο επόμενο στάδιο, χρησιμοποιώντας πάντα γλώσσα προσαρμοσμένη στις ικανότητες και τις ανάγκες του παιδιού,
- να παρακολουθεί το παιδί προσεκτικά και να προσαρμόζει ανάλογα τα μεθοδολογικά εργαλεία (π.χ. για παιδιά με νευροαναπτυξιακές διαταραχές, η χρήση μη λεκτικών τεχνικών - ανατομικά σχέδια, ζωγραφική - έχει αποδειχθεί πιο κατάλληλη),
- να λαμβάνει υπόψη το γεγονός ότι τα παιδιά αυτής της ευάλωτης ομάδας πρέπει να λαμβάνουν ειδικά ερεθίσματα -όσον αφορά την ποσότητα και την ποιότητά τους- σε σύγκριση με τα άλλα παιδιά και να προσαρμόζουν ανάλογα τις ερωτήσεις της συνέντευξης,
- να γνωρίζει, ότι μερικές φορές, μπορεί να είναι πιο επιρρεπή σε υποδείξεις και καθοδήγηση, καθώς έχουν μάθει να υπακούουν στους ενήλικες,
- να μην παραβλέπει το γεγονός ότι οι ανήλικοι/ες αυτοί/ες μπορεί συχνά να πάσχουν από χαμηλή αυτοεκτίμηση και έτσι να μην προσπαθήσει να τους ζητήσει να επαναλάβουν μια ερώτηση που δεν έχουν καταλάβει ή να συμπληρώσουν κάτι που έχουν παραλείψει,
- να θυμάται ότι οι απαντήσεις είναι πιθανό να δοθούν με στόχο να ικανοποιήσουν τους επαγγελματίες που συμμετέχουν στη διαδικασία,
- να επιλέξει ερωτήσεις ανοικτού τύπου και γενικές ερωτήσεις (π.χ. «Ποιος ήταν εκεί;»), ενθαρρύνοντας την ελεύθερη ανάκληση των γεγονότων,
- να αποφεύγει τις κλειστές ερωτήσεις που απαντώνται με ένα απλό «ναι» ή «όχι» (η έλλειψη επιλογής αποτελεί πηγή μεγάλης πίεσης και σύγχυσης, με αποτέλεσμα πολλά παιδιά να επιλέγουν αυθαίρετα άλλοτε την πρώτη και άλλοτε τη δεύτερη απάντηση),
- να θέτει ερωτήσεις σε απλή και κατανοητή γλώσσα χρησιμοποιώντας καθημερινές λέξεις, σύντομες προτάσεις, απλές φράσεις και χρόνους. Στη θέση των αντωνυμιών προτείνεται η χρήση του ονόματος του υποκειμένου,
- να γνωρίζει ότι η επανάληψη της δικανικής συνέντευξης μπορεί να αυξήσει τον όγκο των πληροφοριών, καθώς είναι πιθανό να εμπλουτίσει την αρχική κατάθεση του/της ερωτώμενου/ης, αλλά μπορεί επίσης να οδηγήσει σε σύγχυση.

Είναι απαραίτητο οι επαγγελματίες που διενεργούν τη συνέντευξη να είναι καλά εκπαιδευμένοι, ώστε με τις κατάλληλες δυνατές μεθόδους και τη σωστή χρήση των ερωτήσεων να μπορούν να αποσπάσουν μια αξιόπιστη μαρτυρία χωρίς να χρειάζεται να την επαναλάβουν.

4.4 Η χρήση μη λεκτικών βοηθημάτων επικοινωνίας

Οι μη λεκτικές μέθοδοι επικοινωνίας χρησιμοποιούνται συνήθως τόσο ως συμπληρωματικό εργαλείο όσο και αποκλειστικά όταν έχουν αποκλειστεί όλες οι άλλες δυνατότητες λεκτικής επικοινωνίας.

Στην περίπτωση των παιδιών με γνωστικά προβλήματα, τα ανατομικά διαγράμματα και οι ανατομικές κούκλες συνήθως τα διευκολύνουν πολύ, καθώς αρκεί να δείχνουν με το δάχτυλο. Ωστόσο, σε αυτές τις περιπτώσεις, θα πρέπει να προηγηθεί αξιολόγηση της ικανότητάς τους να συμβολίζουν και να αναπαριστούν πρόσωπα και γεγονότα μέσω αντικειμένων.

Τέλος, είναι δυνατή η χρήση ειδικών ηλεκτρονικών ή άλλων συσκευών που έχουν σχεδιαστεί για να ενισχύουν ή να υποκαθιστούν την ομιλία, μέσω των οποίων ο/η ερωτώμενος/η συνήθως πληκτρολογεί απαντήσεις ή δείχνει γράμματα ή σύμβολα σε έναν πίνακα (π.χ. «Σύμβολο χαράς», «Διευκόλυνση της επικοινωνίας»). Η χρήση τους λαμβάνει υπόψη το συγκεκριμένο πρόβλημα του παιδιού, τις γνωστικές του ικανότητες και τον βαθμό νοητικής ή κινητικής εξασθένησης.

Βασικές αρχές της δικανικής συνέντευξης με παιδιά με ειδικές ανάγκες

- **Δικαίωμα να συνοδεύεται από άτομο της επιλογής του/της:** Όλοι οι ανήλικοι, ανεξάρτητα από το αν έχουν ειδικές ανάγκες ή όχι, θα πρέπει να έχουν την επιλογή να έχουν έναν ενήλικα της προτίμησής τους (εκτός αν ο εισαγγελέας ή ο δικαστής αποφασίσει διαφορετικά). Έτσι, εάν ο/η ανήλικος/η ζητήσει να είναι παρών ένας ενήλικας κατά τη διάρκεια της δικανικής συνέντευξης, θα πρέπει να επιλεγεί ένα πρόσωπο εκτός των μελών της οικογένειας. Εάν το παιδί είναι ιδιαίτερα νεαρό και ζητά επίμονα τον γονέα του, εξετάζεται η δυνατότητα ικανοποίησης του αιτήματός του. Εάν επιτρέπεται η παρουσία του γονέα κατά τη διαδικασία της συνέντευξης, είναι σημαντικό να καθοριστεί σαφώς ο ρόλος του. Επιπλέον, το άτομο αυτό θα πρέπει κατά προτίμηση να κάθεται πίσω από τον/την ανήλικο/η, ώστε να περιορίζεται η οπτική επικοινωνία με το παιδί και να αποφεύγονται οι αντιπερισπασμοί. Σε άλλες έννομες τάξεις, διορίζεται ένας ειδικά εκπαιδευμένος

επαγγελματίας, όπως στην περίπτωση κάθε κακοποιημένου παιδιού, για να προετοιμάσει, να υποστηρίξει και να συνοδεύσει τον/την ανήλικο/η καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας. Εάν παρίσταται τρίτο πρόσωπο, πρέπει να καταστεί σαφές στα παιδιά ότι η όλη διαδικασία (προκαταρκτική εξέταση, κύρια ανάκριση, ακρόαση) καθορίζεται μόνο από επαγγελματίες. Ως εκ τούτου, απευθύνονται και ανταποκρίνονται μόνο σε αυτούς.

- **Φυσικό περιβάλλον:** Ο χώρος όπου θα πραγματοποιηθεί η συνέντευξη θα πρέπει να διαθέτει τις κατάλληλες προδιαγραφές για να φιλοξενήσει παιδιά με ειδικές ανάγκες (π.χ. προσβασιμότητα για αναπηρικά αμαξίδια, άριστος φωτισμός, καλή ακουστική και ηχομόνωση κ.λπ.). Θα πρέπει επίσης να μην υπάρχουν αντικείμενα που μπορεί να αποσπάσουν την προσοχή των συνεντευξιζόμενων ή να τους/τις δυσκολέψουν να κινηθούν μέσα στο δωμάτιο.

- **Πληροφορίες για το ιστορικό:** Η συγκέντρωση πληροφοριών και δεδομένων από πολλές διαφορετικές πηγές σχετικά με το συγκεκριμένο πρόβλημα που αντιμετωπίζει το παιδί, τις αδυναμίες και τις ικανότητές του, την καθημερινή του ζωή και τις ιδιαιτερότητές του είναι απαραίτητη. Είναι επίσης χρήσιμο να διερευνήσετε προσεκτικά τους λόγους για τους οποίους υπάρχει υποψία κακοποίησης.

- **Σημασία της δημιουργίας σχέσεων:** Τα παιδιά με ειδικές ανάγκες, ιδίως τα μικρότερα παιδιά, είναι συχνά υπερβολικά προσκολλημένα στους φροντιστές τους, παρουσιάζοντας μεγάλη δυσκολία στην αλληλεπίδραση με ξένους σε άγνωστα περιβάλλοντα. Για τον λόγο αυτό, παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα άγχους. Η εγκαθίδρυση μιας αμοιβαίας σχέσης ενσυναίσθησης και εμπιστοσύνης πριν από την έναρξη της συνέντευξης μεταξύ του συνεντευκτή και του/της ανήλικου/ης είναι ζωτικής σημασίας για την πρόοδο και την εξέλιξη της μαρτυρίας. Η ανάγκη για ενθάρρυνση είναι επιτακτική καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας.

- **Γλώσσα φιλική προς τα παιδιά και τα άτομα με ειδικές ανάγκες:** Ο συνεντευκτής, αφού συστηθεί, θα πρέπει να εξηγήσει με απλά λόγια και με περισσότερες λεπτομέρειες τις κατευθυντήριες γραμμές και τους κανόνες της συνέντευξης. Οι ερωτήσεις που θα κάνει θα πρέπει να είναι απλές, σύντομες και κατανοητές χωρίς τη χρήση πολυσύλλαβων και άγνωστων όρων για τα παιδιά. Ομοίως, θα πρέπει να υιοθετείται απλή γλώσσα με σαφή και σωστή προφορά. Ο συνεντευκτής θα πρέπει να προσαρμόζεται όσο το δυνατόν περισσότερο στην ορολογία του παιδιού και να τη συμπεριλαμβάνει όταν αναφέρεται σε συγκεκριμένα γεγονότα, έννοιες ή μέρη του σώματος. Οι κλειστές ερωτήσεις πρέπει να αποφεύγονται.

- **Τύποι ερωτήσεων / προβληματισμών:** Οι ερωτήσεις σχετικά με το «πού», «πότε», «ποιος» είναι χρήσιμες για την αποσαφήνιση των γενικών πληροφοριών και τον έλεγχο της αξιοπιστίας τους. Συνιστάται επίσης η χρήση συγκεκριμένων και όχι αφηρημένων εννοιών

οι οποίες μπορεί να μην είναι κατανοητές. Η καθοδήγηση, η υπόδειξη και η επιρροή είναι δεοντολογικά ανεπίτρεπτες. Ενθαρρύνονται οι ελεύθερες αφηγήσεις και οι ανοιχτές ερωτήσεις. Εάν το παιδί δυσκολεύεται να απαντήσει σε μια ερώτηση ανοικτού τύπου, προτείνεται να τεθεί πρώτα μια συγκεκριμένη ερώτηση και στη συνέχεια μια ερώτηση ανοικτού τύπου.

- Τα **μη λεκτικά βοηθήματα** μπορούν να βοηθήσουν σημαντικά στην εκμάθηση πληροφοριών, υπό την προϋπόθεση ότι χρησιμοποιούνται από εξειδικευμένο επαγγελματία και ότι έχει αξιολογηθεί η ικανότητα των παιδιών να τα αντιλαμβάνονται ως μέσο αναπαράστασης.

- **Περιπτώσεις πολλαπλής θυματοποίησης:** Εάν το παιδί έχει πέσει θύμα περισσότερες από μία φορές, η δικανική εξέταση θα πρέπει να επικεντρώνεται σε κάθε κακοποίηση ξεχωριστά και να συνεχίζει τη διερεύνηση της επόμενης κακοποίησης μόνο όταν συγκεντρωθούν οι απαραίτητες πληροφορίες σχετικά με το πρώτο περιστατικό. Ωστόσο, όταν τα παιδιά έχουν υποστεί επανειλημμένη θυματοποίηση που παρατείνεται στον χρόνο, είναι απίθανο να μπορούν να θυμηθούν κάθε γεγονός θυματοποίησης που υπέστησαν ξεχωριστά. Σε αυτές τις περιπτώσεις, οι επαγγελματίες θα πρέπει να επικεντρωθούν στις φορές που είναι πιθανό να θυμούνται καλύτερα - την πρώτη φορά, την τελευταία φορά και μια άλλη φορά (Lamb et al., 2007).

- **Διάρκεια προσοχής:** Συχνά τα παιδιά με διαταραχή ελλειμματικής προσοχής κουράζονται νωρίτερα και διατηρούν την αδιάλειπτη προσοχή τους για μικρότερο χρονικό διάστημα. Για τον λόγο αυτό, χρειάζονται περισσότερα διαλείμματα και μικρότερες συνεντεύξεις.

- **Επανάληψη:** Στην περίπτωση της δικανικής εξέτασης παιδιών θυμάτων κακοποίησης με ειδικές ανάγκες, σε αντίθεση με την εξέταση άλλων παιδιών, η επανάληψη της διαδικασίας μπορεί να είναι αναγκαία και χρήσιμη. Ως εκ τούτου, προτείνεται η διεξαγωγή περισσότερων σύντομων συνεντεύξεων. Αυτό συχνά επιβάλλεται από τη μεγάλη δυσκολία επικοινωνίας με τα παιδιά, τα προβλήματα ανάκλησης γεγονότων και την αδυναμία συγκέντρωσης. Ο συνεντευκτής δεν πρέπει να βιάζεται, να απογοητεύεται ή να βγάζει βιαστικά συμπεράσματα. Θα πρέπει να διερευνήσει τι ακριβώς πήγε στραβά και να επανασχεδιάσει τη συνέντευξη.

- **Προκαταλήψεις των επαγγελματιών:** Οι επαγγελματίες που πρόκειται να διερευνήσουν τους ισχυρισμούς παιδιών με ειδικές ανάγκες θα πρέπει να γνωρίζουν ότι θα αντιμετωπίσουν πολλές δυσκολίες. Σχεδόν πάντα θα αμφιβάλλουν για το τι τελικά συνέβη και σπάνια θα είναι σε θέση να καταλήξουν σε ασφαλή και σίγουρα συμπεράσματα. Αυτό που θα πρέπει να αξιολογηθεί πρώτα και κύρια είναι αν το παιδί είναι ασφαλές και πώς θα είναι δυνατή η προστασία των δικαιωμάτων του.

Πηγές: Davies, 2002- Davies & Faller, 2007- Lamb, Hershkowitz Orbach & Esplin, 2008- Scottish Executive, 2003.

Κεφάλαιο 5 - Πολιτισμική επάρκεια και ποικιλομορφία

Η έρευνα για την παιδική κακοποίηση, ο σχεδιασμός και η υλοποίηση προγραμμάτων πρόληψης και παρέμβασης σπάνια λαμβάνουν υπόψη τον διαπολιτισμικό παράγοντα.

Σήμερα, θεωρείται επιτακτική ανάγκη η απόκτηση εξειδικευμένων γνώσεων και η κατάρτιση των επαγγελματιών που διεξάγουν συνεντεύξεις με αλλοδαπά παιδιά θύματα κακοποίησης. Αναμφίβολα, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι υπάρχουσες διαφορές στην εθνικότητα, τη θρησκεία, τον πολιτισμό και το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο.

Οι ανήλικοι από διαφορετικά πολιτισμικά υπόβαθρα και μειονοτικές ομάδες διατρέχουν αυξημένο κίνδυνο θυματοποίησης.

Το κοινωνικό τίμημα που πρέπει να πληρώσουν τα θύματα σεξουαλικής κακοποίησης φαίνεται να είναι ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες για την απόκρυψη της θυματοποίησής τους.

Η πολιτισμική διάσταση έχει σημαντικό αντίκτυπο τόσο στον τρόπο αντίδρασης των θυμάτων και των οικογενειών τους όσο και στον τρόπο αντιμετώπισης των ανηλίκων από τους επαγγελματίες.

Πώς πρέπει όμως να διεξάγεται η δικανική συνέντευξη με ένα παιδί Ρομά, μια ασυνόδευτη ανήλικη ή μια μουσουλμάνα μετανάστρια; Ποιες είναι οι ιδιαιτερότητες και ποια είναι τα εμπόδια που δυσκολεύουν την όλη διαδικασία; Ποια είναι αυτά τα ιδιαίτερα πολιτισμικά στοιχεία που επηρεάζουν τη συνέντευξη των ανηλίκων θυμάτων;

Μόλις την τελευταία δεκαετία έχει γίνει προσπάθεια να εφαρμοστούν τα ερευνητικά ευρήματα σε δικανικές συνεντεύξεις με αλλοδαπά παιδιά-θύματα. Έτσι, διαμορφώθηκαν οι πρώτες κατευθυντήριες γραμμές που τόνιζαν, μεταξύ άλλων, τη σημασία της μητρικής γλώσσας και του ιδιαίτερου πολιτισμικού πλαισίου του ανήλικου συνεντευξιζόμενου (American Professional Society on the Abuse of Children, 2000). Αναπτύχθηκαν τα πρώτα προγράμματα κατάρτισης για τους υπεύθυνους συνεντεύξεων παιδιών με διαφορετική μητρική γλώσσα και δημοσιεύθηκαν οι πρώτοι οδηγοί για τη διεξαγωγή σχετικών δικανικών συνεντεύξεων.

5.1 Προετοιμασία της δικανικής συνέντευξης

Σύμφωνα με τη National Children's Alliance [Εθνική Συμμαχία για τα Παιδιά] (2017), η ανακάλυψη του ιστορικού του παιδιού δίνει στους επαγγελματίες την ευκαιρία να κατανοήσουν καλύτερα τις αντιλήψεις τόσο του παιδιού όσο και της οικογένειάς του σχετικά με την κακοποίηση και την απόδοση ευθυνών, το βαθμό εγκλιματισμού της οικογένειας και την κατανόηση των νόμων, τις θρησκευτικές ή πολιτισμικές πεποιθήσεις που μπορεί να επηρεάσουν την αποκάλυψη και την εμπλοκή με τις υπηρεσίες και να αναγνωρίσουν τον αντίκτυπο της προηγούμενης εμπειρίας με την αστυνομία και τις κυβερνητικές αρχές τόσο σε αυτή τη χώρα όσο και στις χώρες καταγωγής τους.

Δεδομένου ότι, στην πράξη, πολλές πληροφορίες φαίνεται να λείπουν, όπως η ημερομηνία και ο τόπος γέννησης του παιδιού, θα πρέπει να διεξάγεται μια ολοκληρωμένη συλλογή πληροφοριών από το αρχικό στάδιο της δικανικής συνέντευξης. Έτσι, ο συνεντευκτής θα πρέπει:

- να έχει συλλέξει πληροφορίες σχετικά με την κουλτούρα του παιδιού-θύματος, προκειμένου στη συνέχεια να διερευνήσει ποια στοιχεία της κουλτούρας μπορεί να επηρεάσουν την πορεία και την αξιοπιστία της δικανικής συνέντευξης,
- να γνωρίζει την εθνικότητα και τις θρησκευτικές πεποιθήσεις του/της,
- να γνωρίζει πότε ήρθε στη χώρα, κάτω από ποιες συνθήκες εγκατέλειψε τη χώρα καταγωγής του/της και πόσο καιρό διαμένει στη χώρα υποδοχής,
- να λαμβάνει υπόψη ότι τα παιδιά που βρίσκονται στη χώρα υποδοχής αναζητώντας άσυλο είναι πιθανό να έχουν αρνητικές εμπειρίες στις επαφές τους με τις επίσημες αρχές και, ως εκ τούτου, είναι απίθανο να εμπιστευονται τους επαγγελματίες,
- να έχει κατά νου ότι είναι πιθανό να φοβούνται ότι η αποκάλυψη της κακοποίησής τους θα επηρεάσει την ικανότητα των ίδιων και των γονέων τους να παραμείνουν στη νέα τους πατρίδα.

Κάντε συγκεκριμένες ερωτήσεις στα άτομα που είναι υπεύθυνα για τη φροντίδα

τους:

- «Πού γεννήθηκε ο γιος / η κόρη σας;»
- «Πότε ήρθε για πρώτη φορά να ζήσει εδώ;»
- «Ποιον θεωρεί οικογένεια του/της;»
- «Ποιος μένει στο σπίτι; Ζει κάποιο άλλο άτομο μαζί σας;»
- «Ποια είναι η πρώτη γλώσσα που έμαθε να μιλάει το παιδί σας; Ποια γλώσσα χρησιμοποιείτε στο σπίτι;»
- «Ποια γλώσσα προτιμά το παιδί να μιλάει με τα αδέρφια και τους φίλους του;»
- «Ποια είναι η θρησκεία σας; Πόσο πιστά την ακολουθείτε;»
- «Πώς θα ορίζατε τον εαυτό σας πολιτισμικά; Ποια στοιχεία της κουλτούρας σας θεωρείτε ότι είναι τα πιο σημαντικά;»
- «Πώς μεταναστεύσατε στη χώρα;»
- «Τι επιπτώσεις είχε αυτό στην οικογένειά σας;»
- «Έχετε προσαρμοστεί στη νέα σας ζωή εδώ;»
- «Τι κάνετε για να ανταπεξέλθετε οικονομικά; Πώς επιβιώνετε;»
- «Αντιμετωπίζετε προβλήματα που σχετίζονται με το καθεστώς μετανάστευσης ή διαμονής σας εδώ, τα οποία θα έπρεπε να γνωρίζω;»

Πηγή: Fontes, 2008, 2010

- Αναθεωρήστε στερεοτυπικές στάσεις και προκαταλήψεις, σεβαστείτε τις διαπολιτισμικές διαφορές, να είστε ευέλικτοι, υπεύθυνοι και διακριτικοί,
- Να έχετε γνώση των ουσιαστικών διαφορών μεταξύ των διαφόρων πολιτισμών,
- Αναζητήστε διαφορετικούς ορισμούς και διαφορετικές πολιτισμικές συνήθειες όσον αφορά τη σεξουαλική συμπεριφορά,
- Διερευνήστε αν οι συμπεριφορές που αποδίδονται στους δράστες είναι συμβατές με τις οικογενειακές παραδόσεις (π.χ. ακρωτηριασμός των γυναικείων γεννητικών οργάνων κ.λπ.),

- Να λάβετε υπόψη τις απαιτήσεις των διαφόρων θρησκείων όσον αφορά τη δημιουργία στενών διαπροσωπικών σχέσεων, την απώλεια της «αγνότητας» και την παραβίαση της σεξουαλικής ελευθερίας,

- Να είστε σε θέση να διακρίνετε διάφορες συμπεριφορές που συνάδουν με διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια, αποφεύγοντας παράλληλα μια προσέγγιση ποινικού δικαίου,

- Να εξετάσετε πολύ προσεκτικά την αξιοπιστία των πολιτισμικών εξηγήσεων που παρέχονται, καθώς με αυτόν τον τρόπο δικαιολογείται κάθε μορφή σεξουαλικής κακοποίησης ανηλίκων,

- Να είστε προσεκτικοί όσον αφορά το είδος των ερωτήσεων που επιλέγονται και τον τρόπο με τον οποίο τίθενται για να αποσπάσουν πληροφορίες,

- Να αξιολογείτε τη σιωπή,

- Να σέβεστε τον τρόπο με τον οποίο τα ίδια τα άτομα ορίζουν την ταυτότητά τους, αποφεύγοντας την υπερβολική προσωποποίηση απλώς και μόνο επειδή μοιράζονται την ίδια καταγωγή,

- Αν ο ανήλικος έχει υιοθετήσει πιστά τον ιδιαίτερο πολιτισμό των γονέων του ή αν έχει επίσης επηρεαστεί από τα πολιτισμικά στοιχεία της χώρας υποδοχής στην οποία ζει.

Δώστε ιδιαίτερη προσοχή στα εξής:

- Να συλλέξετε πληροφορίες σχετικά με τις συνθήκες διαβίωσης του παιδιού, το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο και την οικογενειακή δομή,

- Να λάβετε υπόψη ότι το φύλο του συνεντευκτή παίζει σημαντικό ρόλο (σε ορισμένες κουλτούρες θεωρείται ακατάλληλο να μιλάτε για τέτοια ιδιωτικά θέματα σε άτομα του αντίθετου φύλου. Επίσης, σε γενικές γραμμές, τα παιδιά φαίνεται να εμπιστεύονται περισσότερο τους ενήλικες της ίδιας εθνικότητας).

- Να αναγνωρίζετε και να παραδέχεστε τους περιορισμούς σας στη χρήση μιας άλλης γλώσσας ζητώντας τον **διορισμό διερμηνέα**,

- **Δίγλωσσα παιδιά / γλωσσικές παρεμβολές στη μητρική γλώσσα:** λάβετε υπόψη ότι τα παιδιά που χρησιμοποιούν καθημερινά τη γλώσσα της κοινότητας υποδοχής μπορεί να επιλέξουν να χρησιμοποιούν τη μητρική τους γλώσσα για τα μέρη του σώματος,

- **Χρήση τεχνικών εννοιών με δίγλωσσα παιδιά:** να λάβετε υπόψη ότι στις δίγλωσσες συνεντεύξεις υπάρχουν βασικές διαφορές στη δομή, τις εκφράσεις και τη σημασία των λέξεων, οπότε ο δίγλωσσος ανήλικος είναι πιθανό να έχει δυσκολίες στην κατανόηση,

- να λαμβάνετε ιδιαίτερη μέριμνα ώστε η συνέντευξη να διεξάγεται στη μητρική γλώσσα του ανήλικου, ακόμη και αν το παιδί είναι ιδιαίτερα ικανό στη δεύτερη γλώσσα.

Επίδειξη σεβασμού σε δικανικές συνεντεύξεις με αλλοδαπά παιδιά

- Το χρονοδιάγραμμα της συνέντευξης θα πρέπει να προσαρμόζεται στα ήθη και έθιμα του ανήλικου ερωτώμενου (π.χ. ώρες προσευχής, περίοδοι νηστείας, αργίες κ.λπ.).
- Ο επαγγελματίας, όταν αναφέρεται στους κανόνες που διέπουν τη συνέντευξη, θα πρέπει να τονίζει στο παιδί το δικαίωμα να κάνει ερωτήσεις σε περίπτωση παρανόησης ή ακόμη και να διορθώσει τον συνεντευκτή. Δεδομένου ότι η συμπεριφορά έναντι στους εργαζόμενους των αρχών διαφέρει από πολιτισμό σε πολιτισμό, αποκλείοντας ερωτήσεις προς αυτούς ή παροχή διευκρινίσεων, η επισήμανση αυτού του κανόνα είναι σημαντική.
- Θα πρέπει να αποφεύγεται η κριτική προς τους γονείς σε θέματα που αφορούν την ανατροφή του παιδιού τους και τις σχετικές πεποιθήσεις τους. Αντίθετα, θα πρέπει να επιδεικνύεται ο κατάλληλος σεβασμός στην ποικιλομορφία.
- Ο συνεντευκτής θα πρέπει να γνωρίζει ότι ένα παιδί που έχει πέσει θύμα κακοποίησης μπορεί να την κρύβει επειδή φοβάται την τιμωρία από την οικογένεια ή την κοινότητα στην οποία ανήκει. Η απογοήτευση της οικογένειας σε περιπτώσεις σεξουαλικής κακοποίησης μελών της δημιουργεί συχνά προβλήματα στη συνεργασία του επαγγελματία με το παιδί και τα μέλη της οικογένειάς του.

Πηγή: Guidance on Interviewing Child Witnesses in Scotland, 2003.

Σημαντικά πολιτισμικά ζητήματα που πρέπει να ληφθούν υπόψη

• Η αποκάλυψη της κακοποίησης μπορεί να μην είναι δυνατή, καθώς, σε ορισμένες κουλτούρες, η διατήρηση οικογενειακών μυστικών αποτελεί πολιτισμική επιταγή. Ο φόβος της αντίδρασης της κοινωνίας αποτελεί εμπόδιο στην αποκάλυψη της σεξουαλικής κακοποίησης ενός μέλους και έτσι τα παιδιά διδάσκονται από νωρίς να φυλάνε καλά τα μυστικά τους. Πράγματι, σε ορισμένα πολιτισμικά πλαίσια η σεξουαλική κακοποίηση των κοριτσιών αποτελεί ντροπή για την οικογένειά τους και ο πατέρας ως προστάτης της θεωρείται ότι έχει αποτύχει στον ρόλο του. Στην περίπτωση αυτή, η δημοσιοποίηση της σεξουαλικής κακοποίησης ενισχύει τα αισθήματα ντροπής. Τα θύματα προειδοποιούνται ότι η αποκάλυψη της σεξουαλικής κακοποίησής τους θα οδηγήσει στη διάρρηξη οικογενειακών δεσμών που προηγουμένως ήταν πολύ ισχυροί. Συνήθως κατηγορούνται ότι προκάλεσαν το δράστη, ότι ντρόπιασαν την οικογένειά τους και ότι φέρουν το βάρος της ευθύνης για τη διάλυση της οικογένειάς τους. Το αποτέλεσμα όλων αυτών είναι ο στιγματισμός και η κοινωνική απομόνωση των θυμάτων.

- Η γνώση του παιδιού για τη σεξουαλική δραστηριότητα μπορεί να οφείλεται στο γεγονός ότι συχνά λόγω των δυσμενών οικονομικών συνθηκών πολλά μέλη της οικογένειας μοιράζονται το ίδιο δωμάτιο και ακόμη και το ίδιο κρεβάτι. Τα παιδιά συνηθίζουν να γδύνονται μπροστά σε άλλους και να βλέπουν τα άλλα μέλη της οικογένειας να κάνουν το ίδιο. Σε πολλές περιπτώσεις μάλιστα αποκαλύπτουν ότι οι γονείς τους είχαν σεξουαλική επαφή, νομίζοντας ότι αυτά κοιμούνται. Είναι σημαντικό για τον συνεντευκτή να συλλέγει πληροφορίες σχετικά με το εισόδημα και τις συνθήκες διαβίωσης της οικογένειας. Οι ερωτήσεις αυτές πρέπει να γίνονται με διακριτικότητα και ευαισθησία. Ωστόσο, είναι σημαντικό να έχουμε κατά νου το μύθο ότι «η σεξουαλική κακοποίηση παιδιών λαμβάνει χώρα κυρίως σε φτωχές, αποδιοργανωμένες και ασταθείς οικογένειες/ είναι πιο συχνή σε περιθωριοποιημένες οικογένειες με χαμηλή κοινωνικοοικονομική κατάσταση!»
- Σύμφωνα με άλλες πολιτισμικές επιταγές, τα κορίτσια πρέπει να βρίσκουν σύζυγο σε πολύ νεαρή ηλικία. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η σεξουαλική δραστηριότητα των ανηλίκων είναι αποδεκτή ακόμη και αν η διαφορά ηλικίας με τον σύντροφό τους είναι μεγάλη.
- Σε ορισμένες περιπτώσεις, ο φερόμενος ως δράστης μπορεί να είναι ο μόνος που στηρίζει οικονομικά την οικογένεια. Η πιθανή καταδίκη και απομάκρυνσή του μπορεί να επιδεινώσει τις ήδη δύσκολες συνθήκες διαβίωσης. Πολλά παιδιά μπορεί να αποθαρρύνονται από το να αποκαλύψουν την κακοποίησή τους μετά από κατηγορίες ότι τα ίδια θα είναι υπεύθυνα για την έλλειψη εισοδήματος στην οικογένειά τους.
- Το λεξιλόγιο ενός παιδιού επηρεάζεται από πολλούς πολιτισμικούς και κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες. Ο συνεντευκτής πρέπει να έχει τις κατάλληλες γνώσεις για να κατανοήσει το πολιτισμικό υπόβαθρο του/της ανήλικου/ης ερωτώμενου/ης. Κατά την περιγραφή των μερών του σώματος, ορισμένα παιδιά μπορεί να χρησιμοποιούν πιο επίσημους όρους, ενώ άλλα μπορεί να χρησιμοποιούν «αργκό». Είναι σημαντικό, όμως, να μην τους δώσουμε την εντύπωση ότι υπάρχουν «σωστές» και «λανθασμένες» ονομασίες για τα διάφορα μέρη του σώματος.
- Η κουλτούρα διαφέρει ανάλογα με την εθνικότητα. Τα παιδιά της ίδιας εθνικότητας δεν έχουν απαραίτητα την ίδια κουλτούρα. Άλλοι παράγοντες όπως η εκπαίδευση, η θρησκεία και η κοινωνικοοικονομική κατάσταση μπορεί να έχουν μεγαλύτερη επιρροή στην κουλτούρα τους.

Πηγή: Guide for Forensic Interview of Spanish-Speaking Children, 2004.

5.2 Διεξαγωγή της δικανικής συνέντευξης

Είναι απαραίτητο να εκπαιδευτούν όλοι οι επαγγελματίες που θα εμπλακούν στην ποινική διαδικασία στις ιδιαιτερότητες της εξέτασης δίγλωσσων παιδιών.

Οι επαγγελματίες πρέπει να γνωρίζουν ότι όταν διεξάγουν δικανική συνέντευξη με παιδί που μιλάει διαφορετική γλώσσα από αυτή της χώρας υποδοχής:

- ενδέχεται να χρειαστεί περισσότερος χρόνος (η μετάφραση με τη βοήθεια διερμηνέα μπορεί να τον διπλασιάσει),

- ειδικότερα, πρέπει να δοθεί περισσότερος χρόνος στο προκαταρκτικό στάδιο της οικοδόμησης μιας σχέσης εμπιστοσύνης με τον/την ανήλικο/η, ώστε να νιώσει πιο άνετα,

- δεν πρέπει να ασκείται πίεση,

- υπάρχει ανάγκη να διερευνηθούν οι οικογενειακοί δεσμοί και οι σχέσεις μεταξύ του παιδιού και των ενηλίκων που αναφέρει (σε ορισμένους πολιτισμούς κάθε φίλος/φίλη που είναι μεγαλύτερος/η αποκαλείται «θείος/θεία» και κάθε ηλικιωμένο άτομο αποκαλείται «παππούς/γιαγιά»),

- είναι σημαντικό να μάθετε για της γιορτές και τα έθιμα στα οποία μπορεί να ανατρέξουν τα παιδιά όταν προσπαθούν να προσδιορίσουν χρονικά ένα γεγονός,

- σε σχέση με την οικογένεια του παιδιού, είναι σημαντικό να αναγνωρίζεται η δυσκολία της κατάστασης, να επιδεικνύεται ενσυναίσθηση και σεβασμός στη διαφορετική κουλτούρα, να παρέχονται λεπτομερείς πληροφορίες, ενθάρρυνση, διαβεβαίωση ότι θα υπάρχει εμπιστευτικότητα και διακριτικότητα και κυρίως, ότι η αποκάλυψη της σεξουαλικής κακοποίησης του παιδιού τους δεν θα επηρεάσει ζητήματα που αφορούν την παραμονή τους στη χώρα.

Διεξαγωγή δικανικών συνεντεύξεων με δίγλωσσα παιδιά

- Θα πρέπει να επιλεγεί η γλώσσα που ο/η ανήλικος/η μιλάει καλύτερα και πιο άνετα. Συνήθως είναι η μητρική γλώσσα. Ωστόσο, είναι πιθανόν η γλώσσα που γνωρίζει καλύτερα να είναι η γλώσσα της χώρας υποδοχής.
- Εάν επιλεγεί η γλώσσα της χώρας υποδοχής, λαμβάνεται υπόψη ο χρόνος που έχει περάσει το παιδί στη χώρα υποδοχής προκειμένου να αξιολογηθεί το επίπεδο γνώσης του.
- Συχνά, είναι αδύνατον μια ακριβής μετάφραση να μεταφέρει το ακριβές νόημα της μητρικής γλώσσας.
- Ορισμένοι όροι - φράσεις μπορεί να μην έχουν σαφές νόημα όταν μεταφράζονται στην άλλη γλώσσα (π.χ. «έχεις μπλεξίματα;»). Συχνά μια κυριολεκτική μετάφραση δεν είναι χρήσιμη.

- Η ευχέρεια σε μια γλώσσα δεν σημαίνει απαραίτητα ότι το παιδί την κατανοεί πλήρως.
- Η περιορισμένη γνώση της μη μητρικής γλώσσας μπορεί να οδηγήσει σε ελλιπή περιγραφή των γεγονότων.
- Η χρήση και η εναλλαγή μεταξύ δύο διαφορετικών γλωσσών μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα κατανόησης για τον συνεντευκτή. Επομένως, είναι απαραίτητο να ζητήσετε διευκρινίσεις και να συνοψίσετε.
- Είναι σημαντικό το παιδί να επαναλαμβάνει όσα είτε ο δράστης κατά τη διάρκεια της κακοποίησης στη γλώσσα που χρησιμοποίησε ο δράστης.
- Θα πρέπει να είναι σαφές ότι η ευθύνη για τη μη κατανόηση ενός θέματος βαρύνει τον συνεντευκτή και όχι τον/την ανήλικο/η.

Πηγή: Guide for Forensic Interview of Spanish-Speaking Children, 2004.

5.3 Ο ρόλος του διερμηνέα

Όταν η επικοινωνία με το παιδί είναι περιορισμένη ή αδύνατη, απαιτείται η παρουσία επαγγελματία διερμηνέα και τα θύματα έχουν το δικαίωμα αυτό. Προς την κατεύθυνση της προστασίας της ακεραιότητας της έρευνας και των προσφερόμενων υπηρεσιών, θα πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στη διασφάλιση της χρήσης κατάλληλων διερμηνέων και όχι απλώς στη συμμετοχή οποιουδήποτε τρίτου προσώπου που γνωρίζει τη γλώσσα του ανήλικου (National Children's Alliance, 2017). Ως εκ τούτου, θα πρέπει να αποκλείονται οι συγγενείς ή οι φίλοι της οικογένειας του παιδιού που ερωτάται.

Οι απαιτήσεις που πρέπει να πληροί ένας διερμηνέας:

- Θα πρέπει να απαιτείται εμπειρία / εκπαίδευση ως διερμηνέας κατά τη διάρκεια δικανικών συνεντεύξεων με παιδιά: να είναι ένας εξειδικευμένος και έμπειρος επαγγελματίας, εξοικειωμένος με τον σκοπό, τη διαδικασία και τις βασικές αρχές μιας δικανικής εξέτασης,
 - θα πρέπει να δεσμεύεται από το απόρρητο και την εμπιστευτικότητα,
 - θα πρέπει να έχει ρόλο διαμεσολαβητή με στόχο τη δημιουργική επικοινωνία μεταξύ του συνεντευκτή και του παιδιού,

- θα πρέπει να είναι ουδέτερος και αμερόληπτος,
- θα πρέπει να μεταφέρει με ακρίβεια τα όσα καταθέτει το παιδί, συμπεριλαμβανομένων των υβριστικών λέξεων,
- δεν θα πρέπει να είναι ένα οικείο πρόσωπο,
- θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη το φύλο του παιδιού.

Συνιστάται η διαδοχική ερμηνεία. Συνιστάται ο συνεντευκτής και ο διερμηνέας να συναντηθούν και να συνεργαστούν πριν από τη συνέντευξη, ώστε να αποφευχθούν σημαντικά λάθη και να επιλυθούν εξ αρχής ορισμένα βασικά ζητήματα.

Ο συνεντευκτής είναι υπεύθυνος για τη διεξαγωγή της συνέντευξης, ενώ ο διερμηνέας συμμετέχει στη διαδικασία ως βοηθός. Οι ερωτήσεις υποβάλλονται μόνο από τον συνεντευκτή απευθείας στον/στην ανήλικο/η και όχι μέσω του διερμηνέα. Ο τελευταίος δεν κάνει ερωτήσεις ή σχόλια. Διερμηνεύει με ακρίβεια χωρίς να παραβλέπει κανένα μέρος των ερωτήσεων και των απαντήσεων, χωρίς να προσθέτει ή να αφαιρεί. Η διερμηνεία γίνεται πάντα σε πρώτο πρόσωπο χωρίς την προσθήκη του «είπε». Ο διερμηνέας μεταφέρει τόσο το περιεχόμενο όσο και το ύφος των λεγομένων.

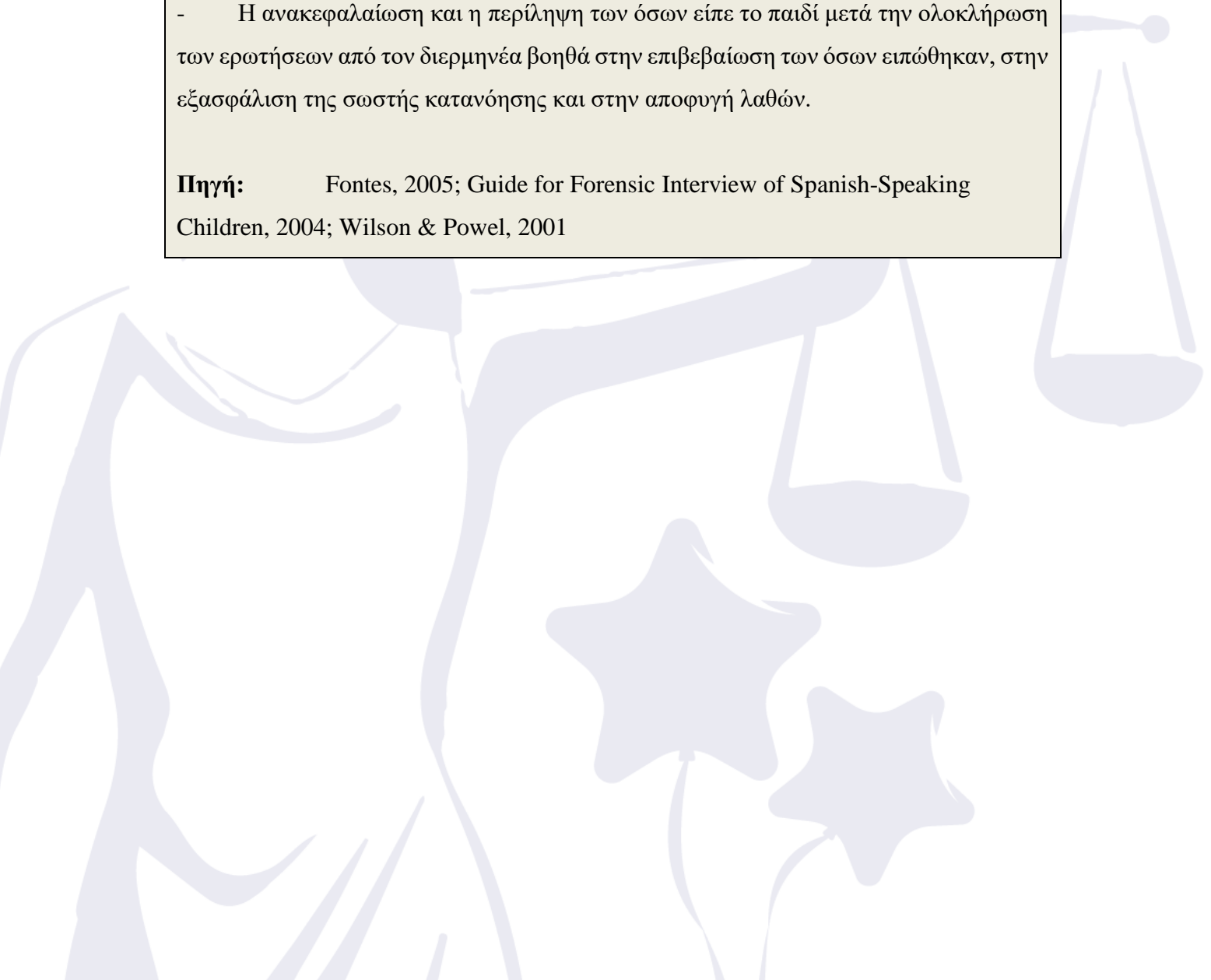
Την ημέρα της δικανικής συνέντευξης, ο διερμηνέας συστήνεται στο παιδί και εξηγείται ο ρόλος του. Ο συνεντευκτής και ο διερμηνέας εξηγούν ότι όλα όσα λέγονται και από τις δύο πλευρές θα μεταφραστούν, διαβεβαιώνουν το παιδί ότι θα τηρηθεί το απόρρητο, το διαβεβαιώνουν ότι θα το σεβαστούν και τέλος το ενθαρρύνουν να κάνει ερωτήσεις ή να ζητήσει οποιαδήποτε διευκρίνιση. Οι ερωτήσεις του συνεντευκτή θα πρέπει να είναι σύντομες, να θίγουν ένα θέμα κάθε φορά και να διατυπώνονται σε απλή γλώσσα. Οι δύο ενήλικες κάθονται ο ένας δίπλα στον άλλο και απέναντι από το παιδί, ώστε το παιδί να μπορεί να διατηρεί οπτική επαφή (όταν αυτό επιτρέπεται πολιτισμικά) και με τους δύο.

Η ανακεφαλαίωση και η περίληψη των όσων είπε το παιδί μετά την ολοκλήρωση των ερωτήσεων από τον διερμηνέα βοηθά στην επιβεβαίωση των όσων ειπώθηκαν, στην εξασφάλιση της σωστής κατανόησης και στην αποφυγή λαθών.

Εργασία με διερμηνέα:

- Συνιστάται η διαδοχική ερμηνεία. Συνιστάται ο συνεντευκτής και ο διερμηνέας να συναντηθούν και να συνεργαστούν πριν από τη συνέντευξη, ώστε να αποφευχθούν σημαντικά λάθη και να επιλυθούν εξαρχής ορισμένα βασικά ζητήματα.
- Ο συνεντευκτής είναι υπεύθυνος για τη διεξαγωγή της συνέντευξης, ενώ ο διερμηνέας συμμετέχει στη διαδικασία ως βοηθός.
- Οι ερωτήσεις υποβάλλονται μόνο από τον συνεντευκτή απευθείας στον ανήλικο και όχι μέσω του διερμηνέα. Ο τελευταίος δεν κάνει ερωτήσεις ή σχόλια. Διερμηνεύει με ακρίβεια χωρίς να παραβλέπει κανένα μέρος των ερωτήσεων και των απαντήσεων, χωρίς να προσθέτει ή να αφαιρεί. Η διερμηνεία γίνεται πάντα σε πρώτο πρόσωπο χωρίς την προσθήκη του «είπε».
- Οι ερωτήσεις του συνεντευκτή θα πρέπει να είναι σύντομες, να θίγουν ένα θέμα κάθε φορά και να διατυπώνονται σε απλή γλώσσα. Οι δύο ενήλικες κάθονται ο ένας δίπλα στον άλλον και απέναντι από το παιδί, έτσι ώστε το παιδί να μπορεί να διατηρεί οπτική επαφή (όταν αυτό επιτρέπεται πολιτισμικά) και με τους δύο.
- Η ανακεφαλαίωση και η περίληψη των όσων είπε το παιδί μετά την ολοκλήρωση των ερωτήσεων από τον διερμηνέα βοηθά στην επιβεβαίωση των όσων ειπώθηκαν, στην εξασφάλιση της σωστής κατανόησης και στην αποφυγή λαθών.

Πηγή: Fontes, 2005; Guide for Forensic Interview of Spanish-Speaking Children, 2004; Wilson & Powel, 2001

Κεφάλαιο 6 - Σημαντικοί παράγοντες

Ένας μεγάλος αριθμός ερευνητών υπογραμμίζει τις αρνητικές επιπτώσεις της υιοθέτησης κατευθυντικών και αναξιόπιστων τεχνικών, όπως η χρήση καθοδηγητικών ερωτήσεων, οι επαναλαμβανόμενες συνεντεύξεις, με μεγάλη συχνότητα, σε διαφορετικά χρονικά διαστήματα, από διαφορετικά άτομα, από επαγγελματίες με μικρή ή/και μη εξειδικευμένη κατάρτιση.

Η κακή χρήση τεχνικών και μεθοδολογικών εργαλείων μπορεί να οδηγήσει σε αλλοίωση της μνήμης, στη δημιουργία υπερβολικού άγχους για το θύμα και την οικογένειά του, στη μείωση της αξιοπιστίας της κατάθεσης του παιδιού κατά την προανακριτική και την ακροαματική διαδικασία, στη μείωση της πιθανότητας καταδίκης του δράστη, στην άσκοπη επανάληψη ψυχολογικά απαιτητικών και επώδυνων διαδικασιών κ.λ.π.

Προκειμένου να αποφευχθούν αυτές οι αρνητικές συνέπειες, είναι απαραίτητο να επανεξετάζονται συνεχώς οι τεχνικές που χρησιμοποιούνται ευρέως και να αναθεωρούνται, όταν κρίνεται σκόπιμο, συμπεριλαμβανομένης της συνεχούς κατάρτισης, της ανατροφοδότησης και της εποπτείας των πρακτικών του δικαστικού ανακριτή. Ο ακρογωνιαίος λίθος, ωστόσο, σύμφωνα με την οδηγία για τα δικαιώματα των θυμάτων, κάθε αποτελεσματικής και ουσιαστικής προσπάθειας προσέγγισης των θυμάτων σεξουαλικής κακοποίησης, είναι η τήρηση ενός κώδικα δεοντολογίας που αποσκοπεί στην προστασία των ανηλίκων από το μαρτύριο που συνεπάγεται η εμπλοκή τους σε διαδικασίες που συνήθως είναι προσαρμοσμένες στις απαιτήσεις και τις ανάγκες του ενήλικου πληθυσμού.

Σημαντική οδηγία για τον κώδικα συμπεριφοράς:

- Αποφύγετε την επανάληψη της δικανικής εξέτασης. Σύμφωνα με τη διακρατική έκθεση του Προγράμματος ENCLAVE (2022, σ. 55): «σε ορισμένες περιπτώσεις, μια μόνο συνέντευξη δεν είναι αρκετή, για παράδειγμα, "όταν η κακοποίηση δεν αποκαλύπτεται στην πρώτη συνέντευξη, αλλά υπάρχουν βάσιμες υποψίες ότι έχει συμβεί", όταν "υπάρχουν ισχυρισμοί για πολλαπλά αδικήματα", όταν το παιδί βιώνει υψηλά επίπεδα άγχους και είναι δύσκολο να δημιουργηθεί καλή σχέση, όταν λαμβάνονται νέες πληροφορίες από άλλες πηγές ή όταν το παιδί θυμάται περισσότερες λεπτομέρειες.» Σε περιπτώσεις που απαιτούνται περισσότερες από μία συνεντεύξεις, «πρέπει να υπάρχει μέριμνα ώστε να αποφεύγεται η επανάληψη των ίδιων εστιασμένων ερωτήσεων με την πάροδο του χρόνου, η οποία θα μπορούσε να οδηγήσει σε αναξιόπιστες ή ασυνεπείς απαντήσεις ορισμένων μαρτύρων και συνεντεύξεις που

κρίνονται μη αποδεκτές από το δικαστήριο» (άρθρο 20.β, άρθρο 20.δ, και άρθρο 23.2.γ).

- Η διάρκεια της εξέτασης δεν πρέπει να υπερβαίνει τη μία ώρα. Ωστόσο, πρέπει να υπάρχει σεβασμός στο ρυθμό του παιδιού: Ορισμένα παιδιά μπορεί να χρειάζονται 20 λεπτά, ενώ άλλα μπορεί να χρειάζονται 90 λεπτά.

- Η δικανική εξέταση θα πρέπει να διενεργείται από έναν ή δύο επαγγελματίες, σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο που επιτρέπει τη βιντεοσκόπηση, η οποία με τη σειρά της θα χρησιμοποιηθεί στο δικαστήριο ως προδικαστικό αποδεικτικό στοιχείο (άρθρο 23.3.β, άρθρο 24.1.α, και άρθρο 23.2.γ).

- Η συμμετοχή πολλών επαγγελματιών κατά την εξέταση και η σύγχυση των ρόλων τους πρέπει να αποφεύγεται (άρθρο 23.3.β, άρθρο 24.1.α, και άρθρο 23.2.γ).

- Το ανήλικο θύμα-μάρτυρας πρέπει να συνοδεύεται (άρθρο 3.3, 20.γ)

- Η συνέντευξη πρέπει να διεξάγεται χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση μετά την καταγγελία (άρθρο 20.α)

- ΑΞΙΟΠΡΕΠΕΙΑ:

- οι συνεντεύξεις με το θύμα πρέπει να πραγματοποιούνται σε χώρους σχεδιασμένους ή προσαρμοσμένους για το σκοπό αυτό (άρθρο 23.2.α)

- πρέπει να πραγματοποιούνται από επαγγελματίες που έχουν εκπαιδευτεί για το σκοπό αυτό (άρθρο 23.2.β)

- πρέπει να πραγματοποιούνται από το ίδιο πρόσωπο (άρθρο 23.2.γ)

- πρέπει ο συνεντευκτής να είναι του ίδιου φύλου με το θύμα (άρθρο 23.2.δ)

6.1 Βασικές γνώσεις

Οι επαγγελματίες που εμπλέκονται στην εξέταση των ισχυρισμών του παιδιού δεν θα είναι σε θέση να επιλέξουν και να εφαρμόσουν σωστά και αποτελεσματικά τα μεθοδολογικά τους εργαλεία εάν δεν έχουν βασικές γνώσεις αναπτυξιακής ψυχολογίας και λειτουργίας των βασικών γνωστικών μηχανισμών (προσοχή, αντίληψη, μνήμη κ.λπ.).

Εν συντομία, ορισμένα σημαντικά και χρήσιμα επιστημονικά συμπεράσματα παρατίθενται παρακάτω:

- Οι γνωστικές λειτουργίες της αντίληψης, της προσοχής και της μνήμης έχουν σημαντικούς υποκειμενικούς παράγοντες. Το ίδιο ισχύει και για τους επιμέρους μηχανισμούς αποθήκευσης και ανάκτησης πληροφοριών.

- Η περιορισμένη αποθηκευτική ικανότητα τόσο στη βραχυπρόθεσμη όσο και στη μακροπρόθεσμη μνήμη, το κύρος της διατήρησης, ο τύπος ανάκλησης, ο αριθμός των προσπαθειών ανάκλησης, η παρεμβολή μετά το συμβάν και οι εκπαιδευτικές ερωτήσεις οδηγούν συχνά σε αλλοίωση της μνήμης.
- Οι πιθανότητες αλλοίωσης αυξάνονται όταν η μνήμη είναι φτωχή σε αποθηκευμένα δεδομένα και όταν έχει περάσει μεγάλο χρονικό διάστημα από την πραγματοποίηση του υπό εξέταση γεγονότος.
- Τα τραυματικά γεγονότα στη ζωή ενός παιδιού οξύνουν την ακρίβεια της διακλάδωσης και αποθηκεύονται για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα από ό,τι τα φυσιολογικά καθημερινά περιστατικά.
- Οι πιθανότητες ψευδών αναμνήσεων / προκαλούμενων αναμνήσεων με την προσθήκη στοιχείων μεταγενέστερων από το υπό εξέταση γεγονός είναι οι ίδιες τόσο για τα παιδιά όσο και για τους ενήλικες.
- Ο όγκος των πληροφοριών ελεύθερης ανάκλησης των παιδιών μετά τα 12-18 έτη είναι εξίσου ικανοποιητικός με εκείνον των ενηλίκων.
- Το άγχος συνδέεται αιτιωδώς με τον κίνδυνο παραμόρφωσης της μνήμης και αποτυχημένης ανάκλησης των ζητούμενων πληροφοριών.
- Σε σύγκριση με τους ενήλικες, τα παιδιά παρουσιάζουν αυξημένα επίπεδα φόβου και άγχους τόσο κατά την προανακριτική όσο και κατά την ακροαματική διαδικασία.
- Τα παιδιά σε σύγκριση με τους ενήλικες παρουσιάζουν αυξημένα επίπεδα φόβου και άγχους από την παρουσία του δράστη στην ακροαματική διαδικασία.
- Τα παιδιά σε σύγκριση με τους ενήλικες είναι πιο ευάλωτα σε καθοδηγητικές ερωτήσεις.
- Τα παιδιά σε σύγκριση με τους ενήλικες έχουν σοβαρά προβλήματα στην κατανόηση των ερωτήσεων λόγω ακατάλληλης χρήσης της (νομικής - δογματικής) γλώσσας.
- Τα παιδιά που φοιτούν στο σχολείο φαίνεται να αποκαλύπτουν την κακοποίηση που υπέστησαν με μεγαλύτερη σαφήνεια και αξιοπιστία.
- Σε σύγκριση με τα μεγαλύτερα παιδιά, η ανάκληση αναμνήσεων των παιδιών προσχολικής ηλικίας δεν είναι τόσο λεπτομερής.
- Σε σύγκριση με τα μεγαλύτερα παιδιά, τα μικρότερα παιδιά τείνουν να αποκαλύπτουν την κακοποίησή τους τυχαία, συχνά μετά από μια αφορμή.
- Τα παιδιά κάνουν λιγότερα λάθη στον έλεγχο της πηγής των πληροφοριών όταν χρησιμοποιούν ελεύθερη ανάκληση από ό,τι όταν τους ζητείται σκόπιμα.
- Σε σύγκριση με τα μεγαλύτερα παιδιά, τα παιδιά προσχολικής ηλικίας είναι καλύτερα στην ανάκληση γεγονότων στη μνήμη τους με τη βοήθεια ενδείξεων /

ερεθισμάτων (π.χ. χρήση ανατομικής κούκλας, παιδικού σπιτιού ή άλλων κατασκευών κ.λπ.).

- Η συμμετοχή περισσότερων ατόμων στην εξέταση των ανήλικων θυμάτων και μαρτύρων αυξάνει σημαντικά το άγχος.

6.2 Βασικές κατευθυντήριες γραμμές

6.2.1 Αναπτυξιακό στάδιο του εξεταζόμενου παιδιού

Η αξιολόγηση του αναπτυξιακού σταδίου του παιδιού-θύματος που πρόκειται να υποβληθεί σε συνέντευξη είναι υψίστης σημασίας για την επιλογή των κατάλληλων τεχνικών συνέντευξης για τη συγκεκριμένη περίπτωση. Δυστυχώς, η εμπειρία δείχνει ότι -σε πολλές περιπτώσεις- τα παιδιά αντιμετωπίζονται ως ενήλικες, με αποτέλεσμα την αναπόφευκτη δημιουργία πολλαπλών λαθών και παρεξηγήσεων. Η πλειονότητα των προβλημάτων προκύπτει από την πολύπλοκη διατύπωση των ερωτήσεων και τη δυσκολία κατανόησης του περιεχομένου τους.

Τα παιδιά αντιμετωπίζουν σοβαρές δυσκολίες στην κατανόηση της «νομικής γλώσσας» που χρησιμοποιείται κατά τη διάρκεια της ακρόασης και οι ανήλικοι έως 15 ετών δεν καταλαβαίνουν περίπου τα μισά από όσα λέγονται. Οι ερωτήσεις που δε λαμβάνουν υπόψη το αναπτυξιακό στάδιο του παιδιού μπορεί να οδηγήσουν σε αναξιόπιστες πληροφορίες.

Στα μάτια των παιδιών, οι άνθρωποι που τα ανακρίνουν στο δικαστήριο φαίνεται να ασκούν τόση εξουσία που οποιαδήποτε έλλειψη κατανόησης των ζητούμενων, οποιαδήποτε αντίρρηση ή απόκλιση από τα αναμενόμενα, φαίνεται αδιανόητη και απαράδεκτη. Δεν είναι λίγες οι φορές που απαντούν χωρίς να καταλαβαίνουν την ερώτηση σε μια προσπάθεια να απαλλαγούν το συντομότερο δυνατό από αυτή τη δοκιμασία.

Μερικές φορές οι ενήλικες παρερμηνεύουν το πραγματικό περιεχόμενο της μαρτυρίας τους. Σε αυτές τις περιπτώσεις, τα πολλαπλά προβλήματα που προκύπτουν (παραλείψεις, ασάφειες, παραποιήσεις) οφείλονται περισσότερο στην ανικανότητα του συνεντευκτή παρά στις αδυναμίες του παιδιού. Όλες οι μελέτες συγκλίνουν σαφώς στο γεγονός ότι οι επαγγελματίες πρέπει να καταβάλλουν κάθε δυνατή προσπάθεια για να εναρμονίσουν τις απαιτήσεις της συνέντευξης με το αναπτυξιακό στάδιο του παιδιού και τις ιδιαίτερες ικανότητές του.

Τέλος, λόγω της ύπαρξης σημαντικών ατομικών διαφορών μεταξύ παιδιών της ίδιας ηλικίας, είναι σημαντικό οι εξεταστές να είναι ευέλικτοι και να αποφεύγουν την αυστηρή τήρηση ηλικιακών ορίων και συγκεκριμένων πρωτοκόλλων.

6.2.2 Διερεύνηση των γνώσεων και των ικανοτήτων του παιδιού στην ανάκριση

- **Συμβατικά συστήματα μέτρησης**

Τα παιδιά, ανάλογα με την ηλικία και την ωριμότητά τους, δεν κατανοούν πάντα τα συστήματα μέτρησης. Προκειμένου να διερευνηθεί η σχέση τους με αυτά, είναι σημαντικό σε ένα προηγούμενο στάδιο της συνέντευξης να τεθεί από τον επαγγελματία μια σειρά από ερωτήσεις όπως: «Πόσο ψηλός είμαι;», «Πόσο απέχει αυτό το δωμάτιο από το άλλο δωμάτιο;», «Τι μέρα είναι σήμερα;», «Πόσο καιρό βρίσκεσαι εδώ;», «Τι ώρα είναι τώρα;».

- **Μέρη του σώματος - οι λειτουργίες τους**

Το παιδί καλείται να ονομάσει τα διάφορα μέρη του σώματός του σε έναν ειδικό χάρτη και να εξηγήσει τη χρησιμότητά τους. Συχνά αποσπώνται χρήσιμες πληροφορίες σε περιπτώσεις υποψίας σεξουαλικής κακοποίησης.

- **Έννοιες του χρόνου και της τάξης**

Θα πρέπει επίσης να διερευνηθεί ο βαθμός στον οποίο το παιδί-θύμα κατανοεί το περιεχόμενο βασικών εννοιών (π.χ. «αρχικά», «τελευταία», «ποτέ», «πάντα», «πριν», «μετά», «ενδιάμεσα», «μέσα», «έξω», «μπροστά», «πίσω», κ.λπ.). Για παράδειγμα, θα μπορούσε να ζητηθεί από τα παιδιά προσχολικής ηλικίας να βάλουν τα παιχνίδια τους σε σειρά και να δείξουν το πρώτο και το τελευταίο.

- **Χρώματα**

Συχνά ο νεαρός ερωτώμενος γνωρίζει τα βασικά χρώματα, αλλά δεν είναι σε θέση να ονομάσει τα λιγότερο συνηθισμένα (μωβ, τρκουάζ κ.λπ.). Μια παλέτα διαφορετικών χρωμάτων μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να δείξει ποια από αυτά γνωρίζει με το όνομά τους. Δεν είναι ασυνήθιστο για τα θύματα να ερωτώνται σχετικά με τα χρώματα των ρούχων του δράστη, το χρώμα του αυτοκινήτου του κ.λπ.

- **Τοποθεσία**

Στις μικρές ηλικίες, τα ονόματα των πόλεων, των συνοικιών και των δρόμων σπάνια συγκρατούνται. Τα παιδιά θυμούνται τοποθεσίες με βάση ορισμένα από τα

ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους. Θα θυμούνται ένα συγκεκριμένο σπίτι πιο εύκολα από το όνομα του δρόμου στον οποίο βρίσκεται.

- ***Εγγύτητα***

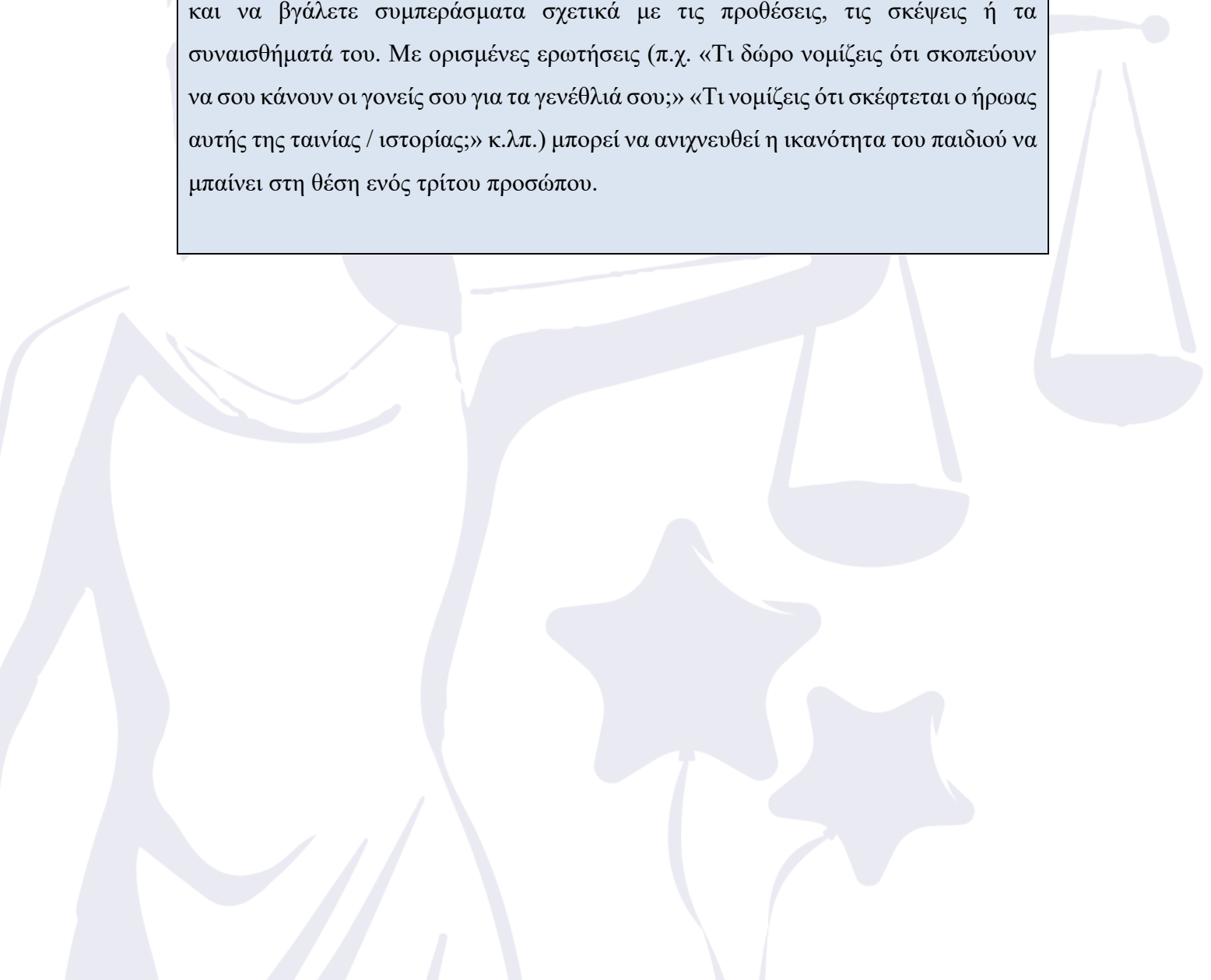
Οι ανήλικοι συχνά δεν γνωρίζουν την έννοια της συγγένειας και τους βαθμούς της. Για το λόγο αυτό, είναι απαραίτητο, μεταξύ άλλων, να ενθαρρύνουμε τα παιδιά να αναγνωρίζουν τα άτομα που ανήκουν στην οικογένειά τους, ζουν στο σπίτι τους και να μιλούν για όσα θεωρούν σημαντικά στη ζωή τους.

- ***Αρίθμηση***

Είναι σημαντικό να μην ξεχνάνε οι ενήλικες ότι ακόμη και αν ένα παιδί ξέρει να μετράει, αυτό δεν σημαίνει ότι έχει την ικανότητα να απαριθμεί και να βάζει σε σειρά τα γεγονότα που του έχουν συμβεί.

- ***Υιοθέτηση της προοπτικής τρίτου προσώπου***

Συχνά υπάρχει δυσκολία στο να υιοθετήσετε την προοπτική ενός άλλου ατόμου και να βγάλετε συμπεράσματα σχετικά με τις προθέσεις, τις σκέψεις ή τα συναισθήματά του. Με ορισμένες ερωτήσεις (π.χ. «Τι δώρο νομίζεις ότι σκοπεύουν να σου κάνουν οι γονείς σου για τα γενέθλιά σου;» «Τι νομίζεις ότι σκέφτεται ο ήρωας αυτής της ταινίας / ιστορίας;» κ.λπ.) μπορεί να ανιχνευθεί η ικανότητα του παιδιού να μπαίνει στη θέση ενός τρίτου προσώπου.

6.2.3 Διατύπωση και περιεχόμενο των ερωτήσεων

Έρευνες έχουν δείξει ότι τόσο το συντακτικό όσο και το λεξιλόγιο που επιλέγεται (ιδίως από τους φορείς του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης) για τη διατύπωση των ερωτήσεων υπερβαίνει το γλωσσικό επίπεδο που έχουν αποκτήσει τα παιδιά-θύματα και μάρτυρες, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται σημαντικές δυσκολίες.

Οι εμπειρογνώμονες θα πρέπει να αξιολογούν το επίπεδο γλωσσικής ικανότητας του παιδιού που θα εξεταστεί στη δικανική συνέντευξη. Αυτό μπορεί να γίνει κατά τη διάρκεια του σταδίου οικοδόμησης σχέσης μεταξύ του εμπειρογνώμονα και του/της ανηλίκου/ης, κατά τη διάρκεια του οποίου δίνεται η ευκαιρία στον επαγγελματία να ακούσει προσεκτικά τον/την ερωτώμενο/η. Έτσι, μπορεί να υπολογίζει το μέσο αριθμό των λέξεων που χρησιμοποιούνται σε μια πρόταση, προσαρμόζοντας ανάλογα το λόγο του, να επιλέγει σύντομες προτάσεις αντί για μεγάλες προτάσεις, να αποφεύγει την πολύπλοκη σύνταξη, να αντικαθιστά τους περίπλοκους παρελθοντικούς χρόνους και την παθητική φωνή με τον απλό αόριστο και την ενεργητική φωνή, να προτιμά μονοσύλλαβες και δισύλλαβες αντί για πολυσύλλαβες λέξεις κ.λπ.

Όσον αφορά το περιεχόμενο των ερωτήσεων που απευθύνονται στον/στην ανήλικο/η, τονίζεται ότι οι ερωτήσεις πρέπει αφενός να λαμβάνουν υπόψη τις γνώσεις του παιδιού τις οποίες απέκτησε στο συγκεκριμένο στάδιο ανάπτυξής του, και αφετέρου την ικανότητά του να αιτιολογεί τα γεγονότα. Οι απαντήσεις θα πρέπει να ερμηνεύονται με βάση τη γνωστική ανάπτυξη και την ωριμότητα του παιδιού.

- Οι ερωτήσεις που περιέχουν μονάδες μέτρησης (χρόνος, ηλικία, μήκος, βάρος, ύψος κ.λπ.) θα πρέπει να αποφεύγονται για τα παιδιά που δεν έχουν μάθει ακόμη να μετρούν. Σε τέτοιες περιπτώσεις είναι σημαντικό να υιοθετηθούν εναλλακτικές μέθοδοι (π.χ. το παιδί δεν ερωτάται τι ώρα έλαβε χώρα το γεγονός, αλλά ποιο πρόγραμμα έπαιξε εκείνη την ώρα στην τηλεόραση κ.λπ.).
- Θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η ικανότητα του παιδιού να σκέφτεται λογικά. Κατά την αιτιολόγηση καταστάσεων και γεγονότων, τα παιδιά προσχολικής ηλικίας συχνά βασίζονται περισσότερο σε αυτό που μπορούν να δουν με τα μάτια τους και λιγότερο σε αυτό που δεν είναι ορατό ή σε αυτό που πρέπει να υποθεθεί. Παρόμοιες ερωτήσεις που περιλαμβάνουν «υποθετικές αιτιολογήσεις» μπορεί να μην γίνονται κατανοητές από παιδιά στα οποία παρόμοιες γνωστικές διεργασίες βρίσκονται ακόμη υπό διαμόρφωση (π.χ. «Αν δούλευε εκείνο το βράδυ, τότε πώς θα μπορούσε να είναι στο σπίτι σας;»).

- Θα πρέπει επίσης να χρησιμοποιούνται όροι των οποίων την εικόνα μπορεί να σχηματίσει ο ανήλικος στην ηλικία του και να αποφεύγεται η χρήση ανακριβών και ασαφών λέξεων με «άγνωστο» (σε σχέση με τις γνώσεις του/της ερωτώμενου/ης) περιεχόμενο. Η βιβλιογραφία αναφέρει ως σχετικό παράδειγμα την περίπτωση ενός παιδιού προσχολικής ηλικίας που απάντησε αρνητικά στην ερώτηση αν είδε τον δράστη να κρατάει φονικό εργαλείο στον τόπο του φόνου. Όταν η φράση φονικό εργαλείο αντικαταστάθηκε από τη λέξη όπλο, το παιδί απάντησε καταφατικά. Σε αυτή την περίπτωση, είναι σαφές ότι ο γενικός - κατηγοριοποιητικός όρος φονικό εργαλείο, επειδή ήταν άγνωστος στο παιδί, το εμπόδισε να θυμηθεί το περιστατικό. Αντίθετα, η χρήση του όρου όπλο το βοήθησε να ανακαλέσει το αντικείμενο που είχε κωδικοποιήσει και αποθηκεύσει στη μνήμη του με τη συγκεκριμένη λέξη. Ομοίως, ένας ανήλικος κατάλαβε καλύτερα την ερώτηση: «Πόσες φορές σε χτύπησε;» σε σύγκριση με την ερώτηση: «Πόσο συχνά σε κακοποιούσε;».
- Είναι σημαντικό οι επαγγελματίες να έχουν κατά νου ότι τα παιδιά έχουν ιδιαίτερη δυσκολία στο να βλέπουν τα πράγματα υπό το πρίσμα των άλλων και να βγάζουν συμπεράσματα σχετικά με τις προθέσεις, τις σκέψεις, τις αντιλήψεις και τα συναισθήματά τους. Για τον λόγο αυτό, η απάντηση στο ερώτημα: «Γιατί δεν έτρεξες μακριά όταν έκλεισε τις πόρτες και τα παράθυρα;» μπορεί να προκαλέσει σύγχυση στον/στην ερωτώμενο/η, καθώς απαιτεί συμπέρασμα σχετικά με τις προθέσεις ενός τρίτου προσώπου. Οι ερωτήσεις τύπου «γιατί» θα πρέπει να αποφεύγονται σε κάθε περίπτωση, διότι μπορεί να προκαλέσουν εκδηλώσεις ενοχής.

Οδηγοί για τη διατύπωση ερωτήσεων

- Χρήση σύντομων προτάσεων
- Διατύπωση σύντομων ερωτήσεων
- Προσπάθεια καθαρής και κατανοητής προφοράς
- Αποφυγή σύνθετων προτάσεων
- Χρήση σύντομων ερωτήσεων
- Αποφυγή μακροσκελών και περίπλοκων ερωτήσεων
- Χρήση μονοσύλλαβων ή δισύλλαβων λέξεων
- Αποφυγή λέξεων τριών ή τεσσάρων συλλαβών
- Χρήση απλών γραμματικών κανόνων

- Αποφυγή διπλών αρνητικών ερωτήσεων, υποθετικών, εξαρτημένων προτάσεων ή φράσεων με έντονο υποκειμενικό και καθοδηγητικό περιεχόμενο
- Χρήση απλών χρόνων και συνδέσμων
- Αποφυγή περιφραστικών χρόνων και απρόσωπων φράσεων
- Χρήση απλών, καθημερινών και κατανοητών λέξεων
- Αποφυγή σύνθετων συνωνύμων - επιστημονικών (νομικών) όρων - διαφορούμενων εννοιών
- Χρήση ενεργητικής φωνής
- Αποφυγή παθητικής φωνής
- Χρήση ειδικών όρων - ονομασιών
- Αποφυγή χρήσης αόριστων αντωνυμιών και αόριστων επιθέτων
- Αποφυγή αναφοράς άγνωστων εκφράσεων.

Για να ελαχιστοποιηθεί ο κίνδυνος άρνησης κατάθεσης, τραύματος ή εξασθένησης της μνήμης, η συνέντευξη πρέπει να ακολουθεί και να σέβεται τις ακόλουθες βασικές αρχές:

- χρήση γλώσσας που λαμβάνει υπόψη την ηλικία του παιδιού,
- χρήση παραδειγμάτων προκειμένου να διευκολυνθεί η κατανόηση του παιδιού,
- στο παιδί πρέπει να δίνονται παραδείγματα που θα το βοηθήσουν να κατανοήσει την ερώτηση,
- αποφυγή πολλαπλών δηλώσεων από το παιδί,
- αποφυγή καθοδηγητικών και παραπλανητικών ερωτήσεων,
- αποφυγή επανάληψης ερωτήσεων που έχουν ήδη απαντηθεί,
- ενθάρρυνση της ελεύθερης εξιστόρησης,
- αποφυγή τεχνικών εισβολής πληροφοριών στη μνήμη με στόχο την αλλοίωση της μνήμης,
- αποφυγή σκληρού και άκαμπτου τόνου από την πλευρά του συνεντευκτή

Βασικοί κανόνες

- Επιτρέπονται όλες οι ερωτήσεις «τι, πού, ποιος, πότε κ.λπ.», με εξαίρεση την ερώτηση «Γιατί» (π.χ. «Γιατί δεν μίλησες νωρίτερα», «Γιατί έμεινες και δεν έφυγες»).
- το «Γιατί» δημιουργεί μεγάλη ενοχή στα παιδιά-θύματα και αυξάνει τον φόβο και την ανησυχία τους.

6.2.4 Αντικειμενικότητα του συνεντευκτή, ευελιξία και αποφυγή υπαινικτικών τεχνικών

Η έρευνα τονίζει τη σημασία της διατήρησης μιας ουδέτερης και αντικειμενικής στάσης του επαγγελματία απέναντι στις δηλώσεις του παιδιού:

- **Το ψυχολογικό κλίμα** που δημιουργείται παίζει πολύ σημαντικό ρόλο. Ακόμη και ο τόνος της φωνής και οι εκφράσεις του προσώπου μπορούν να επηρεάσουν την απόκριση.

- **Προκαταλήψεις του συνεντευκτή:** Ο συνεντευκτής δεν πρέπει να εμμένει σε προσωπικές ερμηνείες, αλλά πρέπει να προχωρήσει στη δημιουργία υποθέσεων, να διερευνήσει το περιεχόμενο των ισχυρισμών του παιδιού και να επανεξετάσει τις αρχικές υποθέσεις όταν προκύψουν νέα στοιχεία.

- **Αποτυχία οικοδόμησης καλής σχέσης:** Τα αποτελέσματα ερευνών έχουν δείξει ότι τα άτομα που δημιουργούν την αίσθηση ότι ασκούν ιδιαίτερη εξουσία, προκαλούν φόβο στα παιδιά επηρεάζοντας την αξιοπιστία τους. Ομοίως, ο αυταρχισμός και η έλλειψη ενσυναίσθησης καθιστούν τα θύματα κακοποίησης ευάλωτα σε παραπλανητικές ερωτήσεις και υπονοούμενα τεχνάσματα.

- **Προκαταλήψεις του συνεντευκτή:** Φράσεις που είναι εξ ορισμού αρνητικά φορτισμένες και αντανακλούν τις προσωπικές αντιλήψεις του συνεντευκτή θα πρέπει να αποφεύγονται με κάθε κόστος (π.χ. «Πες μου για αυτόν τον κακό άνθρωπο» ή «Πες μου για τα κακά πράγματα που σου έκανε»).

- **Προκαταλήψεις του συνεντευκτή:** Ομοίως, δεν πρέπει να χρησιμοποιούνται σχόλια που προκαταλαμβάνουν την απάντηση (π.χ. «Προφανώς δεν θυμάσαι το χρώμα των μαλλιών του») ή προτάσεις που μπορεί να εκφοβίσουν ή να πιέσουν τον/την ανήλικο/η (π.χ. «Θα μπορείς να πας στην τουαλέτα μόνο αφού απαντήσεις σε αυτή την ερώτηση»).

Είναι εξαιρετικά σημαντικό να δημιουργηθεί μια ουδέτερη και αντικειμενική σχέση με το παιδί, όπου ο συνεντευκτής δεν εκφοβίζει, δεν προδικάζει και δεν επικρίνει τα όσα αυτό ισχυρίζεται. Ο επαγγελματίας πρέπει να είναι ευγενικός και προσανατολισμένος στον στόχο, ανεξάρτητα από το πόσο απίστευτοι ή αδύνατοι του φαίνονται οι ισχυρισμοί του παιδιού. Η φύση και το είδος των ερωτήσεων θα οδηγήσουν το συνεντευκτή στη σωστή ή λανθασμένη αντιμετώπιση του υπό εξέταση θύματος.

Έρευνες έχουν δείξει ότι η ελεύθερη αφήγηση των γεγονότων και οι αυθόρμητες δηλώσεις οδηγούν -σε σύγκριση με τις απαντήσεις που δίνονται σε συγκεκριμένες ερωτήσεις- σε πιο πλούσιες και αξιόπιστες μαρτυρίες.

Ωστόσο, συχνά, κατά τη διερεύνηση μιας υπόθεσης, η χρήση συγκεκριμένων ερωτήσεων είναι αναπόφευκτη. Σε πολλές περιπτώσεις, άλλωστε, είναι απαραίτητες για την ανάκληση γεγονότων που είναι αποθηκευμένα στη μνήμη.

Προβλήματα μπορεί να προκύψουν όταν οι ερωτήσεις που τίθενται οδηγούν σε χειραγώγηση της μνήμης. Έχει αποδειχθεί ότι οι λανθασμένες πληροφορίες μπορούν να διεισδύσουν και να διαστρεβλώσουν το επιδιωκόμενο μνημονικό συμβάν τόσο για τα παιδιά όσο και για τους ενήλικες.

Οι επαγγελματίες θα πρέπει να αποφεύγουν την καθοδήγηση και να χρησιμοποιούν κυρίως ερωτήσεις ανοικτού τύπου.

Ο ανήλικος ενθαρρύνεται αρχικά να δώσει μια γενική περιγραφή του συμβάντος και στη συνέχεια να απαντήσει σε πιο συγκεκριμένες ερωτήσεις («Και τι συνέβη στη συνέχεια;»).

Ακολουθούν εκείνες που κατευθύνουν το ενδιαφέρον του παιδιού σε ένα συγκεκριμένο θέμα (π.χ. «Πες μου τώρα για το νηπιαγωγείο», ερωτήσεις που προσπαθούν να επιβεβαιώσουν πληροφορίες που δόθηκαν σε προηγούμενο στάδιο (π.χ. «Είπες ότι η Μαρία σου μιλούσε. Τι ακριβώς σου έλεγε;»), άλλες που αποσκοπούν στην εισαγωγή ενός νέου στοιχείου και απαιτούν μονολεκτική επιβεβαίωση ή άρνηση από το παιδί («π.χ. ήταν και ο Γιάννης εκεί;») και, τέλος, κατηγορηματικές ερωτήσεις που επιδιώκουν να αποσπάσουν μια συγκεκριμένη πληροφορία ιδιαίτερου ενδιαφέροντος.

Οι διδακτικές ερωτήσεις πρέπει να αποφεύγονται!

6.2.5 Ο αποτελεσματικός συνεντευκτής

- Είναι υπομονετικός και αφήνει το παιδί να καθορίσει τον ρυθμό της συνέντευξης.
- Δε διακόπτει, δε διορθώνει, δε συμπληρώνει ή δεν προσθέτει πληροφορίες.
- Χρησιμοποιεί την ίδια διατύπωση που χρησιμοποιεί και το παιδί.
- Θέτει όρια στη συμπεριφορά του/της.
- Ενθαρρύνει και παρακινεί τον/την ανήλικο/η να συνεχίσει όταν αντιμετωπίζει δυσκολίες.

Παραδείγματα φράσεων ενθάρρυνσης και καθησυχασμού

- *«Μην ανησυχείς. Με την ησυχία σου, σε ακούω.»*
- *«Το ξέρω, είναι πολύ δύσκολο για σένα. Υπάρχει κάτι που μπορώ να κάνω για να σε διευκολύνω;»*
- *«Εντάξει. Με την ησυχία σου. Είμαι εδώ για να σε ακούσω όποτε θέλεις.»*
- *«Υπάρχει κάτι που θα στο έκανε πιο εύκολο να μου μιλήσεις σήμερα;»*
- *«Ίσως έχεις μάθει ότι δεν πρέπει να λες ορισμένες λέξεις. Μην ανησυχείς, σε αυτό το δωμάτιο μπορείς να πεις όποια λέξη θέλεις. Τις έχουμε ακούσει πολλές φορές. Δεν πειράζει αν τις πεις εδώ.»*

Κεφάλαιο 7 - Αξιολόγηση της αξιοπιστίας των ισχυρισμών

Οι επαγγελματίες θα πρέπει να γνωρίζουν ότι τα παιδιά μπορεί να καταφύγουν σε ψευδείς αποκαλύψεις για διάφορους λόγους, για παράδειγμα για να τραβήξουν την προσοχή των γονέων τους, για να αποσπάσουν την προσοχή τους από ένα σοβαρό παράπτωμα που έχουν διαπράξει πιστεύοντας ότι θα μείνει ατιμώρητο ή για να εκδικηθούν έναν ενήλικα που δεν τους ικανοποίησε μια επιθυμία.

Τις περισσότερες φορές, ωστόσο, οι ανήλικοι οδηγούνται σε ανακριβείς καταθέσεις λόγω των ελλείψεων στη λειτουργία των γνωστικών τους μηχανισμών -ιδίως της μνήμης τους- και λόγω της ιδιαίτερης ευαλωτότητάς τους στις υποδείξεις και τη χειραγώγηση από τους ενήλικες.

Η αναξιόπιστη μαρτυρία μπορεί να είναι αποτέλεσμα κατήχησης, υποβολής, φαντασίας, ψευδαίσθησης, παρεξήγησης, αθώου ψεύδους, σκόπιμου ψεύδους, παθολογικού ψεύδους, υπερδιέγερσης και υποκίνησης από άλλο πρόσωπο ή ομάδα.

Οι δηλώσεις των παιδιών χωρίζονται σε ψευδείς θετικές δηλώσεις, όπου διατυπώνονται ισχυρισμοί για κακοποίηση που δεν συνέβη, και σε ψευδείς αρνητικές δηλώσεις που αφορούν την απόκρυψη κακοποίησης που συνέβη.

7.1 Κριτήρια αξιολόγησης της αξιοπιστίας των ισχυρισμών

Μεταξύ των κριτηρίων που συμβάλλουν στον χαρακτηρισμό των ισχυρισμών ως αξιόπιστων είναι το περιεχόμενο της δικανικής συνέντευξης, η συναισθηματική κατάσταση του παιδιού, η ύπαρξη παθολογικών ευρημάτων, τα αστυνομικά στοιχεία, η ομολογία του δράστη και η κατάθεση αυτόπτη μάρτυρα. Η απουσία τους δεν σημαίνει σε καμία περίπτωση ότι η καταγγελία είναι ψευδής.

Στη διεθνή βιβλιογραφία, η πλειονότητα των πρωτοκόλλων προτείνει ότι, για τη διερεύνηση της αξιοπιστίας των ισχυρισμών για σεξουαλική κακοποίηση, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα ακόλουθα κριτήρια - πληροφορίες:

Είναι απαραίτητο να εξεταστεί διεξοδικά:

(α) η συμπεριφορά του παιδιού και κυρίως οι γνώσεις του γύρω από θέματα που σχετίζονται με τη σεξουαλική δραστηριότητα,

(β) το περιεχόμενο των ισχυρισμών (το είδος της κακοποίησης, το πού, πώς, πότε και υπό ποιες συνθήκες συνέβη η κακοποίηση),

(γ) τις ψυχοσυναισθηματικές αντιδράσεις του ανηλίκου κατά τη διάρκεια της αποκάλυψης.

«Ανάλυση περιεχομένου βάσει κριτηρίων» - (CBCA)

Η ανάλυση περιεχομένου βάσει κριτηρίων («CBCA») είναι μια τεχνική για την αξιολόγηση της εγκυρότητας των μαρτυριών με ιδιαίτερη διεθνή εφαρμογή και αναγνώριση.

Η τεχνική της ανάλυσης περιεχομένου βάσει κριτηρίων αναπτύχθηκε και εφαρμόστηκε τη δεκαετία του 1950 στη Γερμανία από τον ψυχολόγο Udo Undeutsch (1982, 1989) και αποτελεί σήμερα ένα από τα πιο ευρέως χρησιμοποιούμενα εργαλεία για την αξιολόγηση αληθών και ψευδών μαρτυριών τόσο στην Ευρώπη όσο και στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Συγκεκριμένα, η τεχνική αυτή περιλαμβάνει τρεις φάσεις:

- (α) τη δομημένη συνέντευξη με το θύμα,
- (β) την αξιολόγηση της δήλωσης με τη χρήση της εξειδικευμένης τεχνικής της ανάλυσης περιεχομένου βάσει κριτηρίων (CBCA),
- (γ) τη συμπλήρωση ενός καταλόγου που περιέχει πληροφορίες που προέκυψαν τόσο από τη συνέντευξη όσο και από την ανάλυση περιεχομένου της δήλωσης του/της ερωτώμενου/ης.

Η τεχνική αυτή θεωρήθηκε ιδιαίτερα επιτυχής, αλλά επειδή η δεύτερη φάση θεωρήθηκε η πιο ουσιαστική, σύντομα έγινε από μόνη της ένα εξαιρετικά αξιόπιστο εργαλείο.

Οι ισχυρισμοί για σεξουαλική κακοποίηση θεωρούνται αξιόπιστοι / αληθείς εάν πληρούνται αρκετά κριτήρια. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να πληρούνται τα τρία πρώτα κριτήρια, τα οποία αφορούν συγκεκριμένες συμπεριφορές και στάσεις του/της ανηλίκου/ης.

Ποιοτικά κριτήρια για την ανάλυση της δήλωσης

A. Γενικά χαρακτηριστικά των ισχυρισμών κατά την υποβολή

1. Συνοχή και λογική δομή

Υπάρχει συνοχή και αλληλουχία στην αφήγηση των γεγονότων;

Ακολουθούν τα επιμέρους μέρη της δήλωσης μια λογική δομή;

2. Έλλειψη δομής στην παρουσίαση των γεγονότων;

Η αφήγηση των γεγονότων κυλάει αβίαστα; Η αφήγηση χαρακτηρίζεται από έλλειψη οργάνωσης; Υπάρχουν συγκεκριμένα στοιχεία στην αφήγηση; Τα εν λόγω στοιχεία εμφανίζονται με κάποια συνέπεια σε όλη τη διάρκεια της κατάθεσης; Υπάρχουν ξαφνικές και απότομες αλλαγές στην εστίαση του θέματος;

3. Ποσότητα πληροφοριών

Τοποθετούνται τα γεγονότα σε συγκεκριμένο χωρικό και χρονικό πλαίσιο;

Περιγράφονται με ακρίβεια τα πρόσωπα, τα αντικείμενα και τα γεγονότα;

Περιγράφονται με ακρίβεια τα γεγονότα και τα συμβάντα;

B. Το ακριβές περιεχόμενο της δήλωσης

4. Ενσωμάτωση των γεγονότων στο πλαίσιο

Υπάρχουν συγκεκριμένες περιγραφές που τοποθετούνται σε ένα συγκεκριμένο χρονικό και τοπικό πλαίσιο στο οποίο έλαβε χώρα το συμβάν; Συνδέει η μαρτυρία το συμβάν με διάφορα άλλα συνηθισμένα, καθημερινά γεγονότα;

5. Περιγραφή της κακοποίησης

Περιγράφονται οι ενέργειες και οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ θύματος και δράστη;

6. Αναπαραγωγή συνομιλίας μεταξύ του ανηλίκου και του δράστη

Αναπαράγεται η συζήτηση στην αρχική της μορφή (δηλαδή όπως ειπώθηκε, τα πράγματα που ειπώθηκαν); Χρησιμοποιούνται στην αναπαραγωγή ασυνήθιστες λέξεις ή λέξεις / φράσεις;

7. Απροσδόκητες επιπλοκές

Συνέβη κάτι απρόβλεπτο κατά τη διάρκεια της πράξης; Συνέβη κάποιο απρόβλεπτο γεγονός; Συνέβη ένα απρόβλεπτο και απροσδόκητο γεγονός κατά τη διάρκεια της σεξουαλικής πράξης;

8. Ασυνήθιστες λεπτομέρειες

Ο ανήλικος παρέχει λεπτομέρειες που είναι μοναδικές και ασυνήθιστες, αλλά φαίνεται να έχουν ιδιαίτερη σημασία για το περιστατικό.

9. Περιττές λεπτομέρειες

Δίνονται περιττές πληροφορίες που δεν είναι ουσιώδεις και δεν σχετίζονται άμεσα με τους ισχυρισμούς περί κακοποίησης;

10. Ακριβείς απαντήσεις σε λεπτομέρειες που το παιδί δεν καταλαβαίνει.

Το παιδί περιγράφει σωστά ένα περιστατικό το οποίο ωστόσο ερμηνεύει λανθασμένα;

11. Αναφορά σε άλλες εκδηλώσεις με σεξουαλικό περιεχόμενο

Αναφέρεται το παιδί σε γεγονότα ή συζητήσεις με σεξουαλικό περιεχόμενο; Τα οποία γεγονότα μπορεί να σχετίζονται με τα πραγματικά περιστατικά, αλλά δεν αφορούν τους συγκεκριμένους ισχυρισμούς για κακοποίηση.

12. Υποκειμενική εμπειρία

Περιγράφει το παιδί τις σκέψεις που έκανε και τα συναισθήματα που βίωσε κατά τη διάρκεια της σεξουαλικής κακοποίησης;

13. Αναφορά στην ψυχική κατάσταση του φερόμενου ως δράστη;

Αναφέρεται το παιδί στις σκέψεις και τα συναισθήματα του φερόμενου ως δράστη κατά τη διάρκεια της παράνομης πράξης;

Γ. Άλλα κριτήρια

14. Αυθόρμητες διορθώσεις ή προσθήκες

Ζητά ο ανήλικος να διορθώσει ή να συμπληρώσει την αρχική του δήλωση;

15. Παραδοχή αδυναμίας ανάκλησης γεγονότος ή ισχυρισμός άγνοιας

Φαίνεται από τη συμπεριφορά του παιδιού ότι δε θυμάται ή δεν ξέρει να απαντήσει σε μια πιο συγκεκριμένη ερώτηση σχετικά με μια πτυχή ενός γεγονότος;

16. Έκφραση αμφιβολίας σχετικά με τη δήλωση που μόλις δόθηκε;

Εκφράζει την ανησυχία του/της ότι κάποιο μέρος της δήλωσής του/της μπορεί να φαίνεται αναληθές ή μη πιστευτό;

17. Αυτο-υποτίμηση

Χαρακτηρίζει το παιδί ορισμένα στοιχεία της συμπεριφοράς του/της που σχετίζονται με τη σεξουαλική κακοποίηση ως λανθασμένα ή ακατάλληλα;

18. Συγχώρεση του φερόμενου ως δράστη

Προσπαθεί το παιδί να δικαιολογήσει τον ενήλικα για τη συμπεριφορά του και να υποβαθμίσει τη σοβαρότητα αυτού που συνέβη;

Η διεθνής βιβλιογραφία θεωρεί ότι τα κύρια κριτήρια που ενισχύουν σημαντικά την αξιοπιστία της μαρτυρίας του παιδιού είναι:

- Η ακριβής και λεπτομερής περιγραφή της σεξουαλικής πράξης.
- Η αναφορά των γεγονότων από την οπτική γωνία ενός παιδιού.
- Η λεπτομερής περιγραφή του πλαισίου (πού, πότε, συχνότητα, συνθήκες κ.λπ.).
- Η περιγραφή της σεξουαλικής κακοποίησης με φράσεις και λέξεις που δεν είναι κατάλληλες για την ηλικία και αποκαλύπτουν ασυνήθιστες, απροσδόκητες γνώσεις.
- Δομημένη αφήγηση, αυθορμητισμός και εμπλουτισμός των στοιχείων κατά τη διάρκεια της αφήγησης.

- Εξωτερική (σταθερότητα στην αφήγηση των γεγονότων) και εσωτερική συνέπεια (συναισθηματικές αντιδράσεις που σχετίζονται με τη σεξουαλική κακοποίηση).
- Το στοιχείο της μυστικοπάθειας στη σχέση μεταξύ του/της ανηλίκου/ης και του υπόπτου.
- Οι ψυχοσυναισθηματικές αντιδράσεις του παιδιού κατά την αποκάλυψη της σεξουαλικής κακοποίησης και η περιγραφή της (έκφραση συναισθημάτων απελπισίας, αδυναμίας, άγχους, φόβου, θυμού, ντροπής, ενοχής, προδοσίας κ.λπ.)
- Εμφανείς ψυχολογικές επιπτώσεις (π.χ. συμπτώματα διαταραχής μετατραυματικού στρες κατά την περιγραφή των γεγονότων, διασχιστική διαταραχή, κατάθλιψη, κοινωνική απόσυρση, επιθετικότητα κ.λπ.)
- Η ύπαρξη ιατρικών και άλλων ευρημάτων.
- Θυματοποίηση άλλων ανηλίκων στο ίδιο πλαίσιο.
- Μαρτυρίες αυτοπτών μαρτύρων.

7.2 Συνηθισμένα λάθη κατά την αξιολόγηση της αξιοπιστίας των ισχυρισμών

Κατά την εκτίμηση και αξιολόγηση των ευρημάτων, οι επαγγελματίες μπορεί να οδηγηθούν σε λανθασμένα συμπεράσματα. Μεταξύ των σημαντικότερων λόγων είναι η έλλειψη εξειδικευμένων γνώσεων και εμπειρίας, καθώς και η έλλειψη ευελιξίας και αντικειμενικότητας. Πολύ συχνά ο συνεντευκτής, προσπαθώντας να επαληθεύσει την υπόθεση που έχει διατυπώσει, αναζητά πληροφορίες που την ενισχύουν και αγνοεί ή υποτιμά πληροφορίες που την αποδυναμώνουν.

Η προσωπικότητα του ερευνητή, η εκπαίδευσή του, ο τρόπος αξιολόγησης των ουδέτερων ευρημάτων, η μονοδιάστατη ή πολυδιάστατη προσέγγιση των ισχυρισμών του/της ανηλίκου/ης και, κυρίως, η ποιοτική διάσταση της διεξαγωγής της συνέντευξης αλληλεπίδρασης είναι οι βασικές παράμετροι που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο.

Οι εσφαλμένες εκτιμήσεις οφείλονται κυρίως στην υποκειμενική προσέγγιση του γεγονότος και στις προκαταλήψεις των επαγγελματιών.

Σε κάθε περίπτωση, θα πρέπει να διερευνηθούν άλλες πιθανότητες, για παράδειγμα ότι ο/η ανήλικος/η:

- δεν κακοποιήθηκε και αναγκάστηκε υπό την πίεση του δράστη ή των μελών της οικογένειάς του να ισχυριστεί ότι κακοποιήθηκε,
- βίωσε έντονη εμπειρία κατά τη διαδικασία της δικανικής εξέτασής του/της,

- βίωσε υπερβολικό άγχος και φόβος κατά τη διαδικασία της δικανικής εξέτασής του/της,
- αρνήθηκε να καταθέσει λόγω έντονων συναισθημάτων ντροπής και ενοχής,
- θεωρούσε τον εαυτό του/της υπεύθυνο για την κακοποίηση,
- ήθελε να αποκρύψει τι συνέβη και να προστατεύσει το δράστη,
- αναγκάστηκε να πει ψέματα επειδή ο δράστης ήταν παρών κατά τη διάρκεια της συνέντευξης.

Ο επαγγελματίας συνήθως ξεκινά από την υπόθεση ότι ο/η ανήλικος/η έχει κακοποιηθεί. Αν είναι προκατειλημμένος, κάθε άλλη πιθανή εκδοχή θα απορριφθεί εξ αρχής. Στόχος του είναι να συγκεντρώσει πληροφορίες που θα ενισχύσουν την προσωπική του γνώμη. Καθώς σε περιπτώσεις σεξουαλικής κακοποίησης σπάνια υπάρχουν μάρτυρες και η απουσία παθολογικών ευρημάτων είναι συχνή, η συνέντευξη είναι η μόνη δυνατότητα διερεύνησης της υπόθεσης. Για τον λόγο αυτό, απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή και σύνεση.

Η υπερβολική εμπιστοσύνη του επαγγελματία στις ικανότητές του, η έλλειψη αντικειμενικότητας και η απόλυτη βεβαιότητα μπορεί να οδηγήσουν σε μοιραία λάθη. Υπάρχει πάντα η πιθανότητα οι ισχυρισμοί του παιδιού να είναι είτε αληθείς είτε ψευδείς, είτε εν μέρει αληθείς και εν μέρει ψευδείς. Μπορεί επίσης να υπάρχουν ψήγματα αλήθειας, αλλά στο σύνολό τους μπορεί να επικρατούν ψευδή στοιχεία, όπως για παράδειγμα στις περιπτώσεις καταθέσεων στις οποίες επαναλαμβάνονται οι ίδιες ερωτήσεις.

7.3 Σημαντικά στοιχεία που ενισχύουν την αξιοπιστία των ισχυρισμών ενός παιδιού για σεξουαλική θυματοποίηση

- Λεπτομερής και ακριβής περιγραφή του περιστατικού σεξουαλικής κακοποίησης (τι συνέβη, πότε, πού, πώς και με ποια συχνότητα). Όσο πιο λεπτομερείς είναι οι πληροφορίες που δίνονται, τόσο μεγαλύτερη είναι η πιθανότητα αξιοπιστίας των ισχυρισμών.
- Δυσκολία στην αποκάλυψη και η προσπάθεια διατήρησης του «μυστικού».
- Έντονος δισταγμός και αναστολές κατά την περιγραφή του περιστατικού.
- Ύπαρξη ευρημάτων (π.χ. μώλωπες, σπέρμα, τρίχες κ.λπ.).
- Η εμφάνιση παλινδρομικών συμπεριφορών, διαταραχής μετατραυματικού στρες και διαταραχών ύπνου.
- Επίδειξη σεξουαλικής, ακατάλληλης για την ηλικία, συμπεριφοράς.

- Η έκφραση θυμού, καθώς το παιδί αισθάνεται προδομένο τόσο από το δράστη όσο και από τον ή τους φροντιστές που δεν το προστάτευσαν από τη θυματοποίηση. Η εμφάνιση συναισθημάτων κατάθλιψης και απελπισίας, καθώς και η αποφυγή κάθε ενήλικα που μοιάζει με τον δράστη, ενισχύει την αλήθεια των λεγομένων του παιδιού.
- Οι ισχυρισμοί για σεξουαλική κακοποίηση προηγούνται της διάλυσης των γονικών σχέσεων και των δικαστικών μαχών για την επιμέλεια. Η χρονική στιγμή του ισχυρισμού παίζει σημαντικό ρόλο.

Αντίθετα, τα ακόλουθα στοιχεία μειώνουν την αξιοπιστία των ισχυρισμών για σεξουαλική κακοποίηση:

- Το παιδί αποκαλύπτει εύκολα την κακοποίηση και μιλάει επανειλημμένα για το περιστατικό χωρίς δισταγμό.
- Η εξιστόρησή του/της χαρακτηρίζεται από έντονη υπερβολή και οι ισχυρισμοί του/της φαίνονται παράλογοι και αβάσιμοι. Οι ασάφειες στην περιγραφή και η έλλειψη συνέπειας στην επανάληψη του γεγονότος είναι επίσης στοιχεία που πρέπει να ληφθούν υπόψη. Η ιστορία αλλάζει κάθε φορά, καθώς προστίθενται νέα στοιχεία, ενώ άλλα αφαιρούνται.
- Δεν υπάρχουν ιατροδικαστικά ευρήματα.
- Δεν εντοπίζονται αλλαγές, ενδεικτικές σεξουαλικής κακοποίησης παιδιού, στην ψυχοσυναισθηματική του ανάπτυξη.
- Η χρονική στιγμή της υποστήριξης των ισχυρισμών για σεξουαλική κακοποίηση.
- Η κακοποίηση συμπίπτει με την έναρξη των νομικών διαδικασιών για το διαζύγιο και την επιμέλεια.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΟΥ ΕΝΙΣΧΥΟΥΝ ΤΟΥΣ ΙΣΧΥΡΙΣΜΟΥΣ ΠΕΡΙ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ
1. Το παιδί καταγγέλλει σεξουαλική κακοποίηση, περιγράφοντας με ακρίβεια τα γεγονότα του περιστατικού (πώς, πότε και πού συνέβη).
2. Υπάρχουν ευρήματα (φυσικά σημάδια κακοποίησης στα γεννητικά όργανα, στο σπέρμα, στα μαλλιά κ.λπ.).
3. Όταν περιγράφει τα γεγονότα, χρησιμοποιεί την κατάλληλη για την ηλικία του/της γλώσσα.
4. Παρουσιάζει οπισθοδρομικές συμπεριφορές (π.χ. νυχτερινή ενούρηση και σημάδια κατάθλιψης).
5. Αναφέρει ότι ο δράστης τον/την έβαλε να ορκιστεί και να υποσχεθεί ότι δεν θα μιλήσει ποτέ («Δεν θα πεις τίποτα. Είναι το μικρό μας μυστικό»).

6. Υπάρχουν ενδείξεις μεθοδικής σταδιακής κακοποίησης (έχει προηγηθεί η συγκεκριμένη διαδικασία από την επιλογή του θύματος μέχρι τη σεξουαλική κακοποίηση)

7. Διστάζει να μιλήσει για την κακοποίηση

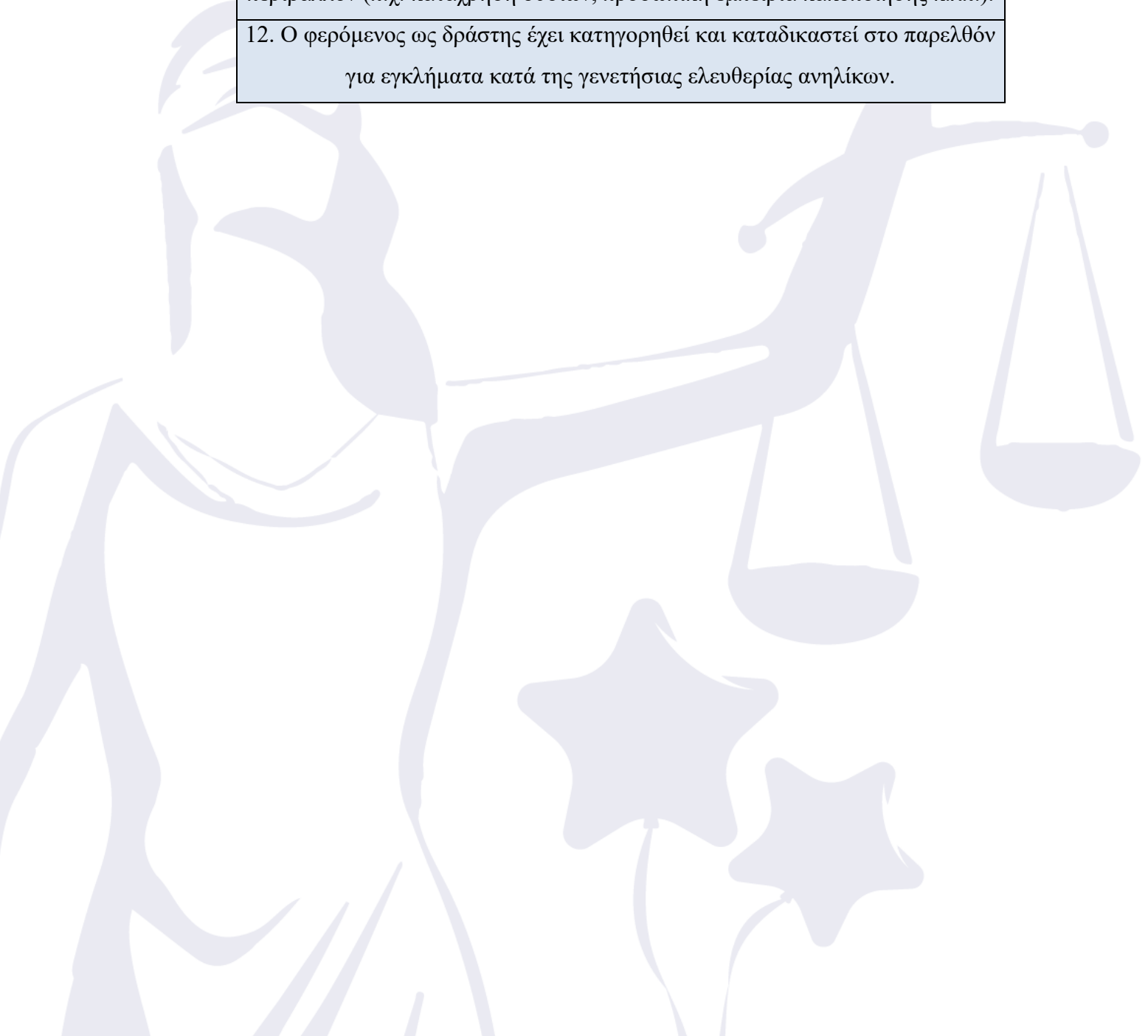
8. Πιστεύει ότι οι δηλώσεις του/της θα απογοητεύσουν το δράστη

9. Εκφράζει θυμό επειδή τόσο ο δράστης όσο και άλλα μέλη της οικογένειας δεν τον/την προστατεύσαν από τη θυματοποίηση.

10. Αποκαλύπτει την κακοποίηση πριν από την ανάπτυξη εχθρότητας μεταξύ των γονέων του και όχι μετά.

11. Ο φερόμενος ως δράστης προέρχεται από δυσλειτουργικό και επιβαρυσμένο περιβάλλον (π.χ. κατάχρηση ουσιών, προσωπική εμπειρία κακοποίησης κ.λπ.).

12. Ο φερόμενος ως δράστης έχει κατηγορηθεί και καταδικαστεί στο παρελθόν για εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας ανηλίκων.

Βιβλιογραφικές αναφορές & πρόσθετο υλικό ανάγνωσης

- Achenbach, T. M. (1991a). Manual for the Child Behavior Checklist/4-18 and 1991 Profile. Burlington, VT: University of Vermont Department of Psychiatry.
- Ahlquist, A. (2002). Child Maltreatment and domestic violence: Cognitive graphic interviewing (Διατίθεται από Ann Ahlquist, 11975, 45th Avenue, N. MN, 55442).
- Alaggia, R. (2004). Many ways of telling: expanding conceptualizations of child sexual abuse disclosure. *Child abuse & Neglect*, 28, 1213 - 1227.
- Alaggia, R., & Turton, J. V. (2005). Against the odds: The impact of woman abuse on maternal response to disclosure of child sexual abuse. *Journal of Child Sexual Abuse*, 14(4), 95-113.
- Alexander, K., Quas, J., & Goodman, G. (2002). Theoretical advances in understanding children's memory for distressing events: The role of attachment. *Developmental Review*, 22, 490-519.
- Alexander, K., Quas, J., Goodman, G., Ghetti, S., Edelstein, R., Redlich, A., Cordon, I., & Jones, D. (2005). Traumatic Impact Predicts Long - Term Memory for Documented Child Sexual Abuse. *Psychological Science*, 16, 33-40.
- Aldridge, J., Lamb, M., Sternberg, K., Orbach, Y., Esplin, P., & Browler, L. (2004). Using human figure drawing to elicit information from alleged sexual abuse victims. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 72(2), 304-316.
- Allen, B., & Tussey, C. (2012). Can Projective Drawings Detect if a Child Experienced Sexual or Physical Abuse?: A Systematic Review of the Controlled Research. *Trauma, Violence & Abuse*, 13(2), 97-111.
- Allgood, C., Hong, J., Gourdine, R., & Williams, A. (2011). Maltreatment of children with developmental disabilities: An ecological system analysis. Children & American Prosecutors Research Institute - National Center for the Prosecution of Child Abuse (2004). Investigation and Prosecution of child abuse. Thousand Oaks, CA: Sage.
- American Psychiatric Association, (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.). Washington, DC: Athor.
- Youth Services Review, 33, 1142-1148.
- Amir, G. M., & Lev-Wiesel, R. (2007). Dissociation as depicted in the traumatic event drawings of child sexual abuse survivors: A preliminary study. *The Arts in Psychotherapy*, 34, 114-123.

- Anderson, J., Ellefson, J., Lashley, J., Miller, A. L., Olinger, S., Russel, A., et al., (2010). The CornerHouse forensic protocol: RATAC, Thomas M, Cooley *Journal of Practical and Clinical Law*, 12, 193-331.
- Balogh, K., Salaets, H., & Van Schoor, D. (2018). *Interpreter-mediated child interviews: Tools for interprofessional training*. Lannoo Campus Publishers.
- Balogh, K., & Salaets, H. (Eds.). (2015). *Children and justice: Overcoming language barriers*. Cambridge: Intersentia.
- Battin, D. B., Ceci, S. J., & Lust, C. (2012). Do children really mean what they say? The forensic implications of preschoolers' linguistic referencing. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 33, 167-174.
- Brown, D. A. (2011). Η χρήση συμπληρωματικών τεχνικών δικανικών συνεντεύξεων με παιδιά. In M. E. Lamb., D. La Rooy, L. C. Malloy., C.Katz., (Eds.). *Children's Testimonies: A Handbook of Psychological Research AND Forensic Practice* 9pp.217-250) (2nd ed.). UK: Willey.
- Brown, D. A., Lamb, M., Pipe, M-E., Orbach, Y., & Lewis, C. (2005). Using drawings with children to elicit reports of touch after short and long delays. Paper represented at the Society for Applied Research in Memory, Victoria, NZ.
- Brown, D. A., Pipe, M-E., Lewis, C., Lamb, M., & Orbach, Y. (2007). Supportive or suggestive: Do human figure drawings help 5- to 7- year old children to report touch? *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 75, 3342.
- Bruck, M. (2009). Human figure drawings and children's recall of touching. *Journal of Experimental Psychology: Applied*, 15,361-374.
- Burkitt, E., Barrett, M., & Davis, A. (2009). Effects of different emotion terms on the size and colour of children's drawings. *International Journal of Art Therapy*, 14, 74-84.
- Candel, I., Memon, A., & Al-Harazi, F. (2007). Peer discussion affects children's memory reports. *Applied Cognitive Psychology*, 21, 1191-1199.
- Chae, Y., & Ceci, S. J. (2005). Individual differences in children's recall and suggestibility: The effect of intelligence, temperament, and selfperceptions. *Applied Cognitive Psychology: The Official Journal of the Society for Applied Research in Memory and Cognition*, 19(4), 383-407.
- Chae, Y., Goodman, G. S., Bederian-Gardner, D., & Lindsay, A. (2011). Methodological issues and practical strategies in researchon child maltreatment victims' abilities and experiences as witnesses. *Abuse and Neglect*, 35, 240-248.

- , Y., Goodman, G. S., Eisen, M., & Quin, J. (2011). Event memory and suggestibility in abuse and neglected children: Trauma - related psychopathology and cognitive functioning. *Journal of Experimental Child Psychology*, 110, 420-538.
- Cole, M., & Cole, S.R. (2001). *The development of children*. Topoi B Kai r. Athens: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ
- Cooper, A., Wallin, A. R., Quas, J. A., & Lyon, T. D. (2010). Maltreated and Nonmaltreated Children's Knowledge of the Juvenile Dependency Court System. *Child Maltreatment*, 15(3), 255-260.
- Davies, D. (2002). Interviewing children with disabilities; curriculum for the APSAC forensic interview clinic. American Professional Society on the Abuse of Children <http://apsac.fmhi.usf.edu/>
- Davies, D. & Faller, K. C. Faller. (2007). Interviewing Children With Special Needs. In: K. C. Faller (Ed.). *Interviewing Children about Sexual Abuse. Controversies and Best Practice* (pp. 152-163). Oxford: Oxford University Press.
- Davies, M., Patel, F., & Rogers, P. (2013). Examining the roles of victim-perpetrator relationship and emotional closeness in judgments toward a depicted child sexual abuse case. *Journal of interpersonal violence*, 28(5), 887-909.
- ENCLAVE Project (2022). Transnational Report. Διαθέσιμο στον ιστότοπο: <https://enclaveproject.eu/?fbclid=IwAR28q81Ow7IxcQ4:MIwEdSh07SxqLug7n-YS6wUi5I9Vu69pAohhadXGdjVs>
- Faller, K. C. (2007). *Interviewing Children about Sexual Abuse. Controversies and Best Practice*. Oxford: Oxford University Press.
- Fontes, L. A. (2008). *Child Abuse and Culture: Working with Diverse Families*. New York: The Guilford Press.
- Fontes, L. A., & Faller, K. C. (2007). Interviewing Children about Sexual Abuse. *Controversies and Best Practice* (pp. 164-174). Oxford: Oxford University Press.
- Gekoski, A., Davidson, J. C., & Horvath, M. A. (2016). The prevalence, nature, and impact of intrafamilial child sexual abuse: findings from a rapid evidence assessment. *Journal of Criminological Research, Policy and Practice*.
- Growth, A.N, Stevenson T. M., (1990) *Anatomical drawings: For use in the investigation and intervention of child sexual abuse*, Forensic Mental Health Associates Publication
- Hitz, B., & Bauer, G. (2003). Drawings in forensic interviews of children. *American Prosecutors Research Institute. Update*, 16 (3), 1-2.
- Holmes, L., & Finnegan, M. (2002). The use of anatomical diagrams in child sexual abuse forensic interviews. *American Prosecutors Research Institute. Update*, 15 (5), 1-2.

Klein, M., Dorsch, C., & Hemmens, C. (2020). Talk to Me: An Analysis of Statutes Regulating Police Interviews of Child Victims. *Juvenile and Family Court Journal*, 71 (2), 5-19.

Διαθέσιμο στον σύνδεσμο:

<https://www.google.com/search?q=Comparing+the+NICHD+and+RATA.C+Child+Forensic+Interview+Approaches%E2%80%93Do+the+Differences+Matter%3F+Patti+Toth%2C+ID&oq=Comparing+the+NICHD+and+RATA.C+Child+Forensic+Interview+Approaches%E2%80%93Do+the+Differences+Matter%3F+Patti+Toth%2C+JD&as=chrome.69i57j1123j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8>

Lamb, M. E., Hershkowitz, I., Orbach, Y., & Esplin, P.W. (2008). *Tell me what happened: Structured Investigative Interviews of Victims and Witnesses*. Wiley.

Lamb, M. E., Orbach, Y., Hershkowitz, I., Esplin, P. W., & Horowitz, D. (2007). A structured forensic interview protocol improves the quality and informativeness of investigative interviews with children: A review of research using the NICHD Investigative Interview Protocol. *Child abuse & neglect*, 31(11-12), 1201-1231. ISO 690

National Children's Alliance (2017). *Standards for Accredited Members*. Διαθέσιμο στον σύνδεσμο:

https://ovc.ojp.gov/sites/g/files/xyckuh226/files/media/document/os_nca_standards_child_advocacy_centers-508.pdf

National Children's Advocacy Center (2011). *Effects of interviewer gender on disclosure*. Child Abuse Library on Line.

<http://www.nationalcac.org/professionals/images/stories/pdfs/effects%20of%20interviewer%20gender%20on%20disclosurebib3.pdf>

National Child Protection Training Center. (2011). *National Child Protection Training Center application package*. Διαθέσιμο στον σύνδεσμο:

<http://www.ncptc.org/vertical/Sites/%7B8634A6E1-FAD2-4381-99C0D55DC7E93C9410%7D/uploads/%7B9EFF5B6B-17D7-4367-BC937F7266694A1077%7D.PDF>

National Institute of Child Health and Human Development. (1999). *NICHD forensic interview protocol* (Available from Michael Lamb, National Institute of Child Health and Human Development, P.O Box 3006, Rockville, MD 20847).

Price, E. A., Ahern, E. C., & Lamb, M. E. (2016). Rapport-building in investigative interviews of alleged child sexual abuse victims. *Applied Cognitive Psychology*, 30(5), 743-749.

RE-TREAT Project (2022). Διαθέσιμο στον σύνδεσμο:

<https://sexualviolencejustice.eu/re-treat-project/>

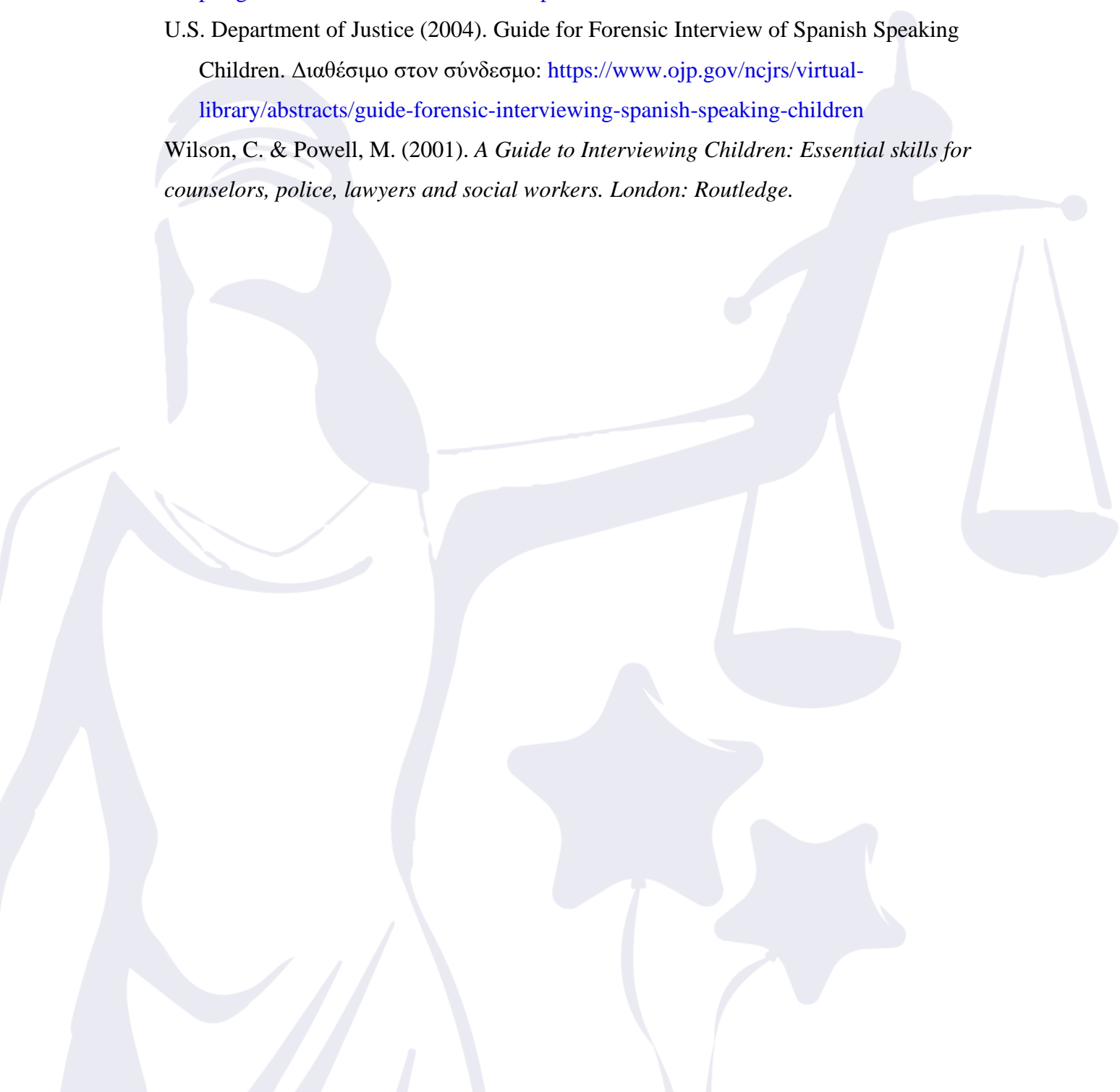
Scottish Executive (2003). Guidance Interviewing Child Witnesses and Victims in Scotland. Edinburgh: Author Shaffer, D. R. (2004). Developmental Psychology.

The Scottish Government. (2003). Guidance on Interviewing Child Witnesses in Scotland. Διαθέσιμο στον σύνδεσμο:

<https://www.gov.scot/binaries/content/documents/govscot/publications/advice-and-guidance/2011/12/guidance-joint-investigative-interviewing-child-witnesses-scotland/documents/0124263-pdf/0124263-pdf/govscot%3Adocument/0124263.pdf>

U.S. Department of Justice (2004). Guide for Forensic Interview of Spanish Speaking Children. Διαθέσιμο στον σύνδεσμο: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/guide-forensic-interviewing-spanish-speaking-children>

Wilson, C. & Powell, M. (2001). *A Guide to Interviewing Children: Essential skills for counselors, police, lawyers and social workers*. London: Routledge.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
UNIVERSITY OF CRETE

WSIC

*There is a way
out of violence!*

KU LEUVEN

Το έργο αυτό συγχρηματοδοτείται από το πρόγραμμα «Δικαιοσύνη» της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

